

**KOLEDAR
MOHORJEVE
DRUŽBE
ZALETO
1962**

VSEBINA

Astronomski in cerkveni koledar	2	Edvard Kocbek: <i>Rešne pesmi</i>	100
Kalendarij	4	Tina Cundrič: <i>Kmečka</i>	102
Vlajko Krivokapič: Tito — človek, državnik in revolucionar	28	Leopold Stanek: <i>Na materinem grobu</i>	102
B. Z.: Peti kongres Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije	42	Stane Kolar: »...Lakote in vojske reši nas...«	103
-nc.: Taka bo naša pot	46	Janez Kmet: <i>Jesenske sape</i>	105
Ing. Janez Perovšek: Žena v socialistični preobrazbi vasi	58	Janez Golob: <i>Prednočje</i>	113
J. C.: Komuna in njen razvoj	66	Alojzija Konc: <i>Smarnice pod Zlatimi čermi</i>	114
Pavle Zrimšek: Nova delitev dohodka v kmetijstvu	69	Jim Biskop (prevedel S. G.): <i>Trenutki na križu</i>	117
A. Č.: Kmetijska strokovna služba v Sloveniji	73	<i>Metod Jerič: Moč</i>	121
Janez Erjavec: Razširjenje pravic v zdravstvenem zavarovanju kmetijskih proizvajalcev	77	<i>Metod Jerič: Luč</i>	121
Ing. Viktor Repanšek: <i>Skrite rezerve v kmetijstvu</i>	82	Hańs Christian Andersen: <i>Mala morska deklīča</i>	122
L. J.: <i>Kmetijsko strokovno šolstvo v Sloveniji</i>	85	Leopold Stānek: <i>Napisi na lectovih srčkih</i>	133
Jože Dolenc: <i>Janez Jalen — sedemdesetletnik</i>	88	<i>Okno v svet</i>	134
M.: P. Alojzij Horvat	92	Jože Gregorič: <i>Moje krške poti</i>	141
Alojz Rebula: <i>Kdaj pride spet sneg</i>	93	Dr. Josip Klemenc: <i>Rimski spomeniki v Sempetru v Sav. dolini</i>	151
Stane Kolar: <i>Črnska molitev</i>	96	Viktor Smolej: <i>Ljudstvo poje</i>	156
Jože Kroflič: <i>Hrepenenje po materi</i>	97	Vladimir Ribarič: <i>Človek v vesolju</i>	160
		S. Faust: <i>Radioaktivni izotopi in njihova uporaba v našem gospodarstvu</i>	171
		France Cvenkel: <i>Zaščita ptic pevk</i>	177
		Kmečko delo po mesecih	182
		Poštna, brzojavna in telefonska pristojbina	192

NAZGANILO

Udje Mohorjeve družbe dobijo letos za redno udnino 530 din naslednjih pet knjig:

1. Koledar Mohorjeve družbe za leto 1962.
2. Joži Munih: *Ljudje iz Stržišča* (Slovenske večernice 112. zvezek).
3. Jože Kroflič: *Veter veje nad globjekom* (Mohorjeva knjižnica 135. knjiga).
4. J. S. Kneipp: *Moje zdravljenje z vodo* (Domači zdravnik).
5. Inž. B. Klemenc: *Elektrika v hiši*.

Udje prejmejo knjige pri svojih poverjenikih. Stroške za odpremo knjig naj udje povrnejo svojim poverjenikom, pri katerih proti dopla-

čilu naročijo in dobijo lahko tudi doplačilne knjige, in sicer:

1. F. S. Finžgar: *Izbrani spisi, IV. knjiga*.
2. F. S. Finžgar: *Izbrani spisi, V. knjiga*.
3. F. S. Finžgar: *Izbrani spisi, VI. knjiga* (izide januarja 1962.)
4. Simon Gregorčič: *Poezije*.
5. Pavel Perko: *Novele in črtice*.
6. Jože Kranjc: *Moj otrok in jaz*.
7. Graham Greene: *Moč in sijaj*.
8. Janez Jalen: *Ograd*.

Cene knjigam so navedene na tretji strani koledarskega ovitka.

1962

KOLENDAR
MOHORJEVE DRUŽBE

ZA LETO

1962

CELJE 1961

Navadno leto 1962

ima 365 dni in se začne s ponedeljkom in neha s ponedeljkom.

PREMAKLJIVI PRAZNIKI

Sedemdesetnica 18. febr.	Rožnovenska nedelja 7. okt.
Pépelnica 7. marca	Žegnanjska nedelja 14. okt., 28. okt.,
Velika noč 22. apr.	4. nov.
Križev teden 28., 29. in 30. maja	Misijska nedelja 21. okt.
Vnebohod 31. maja	Kristus Kralj 28. okt.
Binkošti 10. jun.	Zahvalna nedelja 4. nov.
Sv. Trojica 17. jun.	1. adventna nedelja 2. dec.
Sv. Rešnje Telo 21. jun.	
Srce Jezusovo 29. jun.	
Angelska nedelja 2. sept.	

Nedelj v predpustu je devet, po binkoštih pa 24.

Z zvezdico (*) zaznamovani prazniki (svečnica, oznanjenje, velikonočni ponedeljek, binkoštni ponedeljek, rojstvo Dev. Marije in sv. Štefan) niso več cerkveno zapovedani prazniki.

POSTI IN ZDRŽKI

V vseh slovenskih škofijah imamo z držek od mesnih jedi in mesne juhe (znamenje †) vse petke v letu, strogi post (zdržek od mesnih jedi in mesne juhe ter pritrgovanje v jedi, znamenje ††) na pepelnico, na veliki petek, na dan pred praznikom Brezmadežne in pred božičem.

V NAŠEM KOLEDARJU

se oziramo na svetnike vseh slovenskih škofij. Za vsak dan smo napisali najprej tiste svetnike, ki jih ta dan Cerkev časti v bogoslužju. Upoštevali smo tudi svetnike, ki jih časti ljudstvo in se jim priporoča. Novorojencem dajemo najraje imena svetnikov, ki so blizu dneva rojstva. Kadar ne najdemo primerne imena, pojdimo k dušnemu pastirju. Ta nam bo tudi povedal, kako bi se glasilo tuje ime svetnika po slovensko. Nekaj takih imen boste našli tudi v našem koledarju.

GODOVINSKO ŠTEVILO

Zlato število	6	Nedeljska črka	G
Sončni krog	11	Rimsko število	15
Epakta	XXIV	Letni vladar	Venera

ZAČETEK LETNIH ČASOV

Začetek pomladi dne 21. marca ob 3. uri 30 minut; Sonce stopi v znamenje ovna (pomladansko enakonočje).

Začetek poletja dne 21. junija ob 22. uri 24 minut; Sonce na povratniku raka.

Začetek jeseni dne 23. septembra ob 13. uri 35 minut; Sonce stopi v znamenje tehtnice (jesensko enakonočje).

Začetek zime dne 22. decembra ob 9. uri 15 minut; Sonce na kozorogovem povratniku.

MRKI SONCA IN LUNE

V letu 1962 bosta dva sončna mrka; luninih mrkov ne bo.

1. Dne 4. februarja bo popolni sončni mrk. Kot popolni mrk bo viden v ozkem pasu, ki gre čez Salomonsko otočje, Novo Guinejo ter otoka Ceram in Celebes. Kot delni mrk bo viden iz Avstralije, Indonezije, vzhodne obale Kitajske in ob zahodni obali Severne Amerike. Pri nas ne bo viden.

2. Dne 31. julija bo kolobarjasti sončni mrk, ki bo viden z afriške celine, Španije, Portugalske in Brazilije. Pri nas ne bo viden.

VIDLJIVOST PREMIČNIC

Merkur se stalno zadržuje v bližini Sonca in ga more zato zaslediti le oko izkušenega opazovalca, ki mu je točno znana njegova lega. Navidezno je v največji kotni razdalji od Sonca, in sicer vzhodno od njega, 21. januarja, 13. maja in 11. septembra. Z drugimi besedami: Merkur je ob teh datumih viden kot večerni planet. Okoli 3. marca, 1. julija in 22. oktobra pa je jutranji planet, ker je tedaj v navidezni največji zahodni kotni razdalji od Sonca.

Venera je v začetku leta nevidna, saj je 27. januarja v zgornji konjunkciji s Soncem. Zasedimo jo prvič na nebu proti koncu februarja ob zgodnjih večernih urah. Odsihmal je Venera vse do oktobra Večernica. Sredi marca se giblje v ozvezdju Rib in zaide ob 19. uri, sredi aprila je v ozvezdju Ovna in zaide ob pol devetih. Dne 6. maja sreča zvezdo Aldebaran v ozvezdju Bika; 11. julija gre mimo Poluksa, svetle zvezde v ozvezdju Dvojčkov in zaide tedaj ob 22. uri 20 minut. Meseca julija je že v ozvezdju Leva, kjer sreča 12. VII. zvezdo Regulus (Kraljevič), zaide pa zelo kasno, nekaj minut pred 22. uro. Preide nato v ozvezdje Device, zaide sredi avgusta nekaj minut po pol deveti uri in gre 31. VIII. mimo zvezde Spike (Klasa). Dne 3. septembra je v največji navidezni razdalji 46 stopinj vzhodno od Sonca, toda zahaja že pred 20. uro. Giblje se nato v ozvezdju Tehtnice in doseže največji sijaj 8. oktobra. Njeno navidezno gibanje, ki je šlo vse leto naprej, se dne 23. X. obrne: tedaj zaide že nekaj minut po 18. uri. Nato se vse tesneje približuje Soncu in je novembra nevidna, ker pride 12. XI. v zgornjo kulminacijo s Soncem. V prvih dneh decembra se začena pojavljati kot Danica, torej na jutranjem nebu, in je 19. XII. spet v največjem sijaju. Tedaj vzide ob 4. uri 20 minut.

Venera sreča Luno 5. IV., 5. V., 5. VI., 5. VII., 4. VIII., 3. IX., 2. X., 30. X., 25. XI. in 23. XII.

Mars je v začetku leta neviden, ker je bil 14. XII. leta 1961 v konjunkciji s Soncem. Utegnemo ga prvič zapaziti proti koncu marca na jutranjem nebu. Aprila je v ozvezdju Rib, sredi

maja vzide nekaj minut po 3. uri, giblje se nato v ozvezdju Ovna in preide julija v ozvezdju Bika, kjer sreča 23. VII. zvezdo Aldebaran; tedaj vzide okoli 1. ure po polnoči. V drugi polovici avgusta vzide opolnoči. Septembra je v ozvezdju Dvojčkov, oktobra in novembra se zadržuje v ozvezdju Raka in vzhaja sredi novembra ob pol enajstih. Decembra ga zasledimo po 21. uri v ozvezdju Leva, vendar ga bomo najlepše videli v večernih urah šele v prvih mesecih naslednjega leta.

Mars sreča Luno 5. III., 2. IV., 1. V., 30. V., 28. VI., 27. VII., 24. VIII., 22. IX., 21. X., 18. XI. in 16. XII.

Jupiter je 8. februarja v konjunkciji s Soncem, zato je na nočnem nebu neviden. Proti koncu aprila vzide ob 3. uri. Giblje se vse leto v ozvezdju Vodnarja. Sredi maja vzide ob 2. uri, sredi junija opolnoči. V začetku junija se že navidezno giblje v obratni smeri in pride 31. VIII. v opozicijo s Soncem. Avgusta in septembra je torej viden vso noč. V zadnjih dneh oktobra je v zastoju in se nato spet giblje v smeri naprej. Sredi meseca novembra zaide že opolnoči, decembra pa je le do 22. ure nad obzorjem.

Jupiter sreča Luno 8. I., 5. III., 1. IV., 29. IV., 27. V., 21. VI., 20. VII., 16. VIII., 13. IX., 10. X., 6. XI., 4. XII. in 31. XII.

Saturn se sicer postopoma navidezno oddaljuje od Jupitra, vendar veljajo glede vidnosti zanj skoraj enake okolnosti kakor pri Jupitru. Dne 22. januarja je v konjunkciji s Soncem in je zato v začetku leta neviden. Sredi aprila vzide ob 3. uri. Od 22. maja se giblje na nebu obratno in sreča 25. maja Luno, ki ga tedaj našim očem zakrije. Proti koncu maja vzide opolnoči, sredi junija pa že pred 23. uro. Saturn se giblje vse leto v ozvezdju Kozoroga. V drugi polovici julija je viden vso noč, ker je 31. v opoziciji s Soncem. Dne 14. avgusta spet sreča Luno, ki ga vnovič zakrije. V naslednjih mesecih zahaja vedno bolj zgodaj: sredi septembra ob pol dveh, sredi oktobra pol ure pred polnočjo, sredi decembra pa že pred 20. uro.

Saturn sreča Luno 7. I., 3. III., 31. III., 27. IV., 25. V., 23. VI., 18. VII., 14. VIII., 11. IX., 8. X., 4. XI., 2. XII. in 29. XII.

Uran je v opoziciji s Soncem 17. februarja, zato je v prvi polovici leta viden seveda le z manjšim daljnogledom. Zadržuje se vse leto v ozvezdju Leva.

Neptun je v opoziciji s Soncem 3. maja, od nas najbolj oddaljeni planet Pluton pa 27. februarja. Oba planeta sta vidna le z zelo močnimi daljnogledi.

PREGLED

Venera je od marca do oktobra Večernica, decembra Danica. V največji navidezni razdalji vzhodno od Sonca je 3. IX., a najmočnejše sveti 8. X. in 19. XII. V zgornji konjunkciji s Soncem je 27. I., v zdolnji konjunkciji 12. XI.

Mars je viden od marca do avgusta v drugi polovici noči, od septembra do konca leta de-

loma tudi v prvi polovici noči. V zastoju je 27. XII.

Jupiter je v konjunkciji s Soncem 8. II. Od marca do junija je viden v drugi polovici noči, avgusta vso noč, novembra in decembra le v prvi polovici noči. V zastoju je 3. VII. in 29. X., v opoziciji s Soncem 31. VIII.

Saturn je 22. I. v konjunkciji s Soncem. Od marca do maja je viden le v drugi polovici noči, julija vso noč, od oktobra do konca leta pa le v prvi polovici noči. V zastoju je 22. V. in 9. X., v opoziciji s Soncem 31. VII.

HERSCHLOV KLJUČ

Učenjaki sicer ne morejo dokazati, da luna vpliva na vreme — podobno kakor vpliva na morsko vodo — vendar opazovanja dokazujejo, da je Herschlov vremenski ključ, ki napoveduje vreme iz luninih sprememb, precej zanesljiv vremenski prerok, posebno, če ga uporabljamo z drugimi vremeniki.

Herschlov ključ pravi, če se luna spremeni:

ob uri	bo poleti (15. 4.—15. 10.)	bo pozimi (16. 10.—14. 4.)
od 24. do 2.	lepo	mrzlo, če ni jugozahodnika
od 2. do 4.	mrzlo in dež	sneg in vihar
od 4. do 6.	dež	sneg in vihar
od 6. do 10.	spremenljivo	Dež ob severozahodniku, sneg ob vzhodniku
od 10. do 12.	veliko dežja	mrzlo in mrzel veter
od 12. do 14.	veliko dežja	sneg in dež
od 14. do 16.	spremenljivo	lepo in prijetno
od 16. do 18.	lepo	lepo
od 18. do 22.	lepo ob severu ali zahodniku, dež ob jugu ali jugozahodniku	dež in sneg ob jugu ali zahodniku
od 22. do 24.	lepo	lepo

Kratko si zapomnimo ta ključ takole:

1. Vreme bo tem zanesljiveje lepo, čim bliže polnoči se luna spremeni.

2. Vreme bo tem bolj za trdno grdo, čim bliže polneve se luna spremeni.

Ako Herschlov ključ napoveduje lepo vreme za določen dan, moramo razumeti tako, da bo približno v tistih dneh lepo.

Naši dedje so zelo verjeli stoti uri po mlaju. Kakor se je vreme tedaj zastavilo, tako je vreme do ščipa (polne lune) tudi trajalo. Rimljani so v svojem pregovoru to označevali kar s petim dnevom: Kakršno je po mlaju vreme peti dan, tako do ščipa sleherni dan.

1 Ponedeljek

2 Torek

3 Sreda

4 Četrtek

5 Petek

6 Sobota

7 Nedelja

8 Ponedeljek

9 Torek

10 Sreda

11 Četrtek

12 Petek

13 Sobota

14 Nedelja

15 Ponedeljek

16 Torek

17 Sreda

18 Četrtek

19 Petek

20 Sobota

21 Nedelja

22 Ponedeljek

23 Torek

24 Sreda

25 Četrtek

26 Petek

27 Sobota

28 Nedelja

29 Ponedeljek

30 Torek

31 Sreda

NOVO LETO.¹ OSMINA ROJSTVA GOSPODOVEGA

Ime Jezusovo; Makarij (Blaženko), opat; Stefanija, dev. Genovefa, devica; Anter, papež, muč.; Peter, mučenec Angela Folinjska, žena; Gregorij, škof; Hermes, mučenec † Telesfor, papež, mučenec; Simeon, spoznavalec

RAZGLAŠENJE GOSPODOVO, SV. TRIJE KRALJI

1. PO RAZGLAŠENJU. SVETA DRUŽINA

Dvanajstletni Jezus v templju (Lk 2, 42—52)

Bogoljub, mučenec; Severin, opat; Lucijan, mučenec Julijan in Bazilisa, mučenca; Peter, škof; Vital, muč. Viljem, škof; Agaton (Dobroslov), papež; Gregor X., papež Higina, papež, muč.; Pavlin Oglejski, škof; Teodozij, opat † Alfred, opat; Tatjana (Tanja), mučenka; Ernest, škof Spomin Jezusovega krsta; Veronika Milanska, devica

13.36 ☉

6.02 ☽

2. PO RAZGLAŠENJU; Hilarij, cerkv. učitelj

Prvi čudež v Kani Galilejski (Jan 2, 1—11)

Pavel Puščavnik; Maver, opat Marcel, papež, mučenec; Oton, mučenec; Gerard in tov., muč. Anton (Zvonko), puščavnik; Marijan, mučenec; Sulpicij, škof Marjeta, devica; Priska, devica, mučenka † Marij in tov., mučenci; Knut, spoznavalec; Pija, mučenka Fabijan in Sebastijan (Boštjan), muč.; Neofit, mučenec

19.17 ☽

3. PO RAZGLAŠENJU; Neža (Agnes, Janja), dev., muč.

Jezus ozdravi stotnikovega služabnika (Mt 8, 1—13)

Vincencij in Anastazij, mučenca; Viktor, mučenec Rajmund (Rajko) Penjafortski, spozn.; Zaroka Dev. Marije Timotej, škof, mučenec; Felicijan, škof, mučenec Spreobrnjenje sv. Pavla; Ananija, muč.; Donat in tov., muč. † Polikarp, škof, mučenec; Pavla, žena; Alberik, opat Janez Krizostom (Zlatousti), cerkv. učitelj; Julijan, škof

4. PO RAZGLAŠENJU; Peter Nolasko, spozn.

Jezus pomiri vihar na morju (Mt 8, 23—27)

Frančišek (Branko) Saleški, cerkv. učitelj; Valerij, škof Martina, devica, mučenka; Feliks IV., papež; Hiacinta, dev. Janez Bosko, spoznavalec; Marcela, žena; Ludovika, žena

0.37 ☾

¹ Se praznuje dva dni

Datum	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Sonče vzide	7.45	7.45	7.45	7.45	7.44	7.44	7.44	7.44	7.44	7.43	7.43	7.43	7.42	7.41	7.41	7.41
Sonče zaide	16.27	16.28	16.29	16.30	16.31	16.32	16.33	16.34	16.35	16.36	16.37	16.38	16.39	16.40	16.42	16.43
Dolž. dneva	8.42	8.43	8.44	8.46	8.47	8.48	8.49	8.50	8.51	8.53	8.54	8.55	8.57	8.58	9.01	9.02
Luna vzide	1.55	3.00	4.06	5.13	6.18	7.20	8.15	9.04	9.46	10.21	10.54	11.24	11.53	12.24	12.56	13.33
Luna zaide	15.06	15.57	14.13	14.55	15.46	16.46	17.54	19.07	20.23	21.38	22.52	—	0.05	1.15	2.23	3.50
mena						☉ 13.36							☽ 6.02			

*Rojen v Silvestrovi sem burni noči
v poskočnem taktu valčka preveselega,
ko letu novemu zdravice toči,
oh, narod moj, do dneva belega.
A jaz, prijatelji, ledeni bog sem januar,
dvanajstih bratov mesecev sem poglavar.*

*Po rájanju spreglejte trezni,
ker v cvetju skriva se osat, bodičje.
Veliki čas zori v ljubezni,
vpodobljam treznosti, resnost vam v obličje.
Sprejmite torej novoletni blagoslov:
za boljši rod, za zarod nov!*

(Ludvik Zorzut)

Začnimo z Bogom vsako delo, da bo dober tek imelo. — Boljša je domača gruda, ko na tujem zlata ruda. — Bedak zna več vprašati, kakor deset modrijanov odgovoriti. — Kdor nima v glavi, naj ne tišči na visoko. — Dobro orodje je pol mojstra. — Bolje je z modrim jokati, kakor z norcem peti. — Kadar ima Bog praznik, tudi hudobec ne petkuje.

Srce modrega išče pouka, usta nespametnih se pasejo z nevednostjo (Preg 15, 14). — Če brat bratu pomaga, sta kakor trdno mesto (Preg 18, 19). — Gospod sovraži krivo pričo in tega, ki med brati razprtije trosi (Preg 6, 19). — Sin, z mladega uk sprejemaj in našel boš modrost do sivih las (Sir 6, 18). — Zapoved je svetilo in postava je luč (Preg 6, 23).

Na spreobrnitev Pavla jasno vreme obeta sadov lepo breme.

Če v prosincu ni snega, ga mali traven dá.

Če Vinka sonce peče, v sode vino teče.

V prosincu toplota, v svečanu mrzlota.

Sv. Makarij jasen ali meglen, naznanja enako jesen.

Prosinec mrzel da poka, sadje v jeseni in moka.

Datum	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.
Sonce vzide	7.40	7.40	7.39	7.38	7.37	7.36	7.35	7.34	7.33	7.32	7.31	7.30	7.29	7.28	7.27
zaide	16.44	16.46	16.47	16.48	16.50	16.51	16.53	16.55	16.56	16.58	16.59	17.00	17.02	17.03	17.05
Dolž. dneva	9.04	9.06	9.08	9.10	9.13	9.15	9.18	9.21	9.23	9.26	9.28	9.30	9.33	9.35	9.38
Luna vzide	14.14	14.39	15.50	16.45	17.43	18.41	19.41	20.41	21.40	22.41	23.41	—	0.43	1.47	2.52
zaide	4.33	5.31	6.25	7.12	7.52	8.28	8.59	9.26	9.52	10.17	10.41	11.07	11.35	12.07	12.45
mena			⊙ 19.17										☾ 0.37		

FEBRUAR

1	Četrtek	Ignacij (Ognjeslav) Antiohijski, škof, muč.; Brigita, dev.	
2	Petek	Svečnica, darovanje Gospodovo; Kornelij, škof; Lavrencij, šk.	
3	Sobota	Blaž (Vlaho), škof, mučenec; Oskar (Anzgar), škof	
4	Nedelja	5. PO RAZGLAŠENJU; Andrej Korsini, škof Prilika o pšenici in ljulki (Mt 13, 24—30)	
5	Ponedeljek	Agata (Dobroslava), devica, mučenka; Albuin, škof	1.10
6	Torek	Tit, škof; Doroteja (Rotija, Dora), devica, mučenka	
7	Sreda	Romuald, opat; Rihard, spoznavalec; Julijana, žena	
8	Četrtek	Prešernov dan	
9	Petek	Janez iz Mate, spoznavalec; Juvencij, škof; Stefan, opat	
10	Sobota	† Ciril Aleksandrijski, škof, cerkv. učitelj; Apolonija, dev., m.	
11	Nedelja	Sholastika, devica; Sotera, devica, mučenka; Viljem, spozn.	16.43
		6. PO RAZGLAŠENJU; Lurška Mati božja Prilika o gorčičnem zrnu in o kvasu (Mt 13, 31—35)	
12	Ponedeljek	Sedem svetih ustanoviteljev; Damijan, mučenec	
13	Torek	Albuin (Albin), škof; Katarina de Ricci, devica; Julijan, muč.	
14	Sreda	Valentin (Zdravko), mučenec; Vital, muč.; Ivana Valois	
15	Četrtek	Favstin in Jovita, mučenca; Georgija, devica; Jordan, spozn.	
16	Petek	† Onezim, škof, mučenec; Julijana, dev., muč.; Porfirij, muč.	
17	Sobota	Francišek Clet, muč.; Silvin, škof; Hildegarda, žena	
18	Nedelja	1. PREDPOSTNA; Simeon, škof, mučenec O delavcih v vinogradu (Mt 20, 1—16)	14.18
19	Ponedeljek	Julijan, mučenec; Konrad, spoznavalec; Marcel, muč.	
20	Torek	Sadot in tov., mučenci; Eleverij, škof, muč.; Leon, škof	
21	Sreda	Feliks (Srečko), škof; Irena (Mirolava), devica	
22	Četrtek	Stol sv. Petra, apostola; Marjeta (Biserka) Kortonska	
23	Petek	† Peter Damiani, cerkv. učitelj; Marta, devica, mučenka	
24	Sobota	Matija (Bogdan), apostol; Sergij, mučenec; Modest, škof	
25	Nedelja	2. PREDPOSTNA; Valburga, devica Prilika o sejalcu in semenu (Lk 8, 4—15)	
26	Ponedeljek	Matilda, devica; Viktor, spoznavalec; Andrej, škof	
27	Torek	Gabrijel Zalostne Matere božje, spozn.; Baldomir, spozn.	16.50
28	Sreda	Roman, opat; Antonija Florentinska, žena; Makarij, muč.	

Datum	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
Sonce vzide	7.26	7.25	7.24	7.23	7.21	7.20	7.19	7.17	7.16	7.14	7.12	7.11	7.09	7.08	7.06	7.05
Sonce zaide	17.06	17.07	17.09	17.11	17.12	17.13	17.15	17.16	17.18	17.20	17.21	17.23	17.24	17.26	17.27	17.28
Dolž. dneva	9.40	9.42	9.45	9.48	9.51	9.53	9.56	9.59	10.02	10.06	10.09	10.12	10.15	10.18	10.21	10.24
Luna vzide	5.57	5.00	5.59	6.51	7.37	8.16	8.52	9.24	9.55	10.26	10.59	11.34	12.13	12.57	13.46	14.39
Luna zaide	13.51	14.25	15.29	16.40	17.57	19.15	20.32	21.49	23.02	—	0.15	1.22	2.27	3.27	4.21	5.10
mena					● 1.10						● 16.43					

Dvanajstih bratov sem najmanjši bratec
kot bratov Jožefa — sem Benjamin.
A jaz, da vravec sem in nagajiv kot škratec,
zató, nazvali so me — berekin*,
ker mešam mrz, vročino, sonce, sneg,
da jaz najslabši sem od bratov vseh!

Je Pust, je Kurent, je v e s e l j e moj program,
življenja pestrega, iskrenega.
Dekleta, iantje, dobro, dobro vas poznam,
vam dam veselja zdravega, poštenega.
Z menoj na svatbo, v vrsto lepi par:
tako želi veseli bratec februar.

(Ludovik Zorzut)

* nagajivček

Ni bolj praznega človeka od tistega, ki je sam
sebe poln. — Kruhova pijanost je najhujša. —
Lepa beseda nikomur ne preseda. — Laž je ključ
h koncu. — Bolje je bosa trnje mleti, kakor pijanca
vzeti — Vsak dež ima svoj čas. — Brez muke ni
moke.

Potrpežljiv mož je boljši ko močan, in kdor sam
sebe brzda, je boljši, kot kdor premaga mesta
(Preg 15, 22). — Bolje je, da te modri posvari, ka-
kor da te priliznjenost nespametnih ogoljufa (Prid
7, 5). — Nikar ne zaničaj pravičnega človeka, ako
je ubog, in ne povišuj pregrešnega bogatina (Sir
10, 25). — Vino, ki se pije neizmerno, je duši
grenko (Sir 32, 7).

Svečnica zelena, velika noč snežena.

Če se svečnica jasno zdani, zima še dolgo trpi.

Svečnice dan, zima van. »To je laž,« reče Blaž.

Sv. Valentin (14.) prinese ključe do korenin.

Datum	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.
Sonce vzide	7.05	7.01	7.00	6.58	6.57	6.55	6.55	6.52	6.50	6.48	6.46	6.44
zaide	17.30	17.31	17.33	17.34	17.36	17.37	17.39	17.41	17.42	17.43	17.43	17.46
Dolž. dneva	10.27	10.30	10.33	10.36	10.39	10.42	10.46	10.49	10.52	10.55	10.59	11.02
Luna vzide	15.35	16.34	17.33	18.32	19.32	20.33	21.32	22.33	23.36	—	0.38	1.41
zaide	5.52	6.28	7.01	7.50	7.56	8.20	8.45	9.10	9.37	10.07	10.41	11.21
mena		⊕ 14.18								⊕ 16.50		

1	Četrtek	Albin, škof; Feliks II., papež; Antonina, mučenka	
2	Petek	† Pavel, mučenec; Neža Praška, devica; Milena, žena	
3	Sobota	Kunigunda, žena; Marin, mučenec; Feliks in tov., muč.	
4	Nedelja	3. PREDPOSTNA; Kazimir, spoznavalec; Lucij, p., muč. Jezus ozdravi slepca (Lk 18, 31—43)	
5	Ponedeljek	Janez Jožef od križa; Teofil, škof	
6	Torek	Pust; Perpetua in Felicita, mučenki; Fridolin, opat	11.31 ☉
7	Sreda	†† Pepelnica; Tomaž Akvinski, cerkv. učitelj	
8	Četrtek	Janez od Boga, spoznavalec; Beata (Blažena), mučenka	
9	Petek	† Frančiška Rimska, žena; Gregor Niški, spoznavalec	
10	Sobota	Štirideset mučencev; Makarij, spoznavalec; Viktor, muč.	
11	Nedelja	1. POSTNA; Sofronij, škof; Krištof Milanski Hudič trikrat skuša Jezusa (Mt 4, 1—11)	
12	Ponedeljek	Gregorij Veliki, papež, cerkv. učitelj; Bernard, škof	
13	Torek	Kristina, devica, mučenka; Teodora (Božidara), mučenka	5.39 ☽
14	Sreda	Kvatre; Matilda, žena; Leon, škof, muč.; Karel, spozn.	
15	Četrtek	Klemen Marija Dvořak, spozn.; Ludovika Marillac, dev.	
16	Petek	† Kvatre; Hilarij in Tacijan, mučenca; Herbert, škof	
17	Sobota	Kvatre; Patricij (Patrik), škof; Jedrt, devica; Jožef iz Arimateje	
18	Nedelja	2. POSTNA, KVATRNA; Ciril Jeruzalemski, cerkv. učitelj Jezus se na gori spremeni (Mt 17, 1—9)	
19	Ponedeljek	JOŽEF, ŽENIN DEVICE MARIJE	
20	Torek	Feliks, Larg, Dionizij, mučenci; Klavdija in tov., muč.	
21	Sreda	Benedikt, opat; Nikolaj Flūe, spozn.; Serapion, škof	8.56 ☽
22	Četrtek	Lea, žena; Benvenut, škof; Katarina Švedska, žena	
23	Petek	† Viktorijan, mučenec; Jožef Oriol, spoznavalec; Oton, škof	
24	Sobota	Gabrijel, nadangel; Simon, otrok, mučenec	
25	Nedelja	3. POSTNA; Oznanjenje Device Marije Jezus izžene hudiča (Lk 11, 14—28)	
26	Ponedeljek	Maksima, mučenka; Emanuel, mučenec	
27	Torek	Janez Damaščan, cerkv. učitelj; Rupert, škof; Lidija, muč.	
28	Sreda	Janez Kapištran, spoznavalec; Sikst III., papež	
29	Četrtek	Ciril, mučenec; Bertold, spoznavalec; Pastor, mučenec	5.11 ☾
30	Petek	† Janez Klimak, spoznavalec; Kvirin, muč.; Regalat, spozn.	
31	Sobota	Modest Krški, škof; Benjamin, muč.; Balbina, devica	

Datum	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
Sonce vzide	6.42	6.40	6.38	6.37	6.35	6.33	6.31	6.29	6.28	6.26	6.24	6.23	6.20	6.18	6.16	6.14
zaide	17.48	17.49	17.51	17.52	17.53	17.54	17.56	17.57	17.59	18.00	18.01	18.03	18.04	18.06	18.07	18.08
Dolž. dneva	11.06	11.09	11.13	11.15	11.18	11.21	11.25	11.28	11.31	11.34	11.37	11.40	11.44	11.48	11.51	11.54
Luna vzide	2.43	3.42	4.36	5.25	6.08	6.45	7.19	7.52	8.24	8.57	9.32	10.11	10.55	11.42	12.34	13.29
zaide	12.09	13.07	14.13	15.26	16.44	18.03	19.22	20.40	21.55	23.07	—	0.16	1.20	2.17	3.08	3.52
mena						☉ 11.31						☽ 5.39				

*Bog Mars me vodi v vaše kraje,
ko me obseva že pomladni soj,
se v burji, v soncu bog zamaje,
bijóč s pomladjo, z zimo hud dvoboj.
Mi pravijo ljudjé, da muhasti sem mrč,
vsak dan, da zvijam se kot krč.*

*Potem, če v zraku mi spreletajo mušice,
v aprilu da nosili boste rokavice!
Karkoli že — jaz le brstim in zelenim,
vse u p a n je za dobro létino delim.
Vi pa okópljite vse njive, vinograde,
zasejte klena zrna, vsadite lepe nade.*

(Ludwik Zorzut)

Nevoščljivec bi rad blagor drugemu z očmi uničil. — Molčati ni nobena umetnost, pa vendar je težko. — Drevo se na drevo naslanja, a človek na človeka. — Tiha voda jezove dere. — Iz neumne dupline neumen veter piha. — Ako vesta dva, je med tema; ako trije, je med vsemi.

Kdor ti kaj dela, mu brž daj plačilo (Tob 4, 15). — Iz ječe in kraljestva pride včasih kdo h kraljestvu, rojen v kraljestvu pa v pomanjkanju omaguje (Prid 4, 14). — Kjer se veliko dela, tam je obilnost, kjer je pa preobilno besedi, tam je pogosto revščina (Preg 12, 23). — Zavoljo lenobe se strop useda (Prid 10, 18).

Igrajo v sušcu se mušice, v aprilu vzemi rokavice.

Če brezen z rilcem ne rije, pa z repom vije.

Sv. Jožef lep in jasen, dobre letine prerok prijazen.

Če štirideset mučenikov dan (10.) ni lepo, tudi štirideset dni potem ne bo.

Datum	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.
Sonce vzide zaide	6.12	6.10	6.08	6.06	6.04	6.03	6.01	5.59	5.57	5.55	5.53	5.51	5.49	5.47	5.45
Doiž. dneva	18.10	18.11	18.13	18.14	18.15	18.17	18.18	18.19	18.20	18.22	18.23	18.25	18.26	18.28	18.29
Luna vzide zaide	11.58	12.01	12.05	12.08	12.11	12.14	12.17	12.20	12.23	12.27	12.30	12.34	12.37	12.41	12.44
zaide mena	4.30	5.03	5.33	6.00	6.25	6.49	7.14	7.40	8.09	8.41	9.18	10.02	10.55	11.55	13.03
						☉ 8.56								☽ 5.11	

APRIL

1 Nedelja	4. POSTNA; Hugon, škof; Venancij, škof, muč. Jezus nasli pet tisoč mož (Jan 6, 1—15)	
2 Ponedeljek	Frančišek Pavelski, spoznavalec; Marija Egiptska	
3 Torek	Rihard, škof; Sikst I., papež, mučenec; Agapa, dev., muč.	
4 Sreda	Izidor Seviljski, cerkv. učitelj; Benedikt, spoznavalec	20.45 ●
5 Četrtek	Vincencij Ferreri, spoznavalec; Irena, devica, mučenka	
6 Petek	† Marcellin, mučenec; Viljem, opat; Timotej in Diogen, muč.	
7 Sobota	Herman Jožef, spoznavalec; Donat, mučenec	
8 Nedelja	5. POSTNA, TIHA; Albert, škof, mučenec Judje hočejo Jezusa kamnati (Jan 8, 46—59)	
9 Ponedeljek	Marija Kleofova, žena; Tomaž Tolentinski, mučenec	
10 Torek	Apolonij in tov., mučenci; Ezekiel, prerok; Mehtilda, muč.	
11 Sreda	Leon Veliki, papež, cerkv. učitelj; Domnij (Dujam), škof, muč.	20.51 ●
12 Četrtek	Lazar, tržaški mučenec; Julij I., papež; Viktor, mučenec	
13 Petek	† Žalostna Mati božja; Hermenegild, mučenec; Ida, devica	
14 Sobota	Justin, mučenec; Lambert, škof; Valerijan, muč.	
15 Nedelja	6. POSTNA, CVETNA; Peter Gonzales, spoznavalec Jezusov slovesni vhod v Jeruzalem (Mt 21, 1—9)	
16 Ponedeljek	Bernarda Lurška, devica; Kalist, mučenec	
17 Torek	Anicet, papež, mučenec; Rudolf, mučenec; Robert, opat	
18 Sreda	Elevterij Ilirski, muč.; Antija, mučenka; Apolonij, muč.	
19 Četrtek	Veliki četrtek; Leon IX., papež; Ema, žena	
20 Petek	Obletnica ustanovitve KPJ †† Veliki petek; Sulpicij, mučenec	1.34 ☉
21 Sobota	Velika sobota; Anzelm, cerkv. učitelj; Konrad Parzham	
22 Nedelja	VELIKA NOČ, VSTAJENJE GOSPODOVO Jezus vstane od mrtvih (Mr. 16, 1—7)	
23 Ponedeljek	Velikonočni ponedeljek*; Vojteh (Adalbert), škof, mučenec	
24 Torek	Jurij (Georgij, Zora), mučenec; Fidelis Sigmarinški, mučenec	
25 Sreda	Marko, evangelist; Ermin, škof, muč.; Stefan, škof, muč.	
26 Četrtek	Mati dobrega sveta; Klet in Marcellin, papeža, mučenca	
27 Petek	Ustanovitev OF † Hozana Kotorska, devica; Peter Kanizij, cerkv. učitelj	14.00 ☾
28 Sobota	Pavel od križa, spoznavalec; Ludovik Maria Grignon	
29 Nedelja	1. POVELIKONOČNA, BELA; Peter, mučenec; Robert, opat Jezus se prikaže apostolom (Jan 20, 19—31)	
30 Ponedeljek	Katarina Sienska, devica; Jožef Kotolengo, spozn.	

Datum	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
Sonce vzide	5.43	5.41	5.39	5.37	5.35	5.33	5.31	5.30	5.28	5.26	5.24	5.22	5.20	5.18	5.16	5.15
zaide	18.30	18.31	18.33	18.34	18.35	18.36	18.38	18.40	18.41	18.42	18.43	18.45	18.46	18.48	18.49	18.51
Dolž. dneva	12.47	12.50	12.54	12.57	13.00	13.03	13.07	13.10	13.13	13.16	13.19	13.23	13.26	13.30	13.33	13.36
Luna vzide	4.00	4.38	5.13	5.46	6.18	6.51	7.25	8.04	8.47	9.34	10.26	11.21	12.19	13.18	14.17	15.17
zaide	14.17	15.33	16.51	18.10	19.28	20.44	21.57	23.06	—	0.08	1.03	1.51	2.32	3.06	3.27	4.04
mena				● 20.45							☉ 20.51					

Vremenoslavci se jezijo name —
v napovedih vremenskih, da sem goljufiv,
vsa poročila moja, vrag naj vzame,
če sem nestalen in nezanesljiv!
Obril, obril
dirja navzdilj!

Prijatelji! Aprilu milostno spreglejte!
A vi nikar po vetru se obračat kdaj!
Le brez strahú resnico izpovejte,
si v trdnih skušnjah zbrúsite značaj.
Jaz pa ostanem, kot sem bil:
obril, obril — dirja navzdilj.

(Ludoik Zorzut)

Bog ima tako dolgo šibo, da z njo vsakogar doseže. — Vsaka povodenj se uteče. — Kdor hoče, temu ni nič težko. — Bolezen po vrvi, zdravje po niti. — Kdor lahko z vedrom zajemlje, ne vpraša po korcu. — Brez potu ni medu. — Častna obleka sramote ne pokriva.

Rahel odgovor jezo utolaži, trda beseda srd vnema (Preg 15, 1). — Poslušaj, moj sin, nauk svojega očeta in ne puščaj v nemar postav svoje matere (Preg 1, 8). — Drugi naj te hvalijo, ne pa tvoja usta (Preg 27, 2). — Bolje je malo po pravici, kakor obilni prihodki po krivici (Preg 16, 8).

O sv. Juriju še šlepe mlade vrane, kmetje bodo volje razigrane.

Če v dežju drevo cvete, nikdar sadja ne daje.

Dež v aprilu je res božji dar iz nebes.

Če malega travna grmi, se slane več bati ni.

Datum	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.
Sonce vzide	5.15	5.11	5.09	5.08	5.06	5.04	5.02	5.01	4.59	4.57	4.55	4.53	4.52	4.50
Sonce zaide	18.52	18.53	18.54	18.56	18.57	18.58	18.59	19.01	19.02	19.03	19.05	19.06	19.08	19.09
Dolž. dneva	13.39	13.42	13.45	13.48	13.51	13.54	13.57	14.00	14.03	14.06	14.10	14.13	14.16	14.19
Luna vzide	16.17	17.18	18.19	19.21	20.24	21.27	22.30	23.29	—	0.25	1.14	1.58	2.37	3.11
Luna zaide	4.29	4.54	5.18	5.44	6.11	6.42	7.18	8.00	8.49	9.46	10.50	11.59	13.12	14.28
mena				☉ 1.54							☾ 14.00			

Datum	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
Sonce vziđe zaide	4.50	4.48	4.47	4.45	4.44	4.42	4.41	4.39	4.38	4.37	4.35	4.33	4.32	4.31	4.29	4.28
Dołž. dneva	14.20	14.23	14.23	14.28	14.30	14.33	14.36	14.39	14.41	14.44	14.47	14.50	14.52	14.53	14.58	15.00
Luna vziđe zaide	3.43	4.15	4.46	5.19	5.36	6.36	7.22	8.13	9.09	10.07	11.07	12.07	13.06	14.07	15.07	16.08
mena	15.44	17.01	18.17	19.33	20.45	21.52	22.52	23.45		0.28	1.07	1.39	2.08	2.33	2.58	3.22

1 Torek

MEDNARODNI PRAZNIK DELA¹

Jožef, ženin bl. Device Marije, Delavec; Jeremija, prerok

Atanazij, cerkv. učitelj; Evgenij, škof, muč.; Boris, spozn.

Aleksander (Saša), papež; Emilija, devica

† Monika, žena; Florijan (Cvetko), mučenec; Gothard, škof

Pij V., papež; Maksim, škof; Angel, mučenec

5.25 ☉

- 2 Sreda
- 3 Četrtek
- 4 Petek
- 5 Sobota
- 6 Nedelja

2. POVELIKONOČNA; Benedikta, devica

Jezus, dobri pastir (Jan 10, 11—16)

Stanislav, škof, mučenec; Flavij, mučenec

Peter, škof; Viktor, mučenec

Gregorij Nacianski, škof, cerkv. učitelj; Pahomij, opat

Izidor, kmet; Antonin, škof; Job, očak

† Filip in Jakob (Zdenko), apostola; Sigismund, mučenec

Pankracij in tov., mučenci; Nerej in Ahilej, mučenca

13.45 ☽

- 7 Ponedeljek
- 8 Torek
- 9 Sreda
- 10 Četrtek
- 11 Petek
- 12 Sobota
- 13 Nedelja

3. POVELIKONOČNA; Robert Belarmin, cerkv. učitelj

Jezus napove svoj odhod (Jan 16, 16—22)

Bonifacij, škof; Pashal, papež

Zofija (Sonja), mučenka; Janez de la Salle, spoznavalec

Kraljica apostolov; Janez Nepomuk, mučenec; Ubald, škof

Pashal Bajlonski, spoznavalec; Brunon, škof; Jošt, opat

† Venancij, mučenec; Erik, mučenec; Aleksandra in tov., muč.

Peter Celestin, papež; Ivo, spoznavalec; Pudencijana, devica

15.32 ☽

- 14 Ponedeljek
- 15 Torek
- 16 Sreda
- 17 Četrtek
- 18 Petek
- 19 Sobota
- 20 Nedelja

4. POVELIKONOČNA; Bernardin Slenski, spoznavalec

Jezus objubi Svetega Duha (Jan 16, 5—14)

Andrej Bobola, mučenec; Valens, mučenec

Emil, mučenec; Roman, opat; Renata, žena

Janez de Rossi, spoznavalec; Deziderij (Zeljko), škof, muč.

Marija, Pomočnica kristjanov; Ivana, žena; Suzana, muč.

Rojstni dan maršala Tita

† Gregorij VII., papež; Urban I., papež, mučenec

Filip (Zdenko) Neri, spoznavalec; Elevterij, papež, mučenec

20.06 ☽

- 21 Ponedeljek
- 22 Torek
- 23 Sreda
- 24 Četrtek
- 25 Petek

5. POVELIKONOČNA; Beda Castiljvi, cerkv. učitelj

Jezus učí o móči molitve (Jan 16, 23—30)

Križev teden; Bernard Mentonski, spozn.; Avguštin, škof

Križev teden; Maksim, škof, mučenec; Marija Magdalena Paciška, d.

Križev teden; Feliks I., papež, mučenec; Ivana Orleanska, dev., m.

VNEHOD GOSPODOV; Marija devica, kraljica

¹ Se praznuje dva dni

- 26 Sobota
- 27 Nedelja
- 28 Ponedeljek
- 29 Torek
- 30 Sreda
- 31 Četrtek

Je vstal, je zagorél moj prvi zor
in z njim nevesta moja — oj, pomlad,
tam v loki písanih livad
vam matinejo poje moj krillati zbor.
Dal zemlji prvi sončni sem smehljal:
maj, maj!

Jaz vam skoval sem meč,
se bliskajoč v sovražnika oprode,
jaz vam prižgal sem svit, noseč
poslanico s v o b ó d e ,
val revolucij, ljudskih vstaj:
maj, maj!

(Ludvik Zorzut)

Mirna vest je najboljšé vzglavje. — Življenja razvaline so življenja novine. — Ne hvali dneva pred večerom. — Kdor hoče, da ga drugi spoštujejo, naj sam sebe spoštuje. — Komur Bog ni dal razuma, temu ga tudi kovač ne skuje. — Hvaležnost dobroto razveseli.

Kjer vidiš, da je mnogo rok, zaklepaj. — Vse, kar izdaš, preštej in pretehtaj, prejeme in izdatke vse zapiši (Sir 42, 7). — Z lačnim in potrebnim jej svoj kruh (Tob 4, 17). — Kdor govori laži, se pogubi in kriva priča ne bo brez kazni (Preg 18, 19). — Kjer pijanost kraljuje, ni skrivnosti (Preg 31, 4).

Pred Pankracijem naj poletnih ne bo dni, da za Ksaverijem slana polj več ne mori.

Brez dežja Pankrac in Urban, dobre trgatve up je dan.

Slana v začetku maja, zoritvi sadja nagaja.

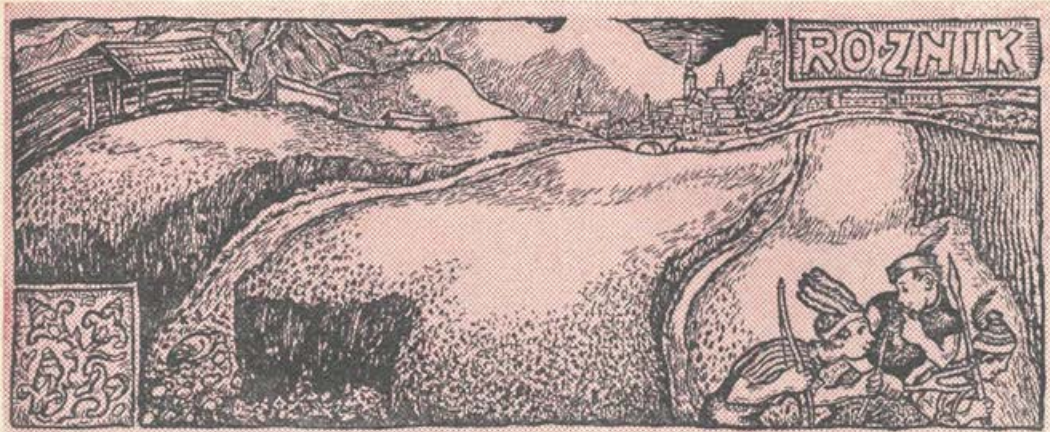
Če je majnika lepo, je dobro za kruh in seno.

Datum	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.
Sonce vzide zaide	4.27	4.26	4.25	4.24	4.23	4.23	4.22	4.21	4.20	4.19	4.18	4.18	4.17	4.16	4.15
Dolž. dneva	19.30	19.31	19.32	19.33	19.34	19.35	19.36	19.37	19.38	19.39	19.40	19.41	19.42	19.43	19.44
Luna vzide zaide	17.10	18.14	19.18	20.22	21.24	22.22	23.14	—	—	0.39	1.14	1.46	2.16	2.45	3.16
mena	3.47	4.13	4.43	5.17	5.57	6.44	7.40	8.42	9.49	11.01	12.14	13.27	14.42	15.57	17.11
		☉	15.32								€	20.06			

1	Petek	† Angela Merici, devica; Juvencij, mučenec	
2	Sobota	Marcelin in tov., mučenci; Evgenij I., papež; Erazem, muč.	14.27 ☉
3	Nedelja	6. POVELIKONOČNA; Klotilda, žena; Oliva, devica O pričevanju Svetega Duha (Jan 15, 26—16, 4)	
4	Ponedeljek	Kvirin, škof, mučenec; Frančišek Kar., spoznavalec	
5	Torek	Bonifacij, mučenec; Valerija, mučenka; Ferdinand, spozn.	
6	Sreda	Norbert, škof; Bertrand Oglejski, škof; Klavdij, škof	
7	Četrtek	Robert, opat; Ana Garzia, devica; Peter in tov., mučenci	
8	Petek	† Medard, škof; Viktorin, spoznavalec; Viljem, škof	
9	Sobota	Primož in Felicijan, mučenca; Mati milosti božje	
10	Nedelja	BINKOŠTI, PRIHOD SVETEGA DUHA; Marjeta, žena O Svetem Duhu in o ljubezni (Jan 14, 23—31)	7.22 ☾
11	Ponedeljek	Binkoštni ponedeljek*; Barnaba, apostol	
12	Torek	Janez Fakundski, spozn.; Leon III., papež; Antonina, muč.	
13	Sreda	Kvatre; Anton (Zvonko) Padovanski, cerkv. učitelj	
14	Četrtek	Bazilij Veliki, cerkv. učitelj; Elizej, prerok	
15	Petek	† Kvatre; Vid, Modest in Krescencija, mučenci; Germana, dev.	
16	Sobota	Kvatre; Frančišek (Branko) Regis, spozn.; Gvido Kortonski, spozn.	
17	Nedelja	1. POBINKOŠTNA, KVATRNA. PRESVETA TROJICA; Gregor Barb. Jezus razpošlje apostole (Mt 28, 18—20)	
18	Ponedeljek	Efrem Sirski, cerkv. učitelj; Marko in Marcelijan, muč.	3.03 ☉
19	Torek	Julijana Falconieri, devica; Gervazij in Protazij, mučenca	
20	Sreda	Silverij I., papež, mučenec; Makarij, škof; Pavel, muč.	
21	Četrtek	PRESVETO REŠNJE TELO; Alojzij, spoznavalec	
22	Petek	† Ahacij, mučenec; Pavlin Nolanski, škof; Vinocenc V., papež	
23	Sobota	Agripina, devica, muč.; Janez, mučenec; Feliks, muč.	
24	Nedelja	2. POBINKOŠTNA; Rojstvo Janeza Krstnika Prilika o veliki večerji (Lk 14, 16—24)	
25	Ponedeljek	Viljem, opat; Henrik, škof; Lucija, dev., mučenka	0.43 ☾
26	Torek	Janez in Pavel, mučenca; Vigilij, škof, mučenec; Pelagij, muč.	
27	Sreda	Hema Krška, žena; Ladislav, spoznavalec	
28	Četrtek	Pavel I., papež; Potamijena, devica, mučenka	
29	Petek	PETER IN PAVEL, apostola; SRCE JEZUSOVO	
30	Sobota	Spomin apostola Pavla; Emilijana, mučenka; Lucina, žena	

Datum	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
Sonce vzide	4.15	4.14	4.14	4.13	4.13	4.12	4.11	4.11	4.11	4.11	4.10	4.10	4.10	4.10	4.09	4.09
zaide	19.45	19.46	19.47	19.48	19.49	19.50	19.50	19.51	19.52	19.53	19.53	19.54	19.54	19.55	19.55	19.55
Dolž. dneva	15.30	15.32	15.33	15.35	15.36	15.38	15.39	15.40	15.41	15.42	15.43	15.44	15.44	15.45	15.46	15.46
Luna vzide	3.50	4.28	5.12	6.00	6.54	7.52	8.53	9.53	10.54	11.55	12.54	13.55	14.57	15.59	17.04	18.09
zaide	18.24	19.34	20.37	21.35	22.24	23.05	23.40	—	0.10	0.57	1.02	1.25	1.49	2.15	2.43	3.15
mena	☉	14.27								☾	7.22					

Iz cvetja rójen sem in rožce zale
natrosim vam v dobrave in med skale.
Prelepi rožnik, živobarvni sem,
ob kresu vence hišam rad pripnem,
a pušeljč vam, ker vedno kot nekdanj
poštujeje slovenski običaj.

Vse rožce moje — pisana poljana —
odprejo kelihe vam, dáhnejo mamila,
ljubezni sladke okrepčila.
Vse moje rožce — šárena cvetana —
le vzdramíte v nevednih vest z a š č í t e :
o, rože, rožce — rástite, cvetíte!

(Ludnik Zorzul)

Kjer je mnogo besedi, je mnogo laži. — Potrp-
ljenje je tista roža, ki je zasajena v božjem vrtu,
pa jo nebeški Oče daje porednim otrokom, da jih
pokori. — Izkušnja je kos preroka. — Čas vse
v kozji rog užene. — Komur leža dobro de, malo
prida je. — Navada je lahka, odvada je težka.

Moževa razumnost se spozna po njegovi potr-
pežljivosti (Preg 19, 11). — Več zaleže svarjenje
modremu kakor sto palic bedaku (Preg 17, 18). —
Sovrašstvo vzbuja prepire, ljubezen pa vse pre-
greške pokriva (Preg 10, 12). — Cloveško srce si
izmisli svojo pot, Gospod pa njegove stopinje vodi
(Preg 16, 9).

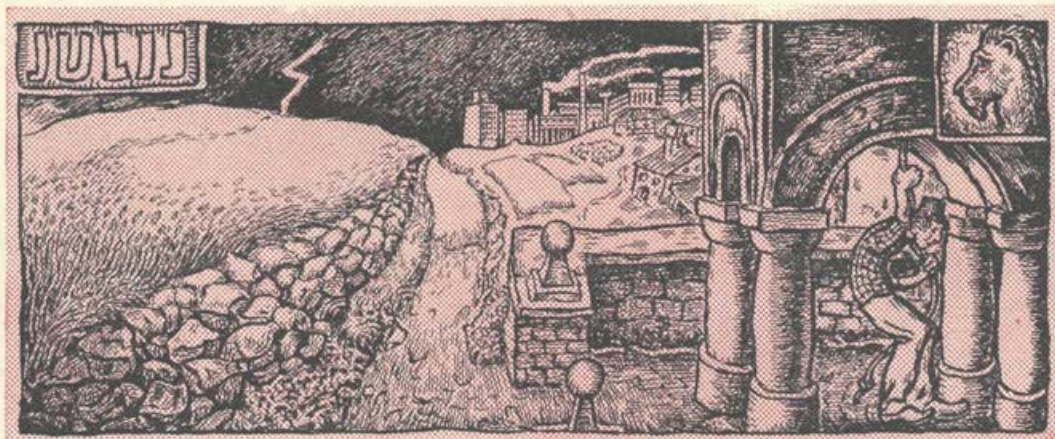
Kakor vreme na Medarda kane, tako ves mesec
ostane.

Sv. Vid dežja ne daj, da bo lepe žetve kaj.

O svetem Vidi se skoz noč vidi.

Kakršno je vreme kresnic, tako bo tudi žanjic.

Datum	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.
Sonce vzide	4.09	4.09	4.10	4.10	4.10	4.10	4.10	4.11	4.11	4.11	4.12	4.12	4.12	4.13
zalde	19.56	19.56	19.57	19.57	19.57	19.57	19.57	19.58	19.58	19.58	19.58	19.58	19.58	19.57
Dolž. dneva	15.47	15.47	15.47	15.47	15.47	15.47	15.47	15.47	15.47	15.47	15.46	15.46	15.46	15.44
Luna vzide	19.13	20.14	21.10	21.59	22.41	23.18	23.50	—	0.20	0.49	1.19	1.51	2.26	3.05
zalde	3.52	4.37	5.30	6.32	7.39	8.51	10.04	11.18	12.31	13.44	14.57	16.09	17.18	18.24
mena		⊕ 5.03								⊖ 0.43				

1 Nedelja	3. POBINKOŠTNA; PRESVETA REŠNJA KRI Prilika o izgubljeni ovci in denarju (Lk 15, 1—10)	
2 Ponedeljek	Obiskanje Device Marije; Oton, škof	0,53 Ⓞ
3 Torek	Irenej, škof, mučenec; Heliodor, škof; Trifun in tov., muč.	
4 Sreda	DAN BORCA	
5 Četrtek	Urh (Ulrik), škof; Berta, žena; Ozej in Agej, preroka	
6 Petek	Ciril in Metod, slovanska apostola; Anton Zaccaria, spozn.	
7 Sobota	† Tomaž Moore, mučenec; Izaija, prerok; Bogomila, žena	
8 Nedelja	4. POBINKOŠTNA; Elizabeta (Jela, Spela), žena Čudežni ribji lov (Lk 5, 1—11)	
9 Ponedeljek	Kraljica miru; Brikcij, škof	
10 Torek	Amalija (Ljuba), devica; Sedem bratov mučencev; Rufina, d., m.	0,40 Ⓝ
11 Sreda	Pij I., papež, mučenec; Olga, žena; Janez, mučenec	
12 Četrtek	Mohor in Fortunat, mučenca; Nabor in Feliks, mučenca	
13 Petek	† Evgen, mučenec; Joel in Ezdra, preroka	
14 Sobota	Bonaventura, cerkv. učitelj; Francišek Solan, spoznavalec	
15 Nedelja	5. POBINKOŠTNA; Vladimir, spoznavalec; Henrik, spoznavalec Jezus obsoja farizeje (Mt 5, 20—24)	
16 Ponedeljek	Karmelska Mati božja; Evstahij, spoznavalec; Favst, muč.	
17 Torek	Aleš (Aleksij), spoznavalec; Donata in tov., mučenke	12,41 Ⓝ
18 Sreda	Kamil Leljiški, spoznavalec; Miroslav (Friderik), škof, muč.	
19 Četrtek	Vincencij Pavelski, spoznavalec; Avrea (Zlata), devica	
20 Petek	† Hieronim Emiliani, spoznavalec; Marjeta, mučenka; Elija, pr.	
21 Sobota	Lavrencij Brundizijski, cerkv. učitelj; Daniel (Danilo), prerok	
22 Nedelja	DAN VSTAJE SLOVENSKEGA NARODA 6. POBINKOŠTNA; Marija Magdalena (Majda), spokornica Jezus nasiti štiri tisoč mož (Mr 8, 1—9)	
23 Ponedeljek	Apolinarij, škof, mučenec; Liborij, škof	
24 Torek	Kristina, devica, mučenka; Vincencij, mučenec; Viktor, muč.	5,19 €
25 Sreda	Jakob (Rado) st., apostol; Krištof, mučenec; Pavel, mučenec	
26 Četrtek	Ana, mati Device Marije; Valens, škof; Hiacint, mučenec	
27 Petek	† Sergij, mučenec; Natalija (Božena), mučenka; Pantaleon, muč.	
28 Sobota	Viktor (Zmagoslav) I., papež, mučenec; Nazarij in tov., muč.	
29 Nedelja	7. POBINKOŠTNA; Marta, devica; Olaf, mučenec; Urban II., papež O lažnih prerokih (Mt 7, 15—21)	
30 Ponedeljek	Abdon in Senen, mučenca; Julita, mučenka	
31 Torek	Ignacij (Ognjeslav) Lojolski, spoznavalec; Fabij, mučenec	13,24 Ⓞ

Datum	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
Sonce vzide	4.13	4.14	4.15	4.15	4.16	4.17	4.17	4.18	4.19	4.20	4.21	4.22	4.23	4.24	4.25	4.26
zaide	19.37	19.37	19.37	19.37	19.36	19.36	19.35	19.35	19.34	19.33	19.33	19.32	19.32	19.31	19.30	19.30
Dolž. dneva	15.44	15.43	15.42	15.42	15.40	15.39	15.38	15.37	15.35	15.33	15.32	15.30	15.29	15.27	15.25	15.24
Luna vzide	3.51	4.42	5.39	6.38	7.40	8.40	9.41	10.42	11.42	12.42	13.40	14.47	15.51	16.56	17.59	18.58
zaide	19.24	20.16	21.01	21.38	22.11	22.40	23.05	23.29	23.53	—	0.17	0.43	1.13	1.48	2.28	3.17
mena	Ⓞ 0,53									Ⓝ 0,40						

1 Sreda	Makabejski bratje; Fides (Vera) in tov., mučenci	
2 Četrtek	Porcijunkula; Alfonz Ligvorij, cerkv. učitelj; Štefan I., papež	
3 Petek	† Julijan Peter Eymard, spoznavalec; Lidija, žena	
4 Sobota	Dominek (Vladimil), spoznavalec; Perpetua, žena	
5 Nedelja	8. POBINKOŠTNA; Marija Snežna; Ožbalt (Osvald), spozn. O krivičnem oskrbniku (Lk 16, 1—9)	
6 Ponedeljek	Spremenjenje Gospodovo; Sikst II., papež	
7 Torek	Kajetan, spoznavalec; Albert, spoznavalec; Peter in Julijan, m.	
8 Sreda	Janez Marija Vianney, spozn.; Marin, mučenec; Miron, škof	16.55 ☉
9 Četrtek	Roman, mučenec; Peter Faber, spoznavalec	
10 Petek	† Lavrencij (Lovro), mučenec; Pavla, devica, mučenka	
11 Sobota	Tiburcij in Suzana, mučenca; Aleksander, škof	
12 Nedelja	9. POBINKOŠTNA; Klara (Jasna), devica Jezus joka nad Jeruzalemom (Lk 19, 41—47)	
13 Ponedeljek	Janez Berhmans, spoznavalec; Hipolit in Kasijan, mučenca	
14 Torek	Evzebij, spoznavalec; Demetrij (Mitja), mučenec	
15 Sreda	VNEBOVZETJE DEVICE MARIJE; Tarzicij, mučenec	21.10 ☉
16 Četrtek	Joahim, oče Device Marije; Rok, spoznavalec; Serena, žena	
17 Petek	† Hiacint, spoznavalec; Pavel in Julijana, mučenca; Miron, muč.	
18 Sobota	Helena (Jelena, Alenka), žena; Agapit (Ljubo), mučenec	
19 Nedelja	10. POBINKOŠTNA; Janez Eudes, spoznavalec Prilika o farizeju in cestinarju (Lk 18, 9—14)	
20 Ponedeljek	Bernard, cerkv. učitelj; Samuel, prerok; Lucij, mučenec	
21 Torek	Ivana Frančiška Šantalska, žena; Fidelis, mučenec	
22 Sreda	Brezmadežno Srce Marijino; Timotej, mučenec; Hipolit, škof	11.27 ☾
23 Četrtek	Filip Benicij, spoznavalec; Valerijan, mučenec; Viktor, škof	
24 Petek	† Jernej, apostol; Avrea, mučenka; Roman, škof	
25 Sobota	Ludovik IX., spoznavalec; Lucija, devica; Patricija, devica	
26 Nedelja	11. POBINKOŠTNA; Ceferin, papež, mučenec Jezus ozdravi gluhonemega (Mr 7, 31—37)	
27 Ponedeljek	Jožef Kalasancij, spoznavalec; Ruf, škof, mučenec	
28 Torek	Avguštin, škof, cerkv. učitelj; Hermes, mučenec	
29 Sreda	Oblavljenje Janeza Krstnika; Marija, Zdravje bolnikov	
30 Četrtek	Roza (Roža) iz Lime, devica; Feliks, mučenec; Gaudencija, d., m.	4.09 ●
31 Petek	† Rajmund (Rajko) Nonat, spoznavalec; Pavlin, škof; Aristid, sp.	

Datum	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
Sonce vzide	4.43	4.44	4.45	4.46	4.47	4.49	4.50	4.51	4.52	4.53	4.55	4.56	4.57	4.58	4.59	5.01
zaide	19.33	19.31	19.30	19.29	19.27	19.26	19.25	19.25	19.22	19.20	19.19	19.17	19.16	19.14	19.13	19.11
Dolž. dneva	14.50	14.47	14.45	14.45	14.40	14.37	14.35	14.32	14.30	14.27	14.24	14.21	14.19	14.16	14.14	14.10
Luna vzide	5.28	6.29	7.30	8.31	9.31	10.31	11.31	12.32	13.35	14.39	15.41	16.41	17.38	18.28	19.11	19.49
zaide	20.11	20.41	21.08	21.32	21.56	22.20	22.45	23.12	23.43	—	0.20	1.04	1.57	3.01	4.11	5.27
mena								☉ 16.55							☉ 21.10	

SEPTEMBER

1	Sobota	Egidij (Tilen), opat; Verena, devica; Ana, prerokinja	
2	Nedelja	12. POBINKOŠTNA, ANGELSKA; Stefan, spoznavalec Prilika o usmiljenem Samarijanu (Lk 10, 23—37)	
3	Ponedeljek	Pij X., papež; Simeon, spoznavalec; Evfemija in tov., muč.	
4	Torek	Rozalija, devica; Mojzes, prerok; Ida, žena; Kandida, muč.	
5	Sreda	Lavrencij Justiniani, škof; Viktorin, škof, mučenec	
6	Četrtek	Zaharija, prerok; Onezifor, mučenec; Petronij, škof	
7	Petek	† Marko Križevčan, Stefan Pongrac, Melhior Grodetski, muč.	7.45 ☽
8	Sobota	Rojstvo Device Marije*; Peter Klaver, spoznavalec	
9	Nedelja	13. POBINKOŠTNA; Aleksander in Tiburcij, mučenca Jezus ozdravi deset gobavih (Lk 17, 11—19)	
10	Ponedeljek	Nikolaj Tolentinski, spoznavalec; Pulherija, devica	
11	Torek	Prot in Hiacint, mučenca; Ertruda (Erna), devica	
12	Sreda	Ime Marijino; Gvido, spoznavalec; Silvin, škof	
13	Četrtek	Notburga, devica; Filip, mučenec; Mavrilič, škof	
14	Petek	† Povišanje sv. križa; Krescencij, mučenec; Rozula, mučenka	5.12 ☽
15	Sobota	Žalostna Mati božja; Nikomed, mučenec; Albin, škof	
16	Nedelja	14. POBINKOŠTNA; Ljudmila, žena; Edita, devica Jezus uči o božji previdnosti (Mr 6, 24—33)	
17	Ponedeljek	Rane sv. Frančiška; Lambert, škof, mučenec	
18	Torek	Jožef Kupertinski, spoznavalec; Irena in Zofija, mučenki	
19	Sreda	Kvatre; Januarij in tov., mučenci; Suzana, dev., muč.	
20	Četrtek	Evstahij in tov., mučenci; Dionizij, mučenec	20.36 ☾
21	Petek	† Kvatre; Matej, apostol in evangelist; Jona, prerok	
22	Sobota	Kvatre; Tomaž Vilanovski, škof; Mavricij in tov., muč.	
23	Nedelja	15. POBINKOŠTNA, KVATRINA; Lin, papež, mučenec Jezus obudi mladeniča iz Naime (Lk 7, 11—16)	
24	Ponedeljek	Marija Devica, Rešiteljica jetnikov; Gerard	
25	Torek	Pacifik, spoznavalec; Kleofa, mučenec; Avrelija, devica	
26	Sreda	Ciprijan in Justina, mučenca; Kanadski mučenec	
27	Četrtek	Kozma in Damijan, mučenca; Fidencij, mučenec; Hiltruda, dev.	
28	Petek	† Venčeslav, mučenec; Lioba (Ljuba), devica; Silvin, škof	20.40 ☽
29	Sobota	Mihael, nadangel; Evtihij in tov., mučenci	
30	Nedelja	16. POBINKOŠTNA; Hieronim, cerkv. učitelj Jezus ozdravi vodeničnega, uči o ponižnosti (Lk 14, 1—11)	

Datum	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
Sonce vzide	5.21'	5.25	5.24	5.25	5.26	5.28	5.29	5.30	5.31	5.32	5.34	5.35	5.36	5.37	5.38	5.40
Sonce zaide	18.42	18.40	18.38	18.36	18.34	18.32	18.30	18.28	18.27	18.25	18.23	18.21	18.19	18.17	18.15	18.13
Dolž. dneva	13.21	13.17	13.14	13.11	13.08	13.04	13.01	12.58	12.56	12.53	12.49	12.46	12.43	12.40	12.37	12.33
Luna vzide	7.22	8.22	9.22	10.22	11.24	12.25	13.27	14.27	15.24	16.16	17.01	17.42	18.18	18.51	19.23	19.54
Luna zaide	20.00	20.24	20.48	21.15	21.42	22.16	22.56	23.44	—	0.41	1.46	2.58	4.16	5.35	6.55	8.14
mena								☽ 7.45						☽ 5.12		

Zavestno zrem v poljane rosne,
v duhteče lehe, v plodne njive,
v razkošne brajde sadonosne
v bogastvu zemlje dobronljive.
Deveti sem — moči visokosončne nimam,
a vse iz sebe dam in — kimavec — ne kimam.

Deveti sem — rodim, rodim,
po vaših selih, v polju in dobravi,
kozolce, kašče, skrinje vam polnim
za blágor narodni in k božji slavi.
Naj pólje, pólje plemenita kri:
vaš rod naj se množi, množi!

(Ludoik Zorzut)

Kdor devet rokodelstev obenem opravlja, ne zna nobenega. — Noben dan ni tako dolg, da bi ne bilo večera. — Brat bratu najgloblje izkoplje oči. — Ako kupuješ, česar ne potrebuješ, boš prodajal, kar potrebuješ. — Med pravico in krivico ni srede. — V premislekih bodi podoben polžu, v dejanjih ptici.

Ne hvali moža zaradi njegove lepote in ne zaničaj človeka zaradi njegovega obraza (Sir 10, 31). — Vsaka krivica je kakor na oba kraja oster meč (Sir 21, 3). — Cloveško življenje ima dneve odštete (Sir 37, 30). — Pri vsakem svojem dejanju zvesto poslušaj vest; tako se namreč izpolnjujejo zapovedi (Sir 33, 7).

Če se zgodaj selijo ptiči, bo huda zima o božiči.

Kdor po mali maši kosi, za pečjo suši.

Til meglen, grda jesen.

Na malo mašo lepo, dva meseca suho.

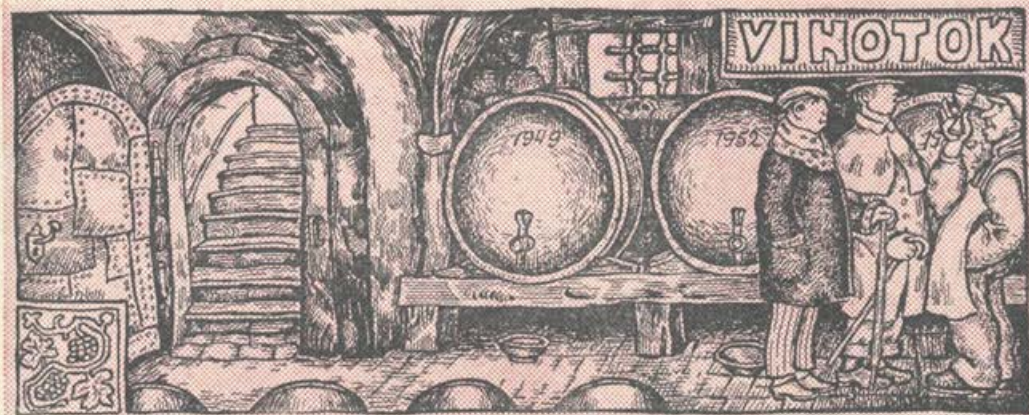
Datum	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.
Sonce vzide	5.42	5.43	5.44	5.45	5.47	5.48	5.49	5.51	5.52	5.53	5.54	5.55	5.56	5.58
zaide	18.12	18.10	18.08	18.05	18.05	18.01	17.59	17.58	17.56	17.54	17.52	17.50	17.48	17.46
Dolž. dneva	12.50	12.27	12.24	12.20	12.16	12.15	12.10	12.07	12.04	12.01	11.58	11.55	11.52	11.48
Luna vzide	20.27	21.04	21.44	22.29	23.20	—	0.15	1.15	2.15	3.14	4.14	5.15	6.16	7.15
zaide	9.32	10.47	11.58	13.04	14.03	14.54	15.38	16.15	16.47	17.15	17.40	18.04	18.28	18.51
mena			€ 20.56								☉ 20.40			

OKTOBER

1 Ponedeljek	Remigij, škof; Domnin, mučenec	
2 Torek	Angeli varuhi; Teofil (Bogoljub), spozn.; Elevterij, muč.	
3 Sreda	Terezija Deteta Jezusa, devica; Kandid, mučenec	
4 Četrtek	Frančišek Asiški, spoznavalec; Edvin, spoznavalec	
5 Petek	† Placid in tov., mučenci; Marcelin, škof; Flavijana, devica	
6 Sobota	Bruno, spoznavalec; Fides, devica, mučenka	20.55 ☽
7 Nedelja	17. POBINKOŠTNA, ROŽNOVENSKA; Rožnovenska Mati božja; O največji zapovedi (Mt 22, 35—46)	
8 Ponedeljek	Sergij in tov., mučenci; Brigita, žena; Simeon, starček	
9 Torek	Posvečenje cerkva (v ljublj. škofiji); Janez Leonard, spozn.	
10 Sreda	Frančišek Borgia, spoznavalec; Hugolin, mučenec; Pavlin, škof	
11 Četrtek	Materinstvo Device Marije; Emilijan (Milan), spoznavalec	
12 Petek	† Maksimilijan Celjski, škof, mučenec; Serafin, spoznavalec	
13 Sobota	Edvard, spoznavalec; Koloman, mučenec; Venancij, opat	13.33 ☽
14 Nedelja	18. POBINKOŠTNA (žegnanjska v ljublj. škofiji); Kalist I., p., m. Jezus ozdravi mrtvoudnega (Mt 9, 1—8)	
15 Ponedeljek	Terezija Avilska, devica; Avrelija, devica	
16 Torek	Hedvika (Jadviga), žena; Gerard Majella, spoznavalec	
17 Sreda	Marjeta Marija Alakok, devica; Viktor in tov., mučenci	
18 Četrtek	Luka, evangelist; Julijan, spoznavalec; Janez, mučenec	
19 Petek	† Peter Alkantarski, spoznavalec; Etbin, opat; Lucij, muč.	
20 Sobota	Janez Kentski, spoznavalec; Irena, mučenka; Felicijan, muč.	9.48 ☽
21 Nedelja	19. POBINKOŠTNA, MISIJONSKA; Uršula in tov., mučenke Prilika o kraljevi svatbi (Mt 22, 1—14)	
22 Ponedeljek	Vendelin, opat; Marija Salome; Kordula, mučenka	
23 Torek	Posvečenje cerkva (v goriški šk.); Anton Marija Claret, škof	
24 Sreda	Rafael, nadangel; Kristina, devica; Feliks, mučenec	
25 Četrtek	Krizant in Darija, mučenca; Krispin, mučenec; Gaudencij, škof	
26 Petek	† Evarist, papež, mučenec; Lucijan in tov., mučenci	
27 Sobota	Frumencij, škof; Vincencij in Sabina, mučenca	
28 Nedelja	20. POBINK., KRISTUS KRALJ; Simon in Juda, apostola O božjem kraljestvu (Jan 18, 33—37)	14.05 ☽
29 Ponedeljek	Posvečenje cerkva (v lavant. šk.); Narcis, škof	
30 Torek	Marcel in Kasijan, mučenca; German, škof; Klavdij in tov., muč.	
31 Sreda	Alfonz Rodriguez, spoznavalec; Volbenk, škof; Krištof, muč.	

Datum	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
Sonce vzide	5.59	6.00	6.02	6.03	6.05	6.06	6.07	6.09	6.10	6.11	6.13	6.14	6.15	6.16	6.17	6.19
Sonce zaide	17.44	17.42	17.40	17.38	17.36	17.34	17.32	17.30	17.29	17.27	17.25	17.23	17.21	17.19	17.18	17.16
Dolž. dneva	11.45	11.42	11.38	11.35	11.31	11.28	11.25	11.21	11.19	11.16	11.12	11.09	11.06	11.03	11.01	10.57
Luna vzide	8.16	9.17	10.18	11.19	12.19	13.16	14.08	14.55	15.35	16.12	16.46	17.17	17.49	18.21	18.57	19.36
Luna zaide	19.16	19.44	20.16	20.55	21.36	22.28	23.28	—	0.35	1.48	3.04	4.25	5.43	7.05	8.22	9.38
mena						☽ 20.55						☽ 15.33				

Tam dol na Dolenjskem, v Slovenskih goricah,
po Brdih, Vipavskem, po Krasu že vrê,
on bratcem veselim v kipečih zdravicah
jezike razveže in greje srcê.
Majol'ka, majol'ka vam bo nekaj strila:
vam mati je Jagoda vince rodila.

Naj cviček bo, rizling, rebula, terán,
glej, vsak grude vaše prežlahтни je sok.
Je pristen, naraven, resničen pogan?
Čast delu, čast zemlji vam v to je porok.
Če pristnost je v vas, kot je v kaplji iskreni,
naravni ste, lepi, ne ponarejeni.

(Ludvik Zorzut)

Od mladega drevesa vejico še lahko odčesneš,
od starega jo moraš odsekati. — Pomisli, preden
kaj rečeš: tudi beseda človeka ubije. — Kdor je
zdoma, ima eno misel; kdor je doma, jih ima sto.
— Laž in zvijača pogineta, samo resnica in pravica
ostaneta. — Starost ne pride sama.

Vse ima svoj čas in vse pod nebom ob svojem
času preide (Prid 3, 1). — Bahač, ki obljube ne do-
polni, je kakor oblak, ki dežja ne prinese (Preg 25,
14). — Bolje je srečati medvedko, ki so ji bili mla-
diči vzeti, kakor bedaka, ki se na svojo neumnost
zanaša (Preg 17, 12).

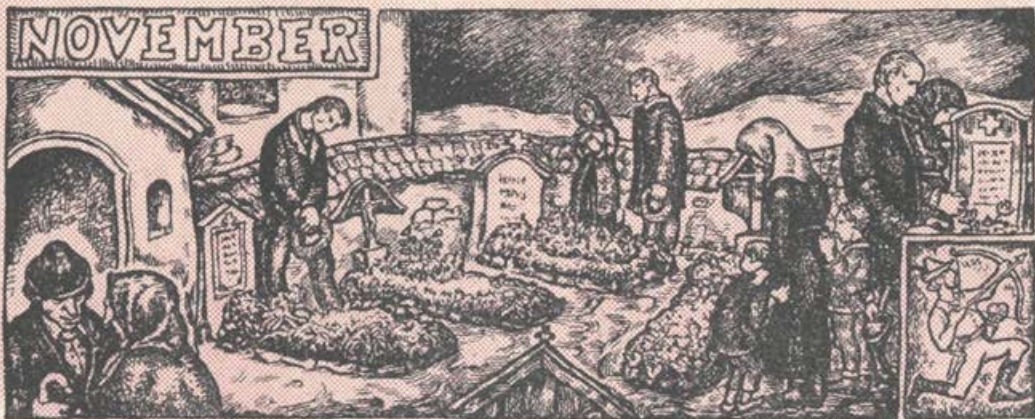
Sveti Gal deževen ali suh, je prihodnjega po-
letja ogleduh.

Če se nerado listje obleti, vsak naj zime se boji.

Kakor je sveta Uršula začela, bo vsa zima
izpela.

Sveti Luka sneg prikuka.

Datum	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31
Sonce vziđe	6.21	6.22	6.23	6.25	6.26	6.28	6.29	6.30	6.32	6.33	6.35	6.36	6.38	6.39	6.40
zaide	17.14	17.15	17.11	17.09	17.07	17.05	17.03	17.02	17.01	16.58	16.57	16.55	16.54	16.52	16.51
Dolž. dneva	10.53	10.51	10.48	10.44	10.41	10.37	10.34	10.32	10.29	10.25	10.22	10.19	10.16	10.15	10.11
Luna vziđe	20.21	21.11	22.06	23.05	—	0.06	1.06	2.07	3.08	4.07	5.08	6.09	7.10	8.12	9.14
zaide	10.50	11.54	12.50	13.38	14.17	14.50	15.20	15.45	16.10	16.33	16.56	17.20	17.47	18.17	18.52
mena			☾ 9.48								☉ 14.05				

1 Četrtek

- 2 Petek
3 Sobota
4 Nedelja

- 5 Ponedeljek
6 Torek
7 Sreda
8 Četrtek
9 Petek
10 Sobota
11 Nedelja

- 12 Ponedeljek
13 Torek
14 Sreda
15 Četrtek
16 Petek
17 Sobota
18 Nedelja

- 19 Ponedeljek
20 Torek
21 Sreda
22 Četrtek
23 Petek
24 Sobota
25 Nedelja

- 26 Ponedeljek
27 Torek
28 Sreda
29 Četrtek
30 Petek

DAN MRTVIH

VSI SVETI; Severin, spoznavalec; Marija, devica, mučenka
† Spomin vernih duš; Just, mučenec; Viktorin, škof, mučenec
Hubert, škof; Silvija, žena; Valentin in tov., mučenci
21. POBINK., ZAHVALNA (žegnanjska v lavant. škofiji)
Prilika o neusmiljenem hlapcu (Mt 18, 23—35)

Zaharija in Elizabeta; Svete moči (relikvijske) 8.15 ☽
Leonard (Lenart), opat; Feliks, mučenec; Sever, škof
Engelbert, škof; Vilibrord, škof; Herkulan, mučenec
Bogomir, škof; Štirje kronani mučenci; Maver, škof
† Posvečenje bazilike presv. Odrašenika; Teodor (Božidar), muč.

Andrej Avelinski, spoznavalec; Demetrij (Mitja), škof, muč. 23.04 ☽
22. POBINKOŠTNA; Martin (Davorin), škof

O davčnem denarju (Mt 22, 15—21)
Martin, papež, mučenec; Kuno, škof; Avrelij, škof
Stanislav Kostka, spoznavalec; Didak, spoznavalec
Jozafat Kunčevič, škof, mučenec; Klementin, mučenec
Albert Veliki, cerkv. učitelj; Leopold, spoznavalec
† Jedrt, devica; Otmar, opat; Edmund, škof; Marko, mučenec
Gregorij Čudodelni, škof; Hugon, škof; Viktorija, mučenka
23. POBINKOŠTNA; Posvečenje bazilik sv. Petra in Pavla

Jezus obudi Jairovo hčer (Mt 9, 18—26) 3.10 ☽
Elizabeta (Jela, Spela), žena; Krispin, škof
Feliks Valois, spoznavalec; Edmund, mučenec; Simplacij, škof
Darovanje Device Marije; Kolumban, opat; Albert, škof
Cecilija, devica, mučenka; Maver, mučenec; Filemon, muč.
† Klemen (Milivoj) I., papež, mučenec; Felicita, mučenka
Janez od križa, cerkv. učitelj; Krizogon, mučenec; Flora, d., m.
24. POBINKOŠTNA; Katarina, devica, mučenka; Erazem, mučenec
O razdejanju Jeruzalema (Mt 24, 15—35)

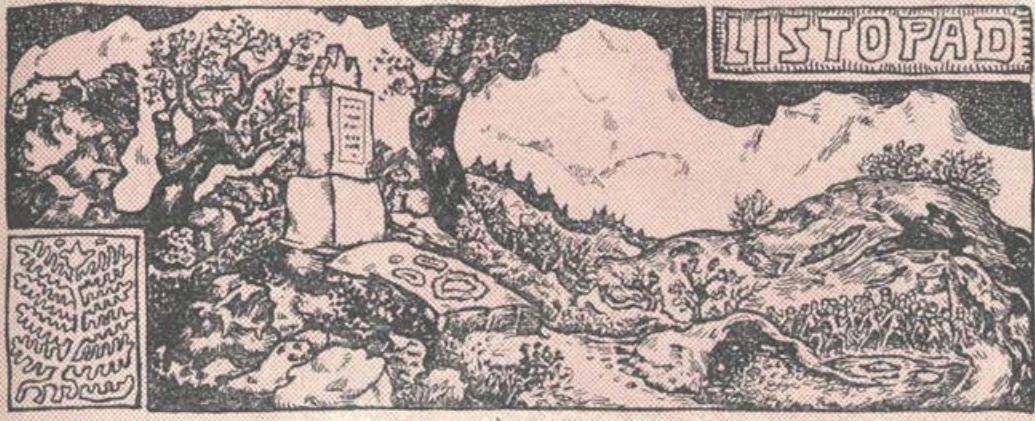
Silvester, opat; Konrad, škof; Peter Aleksandrijski, šk., muč. 7.30 ☽
Virgilij, apostol Koroške; Valerijan, škof; Čudodelna svetinja
Gergorij III., papež; Jakob, spoznavalec; Ruf in tov., muč.

DAN REPUBLIKE¹

Saturnin, mučenec; Gelazij, papež; Filemon, mučenec
† Andrej (Hrabroslav), apostol; Justina, devica, mučenka

¹ Se praznuje dva dni

Datum	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
Sonce vzide	6.41	6.43	6.45	6.46	6.48	6.49	6.50	6.52	6.53	6.55	6.56	6.57	6.59	7.00	7.02	7.03
zaiđe	16.49	16.48	16.47	16.45	16.44	16.42	16.40	16.39	16.38	16.37	16.35	16.34	16.33	16.32	16.31	16.30
Dolj. dneva	10.08	10.05	10.02	9.59	9.56	9.53	9.50	9.47	9.45	9.42	9.39	9.37	9.34	9.32	9.29	9.27
Luna vzide	10.14	11.12	12.05	12.52	13.53	14.11	14.43	15.14	15.45	16.16	16.49	17.26	18.09	18.57	19.52	20.51
zaiđe	19.53	20.21	21.18	22.21	23.29	—	0.42	1.58	3.15	4.35	5.52	7.10	8.26	9.36	10.39	11.52
mena					☽ 8.15						☽ 25.04					

*Klopotec, sam, na griču tožiš, tožiš...
 Pobrano vse? — Že vrane krakajo čez gmajne,
 zdaj vtihni, k letu nove zaokrožiš —
 vse svete jaz častim, budim vse rajne.
 Za verne duše napolnimo čaše,
 hitimo, svet Martin že jaše, jaše.*

*Ni známenj na grobovih vseh,
 zaváljeni so kamni, križi strti,
 tam v kotu razvaline so na tleh.
 Spomni na naše pa: v življenju je in v smrti.
 Le pridi, svet Martin, razgrni svoj škrlat:
 nevestam, ženinom najljubši svat.*

(Ludoik Zorzut)

Hišni prag je najvišja planina. — Kdor v jezi pije in v žalosti molči, nikdar dolgo ne živi. — Sonce ne sme za goro iti, dokler človek svojemu sovražniku ne odpusti. — Od žalosti ne moreš v zemljo, ne od radosti v nebesa. — Z lastnimi žulji je malokdo obogatel. — Grunt pravi: obdeluj me, če ne, bom jaz tebe.

Če je tvoj sovražnik lačen, daj mu jesti; če je žejen, daj mu piti, zakaj žerjavico boš zbral nad njegovo glavo (Preg 28, 4). — Znamenje dobrega srca je vesel obraz (Sir 14, 2). — Konju bič, oslu uzda, neumnežu pa šiba po hrbtu (Preg 22, 3).

Sveti Martin naj bo suh, da pozimi raste kruh.

Sneg sv. Andreja polju ni kaj prida odeja.

Če mokro zemljo sneg pokrije, bo malo prida za kmetije.

Deževni vsi sveti, pozimi tudi zameti.

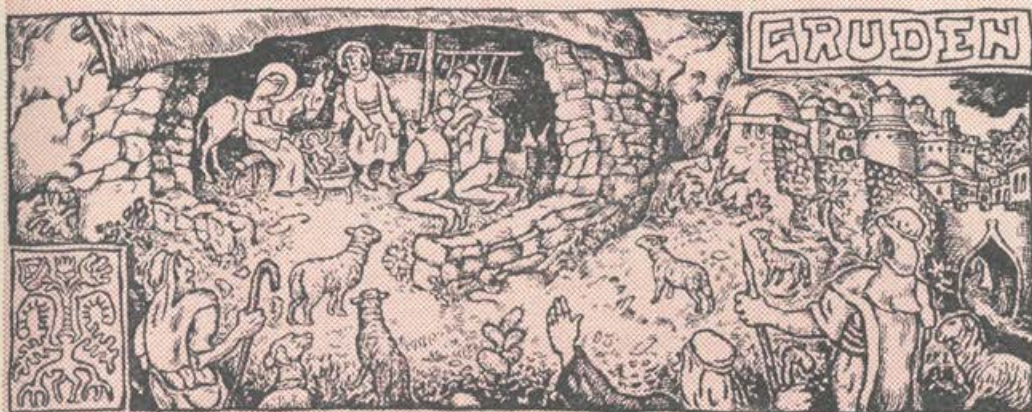
Datum	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.
Sonce vzide	7.04	7.06	7.07	7.09	7.10	7.11	7.13	7.14	7.16	7.17	7.18	7.20	7.21	7.22
zaide	16.29	16.28	16.27	16.26	16.25	16.24	16.23	16.22	16.22	16.21	16.20	16.20	16.19	16.19
Dolž. dneva	9.25	9.22	9.20	9.17	9.15	9.13	9.10	9.08	9.06	9.04	9.02	9.00	8.58	8.57
Luna vzide	21.53	22.55	23.57	—	0.58	1.58	2.59	3.59	5.01	6.03	7.06	8.08	9.08	10.03
zaide	12.16	12.52	13.23	13.50	14.15	14.38	15.01	15.24	15.50	16.18	16.52	17.31	18.17	19.12
mena			€ 3.10								☉ 7.30			

DECEMBER

1	Sobota	Marijan in tov., mučenci; Natalija (Božena), žena	
2	Nedelja	1. ADVENTNA; Bibijana, dev., muč.; Blanka, žena O poslednji sodbi (Lk 21, 25—33)	
3	Ponedeljek	Francišek Ksaverij, spoznavalec; Sofonija, prerok	
4	Torek	Barbara, devica, mučenka; Peter Krizolog, cerkv. učitelj	17.48 ☽
5	Sreda	Nikolaj Tavelič, mučenec; Saba (Savo), opat; Julijan, muč.	
6	Četrtek	Nikolaj (Miklavž), škof; Apolinarij, tržaški mučenec	
7	Petek	†† Ambrozij, škof, cerkv. učitelj; Agaton, mučenec	
8	Sobota	BREZMADEŽNO SPOČETJE DEVICE MARIJE	
9	Nedelja	2. ADVENTNA; Peter Fourier, spoznavalec; Valerija, mučenka Janez Krstnik pošlje svoja učenca k Jezusu (Mt 11, 2—10)	
10	Ponedeljek	Loretska Mati božja; Melkijad, papež, mučenec	
11	Torek	Damaz, papež; Daniel, spoznavalec; Evtihij, mučenec	10.28 ☽
12	Sreda	Aleksander (Saša), mučenec; Maksencij in tov., mučenci	
13	Četrtek	Lucija, devica, mučenka; Otilija, dev., muč.; Orest, mučenec	
14	Petek	† Spiridion (Dušan), škof, mučenec; Just, mučenec	
15	Sobota	Anton in tov., mučenci; Kristina, devica; Konrad, spozn.	
16	Nedelja	3. ADVENTNA; Evzebij, škof, muč.; Albina, devica Janez Krstnik pričuje o Kristusu (Jan 1, 19—28)	
17	Ponedeljek	Lazar, škof; Vivina, devica	
18	Torek	Gracijan, škof; Teotim in Bazilijan, mučenca	23.43 ☽
19	Sreda	Kvatre; Urban V., papež; Tea, mučenka; Favsta, žena	
20	Četrtek	Evgenij in Makarij, mučenca; Julij, mučenec	
21	Petek	† Kvatre; Tomaž, apostol; Severin, škof; Glicerij, mučenec	
22	Sobota	Dan JLA	
23	Nedelja	Kvatre; Demetrij (Mitja) in tov., mučenci; Frančiška Cabrini	
24	Ponedeljek	4. ADVENTNA, KVATRINA; Viktorija, devica, mučenka Janez Krstnik pripravlja Jezusu pot (Lk 3, 1—6)	
25	Torek	Sveti večer; Adam in Eva; Hermina, devica	
26	Sreda	BOŽIC, ROJSTVO GOSPODOVO; Anastazija, mučenka	
27	Četrtek	Štefan, prvi mučenec; Marin, mučenec; Arhelaj, škof	23.59 ☽
28	Petek	Janez Evangelist, apostol; Fabiola, žena; Maksim, škof	
29	Sobota	† Nedolžni otroci; Kastor in tov., mučenci; Cezarij, muč.	
30	Nedelja	Tomaž Becket, škof; David, kralj; Marcel, opat	
31	Ponedeljek	NEDELJA V BOŽICNI OSMINI; Evgenij, škof; Liberij, škof Simeon in Ana oznanjata Gospoda (Lk 2, 33—40)	
		Silvester I., papež; Katarina Labouré	

Datum	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
Sonce vziđe	7.25	7.24	7.25	7.26	7.28	7.29	7.30	7.31	7.32	7.33	7.34	7.34	7.35	7.36	7.37	7.38
zaide	16.18	16.18	16.18	16.17	16.17	16.17	16.17	16.16	16.16	16.16	16.16	16.16	16.16	16.17	16.17	16.17
Dolž. dneva	8.55	8.54	8.55	8.51	8.49	8.48	8.47	8.45	8.44	8.45	8.42	8.42	8.41	8.41	8.40	8.39
Luna vziđe	10.55	11.36	12.15	12.47	13.17	13.45	14.14	14.45	15.18	15.57	16.42	17.35	18.33	19.35	20.39	21.42
zaide	20.15	21.19	22.30	23.42	—	0.56	2.11	3.27	4.44	6.00	7.15	8.20	9.19	10.09	10.50	11.24
mena				☽ 17.48							☽ 10.28					

Dvanajsti brat na staromile strune
 zabrenkam vam: o, zdaj gremó, o, zdaj gremó.
 Ko leto sklenem, moje obračune,
 preglejte, pójte v lepo mi slovó.
 A vedite, enaki bratje nam sledé,
 kot naša zvesta pratika pové.

Prijatelji, kakó ste hiševali,
 po srcu, duši ali le po blagu?
 Kaj hočete — ljudjé ste v graji, v hvali —
 ste slúžili, sevé, Bogu in vragu.
 A vse presnavlja se in vse se *pre*rodi:
 takó še vi naprej do konca vaših dni.

(Ludvik Zorzut)

Bog zapre ena vrata, pa odpre stotera. — Kdor se na tujo pomoč zanaša, v situ vodo prenaša. — Marsikdo je že dejal: Jaz sem ti prijatelj zvest — v potrebi pa je naredil iz dlani pest. — Bog je star gospodar. — Nekateri človek je tako visok, kakor bi svet na njem stal. — Srečna smrt je lepega življenja dozorek.

Obrekovanje potare modrega in mu stre moč srca (Prid 7, 3). — Kdor da revežu, ne bo v potrebi; kdor zaničuje prosilca, bo trpel pomanjkanje (Preg 29, 5). — Boljše je dobro ime kakor drago mazilo (Prid 7, 3). — Kdor preprosto živi, bo srečen (Preg 28, 8).

Dež in veter pred božičem koplje jamo rad mrličem.

Božični dež vzame rž. Zelen božič — bela velika noč.

Prvega tedna v adventu mraz, trajal bo ves zimski čas.

Sveti dan vetrovno, ob letu bo sadja polno.

Datum	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.	
Sonce vzide	7.38	7.39	7.40	7.40	7.41	7.41	7.42	7.42	7.43	7.43	7.43	7.44	7.44	7.44	7.44	
zaide	16.17	16.18	16.18	16.18	16.19	16.19	16.20	16.20	16.21	16.22	16.22	16.23	16.24	16.25	16.26	
Dolž. dneva	8.39	8.39	8.38	8.38	8.38	8.38	8.38	8.38	8.38	8.39	8.39	8.39	8.40	8.41	8.42	
Luna vzide	22.45	23.47	—	0.47	1.47	2.48	5.50	4.52	5.56	6.58	7.56	8.49	9.56	10.15	10.51	
zaide	11.55	12.18	12.42	13.05	13.28	13.52	14.19	14.51	15.27	16.11	17.04	18.04	19.10	20.11	21.52	
mena	€ 23.45															
	☉ 23.59															

Tito — človek, državnik in revolucionar

(Ob sedemdesetletnici — 25. V. 1962)

Nedaleč od soteske Zelenjak, zraven zelene Sotle se razprostira Kumrovačko polje, kjer so raztresene lične hišice pastelno modre barve, majhni in urejeni gozdički in pašniki. Z obeh strani soteske se dvigata dva srednjeveška gradova kot simbola preteklih časov, polnih trpljenja in mučeniškega življenja kumrovskih kmetov. Med temi poljanami, ob samem gozdičku na robu vasi stoji hiša s slamnato streho, ki ima že od pamtiveka številko osem. V njej sta živela Franjo in Marija Broz s svojo številno družino; v njej se je pred sedemdesetimi leti kot sedmi otrok rodil Josip Broz Tito.

V veliki revščini in obilju ljudske plemenitosti je mali Josip skakljal po poljanah, kakor tudi vsi drugi kumrovski otroci, okušal dediščino bede in se držal maminega krila kot edino toplega in zanesljivega dobrotnika, ki mu je vedno in povsod nudil vse, karkoli je lahko dajal. O teh zgodnjih otroških letih, ki so bila polna želja in volje do življenja, je tovariš Tito dejal:

»Moja otroška leta so bila težka... V družini je bilo mnogo otrok in ni bilo lahko skrbeti zanje. Pogosto ni bilo niti dovolj kruha in spričo tega se je dogajalo, da je mati morala zaklepati shrambo, kjer je bil kruh, da bi lahko pravilno razdelila zalogo koruzne moke, ki jo je imela, in smo mi otroci dobivali toliko, kolikor se ji je zdelo, da nam ga lahko da, ne pa, kolikor bi ga lahko pojedli. Že v mesecu januarju je moral moj oče Franjo kupovati kruh oziroma koruzo, kajti za pšenico naša hiša ni imela dovolj sredstev. Kupovali smo »preko«, v Sloveniji, v Šentpetru... Otroci smo pogosto izrabili obisk sorodnikov, tet in drugih, da smo v njihovi navzočnosti izprosili od matere nekaj kruha vrh tistega, ki smo ga že prej dobili. Mati je bila ponosna žena in ji je bilo neprijetno, da bi nam vpričo sorodnikov odrekla, zato pa je bilo potem, ko so sorodniki odšli, dovolj oštevanja in tudi batin... Bil je nekoč nekak praznik in starši so odšli nekam v goste. Bili smo lačni. Na podstrešju je visela suha svinjska glava, ki smo jo hranili

za novo leto. Bratje in sestre so jokali. Vzel sem glavo, jo del v kotel z vročo vodo, natrosil malo moke, in vse to se je kuhalo kaki dve uri. Najedli smo se, da je »vse pokalo«. Toda jed je bila tako mastna, da smo vsi oboleli. Ko se je mati vrnila in smo mi le molčali in stokali, se je razžalostila, a nas zaradi tega ni nabila...«

Josip Broz Tito se ne spominja v otroških letih, ki jih je preživel med starši, sestrami in brati, samo revščine, ampak prav tako dobro tudi posameznih političnih akcij svojih starejših rojakov v začetku dvajsetega stoletja. Tako se na primer dobro spominja odpora proti Madžarom, ki so za kazen določili, da mora vsaka družina vzdrževati nekaj madžarskih vojakov. Za njihovo hišo so bili določeni štirje... »Tedaj je zasedla Zagorje madžarska vojska,« pripoveduje tovariš Tito. »Da bi bil ta kraj kar najhuje kaznovan, je moralo ljudstvo vzdrževati madžarske vojake. V našo hišo so prišli štirje Madžari in primorani smo jih bili cel mesec hraniti, a še sami nismo imeli kaj jesti...«

Mali Joža, tako so tovariša Tita klicali v otroških letih, je največji del svojega zgodnjega detinstva preživel onstran Sotle v Sloveniji, pri dedu po materi, Martinu Javeršku, ki je bil premožnejši kakor Brozovi. Dedek Martin je imel izredno rad svojega vnuka in je z njim delil vse, karkoli je imel. Pri dedu je ostal vse do svojega odhoda v ljudsko šolo. Tedaj se je spet vrnil v Kumrovec. Hodil je v šolo, opravljal je pa tudi razna domača dela, ker je bil v tistem času v Zagorju običaj, da se je moral otrok, brž ko je dopolnil sedem let, takoj oprijeti nekega dela. Tako je mali Joža vrтел žrmlje — preprost ročni mlin.

V šoli je bil tovariš Tito povprečen učenec. Učil se je zelo malo, saj za to ni imel niti časa. Prej je seveda bilo treba opraviti vsa domača dela, potem so pa prišle na vrsto igre z vrstniki, ki se jim kot otrok ni mogel odtegniti. Njihove igre so bile viteške, včasih pa so skupaj naskrivaj hodili v tuje sadovnjake. O tem pripoveduje eden Titovih vrstnikov takole: »Ko smo

Predsednik Tito s soprogo Jovanko, sinom Mišom in vnukoma Jožkom in Zlatico

bili otroci, sva midva z drugimi fantiči hodila po jabolka v sosednje sadovnjake. Tako na vrt Marka Grgiča, imenovanega Bajs, katerega sadovnjak ni bil velik, a so bila jabolka v njem izredno dobra. Sadje smo tlačili za srajco. Nekoč sem vzel s seboj kar celo košaro, ko pa sem jo napolnil in hotel z njo z vrta, je skočil Bajs iz skrivališča, kjer je prežal na nas. Zgrabil me je in me pošteno premlatil. Joža je zbežal, brž ko pa je videl, da sem 'ujet', se je vrnil in rekel Bajsu: Ni samo on kriv.«

Tako je tovariš Tito preživel otroška leta, ki so mu vlila hrabrosti in ga ojeklenila za vse prihodnje težave in naloge.

ODLOČIL SE JE ZA OBRT

Kakor vsi njegovi rojaki, je tudi tovariš Tito želel biti lepo oblečen. Zavedal se je, da na domačiji ne bo živel nič bolje kakor

njegovi sovaščani. Zato je nekega dne rekel: »Odločil sem se za obrt. Tukaj ni zame kruha.« Domači so ga pogledali in po krajšem premišljanju dejali: »Pa pojdi, če misliš, da ti bo drugje bolje.«

In odšel je. Pot ga je zanesla v Sisak. Eden izmed njegovih sorodnikov mu je omogočil, da se je začel učiti natakarske obrti. Prvi dnevi so minili v upanju, da bo lepša prihodnost. Kaj kmalu pa se je Tito razočaral. O tem pravi: »Tu se nisem ničesar naučil. Bil sem navaden hlapec za vsa dela in delal sem dan in noč...« Zato se je Joža odločil, da bo zamenjal dose-danjo obrt z drugo — s ključavničarsko. Kot vajenec si je pridobil mnogo tovarišev, po katerih je začel počasi razumevati življenje, družbo in njene zakonitosti. Hkrati z ukom obrti se je izobraževal in bral. Cele noči je presedel ob knjigah. To mu je pomagalo, da je spoznaval bistvo dela in izkoriščanja.

Tito v dneh revolucije

Nekaj let pozneje se je izučil obrti in takoj nato postal član socialnodemokratske stranke, da bi kot mlad proletarec sodeloval v prvih akcijah, zaradi katerih se je moral kasneje zateči v svoj rojstni kraj, od tod pa je šel za delom v Trst, Kamnik in še v druge kraje. Neposredno nato je doživel tudi prve stavke na Češkem, pozneje pa je odšel na strokovno izpopolnjevanje v Nemčijo in Avstrijo. To je bil čas velike navdušenosti, polne dinamičnosti in doživljajev, spričo katerih ni mogel tudi po več let prihajati domov in je celo pozabil, kakšni so njegovi bratje in sestre. Tako tovariš Tito pripoveduje: »Ko sem živel v Dunajskem Novem mestu, sem se seznanil s precej delavci. Tedaj je bila navada, da se vsakomur osebno predstaviš. Prišel sem do tretjega in rekel: „Jaz sem Josip Broz!“ Ta se je nasmejal in odgovoril: „Jaz sem Martin Broz!“ Tako sta se dva brata po več kakor desetih letih vnovič srečala ...

PRVA SVETOVNA VOJNA

Nekaj mesecev pozneje je Tito začel služiti vojake v nekem cesarskem polku na Dunaju. Leto dni kasneje je izbruhnila prva svetovna vojna. Tovariš Tito je bil kot socialist proti vojni in je v svoji enoti stalno razširjal propagando v tej smeri.

Vojaške oblasti so ga pri tem zasačile in ga zaprle v petrovaradinsko trdnjavo v Vojvodini, kjer je bila prav tedaj njegova enota. V zaporu je ostal kratek čas, dokler ga niso za kazen poslali na Karpate, na fronto proti Rusom. Tam je bil tudi prvič ranjen. Kaj pripoveduje o tem: »Ko sem odbijal napade onega prvega Čerkeza, sem nenadoma začutil strahovit udarec v hrbet.

Obrnil sem se in videl spačeni obraz drugega Čerkeza in velikanske črne oči z močnimi obrvmi. Padel sem. Kaj je bilo nato z menoj — ne vem.«

Zavedel se je šele v ruskem ujetništvu. Od tam so ga odpeljali v bolnišnico, kjer je preležal polnih trinajst mesecev. Moral je zdraviti rano, ki jo je dobil s čerkeskim kopjem, pridružila sta se ji pa še pljučnica in pegavec. Po ozdravitvi se je sprijateljil s proticarsko razpoloženimi ljudmi. O dneih, ki jih je prebil v ujetništvu, pripoveduje Josip Broz: »V ujetništvu sem veliko bral, naučil sem se ruski in prebral mnogo del ruskih klasikov, posebno romane Tolstoja, Turgenjeva, Kuprina in drugih ...« Iz bolnišnice so ga napotili v Ardatov, nato pa v Kungur. Tam se je seznanil z nekaterimi Rusi, ki so pripadali revolucionarnemu gibanju ... Pri njih je dobil informacije in propagandno gradivo, ki ga je nato širil med ujetniki na prisilnem delu. Toda hitro so odkrili njegovo aktivnost. Odgnali so ga v ječo v Kungur. Tam so ga trije kozaki s knuto pretepli po hrbtu, da je bil kmalu ves krvav.

V tem zaporu je doživel februarsko revolucijo. Oboroženi delavci so vdrli v zapor in med jetniki osvobodili tudi Josipa Broza. Kot svoboden proletarec se je takoj priključil ruskim delavcem in skupaj z njimi sodeloval pri julijskih demonstracijah v Petrogradu. Med temi demonstracijami je bil aretiran in vrgli so ga v Petropavlovsko ječo. Na poti v Kungur, kamor so ga ponovno izgnali, je pobegnil v Sibirijo. Tam je doživel tudi oktobrsko revolucijo in pristopil k Rdeči internacionalni gardi. O teh dneh pripoveduje tovariš Tito: »Pisali so, da sem se v znatni meri udeležil oktobrske revolucije in državljanske vojne v Rusiji. Žal, to ni točno. Služil sem v Rdeči gardi več mesecev, a dasiravno smo stalno zahtevali, da bi se borili zoper bele, nas niso poslali na fronto.«

TITO ZOPET V DOMOVINI

V domovino se je tovariš Tito vrnil v jeseni 1920 kot zrel človek, ki je s seboj prinesel precejšnje vojaške in revolucionarne izkušnje. Poln sile in navdušenja, ki ga je dobil v proletarski Rusiji, je začel

polagati temelje revolucionarni stranki delavskega razreda in uresničevati komunistične ideje. Vihra, ki je tedaj vladala v političnem življenju dežele — v dneh, ki so bili preplavljeni s črnimi oblaki bratomorne nestrpnosti in zahrbtnosti — je prinesla tudi vse tisto, kar je nameravala nova država ukreniti, da bi svoji oblasti omogočila neovirano aktivnost, svoje narode pa vrgla v temo in neznanje, ki sta jih vrh tega še spremljala strašno izrabljanje in omejevanje svobode. V teh usodnih dneh zgodovine je tovariš Tito, kakor tudi mnogi njegovi somišljeniki, videl edino rešitev v organiziranju močne delavske stranke, ki bi bila sposobna, da bi se zoperstavila oblastnikom. V takratnem času se je v glavnem životarilo — ni bilo nobene ekonomske niti politične stabilnosti. Zato je pogosto prihajalo do ogorčenj in protestov, in to ne samo organiziranih delavcev, marveč tudi ostalega ljudstva. Mladi revolucionarji, ki so v zanosu svobodoljubnih idej videli edino rešitev v likvidaciji posameznih vodilnih osebnosti režima, so se marsikdaj odločili za dejanja, ki niso dala dobrih sadov, so pa vendar odsevala takratne razmere. Eden med njimi je bil tudi Alija Alijagić, ki je v teh dneh ubil notranjega ministra Milorada Draškovića. Ta atentat je odjeknil v deželi in po svetu kot začetek porajanja novih moči v komaj združeni državi. Na procesu je Alijagić med drugim rekel:

»Čutim se krivega, ker sem ženi vzela moža, otrokom pa očeta; čutim se krivega, ker sem kot človek vzela človeku življenje; ne čutim se pa krivega, ker sem kot komunist ubil ministra, preganjalca komunistov. Opravljal sem svojo dolžnost.«

Taki kot Alijagić so bili tudi Josip Broz in mnogi drugi takratni revolucionarji in rodoljubi. Komaj ustanovljena Socialistična delavska partija (komunistov), v katero so se vključili poleg resničnih revolucionarjev tudi prirepniki režima, oportunisti in frakcionaši, ni dolgo časa mogla konsolidirati svojih vrst in postati tisto, kar bi morala biti — opora vseh zatiranih in ponižanih. Takšno stanje je sprožilo v Josipu Brozu nove ideje in nove odločitve, zato se je z vso svojo silo in z vso sposobnostjo boril proti dvojni nevarnosti — tedanjemu

Slovenski oktet pri Titu

protiljudskemu režimu in frakcionaštvu v lastni Partiji.

Kot resnični revolucionar in človek, ki si je zastavil edino pot, poln idej najbolj plemenitih ljudi, prekaljen v praksi in obožen s teorijo, je Tito kmalu našel v vrstah Partije svoje tovariše, ki so se mu pridružili in mu pomagali. Ko je tako ostvarjal novo in zdravo jedro Partije, je prišel hitro na čelo pravih komunistov. Le-ti so mu najprej pomagali v bjelovarsko-križevski županiji, da bi utrdil njihove vrste, nato tudi v Zagrebu. Spričo takšne aktivnosti Josipa Broza takratne oblasti niso mirovale. Jasno jim je bilo, da je Broz nevarnejši kakor celoten Centralni komite, zato so prežali nanj in ga po dolgih spletkah in na temelju zloglasnih ukrepov, med katerimi sta prednjačila obznana, pozneje pa še razvpita šestojanuarska diktatura, naposled aretirali in prignali pred sodišče. O tem pripoveduje Tito: »Ko me je ustavil agent, sem ga vprašal: 'Prosim lepo, zakaj me aretirate?' Ta me je pogledal, nato pa mi odgovoril: 'Broz, vi imate toliko masla na glavi, da vas lahko aretiramo, če že ne za to, pa za nekaj drugega!' In razumljivo je, da so me zaprli. V zaporu sem tudi pet dni gladovno stavkal. V tistih dneh me je obiskal predsednik okrožnega sodišča v Ogulinu Stjepan Bakarić, oče Vladimirja Bakarića, sedanjega predsednika Sabora Hrvatske, in mi rekel: 'Broz, ne smete stavkati z gladjo, vaše življenje je potrebno vaši Partiji!' Odvrnil sem mu: 'Ali me postavite pred sodišče, ali pa mi dajte prostost, toda kot komunist ne morem dopu-

stiti, da bi dalje živel v takšnih nečloveških razmerah.' Sodnik Bakarić mi je potem poslal hrano in tudi izpolnil obljubo, da bo preiskava kmalu končana. Ko sem ga kasneje obiskal na njegovem domu, mi je dal tudi nekaj marksističnih knjig.«

Po procesu, ki je v literaturi znan kot »ogulinski proces«, je Josip Broz odšel v Zagreb in kmalu postal sekretar mestnega komiteja. Kot sekretar se je najbolj ogročen boril proti slehernemu odklonu v Partiji. Iz teh dni je znano pismo zagrebške partijske organizacije o stanju v Komunistični partiji Jugoslavije, ki je bilo poslano kominterni. V njem odkrito ugotavlja, da takšna Partija, kakršna je bila tedaj, razklana spričo frakcionaštva in šovinizma, ne bo mogla osvojiti oblasti in voditi delavskega gibanja.

Zaradi svoje politične dejavnosti v Zagrebu se je Tito znašel na zatožni klopi. Proces, znan pod imenom »bombaški proces«, ga je najbolje označil kot človeka in revolucionarja. Na procesu je Tito na vprašanje predsednika sodišča, ali se čuti krivega, odgovoril: »Ne čutim se krivega, četudi bi priznal tisto, za kar me obremenjujete in kar navaja obtožnica. Tega sodišča ne priznavam, ker se čutim odgo-

vornega samo svoji Komunistični partiji. Priznam, da sem član ilegalne Komunistične partije Jugoslavije, priznam, da sem širil komunistične ideje in propagiral komunizem ter prikazoval proletariatu vse krivice, ki mu jih prizadeva buržoazija...« Reporter lista »Novosti« je zapisal v svojem poročilu s tega procesa tudi naslednje: »Njegov obraz ima nekaj tistim fiziognomijam podobnih potez, ki spominjajo na jeklo.« In dejansko je bil Tito jeklo, ki se je kalilo navzlic vsem oviram in težavam, ki jih je moral prebroditi od svojih otroških let do takratnih burnih dni.

PRIHOD NA ČELO PARTIJE

Za hrabro vedenje na sodišču je dobil Josip Broz polno priznanje vseh članov Komunistične partije Jugoslavije. Po končanem procesu, na katerem je bil obsojen na pet let robije, ki jih je prestajal v zloglasnih kaznilnicah v Lepoglavi in Mariboru, je »Borba« v eni svojih številčk zapisala: »V zmoti je buržoazija, če misli, da bo s to sodno glavnjačo uničila boj delovnega ljudstva...« In res, namesto uničenja so vznikali novi in novi člani Partije, polni idej Broza in njegovega hrabrega zgleda.

Čeprav je bil Broz v kaznilnici in je moral prenašati suženjstvo s številko 483, se je vendarle še nadalje boril. Tedaj sta bila umorjena tudi organizacijski sekretar CK KPJ Djuro Djaković in Nikola Hečimović, sekretar Rdeče pomoči. Ta zverinski uboj na jugoslovansko-avstrijski meji je dal še več moči in borbenosti jetnikom v kaznilnicah stare Jugoslavije, med katerimi je bil tudi tovariš Tito. V zaporu je prestal pet let robije in nato ponovno prišel na svobodo. Odšel je v Moskvo in nekaj časa delal v kominterni. Med bivanjem v Sovjetski zvezi je spoznal dosežke prve socialistične države. Spet je prišel domov in kmalu postal organizacijski sekretar Centralnega komiteja KPJ.

Ko je prišel na ta položaj, je Tito naletel na precej zrahljano in nesposobno Partijo. Gorkić in drugi frakcionaši ter desničarji, ki so leta in leta zastrupljali vrste jugoslovanskih komunistov, so občutili v prihodu tovariša Tita novo nevarnost, zato so si z vsemi silami prizadevali, da bi ga onemo-

Ob otvoritvi avtomobilske ceste
Ljubljana—Zagreb

gočili. To se jim ni posrečilo. Nasprotno, Gorkič je bil zamenjan in na čelo Partije je prišel Tito. Kot generalni sekretar je kmalu konsolidiral vrste Partije, ki je bila tik pred vojno že sposobna voditi napredne sile v deželi, kar je izpričala po kapitulaciji stare Jugoslavije in v času vstaje, kakor tudi med vso narodnoosvobodilno borbo in v povojni obnovi in graditvi nove družbe, katere plodove vsak dan uživamo in so z nami živo in trdno zrasli. Zato tukaj o teh dneh ne bomo govorili, ker je tisto, kar je povezano s Titom, povezano z vsakim našim človekom, ker je tisto, kar je Titovo, tudi vsakega našega človeka.

V OGNJU REVOLUCIJE

Odslej bomo govorili o Titu kot o ustvarjalcu in graditelju nove države, kot o voditelju milijonov Jugoslovanov, ki so v ognju revolucije ustvarjali novo družbo in novo ter svobodno domovino. Čeprav je nekdo rekel, da se velikani rodijo enkrat v sto letih, bi se ne prevaril na Titovem primeru. Kajti kdor se je rodil in dojel svoje življenje takšno, kakršno so imeli njegovi starši in predniki, ni ničesar storil v primerjavi s tistim, ki je zares razumel potrebe časa, ocenil vse njegove utripe, poiskal najboljše rešitve in ob koncu še ocenil svoje sposobnosti in prišel na vrh velikega hriba, s katerega je moral ob tej priložnosti na vse grlo zaklicati: »Naprej, ljudstvo!« Takšen je bil Tito. V želje jugoslovanskih narodov je vzdal svoje življenje in vzkliknil takoj po prihodu na čelo najbolj revolucionarnega dela ljudstva, na čelo komunistov: »Naprej za svobodo in novo družbo, pravično družbo!«

Ta klic je odjeknil po naši domovini v dneh, ko je v Evropi in po vsem svetu vladala vojna psihoza, ko so se črni oblaki zgrinjali nad svobodo mnogih narodov in ko so Hitlerjev rušilni stroj in falange črnosrajčnikov pustošili in ropali v mnogih državah Evrope. V takšnem položaju biti meteor, ki poleti skozi oblake in nevihte, pomeni ne samo fenomenalnost, marveč mnogo več, nekaj, kar je težko opisati in povedati z besedami. Pozvati nekaj mesecev po sramotnem razsulu države svoje ljudstvo in Partijo na tako rekoč golorok

odpor, pomeni edinstven primer ne samo v naši zgodovini, marveč v vsem svetu. In prav takšno dejanje je storil tovariš Tito, ko je pred dobrimi dvajsetimi leti pozval v razglasu CK KPJ vse komuniste in rodoljube, naj se uprejo okupaciji in sovražniku. In ta klic ni ostal brez odmeva. Nasprotno. Njegov mamljivi glas je prevzel na deset tisoče Jugoslovanov, ki so namesto svojega doma poiskali zavetje v zasedi, za katero so čakali in tolkli sovražnika. V teh dneh so že odmevale puške, nastajale prve partizanske enote in se bile številne bitke. Svetovna javnost je onemela, ko je zvedela za hrabre Jugoslovane. Njihov boj se ji je zdel velik in hkrati nemogoč. Toda to ni bil trik reporterjev, temveč resničnost, v kateri je Tito, kot izkušeni kapitan ladje, krmaril polna štiri leta, in to čez kaane in krvave vode.

Če so revolucije nagla sodišča zgodovine, potem je naša revolucija pomenila ne samo naglo sodišče za našo zgodovino, ampak tudi usoden pohod za vse sovražnike in izdajalce. V njenih akordih, ki so nastajali na bajonetih in v bitkah vzdolž vse naše domovine, se je porajala nova država z vsemi novimi posebnostmi. Tito je nad to usodo bdel kot graditelj in ustvarjalec. V boju, ofenzivah, bitkah, v ječanju ranjencev in joku otrok je posebljal tisto, kar je bilo plemenito in veličastno, kar daje moč in uteho.

V zgodovini so znani veliki možje in vojskovodje, ki so osvajali in zasužnjevali, vendar zgodovina ne pozna ljudi, ki so na svoji zemlji od tujca osvajali svojo domovino. Tito je bil edini vojskovodja, ki je izvojeval bitko proti sovražniku ljudstva in hkrati spremenil tudi podobo domovine. Bil je na čelu kolon, nenehno je korakal skozi vse bitke, hrabil je in vlival zaupanje v najtežjih trenutkih, vtem ko so na drugih frontah regularne armade napadale ob dnevnih obrokih hrane in vojaškem udobju. Njegova vojska se je borila z mnogo močnejšim sovražnikom in ni nikoli klonila. Nasprotno, z nadčloveškimi naporji je vedno izšla kot zmagovalec. Vojna je bila zanje rešitev, ne pa poravnava sporov, kajti Titova revolucija ni pomenila borbe za prevlado po gospodstvu, temveč nujo po svobodi in napredku.

Ogenj revolucije je plamtel na vseh vrhovih in planinah kot simbol novega časa in novih prizadevanj. Revolucije niso stikališča za majhne in po duhu revne ljudi, marveč za hrabre može in patriote. Takšen je bil Tito, takšni so bili vsi njegovi pristaši in borci, ki so s smrtjo in življenjem zaznamovali največje spomenike v naši zgodovini. Zato se ne smemo zmešati, če so Anglež, Amerikanec ali Rus gledali v Titu velikana, ki je takoj po razčiščenih situaciji napadel, da bi se neposredno na kraju samem prepričali o stvarnosti jugoslovanske kolonade.

Prav zato, kadar govorimo o Titu, ne moremo mimo vseh tistih, ki so skupaj z njim štiri leta krvaveli in umirali kot junaki po naši trpeči domovini, kajti Tito ni bil edini, bil je skupni imenovalac za vse, kar smo storili v naši revoluciji. Za nas niso potrebni dokazi niti citati, odveč so tudi vsi dokumenti, kajti vse lahko zamenja tovariš Tito. Tito — to je sedem sovražnih ofenziv, Tito — to so milijoni padlih Jugoslovanov, Tito — to so bojne zastave in hrabre brigade, Tito — to so vse bitke in vsi junaki, Tito — to sta porajanje nove oblasti in temeljni kamen nove Jugoslavije.

OBNOVA PORUŠENE DOMOVINE

Ko je že tako: mar lahko rečemo, da je s tem izčrpan velikanski rezervoar življenjske dobe enega človeka in da so z zmagovitimi zastavami urejena vsa vprašanja zgodovine? Odveč je tak odgovor.

Predsednik Tito na mednarodnem sejmju kmetijstva v Novem Sadu

Izvojevane bitke v ognju revolucije nenehno narekujejo nove in nove bitke na bojnem polju za utrditev nove oblasti, za graditev in obnovo vsega, kar je bilo porušeno in podedovano. Tega se je tovariš Tito dobro zavedal. Kot vsi veliki revolucionarji je tudi Tito vedel, da bo po revoluciji prišla nova revolucija, ki pa ne bo zahtevala nič manj žrtev kot prva. To je vedno in povsod poudarjal. Njegovi govori in razgovori, ki jih je imel po osvoboditvi v mnogih naših mestih, na raznih krajih in ob različnih priložnostih, so v izobilju odsevali misli in pobude največjega državnika, ki je umel po zmagi popeljati svoje ljudstvo v nove bitke.

Mar ni največjega začudenja vredno dejstvo, da je porušena Jugoslavija tako rekoč vsak dan spreminjala svoj skaženi obraz, da je namesto ruševin rasel gozd novih objektov in da se je ljudstvo oprijelo dela z vsemi svojimi močmi. V nepolnih dveh letih so izginile sledi vseh ruševin. Namesto njih so ostali samo svetli spomini na največje dni v zgodovini. To je vodilo k edinemu cilju — ostvariti močno in neodvisno Jugoslavijo. Tovariš Tito je to dobro ocenil. Zato je tudi pozval delovne ljudi na nove akcije, na nove odpovedi, da bi jim dokazal, da je mogoče samo z lastnimi silami graditi neodvisno in močno državo. Njemu je bila jasna zamisel o graditvi nove in neodvisne Jugoslavije, še bolj pa je poznal voljo naših ljudi, da hočejo vzdržati do konca. Svobodoljubne tradicije naših narodov, njihov velik delovni polet in močno razvit čut za ustvarjalnost so mu omogočili, da je pravočasno odkril vse rezerve in jih najbolj racionalno vključil v krog nenehne akcije.

NAČRTNA GRADITEV

Spričo tega Titu in njegovim najbližjim sodelavcem ni bilo težko pojasniti našim ljudem, da brez načrtnega in intenzivnega gospodarstva ter samostojne zunanje politike nista možni neodvisnost in svoboda. Le-ti so to razumeli, zato so z velikim odobravanjem sprejeli vse ukrepe in zakone, katerih navdihovalec in idejni vodja je bil tovariš Tito. Prav je, da se ob tem spominimo nekaterih dokumentov, posebno pa

zakona o razlastitvi tujega kapitala, zakona o agrarni reformi in še drugih, ki so s svojimi učinkovitimi instrumenti onemogočili, da bi se povrnili stari družbeni in politični odnosi in izkoriščanje človeka po človeku. Ti akti nove države so postavili temeljni kamen za vse bodoče akcije, med katerimi je treba posebej poudariti prvi petletni plan. Zahvaljujoč se njemu smo zares izbrali najboljšo pot v razvoju resnične socialistične dežele, pot, ki je omogočila ostvariti temelje za razvoj teže industrije in elektrifikacije dežele, brez katerih si ne bi mogli zamisliti dejanske neodvisnosti.

Načrtna graditev, ki je temeljila na realističnih zasnovah in bogastvu naše dežele, je napravila iz zaostale Jugoslavije veliko gradbišče, ki je pozneje izoblikovalo tovarne, ceste, hidrocentrale, nova mesta in rudnike. Ti veliki uspehi, doseženi s skrajnimi napor in s samoodpovedjo, so ponovno iznenadili svet. Ta je namreč mislil, da zaostala Jugoslavija ne bo mogla niti štiriindvajset ur obdržati novega režima. Toda zmotili so se. Pozabili so na odločnost naših narodov, na daljnovidnost njihovega vodstva, ki je skupaj z ljudstvom vložilo vse svoje sile v to, da bi zagotovilo neovirani razvoj. Na stotine in stotine mladinskih delovnih brigad, na tisoče udarnikov in racionalizatorjev, milijoni prostovoljnih delovnih ur — to so bili argumenti, na katere niso računali sovražniki nove Jugoslavije, a so bili v največji meri zasluga tovariša Tita.

Takšna politika notranjega razvoja je omogočila tudi v zunanji politiki samostojno aktivnost. Ta je izražala v Organizaciji združenih narodov, pa na raznih mednarodnih konferencah in v stikih s posameznimi tujimi državniki veliko pripravljenost nove Jugoslavije, da bo spoštovala vse dobronamerne mednarodne partnerje in vodila svojo — jugoslovansko — zunanjo politiko.

INFORMBIRO

Prav ti elementi niso šli v račun raznim državam tako na zahodu kakor tudi na vzhodu, zato niso varčevale s svojimi napadi na našo državo. Zahod je neprestano zatrjeval, da Titova Jugoslavija ne bo

Tito si ogleduje muzej v Madrasu (Indija)

mogla vzdržati na poti, ki si jo je sama izbrala, vzhod pa je nekaj let po vojni zahrbtno pripravljaval napad, ki ga naša zgodovina zaznamuje z resolucijo informacijskega biroja nekaterih komunističnih partij. Ta resolucija, katere tvorec sta bila Stalin in njegova despotkska klika, je napadla Tita z najbolj odvratnimi obrekovanji in lažmi in ga obtoževala, da je kapitalistični vazal samo zato, ker ni hotel izdati svoje domovine in je izročiti v roke sodobnim izkoriščevalcem, ker ni dopustil, da bi postala Jugoslavija surovinska baza za ZSSR.

Ti napadi so se razbili spričo granitne enotnosti naših narodov in velike pripravljenosti njihovega vodstva, da se bo borilo do zmagovitega konca. Tito je na tem primeru še enkrat pokazal svetu svoje velikanske in daljnosežne državniške vrline. S tem, da se je uprl Stalinovemu napadu, njegovim velikim željam po gospodstvu, je Tito presenetil vse sovražnike. Odslej je beseda diktator, ki je vedno spremljala Tita na stolpcih zahodnega tiska, začela bledeti. Namesto nje je vznikla nova beseda — največji državnik.

Ni bilo treba dolgo čakati in že so Titovi pogledi prodrli po vsem svetu. Majhna in doslej malo znana Jugoslavija je postala simbol in zgled za vse zatirane in izkoriščane narode v njihovem boju za svobodo. Minilo ni niti deset let, ko so tisti, ki so klevetali in žalili naše narode, prišli sami v našo prestolnico in se poklonili Titu ter mu priznali, da so naredili napako. Ali je možno večje priznanje za državnika, da so se mu še včerajšnji sovražniki oprostili? Takšen primer ni bil zabeležen v svetovni

zgodovini. Mnogi državniki, ki bi tudi doživeli nekaj podobnega, bi postali ošabni in se tako okrepili, da bi s svojo napihjenostjo podrli ta veliki slavolok zmage. Tito pa je človek, ki ima vse vrline pravega državnika, zato v tem dejanju ni videl ponižanja, temveč dobro voljo in pripravljenost za sodelovanje na enakopravnih odnosih, na spoštovanju in priznanju samostojnosti in neodvisnosti. Ta dogodek je potrdil Titove napore in vnovič dokazal svetu, da je imel prav.

TOVARNE DELAVCEM

Tito je marksist, vendar marksizma ne pojmuje kot dogmo, marveč mu služi kot sredstvo za akcijo. V svojem delu nikoli ne pozabi na dosežke velikih duhov, kot so bili Marx, Engels in Lenin. Njihove teorije mu rabijo kot izhodiščna točka za ostvarjanje nove države in družbe. Kratek čas je bil potreben in Jugoslavija je postala prva država na svetu, ki je uresničila eno največjih misli marksizma — doktrino, na kateri naj bi temeljili vsi odnosi v socialistični družbi. Tovarne je izročila delavcem v upravljanje. S tem dejanjem so prvokrat v zgodovini človeštva postali neposredni proizvajalci lastniki sredstev za proizvodnjo, svobodni proizvajalci.

Zato je jasno, da danes Jugoslavija in Tito služita vsem delavcem na svetu kot primer, kjer je delo svobodno in kjer ne more biti proletarcev. Delavci so z uvedbo delavskega samoupravljanja postali lastniki, a ne proletarci, pa tudi nosilci vsega napredka. Njihova vloga je spremenila vse koncepcije in pokazala vsem, da so bile Marxove ideje zares daljnosežne.

Hkrati s tem so nastale tudi v družbi spremembe. Centralistično upravljanje države se je umaknilo široki decentralizaciji in demokratizaciji. Zmeraj bolj sta pojenjavala administrativno upravljanje in birokratizem. Namesto njiju so nastajale v družbi nove oblike družbenega upravljanja, v katerem se je polno uveljavila vloga državljana. Te pridobitve so najbolj odsevale moč novega sistema, v katerem vladajo najbolj izrazite oblike zares pravih družbenih in političnih odnosov.

BRATSTVO IN ENOTNOST

Kadar govorimo o Titu, posebno še, kadar hočemo spoznati njegovo življenje, moramo osvetliti tudi nekatere druge strani v njegovem življenjskem delu. Če smo doslej govorili o njegovih življenjski poti, razvoju in oblikovanju v človeka, državnika in revolucionarja, nismo mogli naenkrat omeniti tudi tistih elementov, ki ga uvrščajo med največje duhove današnjega sveta. Beseda je namreč o bratstvu in enotnosti jugoslovanskih narodov. Vsem nam je znano, da so naši narodi doživljali v zgodovini različne usode in šli po različnih poteh razvoja. Ta dejstva so zapustila globoke sledi. Naši narodi so bili razdruženi, to se je posebno pokazalo v stari Jugoslaviji in po njeni kapitulaciji. Vsi poznamo usodo bratomorne vojne, pokolov in skrajne nestrpnosti po kapitulaciji stare jugoslovanske države. Ti pojavi seveda niso bili slučajni. Bili so logična posledica vseh prizadevanj stare družbe, ki je nadvse spoštovala znano pravilo: »Deli in vladaj!«

Tito se je tega dobro zavedal. Od prvega dne, ko je prišel na krmilo najbolj naprednih sil v domovini, je vedel, da je največje bogastvo — bratstvo in enotnost jugoslovanskih narodov. To svoje prepričanje je nenehno uresničeval v vsem svojem življenjskem delu in je, prav zahvaljujoč se njemu, zbral okrog sebe vse naše narode in tako postal resnični nacionalni voditelj, ki ga niso prevevale ideje šovinizma in ozkorsrčnega nacionalizma. Zato je stalno poudarjal in še poudarja, da sta največje bogastvo naših skupnih uspehov in dosežkov prav bratstvo in enotnost. Tej logični doktrini je sledil tudi logičen zaključek: v Jugoslaviji, v kateri žive in delajo svobodni narodi, je vzniknil tudi nov pojem jugoslovanskega patriotizma. Skozi to prizmo je Tito delal nove in nove korake, katerih sledovi so danes kot spomeniki, ki jih gledamo na vseh naših nacionalnih poldnevnikih in vzporednikih. Pomoč nerazvitim krajem, ki je bila razglašena pod vodstvom tovariša Tita, je ena najvažnejših komponent bratstva in enotnosti. Šte-

vilne akcije mladine so bile prav tako v duhu tega gesla. Vse to je obogatilo neizčrpni Titov arzenal.

NACIONALNO VPRAŠANJE

Tito je na najbolj razumen način rešil tudi nacionalno vprašanje v Jugoslaviji. Morda bo kdo rekel, če tako pravimo, da je to Tišov kult. Nasprotno, vsi se zavedamo, da ne želimo ustvarjati kultov, prav tako pa želimo povedati, da je on in samo on omogočil, da so se uresničile naloge in smernice, ki si jih je zadala Zveza komunistov Jugoslavije glede nacionalnega vprašanja. Zgodovina pozna tudi takšne primere, ko so si subjektivne sile prizadevale, da bi rešile to najbolj zmotano vprašanje za obstoj mnogonacionalne države, vendar se jim to ni uresničilo zaradi enega samega človeka niti do danes. Ko govorimo o nacionalnem vprašanju v naši državi, moramo vedno upoštevati popolno nacionalno svobodo, ki se kaže na vseh področjih življenja, v strukturi države, gospodarstva, kulture itd.

Danes je naša država sestavljena iz republik, v okviru katerih je v pravem smislu besede rešeno nacionalno vprašanje. V republikah se naši narodi razvijajo popolnoma samostojno, z vsemi družbeno-upravnimi, administrativnimi in drugimi oblikami upravljanja. Z nastankom republiških organov je bil omogočen neoviran razvoj vsakega jugoslovanskega naroda posebej, toda seveda tako, da se s skupnimi naporimi ostvari nova socialistična država in enakopravni pogoji za razvoj vseh narodov. Hkrati s tem je bil tudi urejen problem narodnostnih manjšin, in verjetno smo edina država na svetu, kjer ima vsaka narodnost svojo polno nacionalno podobo.

Zahvaljujoč se tem glediščem ni bilo težko doseči takšnih rezultatov, s katerimi se danes upravičeno ponasamo in nam jih mnogi na svetu zavidajo. Če torej pravimo, da je Tito njihov glavni navdihovalec in tvorec, tega ne delamo iz strahu ali iz želje, da bi zmanjšali delež nas vseh, marveč nasprotno zato, ker želimo v liku tovariša Tita poudariti vse nas, naše napore in uspehe. Titovo življenjsko delo je vse, kar imamo in kar bomo imeli.

NA MEDNARODNI ARENI

Star ljudski pregovor »Najprej pometi pred svojim pragom, potem pojdi tudi na druge!« se je najbolj uveljavil v naši praksi. Tovariš Tito in njegovi sodelavci so ob največjem odobravanju naših ljudi dojeli kot zgodovinsko nalogo, da je treba najprej urediti razmere v svoji hiši, šele potem pa iti z dvorišča. Doslej smo govorili o ureditvi našega jugoslovanskega doma, odslej pa bomo vso svojo pozornost posve-

Josip Broz Tito na »Galebu« v razgovoru s predsednikom republike Gane Kwame Nkrumahom

tili našim prizadevanjem izven naših meja. Vsi poznamo našo zunanjo politiko. Neštetokrat smo javno in pri sebi aplavdirali njenim genialnim dosežkom. In ko smo to delali, smo se zavedali, da so le-ti plod človeka, ki najbolj modro vodi naše narode.

Spomnimo se samo sodelovanja Jugoslavije v Organizaciji združenih narodov. Kolikokrat smo izrekli svoj glas za srečo vseh narodov, kolikokrat smo izrabili ta svetovni forum, da bi kar najbolj doprinesli k reševanju kriz v svetu, teh pa je bilo v zadnjih šestnajstih letih precej. Spom-

nimo se: korejske vojne, spora za »železno zaveso«, napada na Egipt, nacionalnih gibanj v bivših kolonijah in drugih dogajanj, ki bi lahko povzročila nov svetovni požar. Vedno smo bili iniciatorji in organizatorji, da bi se ti spori urejevali na miren način. Jugoslavija je z imenom Tita prihajala na govorniški oder in v imenu nas vseh tolmačila in predlagala najbolj učinkovite ukrepe. Mar ni bila naša država prva, ki je predlagala resolucijo, da se morajo agresorji na Egipt umakniti in da se mora to vprašanje urediti tako, kakor se je tudi uredilo? Kolikokrat smo podpirali zatirane narode v Aziji in Afriki, kolikokrat smo jim preko tega foruma dajali svojo moralno podporo. Teh primerov je bilo veliko in bi lahko še govorili o njih.

Nepravični pa bi bili, če ne bi pri tem vsaj malo omenili, da je Tito vedno in ob vseh priložnostih poudarjal, da se morajo mednarodni problemi reševati preko tega foruma. V mnogih izjavah je poudarjal pomen Organizacije združenih narodov in ji dajal mesto, ki bi ga morala imeti po svojem značaju. Zato ni naključje, da ima Tito v Združenih narodih ugled največjega državnika. Mnogi delegati so se čudili njegovi daljnosežni politiki in so stalno naglaševali njegove poglede in podporo Združenim narodom — kot zgled za druge državnike.

Takšna politika Jugoslavije v Združenih narodih je na široko odprla vrata vsem tujim delegacijam in državnikom v naši deželi. Priče smo največje gostoljubnosti, ki jo je kdaj koli imela priložnost pokazati naša dežela. K nam prihajajo z vseh strani ljudje, ki so dobronamerni in tudi ne, ker bi želeli videti, kaj je tisto, kar daje jugoslovanskemu predsedniku tolikšno pravico, da govori v imenu male države, katere glas odmeva kot orkan v nepregledni stepi. In ne bomo se zmotili, če povemo, da so se vselej vračali navdušeni in prepričani, da je tisto, kar nastaja in je v Jugoslaviji, največji argument, ki ga ima jugoslovanski voditelj v stiku s tujimi deželami. Po njih smo vsemu svetu sporočili, a to je ob številnih priložnostih storil tudi tovariš Tito, naj prihajajo v našo deželo in naj se na samem mestu prepričajo o koncepcijah, ki jih Jugoslavija tako vztrajno uresničuje.

Politika nevmešavanja v notranje zadeve posameznih dežel, načela spoštovanja nacionalnega ponosa, boj za popolno osvoboditev zatiranih narodov, spoštovanje ustanovne listine Združenih narodov, spoštovanje pravic človeka, pomoč nerazvitim deželam, izvenblokavska politika aktivnega nevtalizma in drugo so postali gesla in vsakdanji izrazi ne samo v naši zunanji politiki, marveč prav tako tudi drugih držav. Zahvaljujoč se Titu je svet pravočasno odkril nevarnosti, ki jih skriva blokavska razdelitev sveta in prvič zvedel za načela aktivne koeksistence. Tito je pogosto rekel, da lahko na svetu žive vsi narodi, ne glede na svoje sisteme in ideološke poglede, se razvijajo in med seboj tekmujejo.

Ta načela so sprejeli na več kakor polovici zemeljske oble. Le-teh ne morejo zanikati niti drugi, ker so aktivna in učinkovita na vsakem koraku.

Spomnimo se tudi drugih oblik jugoslovanske zunanje politike in Titovih gledišč, posebno pa naporov, da bi bili doseženi uspehi v razgovorih o razorožitvi itd. Tudi pri tem si je Tito močno prizadeval. Vedno je reagiral ob pravem času. Njegove besede so šle po vseh celinah in so postajale vodilo za akcijo današnjega človeštva.

Tito in njegova zunanja politika sta dobro znana tudi v sodelovanju s sosedi. Vedno je bil potrpežljiv in vztrajen. Naša dežela je bila v polpretekli dobi v sporu z Italijo zaradi Trsta, z Avstrijo pa zaradi koroškega vprašanja. S svojo dalekovidnostjo je ta vprašanja rešil v splošno zadovoljstvo. Danes omenjajo Titovo Jugoslavijo kot primer, kako je treba sodelovati s svojimi sosedi.

In ko govorimo o Združenih narodih in Titu, moramo na tem mestu tudi povedati nekaj o Titovi poti na predlansko zasedanje generalne skupščine Združenih narodov. Vsi smo bili žive priče sprejema in spoštovanja, ki so mu ga priredili v New Yorku. Niti največji državniki, ki so se zbrali na tem zasedanju, niso zamudili priložnosti, da se ne bi srečali z jugoslovanskim predsednikom. Njegove ideje so jim bile jasne, zato so njegov nastop na tem forumu spremljali z največjo pozornostjo.

Posebno priznanje za Jugoslavijo in tovariša Tita pomeni tudi konferenca šefov nevezanih držav, ki je bila lani v Jugoslaviji.

TITO NA POTEH MIRU

In ne samo to. Titu ni bilo žal tudi ob drugih priložnostih trošiti svojo energijo za stvar miru in mednarodnega sodelovanja. V zadnjih petnajstih letih je obiskal mnoge dežele v Evropi, Aziji in Afriki. Ta daljna pot, ki jo je prešel, je prinesla Jugoslaviji največja priznanja. Danes vedno z nestrpnostjo pričakujejo glas naše dežele in njenega predsednika, ko je treba nekaj reči ob kakšnih velikih mednarodnih problemih. Takšna pozornost ni prišla sama od sebe. Deležni smo je predvsem zato, ker se je naš Tito, ko je potoval po svetu, seznanjal sistematično in dobronamerno z vsemi tistimi državami, ki so to želele. Takšnih je danes mnogo na svetu, ne glede na to, kateri ideologiji pripadajo. Tito je kot svetovni potnik najbolj živo propagiral našo domovino.

Pot v Anglijo in ponovno srečanje s takratnim predsednikom britanske vlade Winstonom Churchillom je odprla novo obdobje v jugoslovanski politiki. Ob tej priložnosti je sam Churchill izjavil, da ima Tita za velikega državnika in spoštuje njegove poglede, zaradi katerih je bil tudi povabljen, naj obišče Veliko Britanijo. Takrat so Titu v Londonu izkazali največje časti. Njegov prihod v to svetovno prestolnico je močno odjeknil v svetu.

Po Angliji je Tito obiskal Grčijo in Turčijo. V Grčiji je bil deležen velike gostoljubnosti, v Turčiji so ga pričakali kot resničnega prijatelja. Državniki obeh prijateljskih dežel so bili ponosni, da so lahko v svoji deželi pozdravili jugoslovanskega predsednika. Tej Titovi poti so dali v svetu velik poudarek, saj so posebej tudi naglašali prijateljstvo balkanskih dežel in njihovo pripravljenost, da bi se s skupnimi naporimi uprli sleherni agresiji.

Naslednja relacija na poti miru je bil obisk v Indiji in Burmi. Tito je bil prvi državnik iz Evrope, ki je obiskal ti državi. Srečanje s predsednikom vlade Nehrujem in predsednikom Prasadom je razkrilo istovetnost gledišč dveh prijateljskih dežel, ki

sta trdno sklenili, da bosta vodili miroljubno politiko. Iz razgovora z indijskimi državniki je odsevala tista intenzivna nit soglasja in sodelovanja, ki je bila kasneje prenesena v OZN in v mednarodni politiki obeh prijateljskih držav in še danes deluje. Tito in njegovemu spremstvu so narodi Indije prirejali takšne sprejeme, kakršnih niso še nikoli poprej. Spomnimo se samo tiste male vasi v himalajskem pogorju, kjer je Tito skupaj z gorniki preživel en dan v splošni radosti in navdušenju. Med

Tito s soprogo Jovanko na »Galebu«

obiskom je predsednik Nehru nekajkrat najbolj poetično ocenil osebnost tovariša Tita, ko je rekel, da je »največji in najbolj bistri um sedanjosti«.

Podobno so Tita pričakali tudi v Burmi. Ves Rangoon je bil tiste dni na nogah, ves srečen, da ima v gosteh junaka daljnje, toda prijateljske dežele. Gostoljubni Burmanci so si prizadevali, da bi Tita navdušili z lepotami svojih običajev in ga nagradili z največjimi priznanji. Eno izmed njih je bila tudi spomenica o imenovanju tovariša Tita za častnega doktorja rangoonske univerze. V govoru, ki ga je ob tej priložnosti imel burmanski predsednik U Nu, je bilo med drugim rečeno: »Imamo priložnost, da izkažemo naše skromno priznanje

velikemu človeku, državniku in borcu daljne, toda prav toliko drage dežele, velikemu voditelju in bojevniku za mir v svetu — predsedniku Titu...»

Na povratku v domovino se je Tito prvič sestel s predsednikom Egipta Naserjem. V tem »hitrem« srečanju sta dva prijatelja hitro našla skupen jezik. Ločila sta se v prepričanju, da se bosta vnovič sestala. In zares, minilo ni niti leto, ko je Tito ponovno odšel na pot. Obiskal je Egipt, Etiopijo in Sudan v Afriki. Novo srečanje s predsednikom Naserjem in njegovimi sodelavci je še bolj okreplilo mednarodno prijateljstvo, razširilo sodelovanje in potrdilo enake poglede na vse mednarodne probleme. Po Egiptu je Tito obiskal Etiopijo. V tej afriški deželi, ki jo naši narodi poznajo po junaškem boju proti fašistični Italiji, je naš predsednik doživel veličasten sprejem. Adis Abeba in druga mesta, ki jih je obiskal, so bila polna cvetja in zastav. Sam cesar Haile Selasie je rekel v zdravici tole: »Če je radost merilo najbolj plemenitih lastnosti, potem je ta trenutek, ko lahko v svoji deželi pozdravimo zvestega prijatelja in državnika, ki ga občuduje ves svet, največja in najdražja radost...« Obisk v Sudanu je prav tako potekel v takem duhu. V Kartumu in na bom-

bažnih poljih te dežele so Tita pozdravljali Sudanci kot svojega največjega prijatelja, včasih se celo niso ozirali na čas niti na energijo, ko so tekli za Titovo kolono.

V naslednjih letih je bil Tito vnovič v Aziji. Obiskal je Indonezijo, Cejlon in še enkrat Burmo in Indijo. V Džakarti je Tita pričakal predsednik Sukarno z objemom. Na poti po tej deželi cvetja in sonca so našemu predsedniku izkazali časti, ki jih niso še nobenemu tujemu državniku. Tudi v tej deželi je bil Tito prvi državnik neke evropske države, ki je obiskal Indonezijo. Ob tej priložnosti je predsednik Sukarno nazdravil predsedniku Titu z naslednjimi besedami: »Dvigam to čašo v zdravje mojega dragega gosta; največjega prijatelja Indonezije, junaka in prvoborca za mir in enakopravno sodelovanje med narodi in velikega voditelja Jugoslavije — Tita...«

Tudi v Colombu in po vsem Cejlonu so Tita pričakali z največjo radostjo in častmi. Takratni predsednik vlade, pokojni Bandaranaike, je objel našega predsednika kot svojega brata in na vsakem koraku je skupaj s svojimi sodržavljanji dajal duška temu navdušenju.

Ponovni prihod v Indijo je potekel v vzdušju trdnega prijateljstva in dobrih običajev med starimi prijatelji. Ob tej priložnosti sta Tito in Nehru še enkrat pokazala svetu, kolikšna je moč nevezanih in izvenblokovskih dežel.

Med tem časom je Tito obiskal tudi Sovjetsko zvezo in s tem vrnil obisk sovjetski vladni delegaciji v Beogradu, ki sta jo vodila Nikolaj Bulganin in Nikita Hruščov. Ta obiska sta prinesla dva dragocena dokumenta — beograjsko in moskovsko deklaracijo. V njima je prišlo do izraza zboljšanje medsebojnega sodelovanja. Žal, in to ne po krivdi našega predsednika, so ostali odnosi s Sovjetsko zvezo tudi po teh sestankih hladni.

Tovariš Tito je obiskal še eno veliko evropsko deželo, Francijo. Ta obisk je bil ocenjen kot odraz velikega spoštovanja in pozornosti, ki so jo izkazali jugoslovanskemu predsedniku. Lansko leto je tovariš Tito obiskal osem držav, ki so v bližnji preteklosti pridobile svojo neodvisnost. Obisk v Gani in ponovno srečanje s predsednikom Nkrumahom v Akri sta potrdila veliko pri-

Prijetno opravilo v prostem času

jateljstvo med dvema deželama in okrepila nadaljnje mednarodno sodelovanje tako na zunanjepolitičnem področju kakor tudi med obema državama.

Obisk v Togu je potekel v obojestranskih izrazih vzajemnega spoštovanja in simpatij. V tej državi so Titu izkazali veliko čast — vzdal je namreč temeljni kamen za največjo hidrocentralo, ki jo bodo zgradili jugoslovanska podjetja in strokovnjaki. Ob tej priložnosti je bil star togoški mojster določen za asistenta. Toda naš predsednik je zelo učinkovito prijel za opeko in jo namestil s svojimi rokami, ne glede na protokol in njegova pravila. Ta gesta je najbolj odkrito prikazala Titovo pojmovanje dela in delavca in dokazala, da nikakršne norme ne morejo preprečiti resničnemu delavskemu voditelju, da bi se bal dela in njegovih posledic.

V najstarejši neodvisni deželi afriškega kontinenta, ki so jo pred 150 leti ustanovili osvobojeni črni sužnji iz Amerike, v Libeiji, so Titu in njegovemu spremstvu priredili takšen sprejem, ki ga ne pomni ta starodavna afriška država.

Pot miru po črnem kontinentu, ki se šele prebuja, je zanesla tovariša Tita tudi v Gvinejo in Mali. Gvineja, nekdanja francoska kolonija, ki je znana po referendumu s sto odstotnim »ne«, ker ni hotela živeti v umetno osnovani francoski skupnosti, je prvič postala svobodna in neodvisna. Njen predsednik republike, zelo dinamični državnik Sekou Toure, je rekel v dobrodošlici: »Pozdravljam enega največjih državnikov našega časa, osebnost, ki je vse svoje življenje in vso življenjsko delo vpletla v nenehni boj za dobrobit njenih narodov, za mir in sodelovanje med narodi.«

Obisk v Maroku in Tunisu je potekel prav tako kot vsi obiski poprej. Kralj Hasan II. in predsednik Burgiba sta izmenjala odkrito svoje poglede na vse mednarodne probleme in našla s Titom skupna gledišča.

Ob koncu svojega potovanja je Tito obiskal še Združeno arabsko republiko. V glavnem mestu Egipta se je Tito devetič sestal s predsednikom Naserjem. Ta obisk je pokazal, kaj pomeni iskreno prijateljstvo med dvema deželama.

Maršal Tito z divjim petelinom, ki ga je ustrelil maja lani na Pokljuki

Tako je naš predsednik v svojem življenju prebil okoli dve leti na obiskih v raznih evropskih, azijskih in afriških deželah. Zahvaljujoč se njemu se Jugoslovani ne počutijo več tujci v teh deželah, nasprotno, njihov prihod in bivanje spremljajo priznanja in časti, ki jih je doživel tudi sam Tito.

Težko bi našli nekaj večjega in bolj plemenitega kakor je življenjska pot tovariša Tita. Njegovih sedem desetletij življenja je polno velikih uspehov. Tito je svoje življenje kronal z največjim slavjem, ki ga je zapisala zgodovina človeštva. Redki so namreč državniki, ki bi žrtvovali toliko znanja, energije in volje za dobrobit svojih narodov kakor tovariš Tito. Težko bi tudi našli človeka in voditelja, ki bi v 70

letih življenja prepotoval skoraj ves svet kot poslanec miru in sodelovanja med narodi.

Jugoslovanski narodi žele tovarišu Titu še dolgo in uspešno življenje. Pred njim so še nove poti miru in novi uspehi. Vse-povsod, posebno pa na beograjski konferenci izvenbloksovskih držav, si je mirovna

akcija, ki jo je opravljal in jo še opravlja naš predsednik, pridobila novih pristašev in zaveznikov. Zdi se, da se ponovno sliši lanski kleni in kratki pozdrav brazilskega predsednika: »Pozdravite mi jugoslovanske narode, posebno tovariša Tita, človeka, ki ga občudujem in nadvse spoštujem.«

Vlajko Krivokapić

Peti kongres Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije

Peti kongres Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije sodi prav gotovo med najpomembnejše lanskoletne dogodke v življenju naše ljudske republike. Zelo nazorno je prikazal prehojeno sedemletno pot — med IV. in V. kongresom, hkrati pa se je z vso odgovornostjo posvetil nalogam v zvezi s perspektivnim planom in v zvezi s temeljitimi spremembami, ki jih prinaša nov gospodarski sistem, predvsem pa nova delitev dohodka.

Če se nekoliko ozremo nazaj, v čas četrtega kongresa, ki je bil v letu 1954, in ga primerjamo z letom 1961, ko je bil peti kongres SZDL Slovenije, lahko ugotovimo, da je bilo to sorazmerno kratko časovno obdobje izredno plodno v gospodarskem razvoju in bogato po družbenih preobrazbah in rasti socialističnih odnosov. V tem času so se organizacije Socialistične zveze močno okrepile in obogatile svojo dejavnost. Postale so v pravem pomenu besede organizator socialistične graditve in odločujoč činitelj v oblikovanju socialistične zavesti.

Med obema kongresoma je bilo delo celotne SZDL Slovenije močno usmerjeno k spodbujanju in usposabljanju vseh delovnih ljudi za uspešen razvoj našega gospodarstva in s tem za ustvarjanje širše materialne osnove za krepitev socialističnih družbenih odnosov in izboljšanje življenjskih razmer delovnih ljudi. Za gospodarski razvoj v tem obdobju je predvsem značilno: hitrejše in vsestransko povečanje proizvodnje in istočasno razvijanje organov delavskega in družbenega upravljanja, povečanje osebne in družbene potrošnje kot osnovna spodbuda za hitrejši gospodarski

razvoj, nadaljnja decentralizacija sredstev in pristojnosti v gospodarjenju, vsklajevanje gospodarskega razvoja med posameznimi gospodarskimi panogami in urejanje gospodarskih odnosov znotraj le-teh.

Vso notranjo moč gospodarskega razvoja v Sloveniji pokažejo uspehi, doseženi v gospodarstvu. V zadnjih štirih letih (1957 do 1960) se je narodni dohodek povečeval na leto za 10,4 %, industrijska proizvodnja za 11 %, kmetijska proizvodnja za skoro 7 %, investicije za 11,2 % in osebna potrošnja za 10,6 %. Kot za vso Jugoslavijo je bila tudi za Slovenijo značilna izredno visoka stopnja letne rasti, kar je prav gotovo prepričljiv dokaz življenjske moči našega gospodarstva.

Posebno intenzivna v gospodarskem razvoju Slovenije so bila leta med 1957 in 1960. Naloge perspektivnega plana — tako v proizvodnji kakor v osebni potrošnji — so bile izpolnjene navzlic temu, da so bile predvidene investicije realizirane le s 76,6 %. Za to obdobje je tudi značilen skladnejši razvoj gospodarskih in negospodarskih dejavnosti in vseh oblik potrošnje.

V tem napredku je bila industrija odločilni činitelj. V letih 1957—1961 se je njena proizvodnja povečala za več kot za polovico. Velik razvoj je bil dosežen zlasti v elektroindustriji, industriji prevoznih sredstev, kemični in lesni industriji — torej v tistih panogah, kjer je tudi v prihodnje največ možnosti za veliko, sodobno proizvodnjo.

Vidno je napredovalo v tem obdobju tudi kmetijstvo. Do leta 1955 je kmetijska proizvodnja še zaostajala za predvojnimi povprečjem. V zadnjih štirih letih pa je bila

za več kot za tretjino presežena predvojna raven v kmetijstvu, pri tem je bil posebno pomemben razvoj v poljedelstvu, živinoreji in sadjarstvu.

Tako hiter gospodarski razvoj pa je imel še neko značilnost. Hitro se je namreč spremenila socialno-ekonomska struktura prebivalstva. Danes se v Sloveniji preživlja izključno iz dohodkov kmetijstva manj kakor tretjina prebivalcev naše republike.

Ob hitrem razvoju proizvodnje in povečanju produktivnosti se je krepila materialna osnova delavskega in družbenega upravljanja ter komunalnega sistema. Povečana sredstva, s katerimi so razpolagale gospodarske organizacije, so omogočila večji vpliv delovnih kolektivov na razvoj proizvodnje, povečala se je njihova ustvarjalna spodbuda, razširjala in utrjevala se je njihova samostojnost pri odločanju in razdeljevanju sredstev za povečano proizvodnjo ter za osebno potrošnjo in družbeni standard. S tem je bila ustvarjena tudi podlaga za občutno zboljšanje materialnega in družbenega položaja delovnega človeka.

V razdobju 1957—1960 je bil močnejši poudarek na razvoju družbenega standarda. To se je predvsem kazalo v hitrejšem naraščanju deleža negospodarskih investicij v skupnih investicijah. Med investicijami za družbeni standard je dosegla največji vzpon gradnja stanovanj. Število stanovanj, ki so bila na novo sezidana, se je povečalo od 2,7 na 4,2 na tisoč prebivalcev.

Velika vlaganja so omogočila zboljšanje razmer tudi na področju šolstva in zdravstva. V tem razdobju so se spričo povečanih potreb gospodarstva po kadrih povečale zmogljivosti osnovnih in srednjih strokovnih šol, razširjale so se tudi zmogljivosti gospodarskih fakultet in visokih šol. Ljubljana ni več edino visokošolsko mesto. Razen rednih oblik šolanja so se močno razmahnile posebne oblike izobraževanja ljudi, ki so v delovnem razmerju. V njih se izobražuje čedalje več ljudi iz gospodarstva in javnih služb — na leto okoli 10.000.

Na področju zdravstva se je predvsem razširila gradnja zdravstvenih domov in ambulant, povečalo se je tudi število postelj v bolnišnicah. Investicije za zboljša-

nje zdravstvene službe so se v letih 1954 do 1959 povečale skoro trikratno (od 996 milijonov na 2888 milijonov dinarjev). Prav za toliko so se povečali izdatki za razširjeno zdravstveno varstvo. Število bolniških postelj je naraslo za več kakor 2000. V izvenbolnični službi pa je v tem času začelo poslovati 25 novih zdravstvenih domov.

Razdobje med IV. in V. kongresom SZDL Slovenije je tudi razdobje nadaljnje uveljavitve in notranje krepitve sistema delavskega samoupravljanja. V tem času se je močno okrepila materialna baza delavskih svetov. To je sproščalo notranje sile, odkrivalo notranje rezerve. V tem razvoju je značilen idejni boj z ostanki preteklosti, boj proti mezdni miselnosti, birokratizmu itd. Vidni so tudi uspehi v razvijanju in poglobljanju notranjih odnosov, v razdeljevanju osebnih dohodkov, izobraževanju, oblikovanju odnosov med podjetjem in komuno. Odločilno vlogo so pri tem imele notranje politične sile, zlasti Zveza komunistov in sindikalne organizacije.

Delavski sveti so bili v tem obdobju tudi množična praktična šola v samoupravljanju in gospodarjenju z družbenimi sredstvi. V delavskih svetih je bilo 1953. leta 16.820, leta 1960 pa 23.342 delavcev in uslužbencev. V sedmih letih je potemtakem v delavskih samoupravnih organih in njihovih komisijah delovalo več deset tisoč proizvajalcev.

Za razdobje med dvema kongresoma je značilen izredno hiter razvoj komunalnega sistema. Prejšnje lokalne enote v organizaciji oblasti so začele preraščati v kvalitetno nove občine in okraje kot skupnosti teh občin. Novi položaj občin je terjal obsežne spremembe v njihovem teritorialnem oblikovanju. Tako je nastalo v Sloveniji iz dotedanjih 384 občin 75 novih občin, iz dotedanjih 19 okrajev pa se je izoblikovalo 8 okrajev. Vendar proces formiranja najbolj ustreznih gospodarskih in družbeno-političnih enot — komun še ni končan.

Vzporedno s čedalje močnejšim uveljavljanjem zborov proizvajalcev in organov družbenega upravljanja družbenih služb, svetov pri ljudskih odborih, krajevnih odborov, stanovanjskih skupnosti in drugih samoupravnih organov sta se povečali po-

Otvoritev V. kongresa Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije

memnost in vloga občinskih ljudskih odborov kot predstavniških teles in organov družbenega upravljanja vseh dejavnosti v komuni.

Nekaj številčk naj pove, koliko ljudi danes v Sloveniji neposredno sodeluje pri vodenju komunalne politike. V 163 svetih pri okrajnih in občinskih ljudskih odborih je bilo v začetku 1960. leta 11.126 članov. Krajevnih odborov kot organov družbenega upravljanja naselij je danes na območju republike 1580 z 10.780 odborniki. Tudi delo stanovanjskih skupnosti v mestih in industrijskih središčih, ki jih je sedaj okoli 170, je zmerom bolj bogato.

V prizadevanjih za urejanje in utrjevanje dobrih odnosov med ljudmi po načelih zdrave socialistične morale se uspešno uveljavljajo poravnalni sveti. Sedaj jih je v Sloveniji okoli 500. Uspešno zlasti delujejo v podeželskih krajih. Podatki kažejo, da so skoro v dveh tretjinah primerov, ki so jih obravnavali, uspeli pobotati sprte državljane.

Ti in še mnogi drugi uspehi so vsekakor jasno prikazali izreden napredek Slovenije. Gospodarski uspehi preteklega ob-

dobja v vsej Jugoslaviji, posebej pa v Sloveniji, sodijo po tempu in relativnih dosežkih med največje na svetu. Opirajo se na to, da so delovni ljudje pri nas z voljo in zavestno prenašali velike napore in sprejemali težave, ki so bile v prvem obdobju potrebne zaradi dajanja velikih sredstev za gradnjo in razvijanje novih zmogljivosti, za pomoč nerazvitim področjem.

Peti kongres Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije je posvetil največjo pozornost prihodnjemu razvoju republike in pri tem tudi zelo jasno in konkretno začrtal naloge vseh zavestnih činiteljev.

Perspektivni program LR Slovenije za leta 1961—1965 predvideva še nadalje hiter družbeno-ekonomski razvoj. Zasnovan je zelo optimistično, saj temelji na pozitivnih izkušnjah preteklega obdobja, ko so bile glavne naloge perspektivnega plana izpolnjene že v štirih letih, in na doseženi stopnji gospodarskega razvoja in na čedalje bolj ugodnih družbeno-ekonomskih pogojih za uspešno izpolnjevanje nalog.

Izpolnjevanje važnih in odgovornih nalog, ki jih narekuje prihodnji razvoj, je

močno odvisno od gospodarskega sistema in delovanja njegovih instrumentov. Nov gospodarski sistem bo s svojim pozitivnim delovanjem vsekakor odločilno vplival na prihodnji razvoj naše republike. Zanj je namreč najbolj značilno, da se za poslovanje gospodarskih organizacij uvajajo enaki objektivizirani pogoji gospodarjenja, pogoji, v katerih bo boljše poslovanje oziroma gospodarjenje ustrezno nagrajeno.

Ti pogoji bodo šele omogočili takšno delitev dohodka med podjetjem in družbo, ki bo ustrezala dosedanjemu, pa tudi nadaljnemu razvoju nagrajevanja po delu. Odnosi, ki bodo nastajali na tej osnovi, bodo torej zelo aktiven činitelj celotnega prihodnjega razvoja. Vplivali bodo na boljše izkoriščanje obstoječih možnosti in spodbujali k iskanju novih, še boljših načinov delitve sredstev, s katerimi razpolagajo delovni kolektivi in komuna. Pri tem je zlasti pomembno dejstvo, da bodo obsežne spopolnitve gospodarskega sistema lahko že v samem začetku novega petletnega obdobja izredno pozitivno vplivale na družbeni in ekonomski razvoj — kar vse še bolj povečuje realnost v programu predvidenega intenzivnega razvoja

Program perspektivnega razvoja LR Slovenije predvideva, da se bo narodni dohodek v prihodnjem obdobju povečeval nekoliko počasneje kot v vsej Jugoslaviji, v skladu z družbenim planom gospodarskega razvoja Jugoslavije v letih 1961-65, ki predvideva znatno hitrejši razvoj gospodarsko manj razvitih področij. Narodni dohodek naj bi se v prihodnjih petih letih povečeval povprečno na leto za 10,7% oziroma na prebivalca za 9,8%. Z razvojem v prihodnjih petih letih bo mogoče zagotoviti znatno višjo raven materialne osnove, tako za nadaljnji razvoj kot tudi za izpolnjevanje osnovnih nalog tekoče ekonomske politike. Med slednjimi pa je ena najpomembnejših stalno izboljševanje življenjskega standarda.

V prihodnjih letih bo dan izredno velik poudarek boljšemu izkoriščanju proizvodnih zmogljivosti, bolj odločnemu uvajanju najbolj sodobnih pripomočkov v proizvodnji in nadaljnemu povečanju produktivnosti dela. To bo vsekakor zahtevalo nove investicije zlasti v elektro- in kemični indu-

striji in nove delavce. Število zaposlenih se bo predvsem povečalo na področju blagovnega prometa, v obrti in komunalnih dejavnostih ter v servisih in ustanovah stanovanskih skupnosti. Republiški program pa predvideva ne le intenziven gospodarski razvoj, ampak tudi skladnejši razvoj med gospodarskimi panogami.

Pomembna značilnost razvoja v prihodnjem obdobju bo tudi v tem, da se sorazmerno zelo hitro povečuje delež družbenega sektorja v sestavi celotne proizvodnje. Delež družbenega sektorja bo namreč v letu 1965 dosegel že okoli 91%.

Osnovna značilnost razvoja kmetijstva v prihodnjih letih bo: družbeno organizirana proizvodnja bo dobila na tržišču vodilni položaj z več kakor tremi četrtinami vseh tržnih presežkov. Izredno pomemben bo tudi razvoj prometa, ki bo po znani reorganizaciji lahko v večji meri sprostil notranje sile za hitrejši razvoj. To vprašanje je najbolj pereče v železniškem prometu. Hiter vzpon cestnega prometa pa narekuje večjo skrb osnovnemu cestnemu omrežju.

Za realizacijo programa predvidenega razvoja je med najbolj pomembnimi nalogami: zagotoviti v prihodnje skladen razvoj gospodarstva in družbenega standarda. V prihodnjih petih letih naj bi ohranili tak odnos med investicijami za gospodarstvo in investicijami za družbeni standard kot je bil dosežen v zadnjih štirih letih. Potreba po tesni povezanosti razvoja družbenega standarda z razvojem gospodarstva je zlasti očitna na področju izobraževanja in vzgoje kadrov, v večjem delu zdravstvene službe in socialne politike ter v stanovanjski graditvi in komunalnem gospodarstvu. Zaradi relativnega zaostajanja bo v prihodnje močno poudarjena skrb za vzgojo kadrov in za razvoj raziskovalnega dela.

Vsi planirani odnosi in spopolnitve sistema narekujejo stalno izboljševanje življenjske ravni in realne osebne potrošnje, saj že samo načelo nagrajevanja po delu terja, da je povečanje realnih osebnih dohodkov v skladu s produktivnostjo dela.

Ena najbolj pomembnih značilnosti prihodnjega obdobja pa bo, da se bodo še močneje uveljavili organi delavskega upravljanja in komunalni sistem. Zato program perspektivnega razvoja kar najbolj

vsklajuje potrebe nadaljnega razvoja teh organov, pri konkretnem izpolnjevanju nalog pa jim daje vse možnosti, da se ti neposredni nosilci našega družbeno-ekonomskega razvoja tudi kar najbolj uveljavijo.

Naloge, o katerih je spregovoril V. kongres, prav gotovo niso majhne in lahke.

Res nas čaka veliko dela in prizadevnosti, toda zato bo jutrišnji dan lepši in bogatejši. In še nekaj je pri tem zlasti pomembno: gospodarski razvoj in pri tem nastajajoče družbene preobrazbe bodo bistveno prispevale k oblikovanju novega, socialističnega človeka.

B. Z.

Taka bo naša pot

(Ob petletnem perspektivnem načrtu)

Saj je smešna ta primerjava, pa jo vendarle navedimo! Kakšna revščina, kakšno razdejanje je bilo pri nas, ko so v skupščini mlade države, komaj porojene iz bojov in uničenja, sprejemali prvi petletni plan! Strokovnjakov malo, gradbenega materiala malo, saj ga še za najpotrebnejšo obnovo hiš ni bilo, strojev malo, pa še ti večinoma zastareli; kamor si pogledal, si gledal tako rekoč v prazno. Pa se pelji danes z letalom iz najbolj južnega kota naše države čez Makedonijo, Črno goro, nad Dalmacijo, nad Srbijo, Vojvodino, Hrvatsko in Slovenijo — kot bi iz letal nasul nova mesta, tovarne, šole, zdravstvene domove, prosvetne domove, kot bi od bogvekje vse to pripeljali in s padali spustili na zemljo, tako je v teh letih po vojski vse zraslo pri nas. Razsežna država, zadružna in kmetijska posestva, celi kombinati, velikanska zemljišča, novi vinogradi, plantaže, vrtovi, urejeni sadovnjaki itd. Podoba zemlje, ki so jo njeni pridni ljudje temeljito spremenili, izkoristili njeno bogastvo in postavili trdne temelje za še večji napredek, za še lepše življenje v novi Jugoslaviji.

Sprejemanje novega načrta gospodarskega razvoja v prihodnjih petih letih — 1961 do konca leta 1965, je potekalo v čisto drugih okoliščinah. Zdaj imamo trdno industrijsko osnovo, čedalje bolj se razvijajoče kmetijstvo, strokovnjake in nešteto šol, iz katerih prihajajo novi, in kar je od vsega največ vredno: naši delovni ljudje vedo, za kaj gre, vedo, da socializem ni obljuba, ampak stvarnost, vedo, da se bodo njihova pričakovanja uresničila in da bodo ob večjem uspehu pri delu tudi več zaslužili.

Nov delovni načrt prihodnjih petih let izpolnjujemo v času, ko prehajamo v novo obdobje socialistične preobrazbe naše dežele, v obdobje svobodnega pridobivanja in samostojne delitve dohodka po delu, v popolno uveljavljanje načela: »Vsakemu po njegovem delu!« Naša pot v prihodnost teži čedalje bolj za uresničevanjem socialističnega ideala, naj delo postane merilo za vrednost ter materialni in družbeni položaj vsakega človeka. Ob vsem tem se ni bati, da bi naši ljudje po tovarnah, na kmetijah, na zadružnih in državnih posestvih, v ustanovah ali kjerkoli že delajo, ne storiili vsega, da bi z vsemi močmi ne prispevali, da bi ta načrt uresničili. Ko ob tem velikanskem razvoju prevzemamo vsak dan več pravic, se zavedajmo tudi večjih odgovornosti. Lepše življenje vsakega izmed nas nujno predpostavlja skrb za celoto, odgovornost pred samim seboj in pred skupnostjo. Bolj kot kdaj prej na tej svoji poti v lepšo prihodnost moramo biti odgovorni in v skrbeh za razvoj svoje tovarne, zadrage, šole, svoje zdravstvene, kulturne in znanstvene ustanove, s tem pa tudi svoje komune in skupnosti kot celote. Kdor bo skupnosti več dal, več mu bo vračala. Delo, ki nam ga nalaga nov petletni načrt, bo tem uspešnejše, čim bolj zavestno ga bomo opravljali, čim bolj se bomo zavedali, da z umom in srcem delamo, da pomagamo, kjer koli moremo, in da se vsakega dela lotimo s prepričanjem, da ga moramo dobro in pošteno opraviti. Pot, ki je pred nami, je vredna naporov. Na tej poti pa naj nas krepi zavest, da bo prihodnost, za katero delamo, velika in lepa samo toliko, kolikor si jo bomo sami s svojim delom ustvarili.

V naslednjem bi hoteli poudariti, kaj nam bo prineslo uresničenje novega plana

kot celoti in kakšne naloge mora izpolniti vsaka izmed ljudskih republik v državi. Plan je postavljen na temeljih petnajstletnega gospodarskega in družbenega razvoja naše dežele, še posebej na sadove, uspehe in izkušnje zadnjega petletnega plana, ki smo ga izpolnili leta 1960. Izpolnitev novega družbenega plana nas bo po izjavah maršala Tita uvrstila med razvite evropske dežele in ustvarila pogoje za nadaljnji razvoj.

Ker se v podrobnosti perspektivnega plana ne moremo spuščati, bomo navedli samo številke za nekatere temeljne panoge, kot so industrija, kmetijstvo in trgovina (izvoz in uvoz) in številke, ki se nanašajo na celotni dvig življenjske ravni v tem razdobju. Osnovni pokazatelji perspektivnega plana gospodarskega razvoja v prihodnjih petih letih povedo, da se bo gospodarstvo razvijalo po povprečni letni stopnji družbenega proizvoda v višini 11,4 %, kar bo omogočilo povečanje narodnega dohodka na prebivalca od dosedanjih 138.000 na okrog 220.000.

Plan predvideva povprečno letno povečanje industrijske proizvodnje za 13 % in

kmetijske proizvodnje za nad 7 %. Glavna naloga na področju zunanje trgovine je, da bo do konca prihodnega petletnega obdobja doseženo ravnotežje med skupnim izvozom in skupnim uvozom blaga in storitev.

Skupne investicije v gospodarski in družbeni razvoj bodo v prihodnjih letih znašale kakih 8000 milijard dinarjev. Osebna potrošnja in življenjska raven naj bi se v tem času povečala za 52 %, narodni dohodek pa bi narasel približno za 50 %. Za gradnjo stanovanj bo porabljenih okoli 1000 milijard dinarjev, kar bo omogočilo zgraditev okoli 500.000 stanovanj v petih letih.

Poglejmo zdaj v kratkem naloge industrije! Te niso majhne, če hočemo uresničiti načelo, da je treba domači trg oskrbovati z domačo proizvodnjo vseh vrst blaga, katerih uvoz ni racionalen. Proizvodnja električne energije se bo povečala od 9,3 na 17,5 milijard kilovatnih ur, proizvodnja premoga od 22 na 32 milijonov ton in proizvodnja nafte od 900.000 na 2.200.000 ton.

Hiter razvoj kmetijstva — v prihodnjih petih letih moramo podvojiti kmetijsko proizvodnjo — terja še hitrejšo povečanje

POVPREČNA LETNA VLAGANJA

V OŠNOVNA ŠREDSTVA INDUSTRIJE V MILJARDAH DIN

INDUŠTRIJAV CELOTI

ENERGETIKA

PROIZVODNJA OSNOVNIH KOVIN

PREDELAVA KMET. PROIZVODOV

PROIZVODNJA OPREME IN TRAJNIH POTR. DOBRIN

INDUŠTRIJA GRADB. MATERIALA

KEMIČNA INDUSTRIJA

INDUŠTRIJA OBLEKE IN OBUITVE

Grafikon kaže, kako bodo naraščala povprečna letna vlaganja v osnovna sredstva v industriji kot celoti in posebej v energetsko proizvodnjo, v proizvodnjo osnovnih kovin, v kemično industrijo, v industrijo gradbenega materiala, obutve in obleke, opreme itd.

proizvodnje v tistih panogah, ki bodo oskrbovale kmetijstvo z opremo in reprodukcijskim materialom. Proizvodnja traktorjev se bo povečala od 7500 na 22.000 na leto, proizvodnja umetnih gnojil pa od 400.000 na več kot 2 milijona ton na leto.

Razvoj industrije zahteva povečanje proizvodnje v metalurgiji. Tako naj bi se proizvodnja bakra povečala od 35.000 na 77.000 ton, proizvodnja aluminija od 24.000 na najmanj 40.000 ton, proizvodnja cinka pa od 32.000 na 70.000 ton.

Strojegradnja, kovinska industrija, ladjedelništvo in elektroindustrija so panoge, katerih pomen naj bi se v prihodnjih letih znatno povečal tako za domači trg kakor za izvoz. — Vidimo, da bo glavna moč v razvoju našega gospodarstva še nadalje temeljila na povečanju industrijske proizvodnje. To pa narekuje naši industriji, da se v svojem razvoju mora približati ravni razvitih dežel.

V skladu s splošnim razvojem v minulem razdobju je tudi kmetijstvo doseglo velik napredek. Danes ne uvažamo več ne žita ne masti, v pridelovanju koruze smo pa na petem mestu na svetu. Kljub tem uspehom čakajo naše kmetijstvo v prihodnjih letih zahtevne naloge. Ena najvažnejših nalog v prihodnosti je povečanje pridelovanja žit in krmne osnove za živinorejo. Imamo velike možnosti, da v petih letih podvojimo pridelek koruze, pa tudi pridelek žita. Pogoji je seveda še nadaljnje prizadevanje za izboljšanje semena, širša uporaba mehanizacije in izboljšanje splošne agrotehnike. Samo z uvedbo strojnih obiralnikov koruze bomo skrajšali obiranje koruze za 20 do 25 dni. Povečanje pridelka žit na manjših površinah bo napravilo prostor za nove kulture, ki se morajo uveljaviti v našem kmetijstvu: za sojo in oljne rastline. Povečani pridelek koruze in oljnih rastlin bo ob hitrem razvoju industrije močnih krmil ustvaril take pogoje za proizvodnjo vsakovrstnega mesa, brez kakršnih si ne moremo zamišljati moderne kmetijske pridelave. Tudi splošna usmeritev na moderni proizvodni proces bo pospešila pridelovanje krmnih rastlin. Razširitev živinorejske baze namreč ni možna brez sodobnega načina pridelovanja živinske krme. Povečanje površin, na katerih bomo pridelovali krmne

rastline, omogoča manjanje kultur na naših njivah. Večje pridelke pšenice lahko dosegemo le pod pogojem, če jo bomo sejali na njivah, kjer so bile prej posejane krmne rastline in soja. Iz vsega izhaja, da bomo z intenzivnim načinom obdelovanja zajeli dvakrat pa tudi trikrat večje površine kot sedaj.

Predvidoma se bo v letih 1961—1965 živinorejska proizvodnja povečala za 9,9 % letno, poljedelska za 7,7 %, sadjarska za 9,2 %, vinogradniška za 7,4 % in ribiška za 12,7 %, vse v primerjavi s povprečjem v letih 1959—1960. Od važnejših poljedelskih kultur je predvideno povečanje pridelka pšenice in rži od 4,1 milijona ton v letu 1959—1960 na 5 milijonov ton v letu 1965 ali letno povprečno za 4,1 %. Pridelek koruze se bo povečal od 5,8 milijona ton na 9,5 milijona ton ali letno za 10,1 %, pridelek sladkorne pese od 2,2 milijona ton na 4 milijone ton, sončnic od 112.000 ton na 150.000 ton, bombaža od 7200 ton na 25.000 ton, pridelek soje od 26.000 ton na 400.000 ton in pridelek tobaka od 38.000 ton na 60.000 ton.

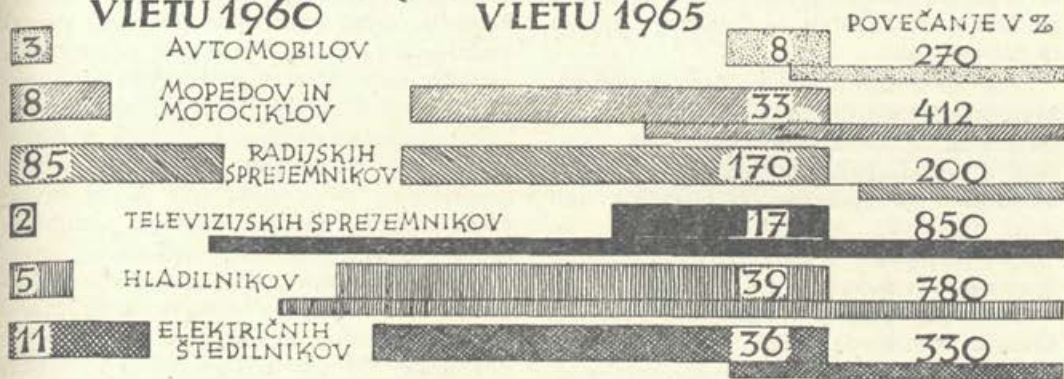
K napredku sadjarske in vinogradniške proizvodnje bo prispevalo zasajevanje novih sodobnih plantažnih sadovnjakov in vinogradov na velikih družbenih posestvih, pa tudi vključevanje čedalje večjega števila zasebnih proizvajalcev v družbeno proizvodnjo.

Predlog družbenega plana predvideva okrog 680 milijard dinarjev v osnovna sredstva za kmetijstvo. Plan zajema obsežne melioracije zlasti v Makedoniji, v kosovskometohijski oblasti, ob Savi, Neretvi in Moravi in predvsem nadaljevanje del na hidrosistemu Donava—Tisa—Donava.

Razen teh nalog bomo v prihodnjih letih uredili na moderni osnovi proizvodnjo jaja in mleka. V prihodnjem obdobju moramo pridelovati tudi dvakrat in trikrat več zelenjave kot doslej. Že v petletnem obdobju se morajo pokazati tudi sadovi v sodobnih nasadih sadja in v vinogradih.

Mimogrede omenimo še, kaj predvideva perspektivni plan za obnovo in večanje našega gozdnega gospodarstva. Okrog 75 milijard, ki jih bomo investirali v gozdarstvo, mora biti vloženi tako, da bo imela od njih skupnost kar največ koristi. Gozdovi

NA 1000 PREBIVALCEV VLETU 1960 VLETU 1965

Začetek proizvodnje avtomobilov, motociklov, mopedov, televizorjev, hladilnikov, električnih štedilnikov itd. sega šele v povojni čas. V stari Jugoslaviji te proizvodnje nismo imeli. Grafikon nam nazorno kaže razliko proizvodnje teh predmetov v letu 1960 in 1965

so naše veliko bogastvo, zato pa jim moramo posvetiti vso skrb za njihovo sodobno gojitev in zaščito, izboljšati biološko stabilnost in vrednost gozdov, ker si le tako moremo zagotoviti trajno in smotrno izkoriščanje sečnih rezerv gozdnega sklada.

Posebej bi bilo treba obravnavati še druge smernice družbenega plana, za obdobje 1961—1965, da bi imeli o njem jasno podobo, tako n. pr. vprašanje zaposlenosti in produktivnosti v proizvodnji, o racionalnem vlaganju investicijskih sredstev, o delitvi razpoložljivih sredstev, o ravnotežju med izvozom in uvozom, o pospešenem razvoju nerazvitih območij, o povečanju zmogljivosti prometa, o naraščanju narodnega dohodka itd. Toda to ni namen našega prispevka, v katerem želimo poudariti le nekatere osnovne značilnosti in smernice novega perspektivnega družbenega plana ter njegov končni rezultat, ki je jasneje razviden iz nekaterih grafikonov. V naslednjem bi želeli pokazati, kakšen bo ta razvoj v posameznih republikah in kakšne naloge jim nalaga novi plan.

SLOVENIJA

Težišče programa perspektivnega razvoja LR Slovenije v razdobju od 1961. do 1965. leta bo v porastu industrijske proizvodnje, na katero odpade okoli 56 odstotkov celotnega družbenega proizvoda. Narodni dohodek naj bi se v petih letih pove-

čal za kakih 65%, pri čemer bo imela glavni delež industrija. Industrijska proizvodnja se bo do leta 1965 povečala za 11 do 11,2%. Poleg povečanja industrijske proizvodnje z rekonstrukcijami in z boljšim izkoriščanjem proizvodnih zmogljivosti se bo treba v prihodnjem petletnem razdobju lotiti tudi gradnje novih industrijskih objektov, upoštevajoč pri tem jugoslovanske potrebe in posebne proizvodne pogoje v naši republici. Veliko povečanje obeta plan v elektroindustriji, posebno pri elementih za elektroniko in avtomatizacijo; vzporedno s tem se bo razvijala tudi strojna industrija. Velik del investicijskih sredstev je namenjen razvoju nove proizvodnje in novih podjetij v kemični industriji, kjer se nam obeta velika proizvodnja novih vrst umetnih vlaken in mas, lepil, umetnih smol, raznih pigmentov, melanina in farmacevtskih proizvodov. Proizvodnja slovenskih obmorskih solin, ki bo z uvedbo modernejših tehnoloških postopkov postala neodvisna od vremenskih pogojev, obeta, da bomo namesto sedanjega letnega povprečja 25.000 ton leta 1965 pridobiti 75.000 ton soli. Plan obeta tudi novo tovarno ravnega stekla, ki je še posebno potrebna spričo naraščajočih potreb v stanovanjski gradnji. Največji objekt kemične industrije bo zrastel v Velenju, kjer bodo na osnovi lignita razvili proizvodnjo cele vrste kemičnih proizvodov. Lepo perspektivo odpira plan tudi industrijski predelavi lesa,

povečanju proizvodnje raznih plošč, pohištva, zaradi smotrnejšega izkoriščanja lesa pa tudi novo tovarno za sulfatno celulozo in natron papir.

Črni metalurgiji nalaga plan proizvodnje visoko kvalitetnih izdelkov. V Kidričevem se bo po dograditvi tovarne povečala proizvodnja glinice in aluminija za 100 odstotkov. Po planu se bo povečala tudi naša gumarska industrija, dograjena bo velika predilnica v Ajdovščini, sladkorna tovarna v Prekmurju, v načrtu pa je tudi veliko povečanje proizvodnje močnih krmil in krmilnega kvasa.

Močno povečana industrijska proizvodnja narekuje ustrezno povečanje energetske osnove. Z zgraditvijo ljubljanske toplarne in hidroelektrarne Hajdoše naj bi letna proizvodnja električne energije narasla od 2,2 milijarde kilovatnih ur v letu 1960 na preko 4 milijarde v letu 1965.

Republiški plan računa na povečanje kmetijske proizvodnje za 10 % letno. Najpomembnejša naloga v kmetijstvu bo krepitev socialističnega kmetijskega gospodarstva. Družbeni kmetijski sektor naj bi namreč leta 1965 dajal že kakih 40 % celotne kmetijske proizvodnje, razpolagal pa bi tedaj s 17 % celotnih obdelovalnih površin. Kooperacija pa naj bi v zadnjem letu planskega razdobja zajela okrog 20.000 ha

ali 33 % obdelovalnih površin. Težišče kmetijske proizvodnje bo še nadalje v živinoreji, ki bo vsako leto povečala proizvodnjo za 12,5 do 13 %. Ko že govorimo o razvoju kmetijstva v prihodnjih letih, ne mislimo samo na žito, mast in sladkor, ampak tudi na povečanje proizvodnje mesa, mleka, jajc in drugega. Dosedanji uspehi prepričljivo dokazujejo, da je postavke plana mogoče doseči. Družbena proizvodnja v Sloveniji že sedaj daje na trg letno 20.000 glav pitane goveje živine, 25.000 bekonov ter poldrugi milijon kilogramov mesa perutnine, v glavnem piščance — cvrtnjake. Če smo bili še poleti in jeseni 1960 v zadregi zaradi pomanjkanja mesa, je že ves čas od novembra 1960 dalje ponudba vseh vrst mesa večja od povpraševanja. V zimskem obdobju 1960/61 je Ljubljana prvič dobila zadostne količine mleka iz neposredne okolice. Nobenemu mestu v Sloveniji ni niti en dan primanjkovalo mleka, saj mlečne farme družbenih kmetijskih gospodarstev dajejo mlekarnam v mestih ter v večjih in manjših industrijskih krajih dnevno okoli 60.000 litrov mleka; na koncu leta 1961 bodo dajale dnevno že 80.000 litrov, zasebni proizvajalci pa 120.000 litrov.

Farma nesnih kokoši »Kras« pri Pivki daje na trg tedensko 100.000 potrošnih in

POVPREČNA LETNA INVESTICIJSKA VLAGANJA V MILIJARDAH DIN

V LETIH 1957 - 1960

	NEGOSPODARŠKE INVESTICIJE	2'9
	DRUŽBENI STANDARD	25'0
	GOSPODARSTVO	56'5

V LETIH 1961 - 1965

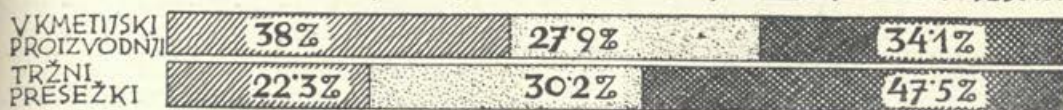
	NEGOSPODARŠKE INVESTICIJE	2'6
	DRUŽBENI STANDARD	42'4
	GOSPODARSTVO	142'7

Pregled povprečnih letnih investicijskih vlaganj v milijardah din v razdobjih 1957 do 1960 in 1961 do 1965

DRUŽBENO EKONOMSKI ODNOSI V KMETIJSTVU

UDELEŽBA V LETU 1965

▨ INDIVIDUALNI PROIZVAJALCI ▤ KOOPERACIJA ▩ DRUŽBENA POSESTVA

Petletni perspektivni plan razvoja kmetijstva ima še posebej za cilj razširjanje in zaokroževanje velikih družbenih posestev, nastajanje novih in večjih obratov pri zadrugah ter širše sodelovanje med zadrugami in kmetovalci. Leta 1965 bodo oziroma udeležba v proizvodnji in tržnih presežkih približno taka, kot nam jih kaže grafikon

180.000 valilnih jajc, ta proizvodnja pa raste iz meseca v mesec. Letos spomladi so začele nekatere kmetijske organizacije v bližini večjih mest in na Primorskem urediti velike industrijske vrtnarske obrate. Zasajanje velikih sadnih plantaž napreduje tako dobro, da bomo z lahkoto prekoračili petletni načrt, če bo le dovolj denarnih sredstev. Veliki nasadi sadnega drevja in trte za namizno grozdje bodo v treh do petih letih popolnoma založili trg z najboljšimi sadnimi sortami in namiznim grozdem.

Pomembne spremembe obeta petletni plan tudi pri izboljšanju prometa. Stara prevozna sredstva bodo zamenjala nova in modernejša. Do konca leta 1965 bo elektrificirana železniška proga od Jesenic preko Ljubljane do Zagreba, urejeno bo centralno letališče za našo republiko v Brnikih, povečana bo zmogljivost koprskega pristanišča, modernizirane pa bodo predvsem tiste ceste, ki so najbolj obremenjene in ki so posebno važne za razvoj turizma. Plan predvideva tudi dokajšnjo izpopolnitev telefonskega omrežja.

V skladu z zveznim planom naj bi se turistične nastanitvene zmogljivosti v Sloveniji povečale v petih letih skoraj za 50 %, to je za kakih 15.000 ležišč. Upoštevajoč potrebe turizma ter naraščanja osebne potrošnje bo seveda nujno treba vzporedno razvijati tudi uslužnostno obrt, trgovino in gostinstvo.

Letno povečanje izvoza iz naše republike bo znašalo kakih 11,8 odstotka, pri čemer bo odpadlo na izvoz industrijskega blaga 74 odstotkov celotne izvozne vrednosti.

Plan določa velike naloge tudi gradbeništvu, kjer bo treba pospešeno uvajati

mehanizacijo, skrbeti za razvoj gradbenih obrti, za tipizacijo elementov, načrtov in za usposabljanje načrtovalnih organizacij. Plan računa dalje na še večjo udeležbo gospodarskih organizacij pri investicijskih vlaganjih kot doslej, saj bi naj udeležba podjetij pri investicijah narasla od 40 odstotkov v minulem obdobju na 44,5 odstotka. Število zaposlenih se bo v prihodnjih letih povečalo za 102.000 oseb, produktivnost v industriji pa naj bi od letne stopnje 3,2 v minulih štirih letih porasla v prihodnjem obdobju na 6,8. Obetajo se torej velike spremembe v sestavi prebivalstva in se bo torej število kmečkega prebivalstva od sedaj ocenjenih 36 odstotkov zmanjšalo na kakih 30 odstotkov.

Zelo naglo bo v prihodnjih petih letih naraščala tudi osebna potrošnja — seveda tudi v skladu z naraščanjem proizvodnje in produktivnosti — letno se bo povečala za kakih 8 odstotkov. Okoli 30 odstotkov vseh investicijskih sredstev bo porabljenih za dvig družbenega standarda: za stanovanjsko graditev, za šolstvo in zdravstvo. V naši republici bomo v petih letih zgradili okoli 50.000 stanovanj, kar je za skoro 100 odstotkov več kakor v minulem petletnem planu, oziroma v razdobju štirih let, ko je bil ta plan izpolnjen. Perspektivni plan seveda računa pri tem na znatno pomoč stanovanjskih interesentov. V petih letih naj bi vsaj toliko povečali zmogljivost šolskih ustanov, da bi v celoti odpadla tretja izmena pouka. Obeta se pa tudi pospešena graditev visokošolskih in kulturnih ustanov.

Kakor vidimo iz grobih obrisov petletnega plana naše republike, nas čakajo velike

naloge, ki jih pa ob zavesti vsega delovnega ljudstva, da delamo za boljše življenje, ne bo težko izpolniti.

LR HRVATSKA

Kakor je novi petletni plan za vso državo impozanten po predvidenem močnem tempu gospodarskega razvoja, velja to tudi za posamezne republike. V družbenem planu gospodarskega razvoja Hrvatske v obdobju 1961—1965 ima prednost industrija, predvsem tiste njene panoge, ki imajo dovolj strokovnega kadra in najugodnejše vire surovin. To so kovinskopredelovalna industrija, kemična industrija, industrija za predelavo lesa in prehranbena industrija. Vzporedno s tem bo šel skladen razvoj tudi v drugih industrijskih panogah, v gozdarstvu, gradbeništvu, prometu, trgovini, gostinstvu in obrti. Skupni družbeni proizvod te republike naj bi se v prihodnjih petih letih povečal vsako leto za 12%, kar je nekoliko nad povprečjem, ki ga pričakujemo za vso državo.

Pomembno mesto ima v novem planu kmetijstvo, katerega proizvodnja se mora povečati vsako leto za 10%. Najbolj se bo razvila živinoreja; gojili bodo dobre pasme, zlasti v severozahodnih krajih republike.

Samo za razširitev industrije je namenjenih kakih 500 milijard din, za izboljšanje prometa okoli 300 milijard, za kmetijstvo pa okoli 150 milijard. V družbeni standard

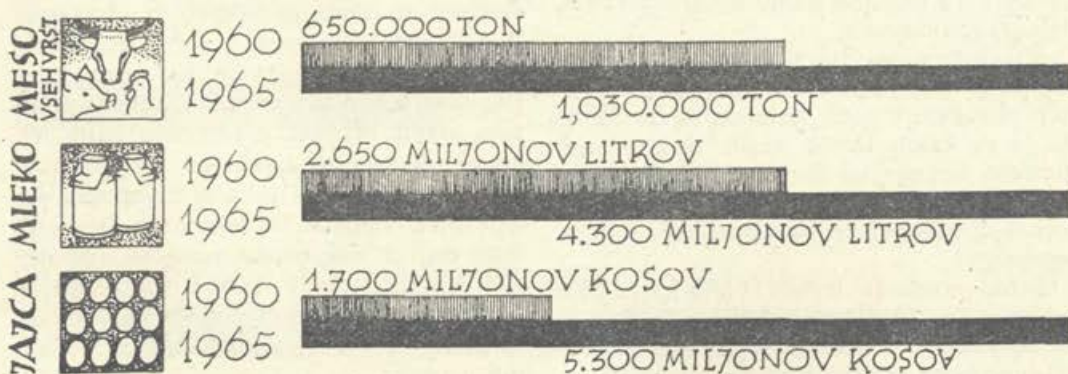
bodo investirali kakih 290 milijard iz družbenih skladov in kakih 74 milijard drugih sredstev. Najvažnejši del bo prišel na stanovanjsko graditev — kakih 230 milijard za zgraditev okoli 120.000 stanovanj, večinoma v mestih in industrijskih krajih.

V manj razvitih pokrajinah Hrvatske, kot so n. pr. Lika, Kordun, Banija in v gozdnatih pasovih severozahodnega dela republike bodo zgradili več ustreznih industrijskih objektov, med njimi največ takih za predelavo lesa.

Razen tega bodo zgradili tudi nekaj industrijskih velikanov po drugih krajih republike, modernizirali bodo precejšen del sedanjih industrijskih zmogljivosti in uvedli avtomatizacijo, elektroniko in druge pridobitve sodobne tehnike.

Splošen razvoj narekuje zlasti izgraditev močne prehranbene industrije, saj se bo v tem obdobju povečala predelava mesa trikratno — od sedanjih 67.000 ton na 200.000 ton, proizvodnja sladkorja naj bi se povečala od sedanjih 85.000 ton na 170.000 ton, proizvodnja močnih krmil naj bi se po planu povečala za več kot 15-kratno. Pomembno mesto v planu sosednje bratske republike ima tudi promet: zgradili bodo 1300 km modernih cest, dokončali jadransko magistralo in elektrificirali dele železniških prog Reka—Zagreb, Zagreb—Sutla in Knin—Zadar. Hrvatska je z Dalmacijo turistično zelo razvita republika,

POVEČANJE ŽIVINOREJSKE PROIZVODNJE

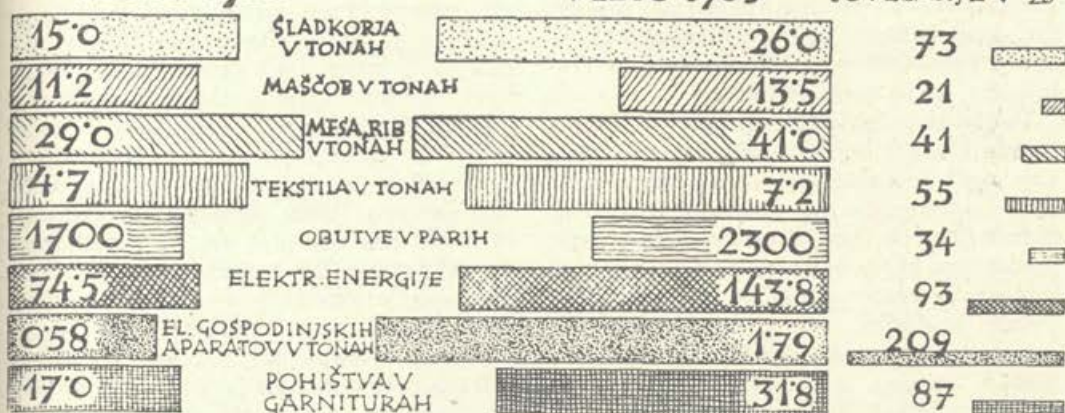
V naslednjih letih bomo pridelali dovolj mesa, mleka in jajc za lastne potrebe in ostalo bo še za izvoz

SPREMEMBA V STRUKTURI POTROŠNJE NA 1000 PREBIVALCEV

V LETU 1960

V LETU 1965

POVEČANJE V %

Grafikon nam nazorno kaže spremembe v strukturi potrošnje in kako bo rasla tudi proizvodnja sladkorja, maščob, mesa in rib, dalje tekstila, obutve, električne energije, gospodinjstkih aparatov in pohištva

manjka ji pa še zmerom novih hotelov, gostinskih obratov in drugih objektov za pospeševanje turizma.

LR BOSNA IN HERCEGOVINA

Čeprav so bila doslej v Bosni in Hercegovini vložena velika sredstva, je bil njen gospodarski razvoj vendarle neenakomeren. V glavnem se je razvijala tako imenovana bazična industrija. Velik del Bosne in Hercegovine, na katerem živi skoraj dva milijona prebivalcev, je gospodarsko nerazvit. Dohodek na prebivalca tod znaša komaj 50 % dohodka na prebivalca v FLRJ. To pomeni, da bo v prihodnje treba gospodarski razvoj v tej republici pospešiti predvsem z ustanavljanjem rentabilnih podjetij predelovalne industrije, na osnovi obstoječe surovinske baze, zlasti lesa in kovinske industrije. Te velikanske potrebe so zajete tudi v petletnem planu Bosne in Hercegovine. Močna surovinska baza, ki je bila ustvarjena v prejšnjih letih, pomeni temelj novega petletnega plana gospodarskega razvoja te republike. Gospodarski razvoj Bosne in Hercegovine, ki je znana po svojem bogastvu premoga, železa in drugih rud, bo v obdobju od 1961 do 1965 nekoliko hitrejši od povprečja za vso drža-

vo. Poglavitna usmeritev v načrtu za nadaljnjo industrializacijo Bosne in Hercegovine kaže na izgraditev predelovalne industrije. Dosedanje sestavo industrijske proizvodnje bodo izboljšali z večjo finalno proizvodnjo, ki omogoča večjo zaposlitev, bogati trg pa ustvarja večjo akumulacijo. Ta naloga se nanaša zlasti na lesno, kemijsko in kovinsko industrijo, kar bo omogočilo, da se bo število zaposlenih v republici povečalo letno za okoli 36.000.

Novi plan odmerja velika sredstva za razvoj nerazvitih območij republike. Izmed dvanajstih okrajev, kolikor jih je v Bosni in Hercegovini, jih sodi osem med nerazvita območja. Za to bodo zgradili več večjih in manjših tovarn in drugih industrijskih objektov, ki bodo izrabljali surovinsko bogastvo teh krajev. To se nanaša predvsem na zgraditev objektov za predelavo lesa, na tekstilno industrijo, v živinorejskih krajih pa na prehranbeno industrijo in na industrijo za predelavo kož. Razen tega, da bo ekonomsko krepila nerazvite okraje, bo sprememba v strukturi industrijske proizvodnje omogočila tudi povečanje dohodka v republici.

Po načrtu se bo v prihodnjih petih letih povečala proizvodnja premoga na 13,7 milijona ton, medtem ko zdaj znaša 9,3 mili-

jona ton. Precejšnje povečanje bo dosegla tudi proizvodnja električne energije, saj ima prav v tem Bosna in Hercegovina skoro neizčrpane možnosti: od sedanjih 1.915.000.000 na okoli 3.829.000.000 kilovатов. Med velikimi energetske objekti je upoštevana tudi velika hidrocentrala Trebišnjica, ki jo bodo dokončali.

Veliko povečanje pričakujejo tudi v proizvodnji raznih končnih industrijskih izdelkov, zlasti v kemični industriji ter v industriji za predelavo lesa in kovin. V kemični industriji se bo razvila proizvodnja mnogih predmetov, ki jih doslej v tej republiki niso izdelovali: razne plastične mase, steklo, cement in drugo.

Industrija za predelavo lesa, ki ima surovinsko osnovo v neizčrpnem gozdnem bogastvu Bosne in Hercegovine, bo večkratno povečala proizvodnjo raznih plošč, lesovine, celuloze in pohištva. Samo proizvodnja pohištva se bo povečala 8,5-krat v primerjavi s sedanjo in bo znašala 110.000 garnitur (doslej samo 13.000 garnitur)!

Z zgraditvijo novih ter z rekonstrukcijo in razširitvijo sedanjih zmogljivosti se bo močno razvila tudi proizvodnja v kovinsko-predelovalni in elektroindustriji. Med drugim računajo na proizvodnjo 100.000 televizijskih aparatov in 40.000 motornih koles letno. Proizvodnja koles se bo povečala od sedanjih 60.000 na 200.000 koles letno. V industriji motorjev in motornih vozil bodo začeli z redno proizvodnjo traktorjev.

Ker kmetijska proizvodnja kljub povečanju še zmerom zaostaja za jugoslovanskim povprečjem, bo treba poskrbeti, da bo v naslednjem obdobju naraščala hitreje. Predvsem bo treba povečati pridelek žita in drugih kultur, za dvig živinoreje pa poskrbeti predvsem za povečanje pridelka krmskih rastlin. Odločilno vlogo bodo imela v naraščanju kmetijske proizvodnje velika kmetijska posestva in kooperacija.

Takšen razvoj industrije in kmetijstva terja mnogo bolj razpredeno in sodobnejše omrežje prometnih zvez. Zato je predvidena zgraditev normalne železniške proge Sarajevo—Ploče in asfaltiranje ceste, ki bo povezala avtomobilsko cesto »Bratstvo in enotnost« z jadransko cesto (cesta Tuzla—Sarajevo—Mostar—Metković).

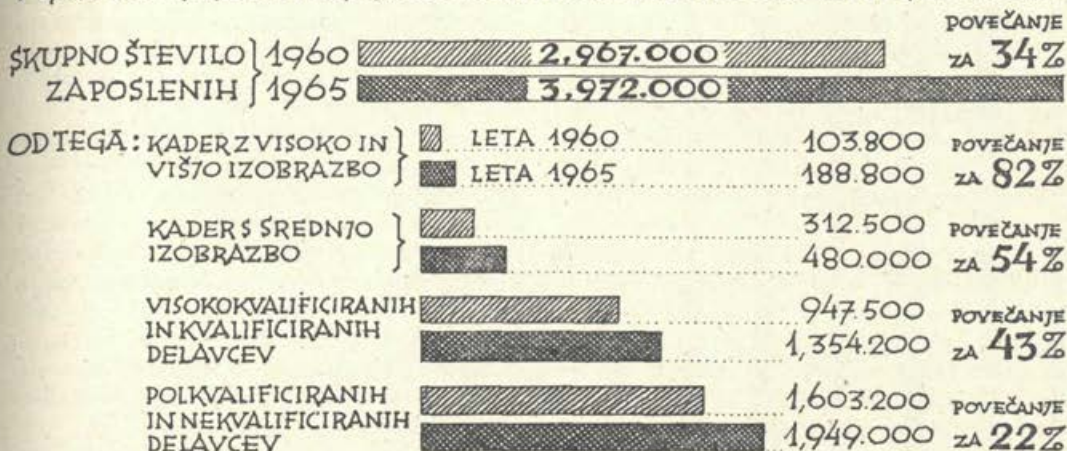
Petletni plan Srbije odpira tej republiki velike možnosti za njen nadaljnji gospodarski razvoj. Plan predvideva povečanje družbenega proizvoda v letu 1965 v primerjavi z letom 1960 za dobrih 70 odstotkov, kar naj omogoči predvsem velik razvoj osnovnih gospodarskih panog — industrije in kmetijstva. Obseg industrijske proizvodnje bo v letu 1965 dvakrat večji od lanskega (1960). Proizvodnja premoga in električne energije naj bi v petletnem planu narasla 2,5-kratno, nafte 4-kratno, proizvodnja industrije za predelavo kovin, elektroindustrije in industrije predmetov za široko potrošnjo pa več ko dvakratno. Takšen razvoj industrijske proizvodnje naj bi omogočil večje izkoriščanje rezerv, znatno večje investicije, izboljšanje tehnične opreme in predvsem večja storilnost. Osnova za izredno povečanje proizvodnje v mnogih panogah, zlasti v rudarstvu, so velika naravna bogastva te republike.

Kmetijska proizvodnja bo rasla za približno 8 % letno. Precejšnje povečanje proizvodnje pričakujejo zlasti v živinoreji, ki bo ena pglavitnih in najbolj produktivnih panog kmetijstva. Srbija ima velike možnosti, da poveča pridelek pšenice od 248.000 vagonov v zadnjih dveh letih na 300.000 vagonov v letu 1965, sladkorne pese od 158.000 vagonov na 280.000 vagonov, koruze od 413.000 na 650.000 vagonov, mleka od 83.500 vagonov (prav tako v zadnjih dveh letih) na 200.000 vagonov v letu 1965. Povprečne investicije bodo znašale v kmetijstvu kakih 80 milijard letno. Družbeno organizirana proizvodnja bo znašala v letu 1965 kakih 65 % celotne proizvodnje in kakih 85 % tržnih presežkov. To bo hkrati prelomna etapa v socialistični preobrazbi te gospodarske panoge.

Pričakovati je, da bo obseg graditve v prihodnjem obdobju naraščal po letni povprečni stopnji 14 % in da bo zlasti narasla graditev stanovanj in drugih objektov družbenega standarda. Investicije v službi družbenega standarda bodo narasle v letu 1965 na kakih 26.000 din na prebivalca, vtem ko znašajo sedaj približno 15.000 din. Od leta 1961 do 1965 bodo zgradili v republiki Srbiji okoli 200.000 stano-

NARAŠČANJE ŠTEVILA ZAPOSLENIH

V GOSPODARSKIH IN NEGOSPODARSKIH DEJAVNOSTIH DRUŽBENEGA SEKTORJA

Grafikon kaže, kako bo naraščalo število zaposlenih v gospodarskih in negospodarskih dejavnostih družbenega sektorja. V tem razdobju se bo v vsej državi zaposlilo na novo 1 milijon ljudi

vanj. Tudi v drugih gospodarskih panogah, gradbeništvu, prometu, gozdarstvu itd. računajo z znatnim povečanjem proizvodnje.

Zelo velika sredstva so namenjena razvoju nezadostno razvitih pokrajin, za kar bosta prispevali republika in federacija. Do konca leta 1965 bodo znašale samo investicije v osnovne sklade v Avtonomni kosovsko-metohijski oblasti nad 180 milijard, od tega nad 152 milijard iz zveznih sredstev. Mnogo bo investirala Srbija tudi za razvoj nerazvitih pokrajin na jugu in jugozahodu svoje republike.

Obseg prometa naj bi naraščal v tem obdobju po povprečni letni stopnji nad 11%, saj znašajo investicije zanj blizu 400 milijard. Gradili bodo železniško progo Beograd—Bar, dograjena bo proga Metohija—Prizren in dvojni tir na progi Lapovo—Niš. V prihodnjih petih letih bo dograjena avtomobilska cesta »Bratstvo in enotnost« od Beograda do Djevdjelije, dalje del Jadranske ceste od Kosovske Mitrovice do Skopja, kakor tudi cesta po dolini Ibra. Nadaljevali pa bodo tudi z modernizacijo najvažnejših odsekov sedanjega cestnega omrežja. Precej sredstev bo porabila republika za nakup plovnega in voznega parka.

Znatne investicije v službe družbenega standarda bodo omogočile povečanje osebne potrošnje na prebivalca za 7 do

8% letno, in osebna potrošnja bo v letu 1965 dvakrat večja od potrošnje v letu 1956. Za tako velik razvoj ima republika Srbija vse materialne in družbene politične pogoje. Pri tem računa na sodelovanje vseh družbenih činiteljev, predvsem delovnih kolektivov, organov družbenega in delavskega samoupravljanja ter na zavest vsega delovnega ljudstva.

LR MAKEDONIJA

Petletni plan postavlja morda izmed vseh jugoslovanskih republik Makedonijo pred največje spremembe. Dolgo zapostavljena dežela se s silnim tempom dviga iz zaostalosti. Novi petletni plan predvideva povprečno letno povečanje družbene proizvodnje za 12,5 odstotka. Ta stopnja je za približno 36 odstotkov večja kakor ustvarjena stopnja v prejšnjem petletnem planu in skoro za 12,5 odstotka nad državnim povprečjem. Predvidoma bo obseg družbenega proizvoda leta 1965 znašal približno 230 milijard, medtem ko je dosegel leta 1960 128 milijard. Industrijska proizvodnja se bo povečala za 14,5%, kmetijska pa za 9,5%. Tako se bo družbeni proizvod v industriji v primerjavi z letom 1960 povečal skoro za dvakrat, v kmetijstvu pa za 57,5 odstotka.

Tak razvoj gospodarstva v Makedoniji bo omogočil korenite izpremembe v strukturi družbene proizvodnje. Kot močno zaostala agrarna dežela, kakršna je bila pred vojno, in razvijajoče se agrarno-industrijsko področje, kakršna je postala z dosežanjem socialistično graditvijo, bo imela Makedonija ob koncu leta 1965 vse pogoje, da se naglo uvrsti med srednje razvite dežele. Tako nagel razvoj Makedonije bodo omogočila med drugim velika sredstva, ki jih bo dala skupnost. Od skupnih investicij, ki bodo znašale v prihodnjih petih letih kakih 350 milijard, bo prišlo 50 % na zadržane investicije, ki jih daje federacija, za financiranje graditve posameznih objektov v republiki Makedoniji.

Med velikimi objekti, ki jih grade ali ki jih bodo gradili v prihodnjih petih letih v tej republiki, je več zelo pomembnih industrijskih podjetij, vključenih v splošnem jugoslovanskem obsegu v perspektivnem planu razvoja vse dežele. To so med drugim železarna, industrija sintetičnih vlaken in elektrokemijski kombinat — vse v Skopju, in še kakih deset velikih objektov, ki jih bodo zgradili v drugih makedonskih mestih.

Velika sredstva bo porabila Makedonija tudi za razvoj drugih gospodarskih področij, za zgraditev hidromelioracijskih sistemov za umetno namakanje in osuševanje, za zgraditev raznih objektov družbenega stan-

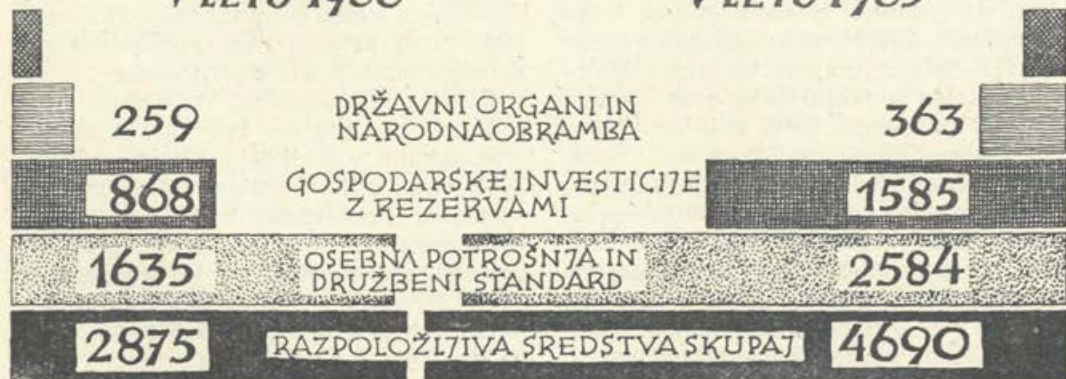
darda in zaboljšanje prometa, trgovine, gostinstva in drugih panog. Med drugim bodo zgradili odsek avtomobilske ceste »Bratstvo in enotnost« skozi Makedonijo ter začeli graditi železniško progo Gostivar — Ohrid. Število zaposlenih se bo po predlogu plana povečalo za 92.500.

Razen investicij bo na predvideno naraščanje makedonskega gospodarstva vplivalo tudi planirano povečanje storilnosti, ki bo sad večje zainteresiranosti delavcev spričo spodbudnejših oblik nagrajevanja. Večjim uspehom bo v pomoč modernizacija kmetijske proizvodnje, zboljšanje opreme v gradbeništvu itd. Makedonija ima neizčrpna naravna bogastva, ki jih bo uporabljala kot surovine za proizvodnjo industrijskih izdelkov.

Dograditev melioracijskih objektov bo omogočila umetno namakanje novih 26.500 hektarov in osuševanje kakih 64.000 ha zemlje. Skupaj z melioracijskimi objekti, zgrajenimi po vojni, bodo v Makedoniji leta 1965 umetno namakali 77.500 ha oziroma 10,6 % skupnih obdelovalnih površin.

Investicijska sredstva na področju kulture bodo v primerjavi z zadnjimi štirimi leti narasla za 280 %. Razen del v zvezi z uvajanjem televizije bodo zgradili pomožno poslopje Narodnega teatra v Skopju, galerijo sodobne makedonske umetnosti, poslopje inštituta za narodno zgodovino, narodne in univerzitetne knjižnice in relej-

RAZDELITEV SREDSTEV V MILIJARDAH DIN V LETU 1960 V LETU 1965

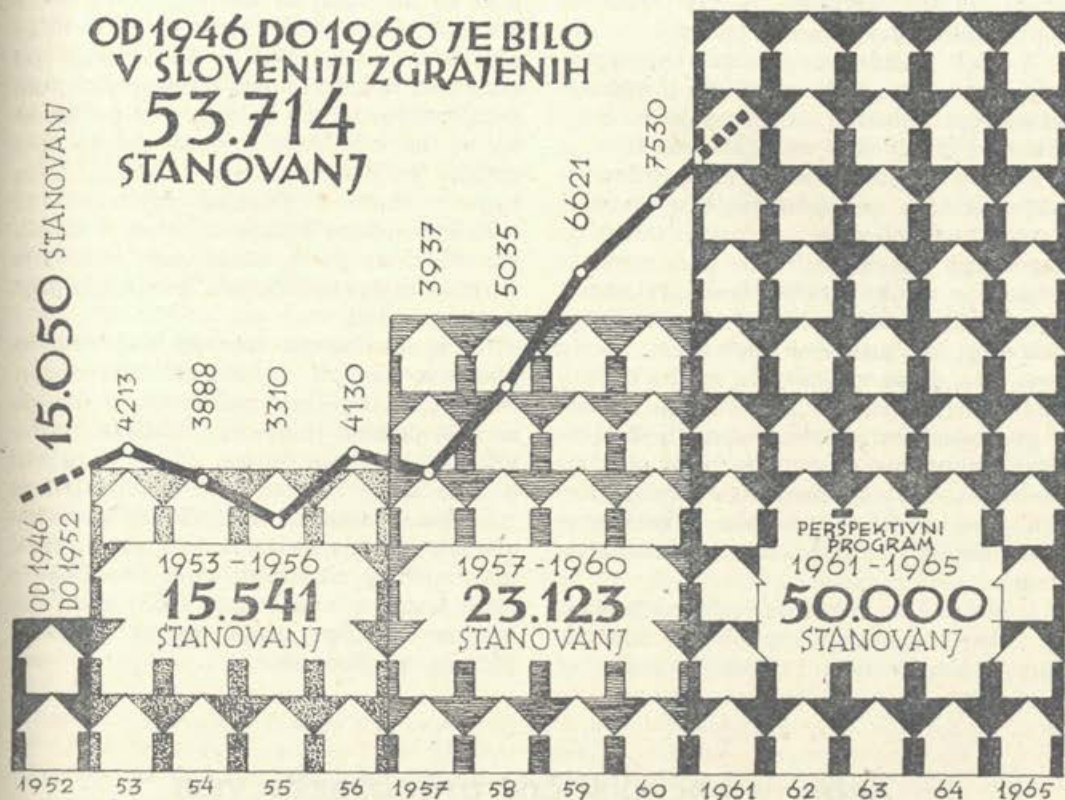

Takšna pa bo razdelitev sredstev v milijardah din v letu 1965. Iz grafikona vidimo veliko razliko, ki bo nastala v petih letih

STANOVANJSKA GRADITEV V SLOVENIJI

OD 1946 DO 1960 JE BILO
V SLOVENIJI ZGRAJENIH

53.714
STANOVANJ

Grafikon kaže, koliko stanovanj smo zgradili v Sloveniji v letih 1953 do 1965 (15.541), v letih 1957 do 1960 (23.123), v razdobju od 1961 do 1965 pa jih bomo zgradili še 50.000

no postajo radia Skopje. Kakih 270 milijonov je namenjenih za graditev kulturnih domov na podeželju, okoli 22 milijard pa za graditev novih šol.

LR ČRNA GORA

Z novim petletnim planom je tudi naša najmanjša republika Črna gora na široki fronti krenila na pot gospodarskega in družbenega napredka. Črna gora ima že danes pomembne industrijske objekte, ki so zrastle v zadnjih letih: železarna »Boris Kidrič« v Nikšiču, hidrocentrala Peručica I., premogovnik v Plevljah, rudnik in flotacija svinca in cinka v Šuplji stijeni, rudnik bentonita v Petrovcu ob morju, tovarna krogličnih ležajev v Kotorju, tovarna »Elastik« v Titogradu, elektroindustrija »Obod« na Cetinju, več podjetij za izdelavo gradbene-

ga materiala, dve večji tovarni za predelavo sadja in povrtnine in drugo. Pomajkljive prometne zveze zavirajo hitrejši gospodarski napredek te republike. Zato petletni plan predvideva znatna sredstva in velike napore za ureditev in izpopolnitev prometnih zvez. Najvažnejše prometne zveze, ki jih bo treba v petletnem planu dograditi, so: graditev jadranske magistrale, pristanišča v Baru, modernizacija proge Nikšič—Titograd, dograditev asfaltnih cest, ki povezujejo mesta in izboljšanje pomorskega obalnega prometa.

Zaradi hitrega naraščanja prebivalstva v mestih in zagotovitve surovin za prehranbeno industrijo bo treba posvetiti večjo pozornost kmetijstvu; zato bodo ustanavljali večje kmetijske organizacije v bližini mest in turističnih krajev in organizirali sodobno proizvodnjo. Tudi turizem

in gostinstvo, zlasti v obmorskih krajih, imata velike možnosti, da se razvijeta v pomembno gospodarsko panogo.

V celoti predvideva plan tak tempo razvoja Črne gore, da bo zagotovil povečanje narodnega dohodka za okrog 56 milijard dinarjev (povprečno za 22,9 %) na leto.

Realizacija velikih nalog perspektivnega plana zahteva tudi precejšnje spremembe v strukturi delavskega razreda. Danes je zaposlenih v industriji Črne gore samo 12 odstotkov visoko kvalificiranih, 41 odstotkov kvalificiranih in 47 odstotkov nekvalificiranih ter priučenih delavcev. Spričo tega teže, da na vse mogoče načine organizirajo raznovrstne oblike šolanja kadrov v gospodarstvu in javnih službah. Z otvoritvijo ekonomske fakultete so poleg višje pedagoške in višje pomorske šole že storjeni prvi koraki za ustanove, v katerih se bodo vzgajali in izobraževali visokošolski kadri.

Iz orisa nalog zveznega družbenega plana in nalog posameznih republik se nam odpira pogled v delo prihodnjih petih let,

v perspektive, ki jih nam plan odpira, odpira se nam pogled na pot, ki jo bomo prehodili v letih od 1961 do 1965. Velike naloge in veliki cilji, ki bodo terjali od skupnosti in od vsakega posameznika tudi velike odgovornosti in delo. Čez pet let se bo po načrtih uvrstila naša dežela med srednje razvite industrijske države. Tako naglega skoka iz popolne zaostalosti ne zasledimo nikjer drugje na svetu. Pomislimo samo, da je že danes naša industrija štirikrat in pol bolj razvita, kot je bila pred dvajsetimi leti.

Ko pregledujemo številke v petletnem planu, se nam zde morda nekoliko neverjetne, toda iz bližnje preteklosti vemo, da so naši delovni ljudje že tolikokrat postavili na glavo vse norme, da ne more biti nobena stvar več neverjetna. Zavedati se moramo, da delavsko in družbeno upravljanje oblikuje nov lik delavca — upravljavca, osvobojenega mezdnege dela, ki odloča o svoji lastni in tudi skupni sreči, ki ni več kolesce velikega stroja, ampak gospodar velikega gospodarstva. -nc.

Žena v socialistični preobrazbi vasi

Že nekaj let lahko vsakdo opazuje, da se družbena kmetijska posestva večajo in vsestransko krepijo, da se zadruga združujejo, ustanavljajo ekonomije, pitališča in predelovalnice, in da se je močno razširila kooperacija zadrug z zasebnimi kmečkimi posestvi. V proizvodnjo vključujejo velika in moderna proizvodna sredstva, ki so družbena in zato zmeraj bolj podružbljajo proizvodnjo. Posebno v okolici mest kmetje številneje odhajajo v industrijo in zato odhajajo zemljo v zakup, odkup ali kooperacijo kmetijskim zadrugam. Razvoj je zelo buren in prinaša tudi izredno naraščanje kmetijske proizvodnje. Socialistična preobrazba se je začela v tisočerihi vaseh naše dežele, ponekod z velikim zamahom, drugje spet počasneje, kakor dozorevajo družbenogospodarske razmere.

Zivljenje pa zastavlja pri tem našemu kmečkemu človeku celo vrsto vprašanj. Predvsem je v skrbeh za svojo zemljo, za

svojo domačijo, da mu je ne bi vzel prav ta razvoj. Nepoučena kmečka žena, ki je vse doslej podpirala tri vogale pri hiši, ne ve, ali ne bo morala podpirati poslej vseh štirih ali pa nobenega. Njena bojazen je upravičena, ker se bo vsaka kmečka družina sama odločala za takšno ali drugačno rešitev. Možno pa je, da se bo kmečka žena v primeru zaposlitve moža v industriji zaradi podrejenosti in tako hvaljene marljivosti lotila gospodarjenja na celi kmetiji, čeprav ji bo čezmerno delo izčrpavalo zdravje in moči. Podpiranje »štirih voglov« pri hiši je torej čisto mogoče.

Jasno je, da se nobenemu kmetu ne bo jemala zemlja s silo, in če bo kdo hotel po vsej sili kmetovati vse svoje življenje, mu bo zadruga s kooperacijo pomagala, da bi dosegel čim večjo proizvodnjo. Vendar pameten človek ne bo zapiral oči pred resnico, pred dejstvi, ki jih prinaša s seboj novi čas.

V Jugoslaviji je bilo pred vojno tri četrtine kmečkega prebivalstva in danes ga je samo ena polovica. V Sloveniji je bilo pred vojno 60 odstotkov kmečkega prebivalstva, danes pa ga je samo še 36 odstotkov. Če pa ocenjujemo število kmečkega prebivalstva v naši republiki po 400.000 zdravstvenih knjižicah, ki so bile razdeljene, ga imamo celo samo še 25 odstotkov.

Nekoč je veljala Jugoslavija za zaostalo državo, ki se ukvarja predvsem s kmetijstvom, pa tudi kmetijska proizvodnja je bila zelo majhna in nerazvita. Danes je prevladujoča gospodarska panoga industrija, ki ustvarja polovico vsega narodnega dohodka, druga polovica pa odpade na obrt, kmetijstvo, promet, turizem, itd. Proizvodnja sedanje industrije je štirikrat večja od predvojne. Toda razvoj jugoslovanske industrije ne kaže nobenega znaka zastoja, marveč celo najhitrejši tempo med vsemi deželami na svetu. Zato lahko z gotovostjo pričakujemo, da bo v prihodnje odšlo še več kmečkega prebivalstva v industrijo oziroma v mesta (v Sloveniji 6 do 7000 letno).

Zaradi tega potrebe mestnega prebivalstva po hrani zelo hitro naraščajo, medtem ko ostaja zasebna kmečka proizvodnja skoraj enaka kot prejšnje čase. Razlika je samo v tem, da si je tudi kmečko prebivalstvo znatno izboljšalo prehrano in oddaja zato še manj pridelkov na trg. Zato je bila naša država prisiljena več let uvažati velike količine pšenice, masti in sladkorja, kar je večalo naše dolgove v tujini in nas spravljalo v težaven položaj. Prva naloga minulega petletnega načrta je zato bila: čimprej povečati proizvodnjo pšenice, masti in sladkorja, da se rešimo uvoza. Kakor veste, je to uspelo že v treh letih in smo lahko začeli pšenico celo izvažati.

Toda s tem še niso krite vse potrebe prebivalstva, zlasti ne, če mislimo življenjske razmere vsestransko izboljšati. Potrošnja mesa in rib moramo v kratkem povečati od sedanjih 30 kg na osebo na več kot 40 kg, povrtnin od 40 kg na več kot 100 kg, sladkorja od 15 na 26 kg, a prav tako tudi sadja, grozdja in drugih kmetijskih pridelkov.

Ali je mogoče pričakovati, da bodo razdrobljena in majhna kmečka posestva tista,

ki bodo v prihodnjem petletnem obdobju zmožna v toliki meri povečati proizvodnjo? Ali sploh lahko imamo majhno kmečko posestvo za tisto osnovno enoto, na katero naj bi se opirali pri pospeševanju kmetijstva? Ne moremo! Ne moremo zato, ker so zelo majhne in razmetane kmečke njivice in travniki že z agrotehničnega stališča v nasprotju z gospodarskim izkoriščanjem velikih strojev, kakršni so traktorji, žitni kombajni, škropilnice, trosilci gnoja itd. Razen tega so kmečka posestva zelo slabo opremljena tudi s primitivnimi proizvodjalnimi sredstvi, če ocenjujemo položaj v vsej državi — saj polovica kmetij sploh nima lastne vprežne sile, niti lastnega pluga. Opremljati vsako kmetijo posebej z mlatilnicami, okopalniki in drugimi stroji, bi neskončno zavlačevalo napredek, ki bi se poznal, sredstva pa bi se negospodarsko uporabljala v okviru posamezne kmetije, ali pa celo služila izkoriščanju malih kmetov po velikih kmetih, ki bi si lahko nabavili stroje.

Zato je edino pravilno, da imamo pri nas kot osnovni proizvodni enoti zadrugo in veliko družbeno posestvo. Kolikor bo naša socialistična skupnost odmerila denarja za kmetijstvo, ga bomo vlagali izključno v sodobna proizvodjalna sredstva na družbenih kmetijskih posestvih in v zadrugah. Če ima zadruga traktor, kombajn, mlatilnico, gnojila, zaščitna sredstva, se lahko tega poslužujejo vsi kmetje brez razlike. Stroj je pri zadrugi izkoriščen; kolikor je sploh lahko. Čeprav se kmet ne poslužuje vseh strojnih storitev, mu vendar lahko zadruga pomaga s kooperacijo do znatno večje proizvodnje — z boljšim semenom, gnojili, varstvom rastlin, strokovnimi nasveti, novimi pasmami in selekcijo živine.

Na velikih družbenih posestvih so zahteve v proizvodnji še večje. Na splošno naj bi bili hektarski pridelki do trikrat večji kot v zasebni proizvodnji. Kmetijska posestva lahko to dosežejo s sodobnimi proizvodjalnimi sredstvi in z novimi agrotehničnimi prijemi, ki jih odkriva znanost.

Širjenje in modernizacija družbenega sektorja v kmetijstvu odpirata zelo veliko možnosti za zaposlitev. Toda modernemu kmetijstvu ne ustreza več strokovno neizobražena delovna sila. Če upoštevamo se-

Bogata košnja

daj zaposlene na družbenih posestvih in v kmetijskih zadrugah, bo potrebno v prihodnjem obdobju predvideti 410 agronomov in obratnih inženirjev, 1300 tehnikov, 2600 traktoristov in 7000 kvalificiranih delavcev.

Dobro bi bilo, če bi posestva in zadruge bolj mislili na zaposlitev ženske. Res je, da so v kmetijstvu nekatera dela zelo težka in zahtevajo močno delovno silo. To velja posebno za posestva, ki niso dovolj mehanizirana in v okviru zaostalega individualnega kmetovanja. Toda z modernizacijo kmetijske proizvodnje fizično izredno težka delovna mesta domala izginevajo. Tako pa izginja tudi razlika med moško in žensko delovno silo.

Naša družbena kmetijska posestva na splošno uporabljajo žensko delovno silo pri okopavanju krompirja, koruze, sladkorne pese in drugih okapavin, kajti okopalniki lahko obdelavajo samo prostor med vrstami, ne pa med posameznimi rastlinami v

vrsti. Podobno je z združenimi posevki, kjer potrebujejo rastline večjo nego. Ženska delovna sila pa je posebno nepogrešljiva pri pospravljanju poljskih pridelkov.

Mehanizacija se sedaj neupravičeno omejuje samo na moške. Upravljanje traktorja z raznimi priključki ni več težko, ker z vzvodom in hidravlično napravo priključni stroj avtomatično dvignemo ali spuščamo v pogon. Toliko laže je upravljanje z drugo tehnično opremo v raznih obratih.

Ali je še potrebno dokazovati, kako se ženska delovna sila povsem enakovredno lahko zaposli v živinoreji, ko imamo že celo vrsto odličnih vzorov na mlečnih farmah, pri pitanju telet, pri pitanju prašičev, na farmah piščancev za cvrtje ter v perutninarstvu sploh.

Isto velja za nego sadovnjakov, vinogradov in povrtnin, za obiranje, sortiranje in pakiranje teh pridelkov, kjer pride spretnost, natančnost in vestnost žensk še posebno do veljave. Številna nova delovna mesta za ženske bodo nastala tudi v kmetijsko predelovalni industriji.

Prav tako bi bilo zelo zgrešeno, če sposobnim ženam ne bi zaupali vodilnih mest v proizvodnji, obratovodij, upravnikov, vodij posameznih panog, direktorjev itd. Mnogo agronomk in tehničark je že zdavnaj dokazalo zmožnosti za to s svojim delom in znanjem. Enostranska usmerjenost v tem pogledu gotovo ni več opravičljiva. S pravilnim nameščanjem žena v kmetijstvu bodo kmetijske, družbene in politične organizacije odpirale svetlejšo prihodnost tudi ženi v vasi in jo pridobile za iskrenega zaveznika v nadaljnjem razvoju.

Človek še lahko razume in opravičuje zapostavljanje žena zaradi starih nazorov v okviru kmečke družine, paziti pa moramo, da ne bi zavzemali negativnega stališča do zaposlitve žene na posestvih, v zadrugah in v predelovalni industriji tudi delavski in združni sveti, direktorji in upravniki.

Družbena kmetijska posestva in zadruge v Sloveniji zaposlujejo 17.000 delavcev, uslužbencev in strokovnjakov. Žena je 6400 ali 37 odstotkov. To se pravi, da jih celo v družbenem sektorju na kmetijskih posestvih še zelo malo upošteva. Upravniki sicer priznavajo, da jim ženske rešujejo

položaj v proizvodnji, toda ko pogledamo, koliko ženske odločajo v okviru samoupravljanja, vidimo, da jih je v delavskih svetih 16 in v upravnih odborih samo 12 odstotkov.

Tako malo žena v organih upravljanja ni samo odsev napačnih nazorov, temveč pomanjkljive strokovne in politične izobrazbe zaposlenih žena. Samo 11 žena ima visoko kvalifikacijo, kvalificiranih delavk je 650, priučenih delavk pa 1112. Pouk priučenih delavk je bil zelo površen in večina ni dobila nobenega spričevala. Zaradi tega slabi zanimanje za nadaljnji študij. 3500 delavk je brez kakršnekoli kvalifikacije.

Žene dobijo sicer za enako delo enako plačilo kakor moški, ker pa imajo na splošno slabšo ali nobene kvalifikacije, imajo tudi slabši zaslužek. Na posestvu Kidričevo se gibljejo povprečni dohodki zaposlenih žena nad 10 in 11.000 din. Najnižji dohodek proizvajalke je bil lani 8000 din, najvišji pa 18.000 din. Najvišji dohodek kmetijskih delavk v največji sezoni del je znašal na ekonomiji KZ Mirna 16.000 din, na kmetijskem posestvu Metlika 18.000 din in na kmetijskem gozdnem gospodarstvu Novo mesto 20.000 din. Na najmodernejših farmah so dohodki proizvajalk večji. Prusnik Terezija iz Ihanu ima mesečno povprečno 24.000 din dohodkov — nagrajevana je po učinku. Ostale delavke na tej farmi prejema povprečno 19 do 21.000 din mesečnih dohodkov. Ženske zelo težko pridejo do strojev, ker jih večinoma zapuajo moškimi, ki jim tudi prej nudijo možnost, da se jim priuče.

V neposrednem razgovoru s proizvajalkami na zadružnih posestvih pa sem ugotovil mnogo slabše stanje, kot ga prikazujejo republiški podatki o kvalifikaciji delavk. Na posestvu Sempeter v Savinjski dolini imajo dve kvalificirani delavki in še ti dve sta kuharici. Druge proizvajalke imajo za priučenih delavke, čeprav niso obiskovale nobenih tečajev in šol ali opravile izpitov. Na posestvu Kidričevo imajo med 192 ženskami eno kvalificirano delavko ter okoli 20 priučenih delavk, ki so obiskovale šolski center in opravile izpite, niso pa prejele nobenih spričeval. Na farmi bekonov v Ihanu je 21 žena brez kvalifikacij in pripravljajo pouk čez to zimo. Na

mlečni farmi Zadobrova pa ima od 124 žensk le 1 kvalifikacijo; pripravljajo šolski center, ki naj bi začel z delom 3. I. 1962.

Že naštetih primeri zgovorno pričajo, da se bo strokovno izobraževanje na posestvih in farmah šele začelo. Biti moramo seveda objektivni, zakaj posestva se izgrajujejo s tako revolucionarno hitrostjo, da ni mogoče vsega naenkrat skladno reševati. Mlečna farma Zadobrova je na primer v dobrem letu povečala površino zemlje petkrat in število krav šestkrat — zdaj jih ima 800, še to poletje jih bo imela 1200. Vendar mora potekati graditev našega človeka, strokovno izobraževanje proizvajalca hkrati z investicijskimi vlaganji, ker sicer ne bo pričakovane uspeha.

Dejstvo je, da izvršene investicije zalotijo mnoge kmetijske organizacije popolnoma nepripravljene glede potrebnih kadrov in da niso napravile glede tega nobenih načrtov. Zato se razgovori o šolanju in usposabljanju novih kadrov ne bi smeli omejevati na okraje, občine in sindikate, temveč bi jih morali predvsem prenesti v delovne kolektive in povsod še to zimo začeti s poukom. V razgovoru z nekaterimi strokovnjaki in direktorji sem opazil, da gledajo na kvalificiranje delavcev, kakor da gre za reševanje nekakšnega socialnega vprašanja, ne pa da bi delavec obvladal nekatere znanstvene in strokovne dosežke, ki naj bi mu omogočili večji učinek pri delu in višjo produktivnost. Medtem ko farma bekonov pričakuje veliko izboljšanje dela s kvalificiranimi delavci, mnoga poljedelska posestva ne vidijo posebne razlike med kvalificiranimi in ne-kvalificiranimi delavci in še niso prišla do pravega zaključka, kaj naj bi pouk vseboval.

Nadalje drži, da v šolo, na seminarje in v tečaje dosti raje pošiljajo moške kot ženske. Izredna kmetijska srednja šola za odrasle ima na primer od 1000 učencev samo 44 žensk. Boljši je položaj na redni srednji kmetijski šoli, kjer je stalno kaka četrtnina deklet. Zadovoljivo stanje pa imamo v vrtnarski, sadjarski, vinogradniški in mlekarski šoli, kjer je okoli 50 odstotkov deklet. Doslej je diplomiralo 200 agronomk in 218 tehničark. V rednih šolah je torej znatno boljši položaj kakor pa med za-

poslenimi delavkami v kmetijstvu. Zaradi tega moramo izobraževanju na delovnem mestu posvetiti vso pozornost in prilagoditi sistem šolanja tako, da bo dosegljiv vsaki delavki. Izpitne komisije naj ne kličejo kandidatov na okraj, temveč naj ob zaključku šole obiščejo kmetijsko organizacijo in kandidati naj tako rekoč doma opravijo izpite.

Brez kvalifikacije se ženska delovna sila ne bo mogla obdržati na delu oziroma jo bodo vedno odpravili na stranska in slabša delovna mesta, medtem ko bo razvoj hitel mimo njih. Šele s kvalifikacijo bo ženi omogočena enaka plača za enako delo, laže se bo vključevala v upravljanje podjetja in se bo borila za proizvodne uspehe, za reševanje problemov celotnega podjetja, svojega kraja in komunne. Samo tako bo kmetijska proizvajalka postala resnično živ in enakopraven član socialistične družbe.

Zaradi vsega navedenega ne smemo žene imeti za ročno sezonsko delavko, ki prihaja na delo začasno in po sili razmer. Socialistična zveza, sindikati in družbene organizacije bi se morale krepko upreti zastarelemu mišljenju pri marsikom, ki odloča o tem, kdo naj gre v šolo ali na tečaj, kdo naj dobi štipendijo itd. Pa tudi ženam samim naj bi bilo jasno, da niso samo začasno zaposlene v kmetijstvu, marveč, da računamo z njihovo stalno zaposlitvijo, razvijanjem njihovih strokovnih zmožnosti in njihovo izredno veliko vlogo tudi v okviru modernega kmetijstva. Brez dvoma bomo imeli veliko škodo, če taka usmeritev ne bo čimprej prodrla v naše kolektive, med gospodarska in politična vodstva.

Na posestvu Kidričevo 40 odstotkov žena prihaja na delo iz okoliških vasi, na farmo bekonov Ihan 17 odstotkov. Usmeritev na žensko delovno silo iz bližnjih vasi bi morala biti še močnejša, zakaj mnogo problemov okoli stanovanj in družbenega standarda v tem primeru ne bi bilo tako perečih. Toda če zaposlene delavke ne bodo čutile, da jim nudimo vse možnosti za razvoj, bodo iskale boljših rešitev in bo fluktuacija zmeraj večja.

Delavke so na splošno preveč obložene s skrbmi za otroke in gospodinjstvo, pa zato ne kažejo dovolj zanimanja za svojo izobrazbo. Vendar prevladuje izredno mla-

do osebje, ki še ni obremenjeno z družinskimi skrbmi in vsaj to bi kazalo takoj pravilno usmeriti.

Tudi mater ne moremo prepustiti slučajnemu razvoju in jim moramo še posebno prigovarjati, da bodo posvetile izobraževanju in izboljševanju svojega gmotnega položaja več skrbi. Pri tem morajo kmetijske organizacije skupaj s komuno nujno poskrbeti za zdrava stanovanja kmetijskih delavcev, otroške vrtce, menze in razne servise. Pripravljajo se gospodarski ukrepi, ki bodo zagotovili akumulativnost družbenih kmetijskih posestev prav zato, da bodo kmetijske organizacije sploh zmožne tudi same reševati vprašanja družbenega standarda in še naprej enako hitro kot do sedaj skrbeti za razširjeno reprodukcijo.

Skrb za vse našete probleme se zelo različno kaže v posameznih organizacijah. Zdobrova je n. pr. uredila prav dobro menzo in pripravlja tudi ustanovitev otroškega vrtca. Stanovanja so večinoma zelo revna, razen v novem bloku, ki so ga lani zgradili.

V Kidričevem imajo 218 delavcev in 192 delavk, toda nobene menze. »Pa kaj jeste opoldne?« sem vprašal delavke. Odgovorile so mi: »Zjutraj kos kruha v žep — pa srečno do večera.« To seveda ne more biti dobro ne za delo ne za delavca. V Šempetru sem nasprotno ugotovil, da imajo dve dobri kuhinji in zelo poceni. Potrebno bo torej več sistematičnega dela za ureditev teh vprašanj, da olajšamo položaj proizvajalkam na družbenih kmetijskih posestvih, in jim tako omogočimo uspehe v sami proizvodnji.

Poročene žene — delavke se izredno težko oddaljujejo od doma, in je zato zanje še posebno prikladno izobraževanje na delovnem mestu s seminarji, tečaji, delavsko univerzo in podobno. Kmetijsko posestvo naj se torej odlikuje v prihodnje tudi kot šola kadrov.

Na delo prihaja največ takih žena, ki v neurejenih vojnih in povojnih časih niso pridobile popolne šole. Za take žene bo potrebno organizirati posebne tečaje, da si izpopolnijo osnovno šolsko izobrazbo. V Sloveniji ni pismenih 2 odstotka žena, 12 odstotkov pa je takih, ki imajo manj kot 4 razrede osnovne šole. Gotovo je tudi na

Spravilo žita s kombajnom

posestvih nekaj takih, pa bi se morali zanimati zanje.

Vsako kmetijsko posestvo teži za tem, da je delavčeva žena prav tako v celoti zaposlena, ker tako iz enega stanovanja prihajata na delo dva, sicer pa samo eden. V zaostalih krajih ovirajo zaposlitev žena veliki deputati in ohišnice. Na teh deputatih oziroma ohišnicah delajo v glavnem žene, pa tudi možje, ko pridejo iz službe, in sicer z zelo zaostalimi proizvodjalnimi sredstvi. Bolje je, da delata mož in žena na posestvu in si tamkaj pridobita tolikšne dohodke, da deputat ne bo več potreben. Boriti se moramo, da odpravimo ostanke teh fevdalnih odnosov, toda ne tako, da deputate in ohišnice preprosto odpravljamo, marveč da delavec in delavka s povečanim učinkom v proizvodnji povečata svoj dohodek in tako izgubita interes za velik deputat oziroma ohišnico. Tako se bodo delavci v prihodnje zadovoljili le z majhnim vrtičkom ali pa še to ne. Vsi za delo sposobni naj se zaposlijo na posestvu, se specializirajo, pridobivajo zmeraj višjo kvalifikacijo in resnično preraščajo v družbeno zavednega delavca. Delavec z večjim deputatom je pol kmetič in ne more odigrati pozitivne družbene vloge.

V izrazito kmetijskih rajonih Prekmurja in Štajerske vse bolj odhajajo v druge kraje Slovenije za delom tudi kmečka dekleta. Na Agrokombinatu Ljubljana so prav te glavna delovna sila. Za poslom odhajajo še zelo mlade in neporočene. Zakaj ne bi tej mladini že v Prekmurju široko odprli možnosti šolanja in bi prihajale na novo delovno mesto kot kvalificirane. Tak sistem šolanja bi v Prekmurju lahko organizirali in to bi pomenilo za naše nove obrate, pa tudi za nove kadre silno veliko pridobitev.

Pri strokovnem usposabljanju pa ne smemo pozabiti na kmečke žene, ki delajo na zasebnih kmetijah in je njihova proizvodnja s kooperacijo povezana z zadrugo.

Kmečke žene so ob zmeraj močnejši industriji prevladujoča delovna sila na majlem kmečkem posestvu. V Sloveniji predstavljajo žene 56 odstotkov kmečkega prebivalstva. Zaradi tega moramo pričakovati, da bo velik del teh žena prevzel delo tudi v okviru moderne kmetijske proizvodnje.

Tudi kmečka žena je v bistvu proizvajalka. Mnogo več časa ji vzamejo njiva, travnik, živina, vinograd in gozd kot pa kuha, pranje, vzgoja otroka in gospodinjstvo sploh. Saj ni takega kmetijskega dela, da ne bi bila žena zraven. Zato je dosti

bolj prav, da gledamo v kmečki ženi bolj proizvajalko kot gospodinjo — res pa je, da oboje.

Zaradi hitrega razvoja industrije in nagle modernizacije kmetijstva se nam dozdeva, da je celo čas pridobil na hitrosti. Spremembe so takšne, da kmečki ženi dostikrat zastaja korak ob razmišljanju, kam bo razvoj pripeljal njo in njeno družino. Ne samo otroci, celo mnogo mož se je zaposlilo v industriji, v mestu, a zemljo prepuščajo v oskrbi žena. Obdelava te zemlje z zaostanim kmečkim orodjem in vprego je dostikrat zelo ubijajoče delo. Včasih so se možje bolj ukvarjali s prevozi in drugimi služki z vprego, pa so bili tudi bolj doma. Zdaj kamioni in avtomobili spodrivajo vozove, traktorji pa prevzemajo storitve na polju. Tako žena zmeraj bolj sama in s podvojenim pogumom vztraja, da bi zadržala pridelke in živino vsaj na isti, če ne boljši ravni kot nekoč. Povsem zanesljivo lahko ugotovimo, da dobra polovica vse kmečke proizvodnje izhaja iz rok kmečkih žena.

Zaradi takega stanja bi človek upravičeno pričakoval, da je kmečkih žena vsaj polovico včlanjenih v zadruge in da jih sorazmerno prav toliko sodeluje v združnih svetih in upravnih odborih. V resnici pa ni tako.

V zadrugo je včlanjenih 33.552 žena ali 25 odstotkov in še od teh je dobra polovica vdov oziroma samostojnih gospodaric na svoji domačiji. Sekcije žena združnic so si dosti prizadevale, da bi vključile čim več žena v zadruge. Največkrat so v začetku organizirale gospodinjske tečaje, da bi vzbudile vsaj zanimanje. Omejevanje na kuharske in gospodinjske tečaje pa žene ne usmerja prav, kajti kmečko dekle bo v prvi vrsti proizvajalka, ne pa samo gospodinja. Zato je prav, da krepimo njeno zavest proizvajalke: kako bi povečala učinek pri delu, poglobila svoje strokovno znanje iz kmetijstva in se seznanila z gospodarskimi vprašanji svoje zadruge, z delom občinskega in krajevnega odbora itd.

Kmečka žena ne bo mogla vztrajati pri starih proizvajalnih sredstvih in starih načinih dela. Starokopitni gospodarji, ki bi preprečevali uvajanje raznih olajšav pri delu na podeželju, bi škodovali predvsem položaju in koristi žena. Ali ne bi bila na-

peljava vodovoda in elektrike ter postavitve štedilnika predvsem velika olajšava za kmečko ženo? Ali je ne bi olajšale pri delu tudi pralnica, pekarija, šivalnica, hladilnice in vrsta drugih servisov? Tako bi se kmečka žena rešila posebno težkih bremen v gospodinjstvu in se laže posvečala proizvodnji.

Nič nam torej ne pomeni formalno članstvo, marveč živ stik žena z zadrugo, predvsem pri proizvodnih vprašanjih. Farma bekonov v Ihanu pripravlja na primer široko kooperacijo pri vzreji plemenskih svinj oziroma prašičkov za bekone na območju Moravč. Prišli bodo agronomi in veterinarji ter priredili predavanja. In čeprav bodo imele opraviti s svinjami izključno ženske, bo na teh predavanjih gotovo več kot polovica gospodarjev, namesto da bi prišle ženske. In potem bo od uvidevnosti »možakarja« odvisno, ali bo kaj povedal svoji ženi o vzreji prašičkov za bekone ali nič.

Gre pa tudi za kooperacijo na polju, da pridelamo dvakrat ali trikrat več pridelkov kot sicer, z manjšim trudom in večjimi dohodki. Če žena spozna, da je nemoogoče obdelati vso zemljo zaradi majhnih otrok ali ker je mož odšel v industrijo, jo lahko ponudi del zadrugi ali posestvu za toliko časa, dokler otroci ne zrastejo. Kooperacija z zadrugo seveda še ne bo rešila vseh vprašanj, ki tarejo kmečko ženo, pač pa jih lahko ublaži. Najbolj važno je, da zadruga lahko tudi kmečko ženo strokovno izobrazbi na delovnem mestu in jo zmeraj bolj pripravlja, da bo kot proizvajalka kos ne samo zaostali kmečki proizvodnji, temveč tudi veliki in moderni kmetijski proizvodnji v naši socialistični družbi. Zaradi tega menim, da je treba organizirati šolske strokovne centre tudi v okviru zadrug. Naša kmečka žena mora izpopolniti svoje strokovno znanje, postati mora strokovnjak za pitanje telet, za pitanje bekonov, za krmljenje krav molznic, za strojno molžo, za krmljenje piščancev pohancev, za kure nesnice, za vrtnarstvo — in vse to na modernih osnovah proizvodnje. Nihče ne misli s tem, da bi kmečko ženo priganjali v nekakšno garanje. Želeli bi doseči prav nasprotno. Kmečka žena naj bi se rešila garanja v okviru patriarhalne družine

»Perspektiva« zeljnatih glav na zadružnih in državnih posestvih

oziroma kmetije. Njeno delo je namreč v moderni proizvodnji resnično lahko — brez trpljenja. Tako delo daje človeku osnovno zadovoljstvo in mu pomaga do nadaljnjega razvoja. Za poklic v kmetijstvu pa se bodo odločale tudi žene iz mest, kar se v posameznih primerih že sedaj dogaja. Delo si bodo ljudje namreč izbrali po svojih nagnjenjih, po veselju do poklica, ne pa iz gole nujnosti, da se preživljajo.

Mnogo nas je doraščalo na kmetih in prav dobro nam je ostalo v spominu, koliko je preostajalo materam časa, da bi se nam posvetile. Vem natanko, kako podrejeno vlogo je imela kmečka žena v okviru družine in nikakršne vloge v javnosti. Globoko smo slutili, da tudi kot žena v razmerju do moža še zdaleč ne doživlja tiste sreče in vrednosti, ki bi jo to razmerje lahko dajalo.

Strokovno izobražena kmetijska proizvajalka v moderni proizvodnji se bo lahko do kraja osvobodila te žalostne dediščine in šele tedaj bo pomenila otrokom več kot mati in možu mnogo več kot žena. Šele strokovno usposobljena kmetijska proizva-

jalka ob modernih družbenih sredstvih za proizvodnjo bo našla pomembno mesto v proizvodnji in družbi. Tedaj bo našla v zadružnih sredstvih za proizvodnjo pomembno mesto v proizvodnji in družbi. Tedaj v zadružnih svetih ne bo samo 17 odstotkov žena, ker bo njihova družbena zavest in njihovo mesto v proizvodnji samo po sebi vplivalo na drugačno razmerje.

Popolnoma jasno je, da se bo preosnova kmetijstva v glavnem izvedla še v času naše generacije. Takega velikega in odgovornega dela se ne bojimo, ker nas preveva zavest, da bo naposled tudi kmečko prebivalstvo naše dežele domala rešilo s pomočjo socialistične družbe vse tiste probleme, ki jih je toliko časa obsegalo tako imenovano agrarno in kmečko vprašanje. Ta razvoj bo ves čas spoštoval nedotakljivost zasebne kmečke zemlje, kolikor jo bodo kmetje obdelovali tudi z razpoložljivimi modernejšimi sredstvi za proizvodnjo, če bodo to določali zakonski predpisi. Svobodno se bodo odločali za kooperacijo z zadrugo in tudi za to, kdaj in koliko zemlje

bodo dali v zakup oziroma v odkup kmetijski organizaciji. Naštete spremembe bodo prihajale postopoma v vsako vas in v vsako kmečko družino in povsod se bodo ljudje sami odločali za takšno ali drugačno rešitev, kakor bo najbolj ustrezalo njihovim koristim, da bodo bolje živeli kot sicer. Nova agrarna politika Jugoslavije ima prav zato široko podporo samega kmečkega prebivalstva. To politiko je treba čim

bolj preprosto in večkrat pojasnjevati tudi kmečkim ženam in kmetijskim proizvajalkam v kmetijskih organizacijah. Naj naša kmetijska proizvajalka izve, da je ona sama življenjsko zainteresirana pri tem razvoju, ker se bo le tako osvobodila grotne in kulturne zaostalosti. Gre za to, da naposled postane tudi kmečka žena moderni proizvajalec in si izboljša življenje.

Ing. Janez Perovšek

Komuna in njen razvoj

Leto 1950, ko je Zvezna ljudska skupščina sprejela zakon, na osnovi katerega so neposredni proizvajalci postopoma prevzeli podjetja v upravljanje, pomeni prelomnico tudi v našem državnem in družbenem dogajanju, prelomnico v razvoju organizacije oblasti, zlasti tudi v organizaciji ljudskih odborov.

Vse do takrat je bilo upravljanje našega gospodarstva in tudi opravljanja javnih služb (zdravstva, šolstva itd.) močno centralizirano. To so zahtevale razmere takoj po končani vojni in izvedeni revoluciji, ko je bilo treba zagotoviti temeljno gospodarsko bazo in druge pogoje za nadaljnjo izgradnjo naše skupnosti. Z nacionalizacijo industrije, agrarno reformo in drugimi ukrepi si je ljudska oblast zagotovila najpomembnejša proizvajalna sredstva kot osnovo za novo socialistično gospodarstvo.

Tudi gospodarsko življenje se je v veliki meri odvijalo na podlagi administrativnih ukrepov organov oblasti — zveznih, republiških in delno še okrajnih (odkupi, plansko razdeljevanje potrošnega blaga itd.). Na področju zdravstva, šolstva, kulture in drugod so osrednji državni organi operativno vodili ustrezne zavode javnih služb. Ljudski odbori so v tem času opravljali predvsem splošne državne naloge (po direktivah osrednjih upravnih organov), ki jih je bilo treba opraviti, da bi pozneje mogli bolj uspešno in hitreje izgrajevati naše gospodarstvo in ves naš družbeni sistem.

Z uvedbo delavskega samoupravljanja v podjetjih pa se je začelo novo obdobje v organizaciji oblasti in njenih funkcijah.

Država načelno preneha biti edini upraviitelj splošnega ljudskega premoženja. Funkcije državnih organov, zlasti organov državne uprave do gospodarskih in drugih organizacij, ki postajajo samoupravne, se vedno bolj omejujejo in reducirajo v bistvu le na kontrolo zakonitosti. Tako je razvoj delavskega samoupravljanja pripeljal do postopnega uvajanja samoupravljanja tudi na drugih področjih družbene dejavnosti. Samouprava postane temeljna oblika naše družbene ureditve.

Leta 1953 je Ljudska skupščina z ustavnim zakonom uzakonila novo stanje in postavila kot temelje socialistične demokracije: družbeno lastnino proizvajalnih sredstev, samoupravo proizvajalcev v gospodarstvu in samoupravo delovnega ljudstva v občini in okraju. S tem je dobila samouprava osnovnih teritorialnih enot — občin — novo vlogo v našem družbenem življenju. Ljudski odbori, ki so po ustavnem zakonu razglašeni kot temeljni organi oblasti delovnega ljudstva in najvišji organi oblasti v občini, prevzamejo od centralnih organov številne družbene funkcije in postanejo tudi splošni družbeni predstavniški organi. Kot nosilci gospodarskega in družbenega razvoja so nastopali okraji in njihovi ljudski odbori, saj so bile občine takrat še teritorialno, predvsem pa gospodarsko in organizacijsko prešibke in neutrjene. Da bi zagotovili vodilno in odločujočo vlogo neposrednih proizvajalcev pri družbeno-ekonomsko najpomembnejših odločitvah ljudskih odborov, so bili 1952. leta ustanovljeni zbori proizvajalcev OLO. Te odločitve zadevajo predvsem gospodarje-

nje s sredstvi, ki jih ustvarjajo gospodarske organizacije in ki so namenjena za splošne potrebe občine in okraja.

Postopno ekonomsko jačanje in osamostvjanje gospodarskih organizacij in občin, k čemur je bistveno pripomogel spremenjeni gospodarski in finančni sistem, je terjalo vedno večjo demokratizacijo družbenega življenja in decentralizacijo politične oblasti. Državni organi so vedno več svojih funkcij prepuščali organom samoupravljanja. Povečevanje proizvodnje in s tem tudi povečanje narodnega dohodka je krepilo in prispevalo k razvoju občin, hkrati pa nalagalo zlasti gospodarsko bolj razviti občinam vedno več nalog: gradnjo stanovanj, šol, zdravstvenih domov in ambulant, obratov družbene prehrane, skrb za komunalno ureditev zlasti mest in industrijskih krajev, kamor se je preseljevalo vedno več ljudi z dežele. Zlasti bolj razvite občine so hitro preraščale iz lokalnih organov oblasti v močne gospodarske in politične enote, ki so samostojno (neodvisno od okraja) urejale gospodarsko-socialna, komunalna in druga vprašanja na svojem območju in so jih dotedanji predpisi že ovirali v njihovem razvoju.

Tako je zakon o ureditvi občin in okrajev, ki ga je junija 1955. leta sprejela Zvezna ljudska skupščina, samo uzakonil dejansko stanje; občine so postale temeljne politično-teritorialne organizacije samouprave delovnega ljudstva in hkrati temeljne družbeno ekonomske skupnosti prebivalcev na svojem območju. Seveda so se manjše in gospodarsko šibke občine združile z močnejšimi in tako so nastale močne osnovne gospodarske in politične enote — komune. Medtem so bili leta 1957 uvedeni zbori proizvajalcev tudi v občinah kot predstavniški organi neposrednih proizvajalcev.

Od leta 1957 dalje je šel proces utrjevanja komunalnega sistema in naravnega združevanja občin še dalje, tako da je sedaj v LRS 75 velikih občin — komun in 8 okrajev.

Kaj vse pomeni naša sedanja komuna in kako ljudje razumejo njeno vlogo?

Nekateri si še vedno predstavljajo komuno kot nekdanjo občino z njenimi politično upravnimi organi, ali pa še ožje samo

kot organ oblasti v občini, ki odloča o vsem življenju na svojem območju.

Sedanja komuna je samoupravni, družbeno-ekonomski in politični organizem, ki ga sestavljajo gospodarske organizacije z vso svojo proizvodnjo, ustanove in zavodi družbenih služb z organi delavskega in družbenega samoupravljanja, strokovne in družbene organizacije in društva ter združenja in vsi državljani na njenem območju, dalje samoupravni organi: hišni sveti, stanovanjske skupnosti, krajevni odbori, poravnalni sveti, različni skladi za finansiranje posameznih dejavnosti itd. Ves ta celotni mehanizem različnih bolj ali manj samostojnih organov samoupravljanja, ki se med seboj gospodarsko in politično povezujejo in organizirano delujejo vsak na svojem področju, to je naša sedanja komuna. In tako je prav gotovo ne moremo izenačevati z nekdanjo občino ali celo z občinskim ljudskim odborom, saj je ta le eden izmed mnogih organov komune.

Komuno — skupnost proizvajalcev in potrošnikov predstavljajo torej ne samo vsi državljani, ki živijo na njenem območju, temveč vse organizacije in ustanove, v katerih državljani delajo in ustvarjajo presežek vrednosti in si pridobivajo sredstva za življenje, v drugih nastopajo kot potrošniki in si zadovoljujejo svoje kulturne, politične in vse druge družbene koristi. Tako delovni ljudje preko organov samoupravljanja v komuni ustvarjajo pogoje za razvoj proizvodnih sil, za izboljšanje življenjskih in kulturnih razmer; usmerjajo gospodarski razvoj in vplivajo na razdelitev dela narodnega dohodka, ki so ga ostvarili v okviru komune za svoje gospodarsko socialne in druge potrebe, urejajo vprašanje standarda, zdravja, izobraževanja itd.

Vse to delajo državljani v stoterih organih in organizacijah. Ljudski odbor, t. j. oba zbora: splošni občinski zbor in zbor proizvajalcev z vsemi sveti in komisijami, je le tisti organ, ki vsklaja vsó to dejavnost, jo skuša usmerjati v skladu s potrebami vsega prebivalstva komune ter izdaja predpise in določila v tem smislu.

Seveda delovanje vsega tega samoupravnega mehanizma ni tako preprosto, kot bi na prvi pogled mislili. V vsem tem vrvežu nastopajo različni interesi, se pojavljajo

nasprotja med organi samoupravljanja na posameznih delovnih področjih in težnje po uveljavljanju svojih stališč. Zato je potrebno, da ljudski odbor nastopa tudi kot organ oblasti, ki dokončno odloča o posameznih vprašanjih.

Zaradi tega delujejo pri občinskih ljudskih odborih tudi vrste svetov, sestavljenih iz državljanov, ki se zanimajo za posamezne dejavnosti, n. pr. svet za šolstvo, za zdravstvo in socialno varstvo, za varstvo družine, za industrijo in obrt, za blagovni promet, za kmetijstvo, za telesno vzgojo in še več drugih svetov. Sveti kot politično izvršilni organi izvajajo vsak na svojem področju politiko ljudskega odbora in usmerjajo delo uprave v skladu s to politiko. V zadnjem času se posamezni sveti že razvijajo kot teritorialni organi družbenega samoupravljanja na ustreznih področjih. Skrbijo za uspešno delovanje javne službe, ki jo na območju občine opravljajo ustrezni zavodi in organizacije. Zato ljudski odbori težijo k temu, da bi pri oblikovanju svetov večji del članov imenoval samostojne organizacije in zavodi iz vrst članov samoupravnih ali družbeno upravnih organov teh zavodov.

Občinski ljudski odbor kot organ oblasti sprejema družbeni plan in proračun občine, ustanavlja gospodarska podjetja, komunalne, kulturno-prosvetne, zdravstvene in socialne ustanove, skrbi za funkcioniranje javnih služb, daje priporočila gospodarskim organizacijam in samoupravnim ustanovam za njihovo delo. Občinski ljudski odbor samostojno sprejema predpise (v okviru zakonov), razveljavlja nezakonite akte gospodarskih in drugih organizacij in ustanov, nadzira delo teh organizacij in ustanov, preko uprave skrbi za izvajanje zakonov in občinskih predpisov na vseh področjih.

V samoupravnem mehanizmu občine je ljudski odbor kot njen najpomembnejši organ v tesnih stikih z vsemi samoupravnimi organi v komuni. Tako je prenehal biti izključno organ oblasti nad državljanji in njihovimi gospodarskimi, političnimi, kulturnimi in drugimi organizacijami in postaja organ, ki izraža njihovo voljo in si prizadeva za uresničenje skupnih sklepov in tako deluje kot sestavni del občinske

samouprave. Tudi njegova struktura in organizacija je vsklajena z njegovim položajem v sistemu družbenega samoupravljanja v komuni.

Morda nekaterim bralcem še vedno ne bosta razumljiva pomen in vloga komune, oziroma celotna vsebina komune, ker je nismo pokazali v njenem delovanju kot družbeno ekonomske skupnosti državljanov, kjer dobiva zlasti sedaj ob uveljavljanju novega načina formiranja in delitve dohodka v gospodarskih organizacijah ter delitve dohodka med gospodarskimi organizacijami in družbeno skupnostjo še pomembnejšo vlogo in tudi močnejšo materialno osnovo za svoj razvoj.

V tem kratkem sestavku tudi ni bilo mogoče pokazati delovanja samoupravnih organov gospodarskih organizacij, samoupravnih organov zavodov in ustanov družbenih služb, njihovega razvoja z ozirom na načelo neposredne delitve dohodka tudi v ustanovah družbenih služb (šolstvo, zdravstvo in drugo) ter vloge občinskega ljudskega odbora in njegovih svetov v usmerjanju teh služb. Da bi vse to pojasnili, bi bila potrebna obširna razprava. Naj končam z besedami Milentija Popovića, ki je na II. plenumu Zveznega odbora SZDL Jugoslavije, ko je govoril o novem gospodarskem sistemu in razvijanju družbenih odnosov, med drugim dejal:

»Komuna je osnovna celica družbenega organizma, v katerem se razvijajo vse oblike življenja, v kateri se čimbolj neposredno in s čim neposrednejšo delitvijo dohodka odloča o vseh tokovih življenja.« In še na drugem mestu pravi Milentije Popović: »Čedalje bolj se navezujejo neposredni stiki med gospodarstvom in negospodarskimi dejavnostmi ter med državljanji in družbenimi ustanovami v komuni.«

Na komuno prehajajo čedalje večje odgovornosti na vseh področjih življenja, istočasno pa se zmanjšuje finančno administrativnopravna oblast ljudskih odborov. To se pravi, da se spreminja narava odnosov med ljudskim odborom in drugimi organi iz administrativnih v ekonomsko politične. Spreminja se narava samega ljudskega odbora. Odnosi v komuni se demokratizirajo.

J. C.

Nova delitev dohodka v kmetijstvu

Kmetijstvo je eno tistih občutljivih področij našega gospodarstva, kjer je boj za socialistične odnose težaven in dolgotrajen. Zato ni naključje, če so v dosedanjem razvoju kmetijstva imeli posebno vlogo tudi administrativni vplivi in posegi. Leti so bili nedvomno upravičeni, saj so utrjevali in krepili tiste kmetijske gospodarske organizacije, ki predstavljajo jedro socialističnih odnosov in materialno osnovo za moderno socialistično kmetijsko proizvodnjo, ki naj zamenja preživelo, toda še vedno prevladujočo, vase zaprto in razdrobljeno individualno kmetijsko proizvodnjo.

Uspeh takšne gospodarske politike se je pokazal med drugim v tem, da gospodarska moč kmetijskih proizvodnih organizacij nenehno raste, da se povečujejo zemljiške površine, s katerimi te organizacije razpolagajo in podobno. Prav družbeno organizirana proizvodnja je, kot vemo, dosegla odločilen preobrat v pridelavi pšenice, prav tako pa je iz leta v leto več kultur, pri katerih dosegajo družbena kmetijska gospodarstva, kmetijske zadruga in kmetje v proizvodnem sodelovanju visoke donose. Razen tega smo zabeležili tudi izredno hitro naraščanje števila govedi, svinj in perutnine na družbenih posestvih in v zadrugah. Tak razvoj vse bolj prispeva k temu, da daje družbena kmetijska proizvodnja na trg vedno več tržnih presežkov.

V tem petletnem obdobju gospodarskega razvoja naj bi socialistična kmetijska gospodarstva in zadruga, kakor tudi proizvodno sodelovanje z individualnimi kmeti še hitreje napredovalo. Samo v Sloveniji naj bi družbena kmetijska proizvodnja zagotovila ob koncu 1965. leta že okoli 78 odstotkov vseh tržnih presežkov. To je zelo obsežna in zahtevna naloga, ki bo terjala široko mobilizacijo družbenih sil in uspešno izkoriščanje rezerv v kmetijstvu ter veliko osebno prizadevnost slehernega kmetijskega proizvajalca. Uresničevanje tega programa naj bi pospešil tudi sedANJI sproščenejši sistem oblikovanja in delitve dohodka v kmetijstvu, kajti dopuščanje administrativnih vplivov in posegov bi namreč utegnilo ogroziti obširni načrt.

Da pripisujemo velik pomen spremembam v oblikovanju in delitvi dohodka v kmetijstvu, je razvidno med drugim tudi iz obrazložitve predlaganih sprememb v gospodarskem sistemu, ki jo je podal podpredsednik zveznega izvršnega sveta Mijalko Todorovič na zasedanju zvezne ljudske skupščine v februarju 1961. Ob tej priložnosti je Mijalko Todorovič prikazal učinek sprememb na materialni položaj kmetijstva in dejal, da nastajajo največje spremembe v materialnem položaju in odnosih prav na področju kmetijstva.

NEKATERE ZNAČILNOSTI V OBLIKOVANJU IN DELITVI DOHODKA

Sprememb v oblikovanju in delitvi dohodka v kmetijstvu je precej, vendar se ob njih ne bi podrobneje zadrževali, saj je sedanja delitev dohodka že dalj časa v veljavi. Prav tako ne bi omenjali omejitev v delitvi in uporabi dohodka oziroma administrativnega določanja razmerij, v okviru katerih naj bi v prehodnem obdobju zagotovili ustreznjšo strukturo skladov v kmetijskih gospodarskih organizacijah, oziroma večjo stabilnost gospodarstva sploh.

Znano je, da naj bi se cene kmetijskih proizvodov v letu 1961 povečale skupno oziroma povprečno za okoli 22,5 odstotka v primerjavi s cenami v letu 1959, in sicer ob enakem obsegu proizvodnje kot v 1959. letu. Če odštejemo vpliv vremena, ki lani ni bilo naklonjeno kmetijstvu, pomeni takšno povečanje cen precejšen korak k postopnemu približevanju ekonomskim cenam. Namen tega ukrepa je bil nedvomno povečati dohodek proizvodnih kmetijskih organizacij in izboljšati njihov gospodarski položaj. Hkrati s tem so se oblikovale na višji ravni kot prej tudi garantirane odkupne cene, uveljavljene so bile nekoliko povečane premije za več kmetijskih proizvodov, razen tega pa se je na sploh povečalo in razširilo število premij oziroma število proizvodov, za katere je skupnost priznala premije.

Nadaljnjo okrepitev kmetijskih organizacij in njihovih sredstev je pomenila tudi

amortizacija, ki se je povečala za okoli 70 odstotkov. Če upoštevamo pri tem dejstvo, da naše kmetijske organizacije naglo povečujejo osnovna sredstva in jih modernizirajo, se bodo z uporabo zvišane amortizacijske stopnje dokaj hitro krepili tudi skladi, oziroma sredstva iz amortizacije.

Posebej velja omeniti, da uživa kmetijstvo vrsto družbenih olajšav v sedanji delitvi dohodka. Kmetijske organizacije, z izjemo nekaterih njihovih obratov, ne plačujejo obresti od poslovnih skladov in so oproščene prispevka iz dohodka. Razen tega velja tudi vrsta regresov za nabavo mehanizacije in rezervnih delov ter za umetna gnojila, kar vse zmanjšuje investicijske in druge stroške. Na taki podlagi omogoča sedanji sistem oblikovanja in delitve dohodka kmetijskim gospodarskim organizacijam ob dobrem gospodarjenju več sredstev za sklade in s tem možnost hitrejšega razvoja.

Tako kot druge gospodarske organizacije morajo tudi kmetijske plačevati prispevek za družbene investicijske sklade občine in republike, proračunski prispevek občini in prispevek iz izrednega dohodka. Proračunski prispevek iz osebnega dohodka in prispevek za družbene investicijske sklade sodita že v poglavje novih odnosov, ki so nastali med komuno in kmetijskimi organizacijami z uveljavitvijo sedanjega sistema delitve dohodka.

ODNOSI MED KOMUNO IN KMETIJSKIMI ORGANIZACIJAMI

V odnosih med komuno in kmetijskimi organizacijami so nastale z uveljavitvijo sedanjega sistema delitve dohodka globoke in bistvene spremembe. Kmetijske organizacije so namreč imele v prejšnjem sistemu delitve dohodka tako majhne materialne obveznosti do komune, da le-ta objektivno ni mogla biti zainteresirana za razvoj kmetijstva, kolikor je niso silile, k temu druge okoliščine, kot na primer slaba preskrba prebivalcev s kmetijskimi pridelki in podobno. Sedaj je ta odnos postavljen na materialno trdne temelje. Če velja, da so kmetijske organizacije praviloma oproščene obveznosti do zveze, tedaj velja za njihov odnos do komune drugo pravilo,

da imajo namreč do nje enake obveznosti kot druge gospodarske organizacije.

Kmetijske organizacije plačujejo komuni proračunski prispevek v višini 15 odstotkov od kosmatih osebnih dohodkov in prispevek v občinski investicijski sklad, v katerega odvajajo do 10 odstotkov od tistega dela čistega dohodka, ki ga namenijo za povečanje svojih poslovnih skladov in skladov skupne porabe. Tako je zagotovljen objektivni in subjektivni interes komune za rentabilnejšo kmetijsko proizvodnjo, za povečanje kmetijskih organizacij in za povečanje osebnih dohodkov kmetijskih delavcev, kar vse zagotavlja hkrati tudi večji dohodek komune iz kmetijstva.

To so zelo pomembna dejstva. Razvite in rentabilne kmetijske organizacije bodo pomenile enega pomembnih virov za proračune komun, kar velja še posebej za tiste komune, ki so pretežno kmetijske.

Sedanji odnosi med komuno in kmetijskimi organizacijami so že izoblikovali dokaj jasne predstave o perspektivah in usmeritvi bodočega gospodarskega razvoja komun — doseči razvito in rentabilno kmetijstvo. Pri tem ni očitna samo težnja po združevanju kmetijskih organizacij v velike in moderne kmetijske obrate z intenzivno in specializirano kmetijsko proizvodnjo, temveč tudi prizadevanje, da postane kmetijstvo ne samo donosen proizvajalec surovin, ampak hkrati tudi njihov končni predelovalec. Možnosti za to so številne. Ko komune usmerjajo svoja sredstva in pomoč v razvoj predelovalnih obratov za proizvodnjo končnih proizvodov iz surovin, ki jih proizvaja kmetijstvo na njihovem območju in širši okolici, se s tem otesajo tudi neuresničljivih teženj po veliki industriji. Razvijanje takšnih obratov v okviru razvitih kmetijskih organizacij krepi tako rentabilnost teh organizacij kakor tudi gospodarsko moč komun, njihov narodni dohodek in njihova proračunska sredstva.

EKONOMSKI IN DRUŽBENI ODNOSI V KMETIJSKIH ORGANIZACIJAH

Sedanja delitev dohodka je izoblikovala pogoje za kvalitetno nove ekonomske in družbene odnose znotraj kolektivov kme-

tijskih organizacij. Velika samostojnost kolektivov v delitvi čistega dohodka na sklade in osebne dohodke zbuja in povečuje interes slehernega posameznika za dobro gospodarjenje in upravljanje, kajti ob dobrem gospodarjenju, večji rentabilnosti in produktivnosti ter ekonomičnosti, ki zagotavlja večji čisti dohodek, si proizvajalci sami režejo svoj kruh. Prav zaradi te samostojnosti proizvajalcev trdimo, da so se bistveno spremenili odnosi slehernega člana kolektiva do vseh problemov gospodarjenja in upravljanja v kmetijskih organizacijah.

Takšen položaj kolektiva in posameznega proizvajalca je terjal in še terja vrsto sprememb v načinu gospodarjenja in upravljanja, kajti ne more biti resnične samostojnosti v delitvi dohodka in ne povečane odgovornosti za gospodarjenje, če kolektiv in vsak posamezni proizvajalec tudi dejansko ne bi mogel neposredno vplivati na gospodarjenje, neposredno soodločati o proizvodnji in s tem neposredno upravljati. Če je kolektiv in posamezni proizvajalec sam odgovoren za proizvodno-finančni uspeh in je od tega odvisen tudi njegov kos kruha, tedaj lahko prevzame takšno odgovornost le, če v resnici odloča o gospodarjenju sam, ne pa v njegovem imenu nekdo drug. Posameznik ali skupina, ki skuša odločati ali odloča v imenu drugih, prevzema torej veliko odgovornost pred kolektivom in širšo skupnostjo.

Proizvajalci na kmetijskih gospodarstvih in v zadrugah so že spoznali in razumeli svoj docela spremenjeni položaj, dejansko vlogo in neposredno odgovornost za upravljanje in gospodarjenje. Praktičnih primerov, ki to potrjujejo, je dovolj. Delavci so se odločno in brez predsodkov lotili upravljanja in gospodarjenja, čim so bile ustanovljene ekonomske enote, čim so dobili kolektivi le-teh ustrezna osnovna in obratna sredstva ter strokovnjake in so morali sami odločati o proizvodno-finančnem planu ekonomske enote ter samostojno deliti sredstva za osebne dohodke.

Dalekosežni pomen tega se je hitro pokazal. Kolektivi so kritično presojali proizvodno-finančne plane ekonomskih enot, preden so jih sprejeli. Kolektivom ni bilo več vseeno, kakšne plane bodo sprejeli,

kaj in kako bodo proizvajali, saj je bil od tega odvisen tudi njihov bodoči osebni dohodek. Zato ni nič nenavadnega v tem, da so kolektivi nasprotovali proizvodnji posameznih kultur, pri katerih niso dosegali večjih donosov, ali imeli z njihovim pridelovanjem previsoke stroške, oziroma niso razpolagali z ustrežno mehanizacijo, zaradi česar bi morali najemati več delovnih moči v pridelovanju takih kultur, kar bi seveda lahko zmanjšalo osebne dohodke v ekonomski enoti.

Kritično določanje kultur, ki naj bi jih pridelovale posamezne ekonomske enote, ni bilo edino znamenje novih odnosov kolektivov do upravljanja in gospodarjenja. Kolektivi so hitro spoznali gledišča drugače začeli ceniti pomen mehanizacije za zniževanje proizvodnih stroškov. Zato se je zelo povečalo tudi zanimanje za nakup in razširitev mehanizacije v proizvodnji, za izpopolnitev mehanizacije posameznih faz in celotnih procesov proizvodnje. Kolektivi ekonomskih enot so začeli pritiskati na vodilne organe posestev in zahtevati več sredstev za nakup mehanizacije in njeno izpopolnitev. Ta pritisk je pospešil urejanje investicijske politike v kmetijskih gospodarstvih. Načelo, ki so ga uveljavili v posameznih gospodarstvih, da morajo kolektivi ekonomskih enot tudi sami prispevati del sredstev, ki jih nameravajo investirati, je povečalo prizadevanja kolektivov za čim rentabilnejšo proizvodnjo v ekonomskih enotah. S tem pa se je povečala tudi samostojnost kolektivov in zmanjšala njihova odvisnost pri odobravanju investicijskih sredstev iz centralnih skladov posestev.

Tudi v odnosih med posameznimi ekonomskimi enotami se je marsikaj spremenilo, ker med seboj kupujejo in prodajajo. Novi odnosi med proizvodnimi enotami so opozorili na probleme, za katere v prejšnjem načinu gospodarjenja ni bilo posebnega zanimanja, sedaj pa so postali pereči. Prejšnje cene, po katerih so obračunavali proizvode, so postale ekonomsko nevdržne, ker se pri obračunavanju ni upoštevalo dovolj dejanskih stroškov posameznih proizvodov. Nasprotno pa sedaj ni več mogoče obračunavati proizvodov po cenah, ki bi bile nižje od proizvodnih stroškov. To je

seveda terjalo natančnejše spremljanje in izračunavanje stroškov proizvodnje in posameznih proizvodov v ekonomskih enotah, kar omogoča realno predstavo o rentabilnosti ekonomskih enot in proizvodnih stroškov ter sili k boljšemu gospodarjenju.

Kolektivni ekonomskih enot niso ostali brezbrizni tudi do drugih vzrokov premajhne rentabilnosti in pojavov, ki so zmanjševali osebne dohodke. Tako so že od vsega začetka kritično ugotavljali premajhno storilnost in slab odnos do dela, ki so ga imeli posamezniki v tej ali oni ekonomski enoti. Marsikje so take posameznike izločili iz svojih vrst, če se niso popravili. Pokazalo se je, da so kolektivni ekonomskih enot trdno odločeni, da ne bodo dopuščali izkoriščanja človeka po človeku.

Nov odnos se je izoblikoval tudi med kolektivom ekonomske enote, njegovim kmetijskim strokovnjakom in strokovnimi službami sploh. Ni bilo treba veliko časa, da so kolektivni jasno določili vlogo in pomen strokovnjaka v ekonomski enoti. Edino merilo, ki so ga kolektivni priznali, je uspeh strokovnjaka v doseganju večjih donosov oziroma večje proizvodnje in uspeh v zniževanju proizvodnih stroškov. To je velika spodbuda za strokovnjaka, hkrati pa kaže tudi veliko zanimanje proizvajalcev v ekonomskih enotah za take tehnološke re-

šitve in postopke v proizvodnji, ki zagotavljajo čim boljši proizvodni uspeh in čim večje osebne dohodke. Očitno je, da terjajo proizvajalci od strokovnjaka predvsem mnogo znanja in nasvetov, kar mora pospeševati tudi napredek strokovnih moči v povečevanju in poglobljanju njihove strokovne usposobljenosti in znanja.

To, kar velja za razmerje med kolektivom ekonomske enote in strokovnjakom, velja nasploh tudi za razmerje med kolektivni ekonomskih enot in strokovnimi službami na družbenih gospodarstvih. Samostojnost ekonomskih enot ne dopušča, da bi ostala razmerja taka, kot so bila v prejšnjem sistemu delitve dohodka. Kolektivni ekonomskih enot potrebujejo hitre in točne podatke ter analize o gospodarjenju. Direktiv strokovnega aparata ne potrebujejo, ker sami upravljajo in odločajo v okviru svojih ekonomskih enot in pristojnosti. Osebni dohodek strokovnih uslužbencev, ki opravljajo servisno službo, je tako nujno odvisen od kvalitete opravljenega dela, pravičnih podatkov in predlogov, o katerih odločajo kolektivni.

Ustanavljanje ekonomskih enot, upravljanje in odločanje o gospodarjenju v njih pa ni v ničemer zmanjšalo pomena osrednjih organov upravljanja na družbenih posestvih in v zadrugah. Nasprotno, pokazalo se je že, da je vloga in pomen teh organov sedaj večji kot prej, opravljanje pristojnosti in funkcij pa zahtevnejše, širše. Kritičnejši pogledi kolektivov samostojno ekonomskih enot terjajo mnogo več pozornosti pri splošnem usmerjanju gospodarskega razvoja posestva ali zadruga, mnogo večjo občutljivost in bolj izostren posluš za urejanje odnosov med ekonomskimi enotami ter najustreznejšo delitev dohodka, ki ga ustvarja celotni kolektiv.

Naposled naj poudarimo, da je neposredno upravljanje in gospodarjenje kolektivov v ekonomskih enotah zelo pospešilo splošni proces usposabljanja skoraj slehernega proizvajalca, kar bo postavilo pred osrednje organe upravljanja v kmetijskih gospodarskih organizacijah zahtevne probleme in naloge glede zadovoljevanja potreb številnih posameznikov po večjem strokovnem in družbenopolitičnem znanju.

Skropljenje breskev na Debelem rtiču pri Koprju

Pavle Zrimšek

Kmetijska strokovna služba v Sloveniji

»Kmetijska služba je razvejan mehanizem strokovnih in tehničnih servisov. Vse tisto, kar je povezano z vsakdanjim gospodarskim življenjem podjetij in zadrug, mora biti stvar samostojnih strokovnih ustanov in tehničnih servisov, ki praviloma poslujejo na podlagi samostojnega gospodarskega računa... To omogoča podjetjem in zadrugam, da uporabljajo v kmetijski praksi znanstvene in strokovno tehnične pridobitve, hkrati pa bo to čimdalje bolj preprečevalo okostenelost in birokratizacijo strokovnih služb, da bodo pod neposredno kontrolo prakse, da bodo hodile vstric z najnovejšimi izsledki znanosti na proizvodnem področju in da si bodo vztrajno prizadevale uporabljati te izkušnje v praksi...«

To je le nekaj poglobitvenih napotkov, ki jih je tov. Kardelj podal v svojem poročilu »Problemi socialistične politike na vasi«. Petletni kmetijski načrt določa veliko povečanje na posestvih in v pogodbenem sodelovanju s kmetovalci. Te naloge, hitrejši razvoj posestev in zadrug in dotok mladih, še neizkušenih ljudi v te organizacije je bil poglobitveni vzrok organizacijskim spremembam v kmetijski službi, ki smo jih v zadnjem letu opravili v naši republici. Kmetijsko strokovno službo je bilo treba tako usposobiti, da lahko opravi vse naloge. Z drugimi besedami: postati je morala učinkovita. Razen tega je kmetijska služba prevzela tudi vodstvo in usmerjanje strokovne strani kmetijskega razvoja na svojem področju, dajala še naprej strokovno pomoč in odpravljala motnje pri uvajanju sodobne proizvodnje.

Organizacijo in vsklajevanje kmetijske službe v republici za posamezne stroke vodijo preko upravnega odbora Zbornice za kmetijstvo in gozdarstvo LRS strokovni odbori za poljedelstvo, govedorejo, perutninarstvo, prašičerejo, sadjarstvo, vinogradništvo, združni sektor gozdarstva itd. Ti odbori povezujejo Kmetijski inštitut Slovenije in Veterinarski znanstveni zavod z okrajnimi kmetijskimi zavodi in neposrednimi pridelovalci in njihovimi združenji. Odbori so torej najvišji strokovni pomožni

organi upravnega odbora zbornice. Njihovi načrti so podlaga za delo, vendar pa morajo sproti reševati najpomembnejše probleme in načrte prilagoditi praksi. Tudi delo odbori prilagajajo tako, da kot poseben strokovni servis služi za opravljanje vseh proizvodnih nalog. V njem so začrtani vsi proizvodni postopki in druge rešitve, da je uspeh kar največji. Za izvedbo posebnih nalog pa lahko odbori ustanove posebne strokovne komisije. Če je potrebno, pa jih lahko dajejo v izdelavo zavodom preko naročil.

Kmetijski inštitut Slovenije in Veterinarski znanstveni zavod sta predvsem servis za zavode in akcije, ki jih obravnava upravni odbor republiške kmetijske zbornice. Razen tega opravljata tudi raziskovalno delo po načrtu perspektivnega razvoja kmetijstva, proučujeta pogoje za proizvodnjo, izdelujeta in spopolnjujeta tehnološki proces, vodita napovedovalno službo pri varstvu rastlin in živali ter druge ukrepe v rastlinski in živalski proizvodnji, uvajata nove sodobne ukrepe, sredstva in oblike proizvodnje v široko uporabo, prirejata tečaje in seminarje za kmetijski kader, ki prihaja iz šol in neposredno vodi proizvodnjo na posestvih, ekonomijah in zadrugah. Končno pa po kmetijski propagandi seznanjata kmetijske organizacije, proizvajalce in javnost z najnovejšimi izsledki znanstveno raziskovalnega dela.

V zadnjem letu so domala v vseh okrajih ustanovili kmetijske zavode. Poprej so tu delovali v glavnem zavodi, usmerjeni v veterinarsko-živinorejsko delo. Zaradi potreb po službi v drugih kmetijskih strokah so se razvili v vsestranske kompleksne kmetijske zavode s poudarkom na tistih panogah, ki imajo poglobitveni pomen na tistem področju. Zavodi kot strokovni vodje v okraju morajo biti tesno povezani z republiškimi znanstvenimi ustanovami. To povezanost narekuje že delo samo, saj morajo biti zavodi seznanjeni z vsemi uporabnimi izsledki raziskovalnega dela, prav tako pa so dolžni nakazovati probleme, ki jih naj za proizvodnjo rešijo znanstvene ustanove. Pri tem je zavodom v pomoč tudi republi-

Pogled na obrat v Staršah na Dravskem polju.

ški posvetovalni center pri Kmetijskem inštitutu Slovenije v Ljubljani.

Podlaga za delo okrajnih kmetijskih zavodov so perspektivni kmetijski načrti posestev, zadrug, občin, okrajev. Te naloge zavodi podrobno začitajo v svojih vsakoletnih delovnih načrtih. V sklop svojega dela povežejo vse organe kmetijske službe, tako posestva in zadruge, ki dajejo zavodom določena naročila. Na zavodih je glavno breme kmetijske službe. Zato jih moramo še naprej hitro spopolnjevati. Njihovo delo seveda ni vezano na administrativno delitev okrajev. Pri tem ali onem zavodu lahko naroče usluge (rešitev strokovnih kmetijskih vprašanj) tudi kmetijske organizacije iz drugih okrajev. Toda zdaj je še bolj jasno, da je uspešno delo zavodov kot osnovnih središč kmetijske službe zelo odvisno od tega, če je v zadrugah in na posestvih ter v občinah strokovni kader. Kjer tega ni, ni mogoče učinkovito in strokovno pravilno izpeljati sodelovanja s kmetovalci, specializirati kmetijske obrate, prav tako slaba je posvetovalna služba s posestvi itd. Skratka: brez tehnikov in agronomov v zadrugah in na posestvih je tudi strokovna usluga strokovnjakov in zavodov neučinkovita. Zato je naša poglobljena naloga: namestiti v osnovnih kmetijskih organizacijah strokovni kader.

Zdaj delujejo kmetijski zavodi po naslednjih okrajih: v Kopru, Gorici, Kranju, Ljubljani, Novem mestu, Murski Soboti in v Mariboru. V celjskem okraju imajo dva zavoda — prvi je živinorejsko veterinarski, drugi kmetijsko tehnološki. Živinorejsko-

veterinarski je obdržal svoje dosedanje naloge, kmetijski zavod pa je za sedaj usmerjen v druge kmetijske stroke. V tem okraju deluje še Hmeljarski inštitut v Žalcu, ki rešuje pospeševalne in raziskovalne naloge, nastajajoče pri proizvodnji hmelja v Savinjski dolini, deloma pa tudi v novomeškem in mariborskem okraju, kjer so v zadnjih letih uredili mnogo novih hmeljskih nasadov. Še en zavod poleg kmetijskega imajo tudi v ljubljanskem okraju, to je zavod za ureditev Ljubljanskega barja. Le-ta izdeluje predloge za izgradnjo in izkoriščanje hidrosistema na Barju, ureditvene načrte za posamezna območja, vodi večje poskuse za uvajanje sladkorne pese na barska zemljišča, ugotavlja gospodarsko vrednost barske črnicice, polžarice, zelene gline, preizkuša kmetijske stroje za obdelavo barske zemlje, različne rastline (silazno koruzo, drevje itd.).

Ustanovitelji okrajnih kmetijskih zavodov so v glavnem okrajne zbornice za kmetijstvo in gozdarstvo. Zanje opravljajo strokovnjaki zavodov tudi vse pospeševalno akcijske naloge. To pomeni, da je okrajna kmetijska pospeševalna služba osredotočena prav na teh zavodih.

Da bi si njihovo delo bolje predočili, si oglejmo poslovanje kmetijskega zavoda v Kranju, ki kot tak deluje najdlje. Leta 1960 je izdelal predloge za rajonizacijo rastlin (na katerih območjih najbolje uspevajo posamezne rastline in katere naj v zvezi s tem pridelovalci sejejo) in za najbolj ustrezno kolobarjenje. Pri izdelavi kolobarja so upoštevali vse pogoje, od izbire rastlin in

sort, možnosti za mehanizacijo del, potrebe po stelji in žitnem zrnju ter proizvodnjo močnih krmil.

Na pobudo kmetijskega zavoda so se lani odločili, da na Gorenjskem spremene pasmo govedi. Po obširnem proučevanju je zavod sklenil, naj se na Gorenjskem cikasto govedo zamenja s simentaliskim. O tem so pozneje razpravljali v vseh občinah in veliko zadrug je priredilo sestanke z rejci. Tip simentalškega goveda, ki so ga izbrali za zamenjavo, obeta novi pasmi ne le večjo proizvodnjo mesa, marveč tudi večjo molznost in zlasti večji odstotek tolašče v mleku. Lani so za to in za potrebe osemenjevanja uvozili iz Avstrije šest simentalških plemenških bikov. Njihova nabavna vrednost je bila 90.000 šilingov ali skoraj dva milijona dinarjev. Najslabši med njimi ima po starših boljše proizvodne podatke, kakor jih je imel doslej najboljši bik cikaste pasme v osemenjevalnem središču. Kupljeni plemenjaki izvirajo iz hribovskih pokrajin. To jamči, da bodo primerni za

osemenjevanje v planinskih gorenjskih krajih. Načrtno osemenjevanje s temi biki so začeli 1. februarja 1961.

V letu 1960 je kmetijski zavod skupaj z zadrugami in posestvi kupil za plemenilne postaje 36 bikov cikaste pasme in 32 bikov simentalške pasme. Njihova skupna vrednost je okrog 8 milijonov din. Za plemenilno sezono med planinsko pašo pa so vse zadruge, ki jih potrebujejo, kupile 19 bikov cikaste pasme. Zavod je to leto sodeloval tudi pri nakupu 37 merjascev švedske in nemške požlahtnjene pasme z namenom, da bi zboljševali in spreminjali naraščaj v tipe mesnatih prašičev.

Oddelek za sadjarstvo tega zavoda je izdelal podrobno rajonizacijo za področje od Tržiča do Begunj. Na podlagi le-te je izdelal načrt za nov 80 ha velik nasad jablan. Največ novih nasadov urejajo na posestvih in na zemljiščih, ki jih zadruge prevzemajo v najem od kmetov ali pa so jih prejele od splošnega ljudskega premoženja. Kmetje obnavljajo nasade v pogodbenem sodelo-

Rakičan v Pomurju se uvršča med najbolj urejena posestva v državi. Tu so lani dosegli največji uspeh na poskusnem polju za italijansko pšenico

vanju in to jablanove, zlasti pa nasade črnega ribeza.

Zavodu je poverjeno tudi vodstvo in nadzor nad drevesničarsko proizvodnjo. Pridelovanje sadik v drevesnicah se je v zadnjem letu zelo izboljšalo. Izmed 32 drevesnic so jih izločili toliko, da jih je ostalo le šest, torej tiste, ki imajo zares pogoje za kvalitetno proizvodnjo sadik. Po navodilih zavoda so lani v gorenjskih sadovnjakih odstranili tudi 7200 starih dreves, očistili pa okrog 146 tisoč dreves. V tem letu se je delo zavoda vse bolj usmerjalo v načrtovanje. Posestvom in zadrugam je izdelal 17 investicijskih načrtov, med njimi za ureditev 300 ha pašnikov v zadrugi Bohinjska Bistrica, 1050 ha planin v zadrugi Srednja vas itd.

Z razvojem živinorejskih obratov so se tudi na Gorenjskem začele spreminjati naloge, vloga in obseg dela veterinarske službe. Zdravstvena zaščita na večjih farmah je postala ena izmed najpomembnejših nalog živinorejske službe na zavodu. Strokovnjaki zavoda (veterinarji) so začeli načrtno zatirati naslednje bolezni: govejo

Naprave za razprševanje umetnega dežja

tuberkulozo, boleznj vimena, brucelozo, parazitarne bolezni, jalovost, kokošji tif in druge bolezni.

Letos je prvokrat izdelala svoje letne delovne načrte tudi večina kmetijskih zavodov, ustanovljenih lani. Iz njih razberemo, da bo njihovo delo zelo obsežno. Pri izpolnjevanju perspektivnega načrta poljedelske in živinorejske proizvodnje je težišče dela na oddelkih za poljedelstvo. Njihova poglavitna skrb je ustanavljanje in urejanje novih družbenih posestev in splošno razširjanje sodobne proizvodnje. Sodelovali bodo tudi pri vseh proizvodnih akcijah. Za to bodo na podlagi okvirnih republiških navodil pripravljali in izdajali temeljna strokovna in dopolnilna navodila. Na tečajih bodo usposabljali strokovnjake posestev in zadrug za izpolnjevanje posameznih ukrepov. Stalno bodo spremljali proizvodnjo in morebitne motnje takoj odpravljali. Spremljali pa bodo tudi uspehe in proučevali posamezne proizvodne naloge. Več pozornosti bodo posvetili tudi uvajanju, nove kmetijske mehanizacije, zatiranju rastlinskih bolezni, pripravljali bodo načrte za proizvodnjo semena, nadzorovali proizvodnjo in potrjevanje semen in podobno.

Razširjanje sodobne agrotehnikne bodo pospeševali še zlasti z nazornimi propagandnimi poskusi. V ta namen bodo organizirali pri zadrugah vzorne parcele, ki jih bodo vodili strokovnjaki zadrug pod nadzorstvom in strokovnim vodstvom zavodov. S tem bodo skušali prikazati širokemu krogu pridelovalcev pot, po kateri je treba

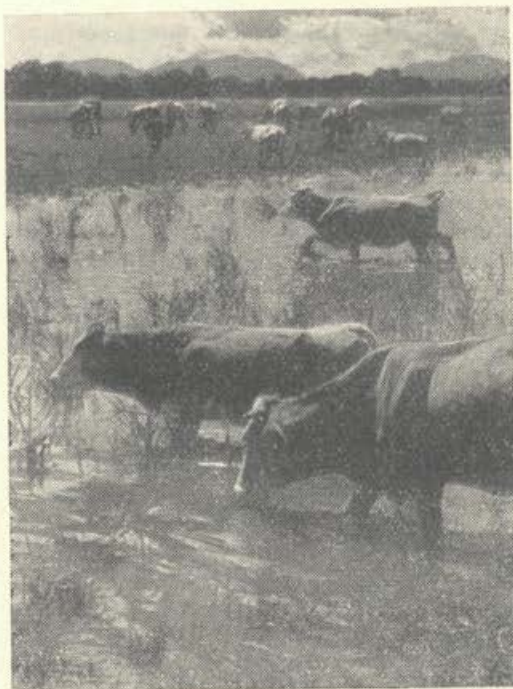

Sodobno obiranje hmelja

iti, da bomo dosegali veliko proizvodnjo. Ta novi način pospeševanja kmetijstva bo prav gotovo bolj učinkovit in bolj nazoren, kakor pa so bili marsikateri načini v minulosti. Zelo pomembno nalogo bodo pri tem opravili gnojilni poskusi. To delo že finansira naša kemična industrija, je pa učinkovito sredstvo za doseganje večjih hektarskih donosov in za usmeritev na najprimernejša gnojila.

Domala nič manjše naloge si niso zadali živinorejski oddelki zavodov. Izdelovali bodo načrte za razvoj črede in živinorejske proizvodnje na posestvih in v zadrugah. Da bi to dosegli, bodo kar najbolj razširjali siliranje krme in krmljenje s silažo, ki bo postala glavna krma na velikih, sodobnih socialističnih obratih. Dosedanje izkušnje so namreč pokazale, da so pri nas še velike neizkoriščene možnosti za pridelovanje silaže. V tej zvezi bodo usmerjali živinorejske obrate zadrug in posestev v specializirano proizvodnjo. Sodelovali bodo tudi pri ustanavljanju novih obratov. Velikega pomena bo tudi razširjanje živinorejske proizvodnje v sodelovanju s kmetovalci. V ta namen bodo urejevali pregled nad rodovniško živino, razširjevali rodovnik na posestvih in okrog dosedanjih vzrejnih središč uvajali posebno molzno kontrolo v hlevih z rodovniško in popisno živino, tetovirali plemenski naraščaj, odbirali plemenjake za osemenje in prirodni pripust, sodelovali z občinskimi veterinarskimi postajami itd.

Ob vsem tem moramo omeniti tudi delo Društev kmetijskih inženirjev in tehnikov in njihovih podružnic. Da bi njihovi člani

Krave na paši

(kmetijski strokovnjaki) lahko nudili zlasti občinam čim več strokovne pomoči, se je republiško društvo nedavno reorganiziralo. Društvo kmetijskih inženirjev in tehnikov se je preimenovalo v Zvezo kmetijskih inženirjev in tehnikov Slovenije. Po vseh okrajih so pa ustanovili društva teh strokovnjakov. S tem so republiška zveza in okrajna društva postala samo koordinacijsko telo v mreži strokovnih organizacij. Poglavitno delo kmetijskih strokovnjakov, organiziranih v društvih, pa se prenaša na strokovne podružnice v občinah. A. Č.

Razširjenje pravic v zdravstvenem zavarovanju kmetijskih proizvajalcev

Socialno zavarovanje delavcev in uslužbencev ima pri nas lepo tradicijo, saj je poteklo že dobrih 100 let, odkar so bile na območju sedanje Slovenije ustanovljene prve bratovske skladnice, ki so izvajale zdravstveno zavarovanje rudarjev in topilničarjev. Kasneje so se pridružile še druge panoge zavarovanja: nezgodno, starostno

ter invalidsko, razširilo pa se je zavarovanje tudi na ostalo industrijsko in kasneje še na vse delavstvo. Poseben razmah je doživelo po osvoboditvi, ko se je z ene strani stalno širil krog zavarovancev, z druge strani pa so se povečevale njihove pravice in uvajale nove, ki jih prejšnji predpisi pri nas niso poznali.

S hitrim razvojem naše industrije in celotnega gospodarstva se je po osvoboditvi povečevalo tudi število zaposlenih delavcev in uslužbencev, s tem pa seveda tudi število zavarovancev in njihovih družinskih članov. Takšnega porasta števila zaposlenih, kot je bilo doseženo pri nas, najbrž ni dosegla prav nobena dežela doslej. Število zaposlenih se je povečalo skoraj za 4-krat, za 5-krat pa se je povečalo število upokojencev in užitvalcev invalidskih dajatev. Zato je razumljivo, da se je hitro spreminjala struktura našega prebivalstva; vedno manjši je postajal in še postaja tisti del prebivalstva v skupnem številu, ki se ukvarja z zasebno poklicno dejavnostjo v obrti in kmetijstvu. Ker je imel zaposleni del prebivalstva skupaj z njegovimi svojci visoko razvito socialno zavarovanje, zlasti z izredno obsežnim zdravstvenim zavarovanjem, in ker se je tudi zdravstvena služba s svojimi ustanovami po osvoboditvi hitro razvijala glede svojih zmogljivosti ter strokovnega in sodobnega tehničnega napredka, katerega pa so mogli biti v celoti deležni le zavarovanci in njihovi svojci, je bilo treba nujno misliti na uvedbo zdravstvenega zavarovanja tudi za prebivalce, ki se ukvarjajo z zasebno obrtno ali kmetijsko dejavnostjo. Sodobne in uspešne oblike zdravljenja in celotnega zdravstvenega varstva so v svetu in tudi pri nas postale tako drage, da si jih ne more več privoščiti človek s povprečnimi dohodki, če mora takšno zdravljenje sam plačati. Zato se povsod kaže vedno bolj potreba po splošnem socialnem, zlasti pa zdravstvenem zavarovanju vsega prebivalstva. Ugodne posledice brezplačne ali vsaj cenene zdravstvene pomoči, ki jo zagotavlja socialno zavarovanje svojim zavarovancem, se kažejo v hitrem izboljševanju zdravstvenega stanja zavarovanih oseb. Predvsem se pri tem delu prebivalstva zvišuje povprečna starostna doba, z druge strani pa zmanjšuje umrljivost pri odraslih in zlasti še pri otrocih.

Naj navedeno osvetlimo z nekaterimi značilnimi podatki. Leta 1940 je bilo na sedanjem območju LR Slovenije 167.000 zavarovancev, to je oseb v delovnem razmerju. Leta 1945 je bilo to število še manjše, znašalo je 126.000. V letu 1960 pa

je bilo že 474.000 zavarovancev. Upokojencev ter užitvalcev invalidnin socialnega zavarovanja je bilo 1940. leta 32.000, do leta 1945 je število padlo na 20.000, v letu 1950 je znašalo 56.000, leta 1960 pa že 105.000. V teh številkah niso šteti njihovi svojci, ki imajo tudi zdravstveno varstvo pri socialnem zavarovanju. Svojcev pa je še nekoliko več kot samih zavarovancev in upokojencev, tako da znaša skupno število zavarovanih oseb v delavskem zavarovanju zdaj že skoraj 1,080.000. Delež zavarovancev v primeri s številom prebivalcev je 1940. leta znašal 11,9%, leta 1960 pa 29,72%; delež upokojencev 1940. leta 2,28%, leta 1960 6,58%. Če vzamemo zavarovance in njihove družinske člane ter upokojence in njihove družinske člane, je bil njihov delež v primeri s številom prebivalcev 1940. leta 27,23%, 1960. leta pa 69,31%.

Vse te številke govorijo o velikem napredku, ki je bil dosežen po osvoboditvi pri razširjanju brezplačnega zdravstvenega varstva na vedno večji krog prebivalstva.

Vse omenjene okoliščine so narekovale čimprejšnjo uvedbo zdravstvenega zavarovanja predvsem za kmetijsko prebivalstvo, iz katerega priteka največji dotok mlade in sposobne delovne sile v našo industrijo. Zato je Zvezna ljudska skupščina sredi leta 1959 sprejela zakon o uvedbi zdravstvenega zavarovanja kmetijskih prebivalcev, ki je določil glavna načela za to panogo zavarovanja, odredil najmanjši obseg brezplačnega zdravstvenega varstva, ki ga uživajo kmetijski prebivalci v vsej državi ter prinesel osnovne določbe o finansiranju tega zavarovanja. Zakon je še pooblastil ljudske republike, da same s svojimi predpisi podrobneje uredijo na svojih območjih to novo zavarovanje.

Na podlagi tega pooblastila je Ljudska skupščina LRS na svojem jesenskem zasedanju 1959 sprejela zakon o zdravstvenem zavarovanju kmetijskih proizvajalcev, ki je s 1. januarjem 1960 vpeljal na območju naše republike osnovno zdravstveno zavarovanje kmetijskih proizvajalcev, pravice iz tega zdravstvenega zavarovanja pa so kmetijski proizvajalci lahko začeli uveljavljati s 1. aprilom 1960. Tako je bilo prav v Ljudski republiki Sloveniji najprej uve-

deno zdravstveno zavarovanje kmetijskih proizvajalcev, ker so ga druge republike uvedle šele kasneje do konca leta 1960.

Osnovno zdravstveno zavarovanje daje samo nekatere oblike ali ob določenih primerih zdravstveno pomoč brezplačno za kmetijskega proizvajalca, za druge oblike ali ob drugih primerih pa morajo uživalci zdravstvene pomoči sami plačati del stroškov te pomoči.

Ob uvedbi osnovnega zdravstvenega zavarovanja je kmečko prebivalstvo, ki je bilo deležno tega zavarovanja, dobilo tudi posebne zdravstvene izkaznice, s katerimi lahko uveljavlja zdravstveno varstvo, kadar mu je to potrebno. Prvotno se je predvidevalo, da je okoli pol milijona oseb v LRS, ki se ukvarjajo in preživljajo izključno z zasebno kmetijsko dejavnostjo. Vendar se je ob izdajanju zdravstvenih izkaznic in popisu teh zavarovancev izkazalo, da je to število znatno manjše. Konec leta 1960 je bilo kmetijskih zavarovancev skupaj z njihovimi svojci registriranih samo 387.721. Upravičeno računamo, da nekaj tisoč oseb še ni prijavljenih, ker jih posamezni kmetijski proizvajalci nočejo prijaviti in jih prikrivajo, da jim zanje ne bi bilo treba plačati splošnega osebnega prispevka (glavarine) 1200 dinarjev na leto, ki se plačuje poleg prispevka od katastrskega dohodka za vsako zavarovano osebo. Vendar ni računati, da bi bilo neprijavljenih oseb še toliko, da bi skupno število doseglo 400.000 kmetijskih zavarovancev. Ta številka pa kaže, kako majhen je v naši republici v skupnem številu delež prebivalstva, ki se ukvarja in preživlja samo še z zasebnim kmetijstvom.

Zanimivo je število kmetijskih zavarovancev po okrajih in njihov delež v skupnem številu prebivalcev v okrajih. Takšno je število kmetijskih zavarovancev skupaj z njihovimi svojci po okrajih, v oklepaju pa je naveden odstotek v primeri s številom prebivalcev v okraju:

Celje 49.846 (24,90 %), Gorica 33.344 (30,48 %), Koper 26.893 (24,03 %), Kranj 17.453 (12,81 %), Ljubljana 55.891 (14,00 %), Maribor 77.633 (22,23 %), Murska Sobota 62.160 (47,28 %), Novo mesto 64.531 (40,97 %).

Na celotnem območju LR Slovenije je, kot smo že prej povedali 387.721 kmetijskih zavarovancev, kar predstavlja 24,32 % v primeri z vsemi prebivalci Slovenije. Te številke tudi povedo, kateri okraji so industrijsko najbolj razviti.

Če upoštevamo vse zavarovane osebe skupaj, to je zavarovance delavskega zavarovanja in njihove svojce, upokojene in njihove svojce ter zavarovane zasebne kmetijske proizvajalce in njihove svojce, jih je skupaj v Sloveniji skoraj en milijon in pol oziroma 93,64 % vsega prebivalstva. Ta odstotek je dejansko še nekoliko večji, ker s popisom še niso bili zajeti vsi kmetijski proizvajalci in njihovi svojci.

Osnovno zdravstveno zavarovanje kmetijskih proizvajalcev daje manjše zdravstveno varstvo kot delavsko zavarovanje, razen tega nekatere oblike zdravstvene pomoči niso popolnoma brezplačne za kmetijskega zavarovanca, marveč mora zavarovanec sam plačati del stroškov zdravstvene pomoči. Vendar se je tudi takšno, samo delno zdravstveno zavarovanje, v letu 1960 kar dobro vpeljalo in že ukoreninilo med kmečkim prebivalstvom, ki se ga vsaj zadovoljivo poslužuje, kar izpričujejo podatki o uživanju pravic kmetijskih proizvajalcev v letu 1960. Deležni so bili 502.967 ambulantnih pregledov in storitev, od tega 111.101 brezplačnih, za 391.866 pregledov in storitev pa so sami prispevali del stroškov; v bolnišnicah so se zdravili skupno 635.886 dni, od tega brezplačno 387.781 dni, za 248.105 oskrbnih dni pa so sami prispevali del stroškov; receptov za zdravila in sanitetni material je bilo zanje izdanih 347.227; prevozov z reševalnimi avtomobili opravljenih zanje 4716, od tega 1154 brezplačnih, 3562 pa z delnim plačilom zavarovancev samih.

Upravičeno smemo pričakovati, da se bo v naslednjih letih uživanje posameznih pravic in oblik zdravstvene pomoči še povečalo in približalo tisti ravni, ki je ustaljena pri družinskih članih v delavskem zavarovanju.

Za sedaj so pri financiranju osnovnega zdravstvenega zavarovanja še težave, saj so le trije okrajni skladi v letu 1960 zaključili svoje poslovanje z majhnim presežkom 17.831.433 din, dočim je 5 okrajnih skladov

zaključilo poslovanje s skupnim primanjkljajem 154,554.345 din. Vendar finančne težave nekaterih skladov ne vplivajo na možnost uveljavljanja pravic kmetijskih zavarovancev, treba bo misliti le na nove oblike in načine finansiranja tega zavarovanja.

Nadaljnji razvoj zdravstvenega zavarovanja kmetijskih proizvajalcev bo nedvomno šel v smeri približevanja tega zavarovanja obsegu pravic, ki so zagotovljene zavarovancem delavskega zdravstvenega zavarovanja. Mišljeno je, naj bi tudi kmetijskim proizvajalcem in njihovim družinskim članom bile zagotovljene brezplačno vse oblike zdravstvenega varstva, kot jih imajo zavarovanci delavskega zavarovanja. To bo doseženo s postopnim uvajanjem razširjenega zdravstvenega zavarovanja, s katerim se lahko zagotovijo nove oblike zdravstvenega varstva, ali pa se oblike iz osnovnega zdravstvenega varstva zagotavljajo ob ugodnejših pogojih, mišljeno je predvsem v celoti brezplačno za kmetijskega zavarovanca.

Po zveznem in republiškem zakonu o zdravstvenem zavarovanju kmetijskih proizvajalcev se razširjeno zdravstveno zavarovanje lahko vpelje z odlokom okrajnega oziroma občinskega ljudskega odbora, če to dopušča in v obsegu, kolikor to dopušča gospodarska zmogljivost kmetijskih proizvajalcev. Glede na različno gospodarsko zmogljivost kmetijskih proizvajalcev po občinah in okrajih je razumljivo, da se bo razširjeno zdravstveno zavarovanje uvažalo postopoma in da ne bo enotno. Z razširjenim zdravstvenim zavarovanjem se namreč lahko zagotovijo le nekatere ali pa vse zdravstvene storitve, ki niso zagotovljene z osnovnim zdravstvenim zavarovanjem, vendar največ v tistem obsegu, kot so zagotovljene z zakonom o zdravstvenem zavarovanju delavcev in uslužbencev. V poštev pridejo zlasti še te vrste zdravstvenega zavarovanja: zdravljenje zobnih in ustnih bolezni, zobotehnična in zobna protetična dela; ortopedski pripomočki in proteze; zdravljenje v naravnih zdraviliščih in okrevališčih; prevoz z reševalnimi vozili v vseh primerih, kadar je to potrebno. Predvsem pa pride v poštev za razširjeno zdravstveno zavarovanje zmanjšanje ali

popolna opustitev neposrednega plačila dela stroškov za zdravstvene storitve in usluge, tako da bi imeli zavarovanci osnovno zdravstveno zavarovanje popolnoma brezplačno.

Doslej je bilo razširjeno zdravstveno zavarovanje uvedeno na območju treh okrajev, in sicer: kranjskega, goriškega in ljubljanskega. V kranjskem in ljubljanskem okraju sta sprejela ustrezne odloke okrajna ljudska odbora, v goriškem pa so jih sprejeli občinski ljudski odbori.

Okrajni ljudski odbor v Kranju je prvi uvedel razširjeno zdravstveno zavarovanje; zadevni odlok je bil objavljen v Uradnem listu FLRJ, št. 15 z dne 12. 5. 1960. V razširjenem zdravstvenem zavarovanju je zajel:

1. prevoze z reševalnimi vozili tudi v primerih, ki niso zajeti v osnovnem zdravstvenem zavarovanju;
2. zdravljenje zobnih in ustnih bolezni, zobotehnična in zobna protetična dela;
3. ortopedske pripomočke in proteze;
4. zdravljenje v naravnih zdraviliščih in okrevališčih.

Tako zajemata osnovno in razširjeno zdravstveno zavarovanje kmetijskih proizvajalcev na območju okraja Kranj praktično vse oblike zdravstvenega varstva, ki jih pozna za delavce in uslužbence zakon o zdravstvenem zavarovanju delavcev in uslužbencev, seveda pa ob drugačnih, manj ugodnih pogojih.

Sklad razširjenega zdravstvenega zavarovanja plačuje 50 % stroškov za te oblike zdravstvenega varstva, 50 % stroškov pa plačajo neposredno sami kmetijski zavarovanci.

Za uvedeno razširjeno zdravstveno varstvo se na območju okraja Kranj plačuje posebni prispevek od kmetijskih dohodkov v višini 0,15 % od katastrskega dohodka in še 250 dinarjev letno za vsako zavarovano osebo.

Pravice razširjenega zdravstvenega zavarovanja uveljavljajo kmetijski proizvajalci iz območja okraja Kranj že od 13. avgusta 1960 dalje. Vendar so se zavarovanci v letu 1960 še slabo posluževali svojih pravic iz tega zavarovanja, pričakovati pa smemo, da se jih bodo vsako leto bolj.

Na območju okraja Gorica so uvedli razširjeno zdravstveno zavarovanje občinski ljudski odbori in sicer v občinah Ajdovščina, Idrija in Dobrovo s 1. 1. 1961, v občinah Bovec, Kobarid in Tolmin s 1. 3. 1961, v občinah Nova Gorica in Kanal pa s 1. 4. 1961.

Občinski ljudski odbori na območju gorškega okraja so izvedli razširjeno zdravstveno zavarovanje nekoliko drugače kot v okraju Kranj. Predvsem so želeli zagotoviti nekatere dajatve osnovnega zdravstvenega zavarovanja ob ugodnejših pogojih, to je brez neposrednega plačila dela stroškov po zavarovancih.

Brezplačno so zavarovancem zagotovljena z razširjenim zdravstvenim zavarovanjem: 1. zdravila za tuberkulozne bolnike; 2. zdravila za otroke do 3 let starosti; 3. zdravila za zdravljenje sladkorne bolezni; 4. zdravljenje otrok do 7 let starosti v bolnišnicah za vse vrste bolezni; 5. zobna nega otrok do 7. leta starosti.

Razen tega je s tem zavarovanjem zagotovljeno še: 1. zdravljenje in plombiranje zob za odrasle osebe; 2. zobna protetika, ortopedski pripomočki in proteze, kadar je to potrebno zaradi nesreče pri delu ali izven dela. Za te dajatve pa morajo zavarovanci sami plačati 50 % stroškov.

Za razširjeno zdravstveno zavarovanje znaša poseben prispevek 300 din od zavarovane osebe letno, in poseben prispevek od kmetijskih dohodkov v višini 0,50 % katastrskega dohodka.

Tretji je uvedel razširjeno zdravstveno zavarovanje kmetijskih proizvajalcev Okr. ljudski odbor v Ljubljani. Z razširjenim zdravstvenim zavarovanjem uživajo kmetijski zavarovanci v ljubljanskem okraju praktično vse tiste oblike zdravstvenega varstva, ki so zagotovljene delavcem in uslužbencem, in sicer brez neposrednega doplačila k stroškom za te storitve. Z razširjenim zdravstvenim zavarovanjem so zagotovljene zavarovancem brezplačno vse pravice osnovnega zdravstvenega zavarovanja, ta sklad namreč plača razliko stroškov, ki je ne poravna osnovno zdravstveno zavarovanje in katero so morali prej plačati zavarovanci sami.

Razen tega imajo zavarovanci iz razširjenega zdravstvenega zavarovanja še:

1. pravico do brezplačnega prevoza, kadar je tak prevoz iz zdravstvenih razlogov nujno potreben, za osebo, ki se je življenjsko nevarno poškodovala ali glede katere so nujni zdravniški posegi v bolnici. V takih primerih poravna sklad razširjenega zdravstvenega zavarovanja razliko v višini 10 %, ki so jo doslej plačevali zavarovanci;

2. pravico do brezplačne nabave očal pod pogoji, ki veljajo za osebe, zavarovane po zakonu o zdravstvenem zavarovanju delavcev in uslužbencev;

3. pravico do brezplačnega zdravljenja zobnih in ustnih bolezni ter do zobotehničnih in zobno-protetičnih del.

V primerjavi z delavskim zavarovanjem kmetijskim zavarovancem niso zagotovljeni ortopedski pripomočki in proteze ter prevozi z reševalnimi vozili, razen v nujnih, življenjsko nevarnih primerih.

Za finansiranje razširjenega zdravstvenega zavarovanja plačujejo kmetijski proizvajalci poseben osebni prispevek v letnem znesku 300 din za vsako zavarovano osebo in poseben prispevek od kmetijskih dohodkov v višini 2 % od katastrskega dohodka. Zavarovanci uživajo pravice iz razširjenega zdravstvenega zavarovanja od 1. julija 1961 dalje.

Tudi v nekaterih drugih okrajih že razmišljajo o uvedbi razširjenega zdravstvenega zavarovanja, zlasti v mariborskem okraju, drugod pa so mnenja, da še ni prišel čas za razširitev osnovnega zdravstvenega zavarovanja kmetijskih proizvajalcev oziroma, da gospodarska zmogljivost kmetijskih proizvajalcev še ne dopušča uvesti to zavarovanje. Takšno je stanje predvsem v murskosoboškem, novomeškem in koprskem okraju, kjer je zasebno kmetijstvo slabše razvito in tudi bolj razdrobljeno, število kmetijskih proizvajalcev in zlasti njihovih svojcev pa sorazmerno večje. Vendar smo lahko prepričani, da ne bo več dolgo, ko bo tudi v teh okrajih večina kmetijskih proizvajalcev zahtevala, da se uvede razširjeno zdravstveno zavarovanje, čeprav morda z manjšimi pravicami.

Uvajanje razširjenega zdravstvenega zavarovanja kmetijskih proizvajalcev pomeni

nov pomemben korak v izboljševanju zdravstvenega stanja kmečkega prebivalstva. Zdravstvene ustanove — razen morda zobozdravstvene — so v naši republici že sposobne uspešno intervenirati v vseh primerih tudi pri kmetijskih proizvajalcih. Ko se bo z dviganjem zdravstvene prosvete povečala tudi potreba kmetijskega prebivalstva, da v vseh primerih in pravočasno

išče zdravstveno pomoč, kadar je ta potrebna, se bo še bolj pokazala nujnost uvedbe osnovnega in posebej še razširjenega zdravstvenega zavarovanja kmetijskih proizvajalcev. Urejeno zdravstveno zavarovanje kmetijskega prebivalstva pa bo znatno vplivalo na izboljševanje zdravstvenega stanja tudi na našem podeželju.

Janez Erjavec

Skrite rezerve v kmetijstvu

V Sloveniji imamo vsako leto deset tisoč ust več, ki žele jesti. Zaradi močnega razvoja industrije in drugih gospodarskih vej raste število nekmečkega prebivalstva, hkrati pa rastejo zahteve prebivalstva po obilnejši in boljši hrani. Zaradi tega nalaga družba našemu kmetijstvu zelo važno nalogo, naj toliko poveča proizvodnjo, da bodo krite vse potrebe prebivalstva, da pa bomo hkrati tudi kolikor mogoče poceni pridelovali.

Pridelovati več in bolje kakor doslej in pridelovati poceni, da bo potrošnik po zmernih cenah lahko dobil vse, kar potrebuje za vsakdanjo zdravo hrano, nas pa sili, da iščemo nove poti in izkoristimo kar največ skritih rezerv, ki jih imamo v kmetijstvu.

Uspešno kmetovanje otežkočajo zelo številna majhna in razdrobljena privatna kmetijska gospodarstva, na katerih brez načrtne medsebojne povezave ni mogoče rentabilno gospodariti in tako tekmovati s kmetijskimi proizvajalci drugih naših republik in drugih držav. V svetu, zlasti v Ameriki in v Sovjetski zvezi, se je namreč pokazalo, da lahko rentabilno gospodarijo le na velikih kmetijah, ki posedujejo 400 do 500 ha zemlje, največjo rentabilnost pa dosejajo celo posestva z več kakor 1000 ha zemlje.

Tudi naša najnovejša izkustva kažejo, da je mogoče uspešneje gospodariti na velikih kmetijskih gospodarstvih, zato so se manjša družbena posestva začela združevati v velike agrokombinate, ki imajo poleg zemlje v svojih rokah še svoje predelovalne obrate, klavnice, mlekarne, tovarne močnih

krmil itd. Tudi po več manjših združenj se je združilo v večjo, da bodo lažje kos našim, ki jih postavlja družba.

Prvi rezultati takega združevanja so že vidni. Družbena proizvodnja v Sloveniji je že sredi preteklega leta dajala na trg 20.000 glav pitane goveje živine, 25.000 bekonov in poldrug milijon kilogramov perutninskega mesa. Mlečne farme družbenih kmetijskih gospodarstev so dajale potrošnikom že več kakor 60.000 litrov mleka dnevno in samo farma nesnih kokoši »Kras« Pivka je dajala na trg tedensko 100.000 potrošnih in 180.000 valilnih jajc. Družbeni prašičerejski obrati bodo na koncu petletke proizvajali preko 130.000 klavnih prašičev letno, zasebni kmetovalci pa naj bi v sodelovanju (kooperaciji) z družbenimi obrati dajali samo za trg preko 200.000 mesnatih prašičev. V letu 1965 se pričakuje, da bi organizirana proizvodnja klavne goveje živine znašala preko 66.000 ton ali 86% od skupne količine klavnih goved. Industrijski perutninarski obrati naj bi dajali 5 milijonov piščancev za cvrtje, 1 milijon pitanih rac in 110 milijonov potrošnih jajc. V poljedelstvu pričakujemo, da se bo proizvodnja na družbenih posestvih povprečno letno povečala za 33%, v kooperacijski proizvodnji pa za 13%. V obdobju do leta 1965 naj bi obnovili 3800 ha sadnih nasadov in preuredili okoli 3000 hektarov sadovnjakov, tako da bi mogli pridelati okoli 100 kg sadja na prebivalca letno. Predvideva se tudi obnova 1500 ha nasadov družbenih vinogradov, v katerih bi gojili zlasti namizne sorte grozdja.

Da bi zagotovili predvideno povečanje kmetijske proizvodnje, bo potrebnih letno okoli 12 milijard dinarjev za investicije v kmetijstvu. Zaradi tega bo potrebno zadržati vse sile in vse znanje, da bi z najboljšim gospodarjenjem pridelali čimveč kakovostnih pridelkov s čim manjšimi proizvodnimi stroški.

IZOBRAZBA MOČNO SREDSTVO ZA POVEČANJE IN ZBOLJŠANJE KMETIJSKE PROIZVODNJE

Naši stari očetje so kaj malo vedeli o sortah kmetijskih rastlin in njihovi vrednosti za kakovostno in veliko proizvodnjo, o kemičnih sredstvih za varstvo rastlin, o strojih za obdelovanje zemlje, o kombajnih za spravilo pridelkov, o gnojilih in njih uporabi in še manj o tem, da lahko s pomočjo kemičnih sredstev in radioizotopov spreminjamo lastnosti rastlin, jih varujemo pred propadom itd.

Sedaj znanost in tehnika zelo hitro napreduje tudi v kmetijstvu. Človek se je iztrgal iz objema zemlje in si počasi osvaja že druge svetove, zato si ne moremo več zamisliti, da bi bilo mogoče tudi v kmetijstvu dobro gospodariti, ne da bi uporabljali nove pridobitve znanosti in tehnike. Sleherni človek in tudi kmetovalec se dnevno srečuje z različnimi modernimi sredstvi, ki jim mnogokrat ne pozna niti imena, čeprav bi jih moral uporabljati, če bi hotel uspešno gospodariti. Za kmetovanje torej ne zadošča več samo praksa pri očetu, temveč se je potrebno nenehno izobraževati. Šele izobražen kmetovalec, tak, ki se je z branjem strokovnega berila in z izobraževanjem v šolah ali na tečajih dobro seznanil z vrednostjo novih pridobitev, takšen kmetovalec se bo rade volje oprijel novega načina kmetijske proizvodnje in se bo pri tem posluževal zadržne organizacije, ki mu lahko nudi tisto, kar omogoča proizvodnjo na velikih kmetijskih obratih.

Možnosti za izobraževanje je zelo veliko, mnogo več kakor kdajkoli prej. Po podatkih, ki jih je inž. Pavle Žaucer objavil v Socialističnem kmetijstvu (štev. 1, 1960, stran 1 do 18), je bilo na vseh kme-

tijskih šolah v Sloveniji v šolskem letu 1959/60 vpisanih 2420 slušateljev, in sicer:

na agronomskem oddelku Fakultete za agronomijo, gozdarstvo in veterinarstvo v Ljubljani	376
na Kmetijski sred. šoli v Mariboru: rednih dijakov	437
na izrednem oddelku za borbe in aktiviste NOB	28
na oddelku za odrasle v:	
Mariboru	196
Ljubljani	299
Rakičanu pri Murski Soboti	188
Vrbju pri Celju	193
Grmu pri Novem mestu	94
na Kmetijski srednji šoli v Rakičanu	40
na Kmetijski srednji šoli v Mariboru	80
na Vinarsko-sadjarski šoli v Svečini	60
na Vrtnarski šoli v Medlogu pri Celju	46
na Mlekarski šoli v Čirčah pri Kranju	42
na dvoletnih specializiranih šolah za kvalificirane delavce v kmetijstvu	341

Razen teh šol je delovalo še mnogo neobveznih dvoletnih kmetijsko gospodarskih šol, ki v dveh zimskih tečajih izobražujejo kmečko mladino v starosti od 15. do 18. leta. Družba pa skrbi tudi, da se delavci izobražujejo na svojem delovnem mestu, obenem pa ustanavlja še nove šole. Tako je bila preteklo leto ustanovljena Višja kmetijska šola v Mariboru, ki pomeni pravzaprav prvo stopnjo univerzitetnega študija.

Sedaj tudi ni več ovir, da bi marljivi in talentirani ljudje ne mogli preiti s šole nižje stopnje na šolo višje stopnje, prav do univerze. Tako je slehernemu omogočena izobrazba in s tem tudi napredovanje na delovnem mestu.

V kmetijstvu pa bolj in bolj uporabljamo načine in sredstva, kakršna uporabljajo druge veje gospodarstva, zlasti industrija. Zato je sodobna kmetijska proizvodnja privlačnejša za mladega človeka, kot je bilo staro kmetovanje, zahteva pa tudi manj telesnega napora, pač pa več znanja. Vse to nas sili, da se temeljito izobrazimo, da bomo kos vsem nalogam, ki nas čakajo.

NAČRTRNO GOSPODARJENJE V OBČINI IN ZADRUGI

V Sloveniji so talne in podnebne razmere zelo različne. Različne so tudi tržne možnosti za vnovčevanje kmetijskih pridelkov. Dobro vino na primer lahko pridelamo le v toplih vinogradniških legah, zdrav semenski krompir pa v hladnejših in višinskih legah. Zelo zgodnjo zelenjavo pridelamo v toplih, zlasti v obmorskih krajih ali pa pod steklom, kar seveda pridelovanje močno podraži.

Čeprav nam kmetijska znanost omogoča, da z izboljšanjem zemljišč, z osuševanjem ali namakanjem, s pravilnim gnojenjem in obdelovanjem urejamo talne pogoje za uspešno rast in razvoj rastlin, je vendar v mnogih primerih najceneje in najgospodarneje, da v določenem kraju pridelujemo v prvi vrsti tiste rastline, ki imajo glede na dane talne in podnebne razmere največ pogojev za uspešno rast, ne da bi bilo potrebno vlagati draga sredstva za izboljšanje teh pogojev.

Zaradi tega je naloga občin in zadrug, da glede na njihove talne in podnebne razmere ter možnosti prodaje tržnih viškov v svojem območju organizirajo in specializirajo kmetijsko proizvodnjo. Specializirana proizvodnja omogoča boljšo organizacijo dela, boljše izkoriščanje znanja in izkušenj in olajšuje mehanizacijo. Mehanizacija za enovrstno proizvodnjo je enostavnejša in zato cenejša, zelo raznovrstna proizvodnja pa zahteva zelo raznovrstne stroje, ki mnogo stanejo in so navadno premalo izkoriščeni.

Naj omenimo le nekaj primerov. Z žitnim kombajnom lahko požanjevemo in hkrati omlatimo okoli 10 ha žita v enem dnevu, s sodobnim prebiralcem za krompir sortiramo dnevno 3 do 5 vagonov krompirja, s traktorsko škropilnico za varstvo rastlin poškropimo po 5 in tudi 10 ha krompirja ali kakšne druge rastline itd. Posamezni kmetovalec bi tak stroj potreboval le kakšno uro na leto, ves ostali čas bi mu ležal neizkoriščen. Celo kmetijska zadruga z zelo različno in neorganizirano proizvodnjo morda ne bi mogla dovolj izkoristiti sodobnih kmetijskih strojev. Le veliki kmetijski obrati, na katerih je proizvodnja spe-

cializirana, lahko gospodarno izkoriščajo take stroje.

Kmetijska tehnika se naglo razvija, zaradi tega stroj zastari že v kakšnih 5 letih, skoraj v nobenem primeru pa ne moremo računati, da bi ga gospodarno lahko izkoristili več kakor 10 let. V tem času ga je treba amortizirati. Čim več delovnih ur je do tedaj napravil stroj, s tem manjšimi stroški je obremenjena ena strojna delovna ura in tem cenejše je lahko delo, ki ga je opravil stroj.

Pa še na nekaj ne smemo pozabiti. Naše kmetije imajo, kakor smo že omenili, zelo razdrobljene parcele, ki leže včasih po nekaj kilometrov narazen. Prevažanje strojev z ene parcele na drugo pomeni razmetavanje denarja, ker stroj pri prevozu ni koristno uporabljen, ker se pri prevozu po slabih poteh navadno še bolj kvari kakor pri delu, kar vse močno podražuje vsako dejansko opravljeno strojno uro.

Vse to nas sili, da v občini oziroma v kmetijski zadrugi skrbno preudarimo, kakšna smer proizvodnje je za tisto območje najprimernejša, v kakšnem obsegu in kako jo moramo organizirati, da bomo do kraja izkoristili sodobno mehanizacijo, ki naj poceni proizvodnjo in dá čim večje količine kakovostnega blaga za trg.

Zaradi rentabilnega gospodarjenja se danes tudi veliki trgovci in industrija ne morejo več zadovoljiti z zbiranjem majhnih količin neenotnega blaga pri majhnih pridelovalcih, ki so razkropljeni po obširnem področju. Sodobna trgovina in predelovalna industrija zahtevata, po možnosti v svoji neposredni bližini, velike količine enotnega in kakovostnega blaga, ki lahko zadovolji potrošnika, oziroma poceni proizvodnjo v industriji. Zlasti kmetijski pridelki, ki imajo razmeroma majhno ceno za 1 kilogram in se hitro kvarijo, ne prenesejo dolgih in dragih prevozov.

Najbolj smotno je, če občina oziroma kmetijska zadruga sama organizira predelavo kmetijskih pridelkov. To je pa možno le, če smo že vnaprej poskrbeli za pridelovanje surovin in poiskali trg za prodajo izdelkov. Brez načrtnega dela in temeljitega študija seveda ne gre. S pravilnim načrtovanjem in dobro organizacijo dela se

lahko izognemo vsem kasnejšim težavam, predvsem pa velikim dodatnim stroškom ali izgubi vloženega kapitala in truda.

V znanju torej in v pravilnem načrtovanju ter organiziranju kmetijske proizvod-

nje in predelave so skrite zelo bogate rezerve, ki jih ne smemo prezreti in pustiti neizkoriščene. Vsa kmetijska zakonodaja zadnjih let to ne le omogoča, temveč tudi močno podpira. Ing. Viktor Repanšek

Kmetijsko strokovno šolstvo v Sloveniji

V zadnjih letih so nastale v Sloveniji na vasi korenite spremembe. Družbena posestva in novi objekti, ki nastajajo s kooperacijo zadržnikov, se preurejajo v sodobne kmetijske obrate. V teh novih velikih obratih uvajajo specializirano proizvodnjo z novimi strokovno tehnološkimi procesi, ki zahtevajo uporabo kmetijskih strojev in kompleksne mehanizacije. Tehnična baza kmetijstva se torej hitro spreminja in tudi v kmetijski proizvodnji se uveljavlja dosledna delitev dela. V novih proizvodnih odnosih se znatno povečuje kmetijska proizvodnja in se dviga proizvodnost dela. Specializirana proizvodnja na velikih površinah, organizacija dela v velikih živinorejskih farmerskih obratih z novimi zootehničnimi ukrepi, delo s kmetijskimi stroji, novi agrotehnični in zaščitno-varstveni ukrepi in druge novosti pa terjajo strokovne kadre, veliko vsakovrstnih strokovnjakov, ki naj bi bili sposobni vse to organizirati, voditi in razvijati. Naše kmetijstvo potrebuje vedno več strokovno in praktično usposobljenih kadrov. Zato pa je bilo treba storiti več ukrepov, ki sedaj zagotavljajo, da bo moderna kmetijska proizvodnja v Sloveniji dobila dovolj sposobnih kmetijskih strokovnjakov.

Predvsem je bilo treba povečati število kmetijskih strokovnih šol in urediti sistem šolanja, ki naj bi omogočil, da bi se na vsaki stopnji šolanja izoblikoval strokovnjak z zaključnim znanjem, ki bi se lahko neposredno vključil v proizvodnjo, hkrati pa bi že tudi imel kvalifikacijo za prestop na ustrezno višjo stopnjo šole. Vsaka stopnja naj bi bila torej zaključni tip šole.

Od stare države smo podedovali majhno število šol oziroma majhno kapaciteto. Kmetijske šole pa so imele predvsem namen izobraževati tisto kmečko mladino, ki je nameravala po šoli ostati doma, na

svojih posestvih. Po drugi svetovni vojni pa se je položaj kmetijskega šolstva v Sloveniji bistveno zboljšal. Mreža kmetijskega šolstva se je razširila in izpopolnila. Leta 1940 smo imeli v vsej državi le dve kmetijski fakulteti, tri srednje kmetijske šole in devetindvajset nižjih kmetijskih šol. Danes ima samo Slovenija več kmetijskih šol. Leta 1947 je bila ustanovljena najvišja šolska ustanova v kmetijstvu: Agronomska fakulteta v Ljubljani, ki je do sedaj dala že 290 inženirjev agronomije. Lani je bila v Mariboru ustanovljena Višja kmetijska šola ali prva stopnja fakultete. Kmetijska srednja šola pa je bila v Mariboru ustanovljena že l. 1956. Med šolskim letom 1946/47 je delovalo v Sloveniji že 22 kmetijskih in gospodinjstkih šol z okrog 800 učenci. Pozneje je bila ustanovljena v Medlogu pri Celju še dvoletna vrtnarska šola, jeseni leta 1956 pa pri Kmetijski srednji šoli v Mariboru kmetijska strojna šola. Le-ta je najprej prirejela traktorske tečaje, pozneje pa se je spremenila v dvoletno strojno šolo za kmetijske strojnike. Do leta 1959 pa so bile ustanovljene še dvoletne specializirane kmetijske šole, in sicer: 4 živinorejsko-poljedelske šole (Grm pri Novem mestu, Poljče na Gorenjskem, Šentjur pri Celju in Ravne pri Pivki), 3 poljedelsko-živinorejske šole (Rakičan pri M. Soboti, Turnišče pri Ptuj, Vrbje pri Zalcu s poudarkom na hmeljarstvu), sadjarsko-vinarska šola v Ložah pri Vipavi, sadjarsko-živinorejska šola v Radni pri Sevnici in vinarsko sadjarska šola v Podgradu pri Ljutomeru. Leta 1950 so v Sloveniji začele delovati tudi neobvezne dvoletne kmetijsko-gospodarske šole, ki v dveh zimskih tečajih zbirajo kmečko mladino. Samo leta 1954/55 je delovalo v Sloveniji okrog 250 kmetijsko-gospodarskih šol s 7214 učenci. Od takrat pa pada število šol in učencev. V 10 letih

je do sedaj to šolo obiskovalo nekaj nad 43.000 učencev.

Kmetijske strokovne šole so vsa leta po vojni vzgajale strokovne delavce za državna posestva, združne ekonomije, kmetijske zadruge, vrtnarije in mlekarne. Absolventi enoletnih šol pa so se večinoma vračali domov na svoja posestva. Da pa bi vsaj deloma takoj zadovoljili velike potrebe po strokovnih kadrih, posebno v neposredni proizvodnji, so na predlog Glavne združne zveze LRS pri Kmetijski srednji šoli v Mariboru leta 1959/60 začeli delovati oddelki za odrasle, ki so bili še na petih drugih krajih (v Mariboru, Ljubljani, Rakičanu, Vrbju in na Grmu). Te šole za odrasle so dale letos nekaj manj kot 1000 kmetijskih tehnikov. Glede na to, da so bili v šolah za odrasle kmetijski delavci z večletno prakso v kmetijski proizvodnji, so lahko predelali snov za 4-letni študij v 2 letih. Tako je sedaj v kmetijstvu, v proizvodnji in javnih službah zaposlenih okrog 2500 kmetijskih inženirjev in tehnikov. Vsako leto pa dajo redne kmetijske šole različnih stopenj okrog 600—700 absolventov.

Za tako hiter razvoj kmetijske proizvodnje, ki je značilen za vso Jugoslavijo, dajejo vse te šole še premalo kmetijskih strokovnjakov. Zlasti premalo je kvalificiranih delavcev — specialistov. Le-teh bi takoj potrebovali nad 10.000, ob koncu petletnega načrta o razvoju kmetijstva pa najmanj 30.000. Da bi kmetijski proizvodnji zagotovili strokovnjake, so že lani na nekaterih večjih posestvih, letos pa na skoro vseh, ustanovili centre za izobraževanje kmetijskih delavcev na delovnih mestih. Ti centri organizirajo posebne tečaje za svoje delavce, pa tudi za delavce iz bližnje in daljne okolice. Tako je bilo do sedaj že nekaj takih tečajev za molzače, za pridelovalce krme, za mlekarje, za traktoriste itd. Ni še podatkov o prvih uspehih, nedvomno pa bodo Centri usposobili na delovnih mestih precej kmetijskih delavcev.

Vzporedno s povečanjem kmetijskih šol in njihovih kapacitet pa je bilo treba bistveno spremeniti tudi učne načrte posameznih stopenj. Doslej so namreč učni načrti vseh stopenj temeljili na načelu, da so šole v prvih letnikih ali semestrih po-

sredovale splošno izobraževalne in osnovno teoretične predmete. Na tako pridobljeno znanje so šole v višjih letnikih naložile znanje strokovnih predmetov in usmerjale študente v specialne stroke. Po novi reformi, ki se je uveljavila lani, se je to načelo spremenilo v osnovi. Pouk strokovno praktičnih predmetov je odslej uveden na vseh stopnjah že v prvih letnikih, s poukom splošno teoretičnih predmetov pa se dopolnjuje le v toliko, da morejo učenci pravilno razumeti in obvladati snov strokovnih predmetov. To reformo je narekovala specializacija kmetijske proizvodnje. Nemogoče je namreč, da bi posameznik mogel obvladati enako dobro vse kmetijske stroke in bi vedno sproti sledil vsem novim izsledkom. Ker pa naša kmetijska proizvodnja potrebuje predvsem strokovnjake-specialiste, je pri šolanju kmetijskih strokovnjakov in delavcev potrebno ožje usmerjanje in manj širokega splošnega znanja. Tako učenci v istem času lahko iz svoje stroke pridobe več praktičnega in teoretičnega znanja, po končanem šolanju pa se takoj vključijo in uveljavijo v proizvodnji. Seveda je bilo treba učne programe tako preurediti, da učna snov na vsaki višji stopnji dopolnjuje, razširja in pogloblja na nižji stopnji pridobljeno znanje, hkrati pa še na nobeni stopnji po nepotrebem ne ponavlja.

Za izvedbo takih učnih načrtov pa je bilo treba kmetijske šole bolje opremiti s kmetijskimi stroji in drugimi učili in urediti šolska posestva. Kar največ uspehov imajo šole na tem področju, ki so se za praktični pouk povezale z bližnjim kombinatom ali družbenim posestvom. Tako so učenci sredi proizvodnje in pridobe znanje v proizvodnji sami.

Glede na vse gornje je sistem rednega kmetijskega strokovnega šolstva v Sloveniji nekako takšen:

Osemletke usmerjajo učence za bodoče življenje. Na prvo stopnjo kmetijsko strokovnih šol prihajajo učenci po uspešno dovršeni osemletki. Kmečki mladini pa, ki ostane po obveznem osnovnem šolanju doma na vasi, so namenjene kmetijsko-gospodarske šole. Te so najprimernejše za množično usposabljanje vaške mladine. Z izboljšanjem strokovnega in splošnega zna-

nja vaške mladine te šole namreč omogočajo hitrejše prodiranje kmetijske tehnike, dvigajo kulturno raven vasi ter ustvarjajo pogoje za lažje in učinkovitejše premagovanje zaostalosti.

Prejšnje dvoletne specializirane šole so po novi reformi in z novim učnim programom postale prva stopnja kmetijskih šol. Specializirane so po kmetijskih strokah tako, da se učenci usposabljujejo za eno ali več delovnih mest v proizvodnem procesu samo ene od kmetijskih strok. S praktičnim delom in z obvezno enoletno prakso na specializiranem obratu pridobe učenci potrebno spretnost za opravljanje poklica, strokovno teoretično znanje iz svoje stroke pa dobe v dveh semestrih pouka. Absolventi teh šol dobe naziv kvalificirani delavec v kmetijstvu — poljedelec, živinorejec, sadjar itd. Lahko pa se vpišejo dalje na ustrezni oddelek kmetijske šole druge stopnje.

Šola druge stopnje (to sta prejšnja III. in IV. letnik Srednje kmetijske šole) usposablja učence predvsem za skupinske vodje in delovodje manjših obratov. Zaposleni pa so tudi v kmetijskih laboratorijih kot laboranti, instruktorji in demonstratorji v kmetijskih šolah in kot pomožni strokovni uslužbenci v kmetijskih projektivnih birojih itd. Absolventi dobe naziv tehnika — poljedelca, živinorejca, kmetijskega laboranta itd. Na šolah druge stopnje bodo oddelki (ker je reforma v veljavi šele drugo leto) za poljedelstvo, živinorejo, sadjarstvo, vinogradništvo, vrtnarstvo, mlekarstvo, strojništvo itd. Ti specializirani oddelki bodo delovali tam, kjer bodo zahtevale potrebe v proizvodnji nekega proizvodnega okoliša. Verjetno bodo postali še to jesen (1962) sedanji oddelki za odrasle pri KŠŠ v Mariboru, in sicer v Rakičanu, v Vrbju, na Grmu in v Ljubljani. Tudi Koprsko bo verjetno potrebovalo kmetijsko šolo druge stopnje. Sedanji šoli prve stopnje za vrtnarstvo in mlekarstvo v Celju in v Kranju imata možnost, da se razvijeta v kmetijski šoli druge stopnje. — Take kmetijske šole prve kot druge stopnje pa bodo imele možnost organizirati podobne šole za odrasle, kjer bi se lahko usposabljali ljudje iz prakse.

Visokošolski študij na agronomski fakulteti ima po novem tri stopnje. Višja kmetijska šola v Mariboru ter I. in II. letnik ljubljanske agronomske fakultete sta prvi stopnji visokošolskega študija, ki bosta dajali »obratne inženirje« (za naziv se še niso domenili), organizatorje proizvodnje specializiranih obratov, in sicer iz glavnih kmetijskih strok: poljedelstva, živinoreje, vinogradništva in sadjarstva. Kar je bistveno pri tej reformi, je to, da obsega učni načrt za dve leti visokošolskega študija na prvi stopnji učno snov glavnih strokovnih predmetov s praktičnim delom. Iz teoretičnih predmetov pa jemljejo snovi le toliko, kolikor je potrebno za razumevanje snovi pri strokovnih predmetih. Namen te reforme je, da se po končanem študiju na prvi stopnji čim več absolventov takoj vključi v proizvodnjo. — Seveda imajo absolventi prejšnjih kmetijskih šol druge stopnje pravico vpisa v prvo stopnjo visokošolskega študija; po členu 5. pa celo ljudje iz prakse, brez potrebne šolske izobrazbe, če uspešno opravijo preizkusni izpit.

Druga stopnja fakultetnega študija agronomije bo po novem trajala tudi dve leti. Študentje na tej stopnji bodo pridobili primerno teoretično izobrazbo, ekonomsko znanje in družbeno razgledanost tako za samostojno reševanje proizvodnje in ekonomskih problemov večjega kmetijskega obrata kakor tudi za delo v raziskovalnih in strokovno pedagoških ustanovah.

Tretja stopnja, podiplomski študij, pa bo kot samostojna oblika visokošolskega študija vzgajala visoko šolane strokovnjake za specialiste in raziskovalne delavce. Kmetijski strokovnjaki, ki so se v praksi kot specializirano kmetijski strokovnjaki pri večletnem delu uveljavili in usposobili, bodo svoje znanje teoretično poglobili in razširili ter dobili po končanem študiju naziv — specialist.

Vse opisano je deloma že sistem kmetijskega strokovnega šolstva v Sloveniji, deloma pa se reforma šole izvaja. Kljub velikim težavam, ki bodo še nastale v tem razvoju, je popolnoma gotovo naslednje: imamo pogoje, da bomo vzgajali kadre vseh vrst hitreje kakor kjerkoli v svetu, da kvaliteta in znanje teh kadrov ne bo manjša in manj uporabljiva.

L. J.

Janez Jalen — sedemdesetletnik

Na Rodinah v brezniški župniji, ki nam je dala Janšo, Čopa, Prešerna, Pogačarja, Finžgarja, Vovka in več drugih pomembnih mož, se je pred sedemdesetimi leti (26. maja 1891) rodil pisatelj Jalen. Nekoč je sam zapisal, da je vsa slovenska zemlja tako lepa, da človek kar ne ve, kje bi se ustavil z mislijo, vendar mu je bil svet pod Stolom

zmerom najljubši, iz njega je zrastel, od otroških let ga je s paznim očesom in budnim ušesom spoznaval, preden je doumel, kako sta si človek in zemlja pod njim povezana med seboj. Oče, cerkovnik v Rodinah, ki mu je umrl deset let staremu, je bil skušen in razgledan mož. Pri njem so se radi zlasti ob zimskih večerih shajali možje iz vasi, posedali ob peči, kadili tobak in si pripovedovali. To pripovedovanje je bilo za mladega Jalena, ki je kot bister šolarček poslušal na peči, prva in najbolj nazorna pisateljska šola. Oče ga je tudi rad jemal na planine pod Stolom, mu spotoma pripovedoval čudovite stvari, ga opozoril na vsako divjad, na vsako sled, na vsako rožo in ga zmlada naučil gledati le-

poto narave. Poleg te šole ob očetu je Janez Jalen štiri leta hodil v šolo na Breznici, nato dve leti v Ljubljani, gimnazijo z mäturo pa je naredil v Kranju. Bogoslovje je dokončal v Ljubljani, pel leta 1915 na Breznici novo mašo in bil nato nastavljen za kaplana v Srednjo vas v Bohinju. Lepote bohinskega sveta je Jalen prav tako vzljubil, kot je ljubil Stol in njegove planine. Zato je kaj nerad šel na svetega Florijana dan 1917 za vojnega kurata. Vendar se je v Bohinju oglašal med vojsko ob vsakem dopustu, kot katehet je pozneje vsake počitnice odšel najprej v Bohinj; na Triglav, kamor je hodil vsako leto po večkrat, je kar redno vsaj na eno stran hodil skozi Bohinj. Iz te navezanosti na Bohinj, na jezero, na Triglav in Savico ter na okoliške planine in hribe, na bohinsko zemljo in njene ljudi se je Jalenu poleg Cvetkove Cilke in Tropa brez zvoncev porodilo tudi več krajših njegovih povesti in novel.

Konec vojske je Jalen dočakal v Lebringu, po vojski je nekaj časa v Besnici nadomestoval za špansko obolelega župnika in zgodovinarja Pokorna, potem je pol leta kaplanoval v Črnomlju, nato leto dni v Stari Loki, od koder je šel za pol leta za kaplana k Finžgarju v Trnovo v Ljubljani, po opravljenem župnijskem in katehetskem izpitu pa je bil nastavljen v Mostah pri Ljubljani. V naslednjih letih srečujemo Jalena kot kurata v bolnišnici na Studencu, potem kot ekspozita v Notranjih Goricah na Barju, kjer je prebil štiri leta, se nato preselil v Ljubljano, romal leta 1948 v Grahovo pri Cerknici, kjer je celih deset let samo duše pasel, pisal pa skoro nič. Na pobudo Mohorjeve družbe, naj vendar prime spet za pero in naj napiše tolikokrat obljubljene Vozarje, se je preselil v Ljubno na Gorenjskem, kjer še danes župnikuje in piše in skuša izpolniti obljubljene načrte.

To so postaje Jalenovih dušnopastirskih služb in se mu jih je do sedemdesetletnice res dosti nabralo. Vsaka izmed teh postaj ima svoje sledove tudi v njegovem pisateljskem delu, čeprav sta najbolj vidni Bohinj in svet pod Stolom, pod katerim je

zrastel in v katerega se je vrnil v svojih zrelih letih, kot sam pravi, da izpolni še tisto, kar ga teži: končal bi rad Vozarje, povest Bremena in še kaj.

V našem leposlovju se je Jalen uveljavil razmeroma pozno, čeprav se je jel zgodaj oglašati. Domotožje med prvo svetovno vojsko mu je dalo pobudo, da je v Lebringu, kjer je služil kot vojni kurat, začel pisati dramo *Dom*, ki pa jo je končal šele v Stari Loki. To je najboljša Jalenova ljudska igra in hkrati prvi del široko zasnovane dramske trilogije. V tej trilogiji z deli: *Dom Srenja*, *Bratje*, katere osnovna misel poudarja delo za dom, za skupnost in za bratsko sožitje med ljudmi, je *Dom* dramsko najmočnejše oblikovano delo. Igra je še kot rokopis doživela prvo uprizoritev na domačem odru v Železnikih, kjer so jo igrali v režiji prof. Franceta Koblarja kmalu po vojski. Drama je bila natiskana šele leta 1923 v Domu in svetu, nato je izšla še posebej v knjižni izdaji in je doživela uspeh

Janez Jalen, abiturient leta 1911

Jalen pred Maleševim sv. Krištofom na cerkvi v Ljubnem

tudi v Slovenskem narodnem gledališču v Ljubljani, kjer so jo igrali prvič leta 1923, nato pa zopet leta 1941. Tudi vernedušna igra *Grobovi* in burka *Lesena peč* sta bili pred vojsko na ljudskih odrih hvaležno sprejeti in večkrat igrani. Leta 1929 je izhajala v Domu in svetu Jalenova igra *Nevesta*.

Bolj kot v dramatikki se je Jalen uveljavil v prozi, kjer je presenetil že s svojo prvo povestjo *Ovčar Marko*, z našo najlepšo pastirsko idilo. V njej je Jalen pokazal dokaj pisateljske moči, zlasti je posrečen oblikovalec manjših prizorov, čudovito zna orisati lepote narave, naših planin in gora; ob šoli, ki jo je imel ob pisanju *Ovčarja Marka*, bi se Jalen lahko razvil v pisatelja z večjo umetniško silo in širšim pripovednim snovanjem. Povest je po izhajanju v dveh letnikih *Mladike* doživela več izdaj in je nazadnje izšla kot prvi del široko zasnovanih *Vozarjev*, ki sta jim sledila drugi in tretji del — *Tri zaobljube* in *Izpodkopana cesta*, četrti del pisatelj piše in ga je naslovil *Uporna zemlja*, v načrtu pa ima še peto in šesto knjigo te obsežne povesti o vozarjih — *Dragi bregovi* in *Most pod zemljo*.

Rodine, Jalenova rojstna vas. Na sliki je videti pravzaprav samo cerkev. Spredaj na levi je mrtvašnica, na desni pa Jalenov sadni vrt. Zadaj se vidi konec slemena pisateljeve rojstne hiše

Četrta knjiga bo pripovedovala, kako so gradili tržaško železnico in kako je Barje kot nenasitna pošast goltalo gradbeni material. Peti del *Vozarjev* nam bo pripovedoval, kako so graditelji gorenjske železnice morali v živo skalo vsekavati pot železni cesti, za katero je Jalenova mati še kot Knafljeva dekla vozarila. Povest šeste

knjige z naslovom *Most pod zemljo*, ki ga gradi nemštvo čez slovensko ozemlje do morja, pa je Jalen že sam doživel.

V planinskih hribih se dogajata dve naslednji Jalenovi povesti: *Cvetkova Cilka* in *Trop brez zvoncev*. V prvi nam opisuje usodo Cvetkove domačije na Koprivniku nad Bohinjem po prvi svetovni vojni. V svoji drugi povesti — *Trop brez zvoncev* nam je Jalen spet odkril lepote bohinskega kota in planinskega sveta okrog Komne. *Trop brez zvoncev* je kritika ocenila za našo najlepšo lovsko-planšarsko povest.

Niz krajših novel, zgodb in črtic, ki jih je svoj čas objavil v raznih revijah, je pisatelj zbral in izdal v knjigi z naslovom *Previsi* (1940).

Povest *Ograd*, ki je leta 1940 izhajala v *Domu in svetu* (samo prvi del), bo izšla letos v celoti pri Mohorjevi družbi in bo po obsegu doslej največje Jalenovo delo. Povest se godi v begunjski ženski kaznilnici od marca 1886 do aprila 1890, kjer mlada zdravnikova žena prestaja kazen, ki jo je prevzela nase namesto moža, ki je bil ponaredil podpise na menicah.

Bivanje v Notranjih gorica na Barju je odprlo Jalenu nov svet. Zamikalo ga je

Ljubno na Gorenjskem

davno življenje ljudi in živali na Barju, ko je bilo to še kot velikansko jezero. Iz zagledanosti v to preteklost in ob skrbnem pregledovanju zgodovinskega gradiva se je v Jalenovi domišljiji razpletla obširna povest v treh knjigah: *Rod*, *Sam* in *Vrh* pod skupnim naslovom *Bobri*. Povest je izšla najprej v letih 1942/43, nato pa 1956 pri Mladinski knjigi. Z živo domišljijo za živ-

delu. Svet Notranjske in Cerkniškega jezera ga je navdušil, da je začel pisati pravljico povest *Trmec*, ki je pa — žal — doslej še ni končal. V njej bi predvsem šolski mladini živo popisal skrivnost presihajočega Cerkniškega jezera.

Nedokončana je ostala tudi pisateljeva povest iz življenja lovcev na Pokljuki — *Sončne sence*, ki jo je pod psevdonimom

Jalenova rojstna hiša, Rodine št. 2

ljenje v preteklosti je pisatelj opisal lepoto nekdanjega Barja in trdo življenje njegovih prebivalcev — koliščarjev, ki so živeli od lova in živinoreje. Vsa zgodba, ki jo je pisatelj spletel ob rodu Brkatega Soma, je prepletena z lepimi opisi narave; z menjavo letnih časov in pokrajine, dela in življenja, navad, skrbi in radosti koliščarjev, dalje z opisi živalskega sveta, lova in pohodov v tuje kraje. Vse to pa dopolnjuje kopica zgodovinskih pripovedi, kot so pohod davnih prebivalcev naše dežele do morja, do žitnih polj ob bregovih Drave, prebujeni pohlep po rudah, srečanja s tujci itd.

Deset let življenja v Grahovem pomeni veliko vrzel v Jalenovem pisateljskem

Podskokarjev Janez objavil v Lovcu. V verskem listu Družina je leta 1954/55 izhajala povest iz kmečkega življenja *Razpotja*.

Mimo že omenjenih načrtov ne smemo prezreti zamisli Jalenove povesti o Triglavu — *Gora mogota* naj bi se imenovala. Nekaj je ima že napisane, boji se pa, da tudi tega dela ne bo mogel dokončati.

Pisatelju Janezu Jalenu ob njegovi sedemdesetletnici želimo zdravja in poguma, da bi se mu pero še dolgo ne zataknilo in bi tako mogel v lepem Ljubnem, kjer se mu odpira ves gorenjski svet s čudovitim venčcem gora, zelenih planin in gozdov, uresničiti čimveč svojih načrtov! Jože Dolenc

P. Alojzij Horvat

Kdo v Ptujju in še daleč naokrog ga ni poznal? Kljub ohromelosti, ki je 17 let stiskala in mrtvila njegovo telo, je bil vedno vdan v božjo voljo, vedno nasmejan in dobre volje. Mladi in stari iz domače župnije in od drugod so tako radi potrkali na vrata njegove sobice. Vsakega je z veseljem sprejel; mnogi, ki so jih trle preizkušnje življenja, so šli potolaženi od njega, saj je s svojim zgledom in s svojo duhovniško besedo vsakega dvigal. Skoraj ni bilo dneva, da ne bi vsaj nekaj vernikov prišlo v njegovo sobico iskat miru in tolažbe pri sv. spovedi.

Za Mohorjevo družbo menda ni bilo bolj navdušenega poverjenika od njega; zato pa je v njegovi minoritski župniji Sv. Petra in Pavla v Ptujju številno mohorjanov največje izmed vseh slovenskih župnij že skozi vsa leta od osvoboditve sem. Četudi priklenjen na sedež in svojo mizico, ni mogel sam nikamor, je vendarle imel zelo natančno kontrolo o mohorjanih v vsaki vasi. Zelo je bil vesel nove izdaje slovenskega sv. pisma in se je z veliko ljubeznijo zavzel, da bi božja knjiga prišla v vsako hišo. Nekateri so mu prinesli I. zvezek nazaj, češ da so notri pohujšljive stvari, toda on jih je lepo poučil, da svetopisemske zgodovinske knjige poročajo tudi o grdih rečeh, ki so jih ljudje počenjali, vendar tega nikakor ne odobravajo, ampak poročajo tudi o kaznih, ki so sledile.

P. Alojzij se je rodil 28. 12. 1912 v župniji Sv. Lovrenc v Slov. goricah. Kot dijak je vstopil v minoritsko semenišče v Ptujju in je leta 1936 pel novo mašo v rojstni župniji. Pred vojno je služboval kot kaplan pri Sv. Vidu pri Ptujju in pri Sv. Petru in Pavlu v Ptujju. Ko je leta 1941 pridrvela v naše kraje nemška soldateska, je bil pokojni p. Alojzij skupaj s svojimi sobrati in ostalimi ptujskimi duhovniki med prvimi od gestapovcev pregnan na Hrvaško. Sredi noči so jih naložili na vojaški kamion, ki je odpeljal mimo Borla proti hrvatski meji. Kar se nekje na samem sredi gozda avto ustavi, povelje se je glasilo: vsi izstopite in se postavite v vrsto! Gestapovci so jih ponovno prešteli, nato pa so se postavili pred nje in začeli rožljati z orožjem. Vsi so bili prepričani, da jih bodo postrelili. Vendar tega niso storili, ampak so divje zarjaveli: Marš! Tisti trenutek so se vsi razbežali, kakor je kdo mogel, gestapovci pa so za njimi ropotali z orožjem. P. Alojzij je ob tem dobil zlom živcev. Gestapovci so se nato odpeljali nazaj v Ptuj, njihove žrtve pa so se zopet polagoma zbrale na cesti onstran hrvatske meje. Vsi so se oddahnili, ko niso več videli pred sabo zveri v človeški podobi. Počasi so se pomikali peš proti Varaždinu, le p. Alojzij je komaj premikal noge. Dva sobrata sta ga podpirala in tako je s težavo prišel do Petrijanca. Tamkajšnji župnik je dal zapreči konja ter ga je zapeljal do Varaždina.

V Zagrebu so mu zdravniki toliko pomagali, da je mogel nekaj časa kaplanovati v Brdovcu, toda ozdravel ni. Po osvoboditvi je bil prepeljan iz zagrebske bolnišnice v ptujski minoritski samostan med svoje sobrate. Tu je njegovo življenje dogorevalo, dokler ni 1. decembra 1960 ugasnilo.

Pogrebno sv. mašo z lepim spominskim govorom je opravil lavantinski škof dr. Maksimilijan Držečnik, ki je tudi vodil spreved na okoliško pokopališče. Pogreba se je udeležilo do 40 duhovnikov in mnogo ljudstva ter pokojnikovih prijateljev. Naj si odpočije v Bogu, čigar zvesti služabnik je bil na zemlji!

M.

Kdaj pride spet sneg

S komolcem je odpahnil vrata na balkon. Nato se je z nekakšnim plavalnim spustom zleknil na bergli. Do ležalnega stola je prišel skoraj v teku, v gostem živahnem skakljanju. Toda v tem, kako je potem loveč ravnotežje obešal bergli na ograjo, je bila nebogljenost, nemoč.

Spustil se je vznak in vrgel glavo nazaj.

Balkon, cementna ploskev v okviru glinastih posod s posušenimi stebli aster, se je odpiral na trg sredi predmestja, kjer je lahko zdaj opazoval prvo jutranje gibanje na pločniku med zmeraj isto prodajalno konjskega mesa in zmeraj isto delavsko mlekarnico. Tudi drugi balkoni naokrog so po malem oživljali. Od nekdaj je odmevalo stepanje težke preproge, ko da bi udarjal stepalnik po vodi. Otrok, ki so ga v zibelki prinesli na zrak na bližnjem balkonu, se je počasi izdiral, premagan od svežine. Zgoraj je nekdo sekljal trske za podnet, dokler ga ni premagal kašel.

Za hip se mu je zdelo, da je tisti kašel preglasil vse drugo, napolnil trg, se razdnel čez jutro.

Vzdignil je oči čez vrsto vlažnih streh in dalje čez nekaj telefonskih drogov v posineli jutranji meglici in jih uprl v rjavkasti zaslon gora na severu.

Tista planota, ki je tam v dalji rasla iz gmajne kakor obzidje, mu je zmeraj budila vtis divjine, odljudnih dalj, mrzlih gozdnatih prostranstev. Morda je bila le sugestija v tem, da se mu je zazdelo, da razlikuje tam celo navpično goščo debel. Kdove, če je zaneslo koga ob tej uri? Je bilo kaj živega tam? Kakšen drvar? Ali pa ni bilo nikogar — samo gozd, v mrtvi rjavini prve zime?

8. november.

Zapestna ura mu je kazala tudi koledar.

Kaj je bilo le to — čas, leta, meseci, dnevi. Da, to posinelo jutro, to brezoblično nebo, ta tuja otrplost v vsem, to njegovo sedenje, tisti bergli — prav to je pomenil ta datum.

Z glavo nazaj je še zmeraj upiral oči tja gor, kjer mu je tisto zleknjeno pogorje dajalo misliti na velikanskega počivajočega mroža, s privzdignjeno tolsto glavo Nanosa.

In kakor da bi se na mroževem hrbtu dvigala čokata plavut, se je malo na levo bočil iznad umazanega brezbarvja obletelih listnatih gozdov vrh, s temnim klobukom igličevja.

Kaj so to leta, meseci, dnevi?

Kolikokrat si je bil rekel, da mora iztakniti na špecialki tisti vrh. Toda to je bilo nekako tako, kakor če bi hotel najti datum prve ljubezni. Ali niso nekatera doživetja premočna, da bi rabila še drobnjakarskih podatkov? Tako je po petnajstih letih ostajalo tisto samo vrh, Vrh brez imena, Vrh 8. novembra 1945.

Številka je bila postala ime.

Kaj je hotela zdaj tista mravljinčja vsakdanost okrog njega? Tisti kamion tam pred mlekarnico, iz katere je mlekarnar zdaj vlačil mrežaste zaboje z mlekom z obsedeno naglico tatu, ki mu je vsaka sekunda dragocena? Da, in tisti starec, ki je sekljal in pokašljeval, sekljal in pokašljeval. In sirena, tam v dimnatem kaosu pristanišča. Kaj je bil čas — novi bloki so goltali travnike, današnji dan je goltal jutrišnjega, življenje se je valilo okrog njega kakor zmeraj isto skaljeno vodovje.

Gozd.

Kakšno je bilo zdaj jutro tam, na Vrh?

Njegova zelena poletna bujnost se je bila potajila v nevidno snovanje korenin. Kače so se zalezle globoko med skale in ptiči, njegovi roparski prebivalci, so se iz grozeče predzimske tišine preselili bliže k cestam, k njivam, k človeku. Toda kaj je bilo to za Vrh? Kaj je njemu pomlad z gomanjem trav in s prhutanjem peruti? In kaj mu je jesen, v pogrebnih gomilah rjastih listnikov, kaj mu je mrtva golota obletelih vej, negibnost, tišina? Kakor sredi dveh mutastih večnosti pokne na tleh zapozneli želod. Ne, to je tišina, ko da ni bilo nikdar glasu v nji. Ko da je tam okoli vrha v milijonskem kolobarju divjala rast in se spet zatajevala pod tisto opustošeno rjavino — a glasu, tega ni bilo nikdar...

Premotil ga je otrok, ki je stekel po balkonu, z zadihanim cepetanjem nožic ob cement. Da, od bloka je kolesaril mladi poštar, s tistim objestnim zamahovanjem s krmilom, ko da izziva ravnotežje. In Taša

se je malodane zaletela vanj — z zmago-slavnim obrazkom je zdaj vzdignila časopis, da je vsa izginila za njim.

»Na, tata!«

Pustil je otroku zadoščenje, da se je skobacal na škarnice ležalnega stola in mu potem spustil v naročje časopis — ponosno in zasoplo, ko da mu je postregel s trofejo.

Za hip je ujel v dlan njen mali vroči tilnik.

»Zdaj pa pojdi, Taša, da se ne prehladiš!«

Brinetka z obrazkom plemenitega sadeža, dvoje brizgajočih očk, polnih otroške globine, tista nedolžna kepica nosu sredi marmornih prelivov polti — da, to je bil čas ob njem, rast, bodočnost ob njegovih berglah.

»No, Taša?«

Otrok je pozvonil z berglo, osredotočen v zaskrbljeno misel.

»Misliš, da Marjanco zebe, če jo pustim na zofi?«

»Pa jo pogrni, Taša!«

Ko da ji je ob tej misli na mah odlegla otroška materinska skrb, je Taša stekla čez balkon, ko je on ostal spet sam.

Ni segel po časopisu.

Dolgo mu je obležal v naročju, kakor prebrana razveljavljena cunjca.

Še naprej je gledal tja — daljave, rjavina sredi njih, ko da ni bilo glasu v nji, nikdar.

Kaj so bila leta?

Nehavalo se je, kakor se začne odtekati poplava. Nad plastjo blata, ki je prekrilo vse, so ostala debela in mrliči, kosí pohištva in mrhovine, v razdejani tihoti. Samo v dalji ni odnehal šum voda, ki derejo stran.

Prvi je izplaval Vrh.

Čutil je, da je to le neznamen otok, komaj za ped dvignjen nad gladino, pod katero je tonilo tisto izdajalsko prostranstvo debel. Nikoli ni bilo tišine tam, v nekem daljnem besnem dnevu ustvarjenja so se bila zaplodila iz kovinskih semen, šklepetala od zamahov jeklenih viher, v kroko-tajočih se vzbuhih min, med oblaki bencinskih hlapov. A naj je bilo kar koli tam spodaj, zdaj je ležal na otoku. V očeh so mu še gorele gosenice tanka, ki ga je bil videl spodaj, ko se je izkrehaval v kašasto

strmino klanca, toda to je bilo drugače kakor prej. Zaenkrat je bil izplaval, krvava naplavina, ki se je bila zapletla med suho praprot Vrha . . .

»Ne, Vera, nikdar . . .«

Pustila je bila mestno učiteljsiše, da si je zdaj trgala krilo, da bi z njim zajezila kri na njegovih nogah, ki ji vsa njena zaloga obvez ni bila kos. Sklonjena nad njim je hotela v skoraj napadalnem odnosu zaustaviti še ono drugo, kar je odtekalo iz njega v pljuskih.

»Nikdar se ne vrnem . . .«

»Pustim te, če ne mehaš!«

In vendar je čutil: zdaj je bilo konec. Kolikokrat je bil že v pasti, odkar je bil v gozdovih, pa ni čutil tistega. Ta občutek ga ni mogel varati.

Tudi tistega krehanja ni bilo slišati več. Zazdelo se mu je, da so tisto okrog res drevesa, mile stvari ob človeku, listje, sad. A prav zato je tako trkal tisti »Nikdar«.

Njej se je mudilo, vsenaokrog so bili, ki so jo čakali, zagrebjeni pod listje, stisnjeni med skalovjem, celo čepeči na drevesih. Krvave naplavine kakor on.

»Tudi strah nas vara. Tudi groza. Tudi smrt. In zadnje: ne premakni se z mesta!«

Le kje je vzela tisto moč, da ga je prenesla v gostejšo praprot. Potem je ni bilo več: bilo je okrog poldne: da, takrat je mislil, da je na otoku.

Kmalu zatem se je začelo tisto. Najprej je miška samo pomolila izpod dupla malo šilasto glavico. Potem se je opogumila naprej. In ko se ni ganil, je čisto brezskrbno stekla prav do dosega roke. Stekla je najprej po cevi na tleh ležeče puške, se potem elegantno prevalila čez zapirac in nato obstala na kopitu, polna ujedljive radovednosti. Ko je potem iznenada zaslišal spodaj rezki »Auf den Gipfel!«, je premaknil puško, da je bila cev obrnjena proti njemu in da bi mu bilo treba samo seči z roko do petelina. Nato spet nič, koraki so nenadoma utihnili. Alpenjägeru se je bila zapletla plinska maska ob vejo: slišal je njegovo kletvico in potem čofot odskakujoče veje. In tedaj je pomaknil puško še bliže, da je začutil hlad cevi pod brado, samo tisto je še mogel storiti, puška je bila že pretežka zanj, samo za tisti zgib na petelinu je še imel moči. In tedaj je bila

spet miška tam, zdaj je kar brezskrbno pri-
tekla iz dupla in je stala na kopitu. Sede
po vervečje na zadku je sklenila prednji
nožici, ko da hoče z njima nekaj žagati —
takrat, ob tistem pogledu ga je prešinilo:
Ne. In čeprav je Alpenjäger že svobodno
koračil navzgor, si je odmaknil cev izpod
brade, da je miška v začudenem skoku ši-
nila v duplo. Bilo je sporočilo drobne
živalce, gozdov, Vrha — da mora pustiti
vse, kakor je, da mora pozabiti nase, da
mora prepustiti sam sebe nečemu nad seboj,
da mora v tem hipu samo sprejemati, kar
pride. Tako bi se zgodilo z njim, kakor se
je moralo zgoditi s tisto miško in s tistimi
gozdovi naokrog. In je čakal, ko miške ni
bilo več na spregled in je igličevje čedalje
jasneje hrestljalo pod okovankami in ga
je prešinilo samo eno — še eno uro živeti.

Še eno uro zreti v ta okvir svojega bi-
vanja, tipati listje in kamenje, gledati, vo-
hati, dihati. Biti samo čut, ki pije, pred
temo nebitja. Alpenjäger je moral videti
njegove noge, ko je prečkal Vrh. Ni bilo
mogoče, da jih ne bi bil videl. Saj ga je
tudi sam videl, skozi nazobčano vrzel
v praproti je v grozljivem loku šinila
v kapo všita planinka, kakšnih pet metrov
više je šel, starejši človek, ne plavolas,
ampak prav rusolas, Nemeč.

Nato trezno poklicavanje, potem spet
nič, tišina.

Minil je dan, minila je noč, ko je spet
prišla.

Bila je v hlačah. Slekla je bila mrtvega
komandirja. Toda prihajala je s košarico,
v njenih kretnjah je bila ista odrezava
stvarnost, kakor da se je tista smrt ni do-
taknila.

»Vso noč sem mislil: me je videl — me
ni videl?«

Ni se hotela spuščati v to, prinašala mu
je jesti, neka čudovita ponižnost pred
usodo je bila v nji.

»Če te je videl, pomeni, da je bil vsaj en
človek med njimi.«

Jedel je. Tudi jed se ti lahko vtisne
s silo doživetja: topla jota, kdove kje jo
je bila iztaknila. Ona mu je medtem preve-
zovala noge, nekam razsipala je z obve-
zami, zdaj je bila obložena z njimi.

Jota je bila v velikem mlečnem loncu.
Za pet ljudi je je bilo. Toda ko je odnehal,

ga je samo vprašala: »Nisi slišal ničesar
v bližini?«

»Kdaj?«

»Včeraj, ko so šle patrolje.«

Ni imelo smisla, da bi pri tisti joti mislil
na druge. Eden, ki je bil splezal v bližini
na smreko, je telebnil z nje prav sredi pa-
trole. Eden je izginil iz skrivališča. Enega
je našla, ko je klečal, z glavo med kolena,
s prestreljenim tilnikom.

Po dolgem je začel spet jesti. Bil je tih,
mil dan; sonce je zlivalo prozorno oljnato
svetlobo: debila naokrog so stala kakor
v domačnostnem soju rumene leščerbe.

In ko je pojedel, so je pogledal, kakor da
je videl prvič v življenju žensko, kakor
čudež je bilo vse na njeni ženskosti, tja do
gležnja.

Toda že je tlačila razmetani medicinski
material v torbo, že je odhajala.

»Misliš, da bo kaj z meno?«

Spodaj, kjer je padala planota, so se zdaj
v tistem rumenem poldnevu belile vasi,
mesta so bila potem in morje, ravan živ-
ljenja je bila tam, kdo ve, če bi se vrnil
kdaj.

Tedaj je bilo prvič, da se je raznežila.
A ta nežnost je bila vsa v tem, da ga je
udarila po rami.

»Daj, no, Ernest!«

Morala je organizirati nosače za prenos
v bolnišnico. A moral je potrpeti, morda še
en dan. Gozd je bil še prepreden z zase-
dami.

Dolgo je pil šum njenih korakov.

Miške ni bilo več na spregled, samota je
bila sedaj popolna, nad Vrhom je legal
večer, leže vznak je sledil hitremu tem-
nenju med vejami, nato se je pokazala
v rogovili zvezda, ena sama, bolj iskra kot
zvezda. Tudi zanjo ni imel imena. Brez-
imna zvezda na brezimnem vrhu.

Tudi smrt nas lahko vara, je mislil vso
tisto noč.

Mislil je na ono široko ravan tam pod
robom planote — ali je bila res za vselej
zaprta vanj. Da ga je ta Vrh res rešil
zanjo? O, da ima stezico tja dol, prostorček,
samo neznatni prostorček sredi nje, v svo-
bodi, sredi odrešenega, sončnega človeštva.

Premaknil se je iz otrple drže, tlesket
v spoju proteze mu je kakor zaškrtal v mo-

žganih, na kolenih je še zmeraj čakal zganjen časopis, črke in dogodki, snovanje na tej ravni, kjer je še bil.

Nesnažni glas metle z enega izmed balkonov, pohlepni živalski zamahi žerjava nad novim blokom v gradnji, v brezbarvje jutra vdira rumeni madež sončne krogle, ki leze nad Nanosom.

Kaj je čas.

Kamion vojakov se je prevrnil na nadvozu: deset mrtvih. Bodo Alžirci bojkotirali referendum? Vladne čete se pripravljajo na to, da obkolijo planoto v Laosu.

Toda že ni bil več tam. Spet se je zagledal v gore, ko da je začel nekaj brati tam, na tisti tabli sinjkaste rjavine.

Maj 1945.

Z nosil je gledal tja dol, ko so ga nesli — dolina pod njim je vstajala kakor iz kopeli, zvoniki so bodli iz poplave majskega zelenja, bilo je, kakor da jutro brizga v koncentričnih valovih iz harmonike tam na čelu kolone. Ne, kar je takrat šlo z nji-

mi, ni bila zgodovina, nova zemlja se je trgala v nove kopnine v tistem majskega jutru, tudi v večem mir na zemlji niso šli, v nekaj drugega so šli, v samo nesmrtnost so šli...

In tam doli nekje je čakala Vera.

Surov slap glasov ga je premotil. Finančni stražnik in žena sta si bila skočila v lase. Stanovala sta pod njimi. Na prvi pogled on ni bil videti popadljiv tip. Njegova žena prav tako ne.

»Da ti mene rediš?«

»Crknila bi brez mene!«

»Osell!«

»Osa!«

»Ti!«

»Ti!«

Silhueta gora, s tisto potjo navzdol. In zdaj je tista ravan odmevala okrog njega z glasovi z balkonov, iz spalnic, s trga. Naposled je nad vsem zavladal otrok: zdaj je zavreščal z glasom, ko da ga nihče več ne ustavi.

»Tata, na kavo!«

»Reci mami, naj jo prinese sem!«

Otrok je prijel eno berglo, potem drugo, se poskusil zazibati kakor na gugalnici in se spet premislil.

»Marjanci se je zlomila noga, da veš!«

»Popravili jo bomo, Taša!«

Ko mu je žena postregla z zajtrkom, ji je pomolil k obrazu zapestje.

»No?«

»8. november, Vera.«

Pogledal ji je v obraz, ves rdeč od influence. Ne bi znal reči, v čem se je spremenila. Spremenila se je bila. Pogled, ta je ostal isti: dajal je vero, da je vse prav.

»Lepa reč,« je rekla; ni bilo čustva v tistem, skoraj ni bilo spomina. »No, sama se ne bi spomnila.«

Zdaj sta gledala oba v isto smer.

»Tisti vrh tam, s klobukom, ga vidiš?«

»Vidim.«

In ves spomin je bil v dolgem vzdihu.

»Tako rad bi ga videl spet v snegu.«

Zdaj se je ona zazrla tja gor.

»Gledati sneg v dalji — da...« je bolj šepnila, kakor rekla, iz glasu ji je zazvenela otožnost, raznežena je bila videti.

In obema je bilo, ko da ju bo tisti daljni gorski sneg zbudil v edinstven dan, ko ju bo poklicalo nekam daleč, kdovekam.

Alojz Rebula

Črnska molitev

*Ne kliči me, Jezus, ponoči,
zvezde padajo na pesek,
zver zavija v trstju,
jaz počivam na prahu v kolibi.*

*Od obzorja do obzorja
sem nosil na svojih plečih
sonce in vreče gospodarjev,
katerih telesa so bela,
duše pa črne.*

*Ne kliči me, Jezus,
sredi noči,
da te ponese
čez reko trpljenja.*

*Krvav in utrujen
se vzdignem z blata kolibe,
na žilavem tilniku,
od gneva napetih tetivah
te ponese čez reko in morje,
pridi, moj Jezus,
in me pokliči.*

Stane Kolar

Hrepenenje po materi

1.

Bil je mrak, ko je Ivanček prinesel iz hleva molznjak mleka. Postavil ga je na mizo v kuhinji in se splazil skozi vrata.

Naletaval je sneg.

Tisti zimski mrak je s seboj prinesel božični večer.

Ivanček je strmel skozi okno, po katerem se je nabiral sneg. V kmečki sobi je domača hčerka Špelca prižigala lučke na drevesu. Ivanček se je zamaknjeno zagledal v lepoto — v srcu pa ga je stiskalo.

Veje v sadovnjaku so se zamajale, kakor bi bile oživele, in se stresale v hladnem večeru.

Nenadoma se je spomnil na mater, in bilo je, kakor da mu je v globini srca prebudilo nežno hrepenenje. Dih mu je zastal, zavrtilo se mu je v glavi, srce ni hotelo več mirovati — zganile so se misli le o materi. Čarobne Špelčine zvezde so metale sij po drevesu, njih blesk je oslepil Ivančkove oči, da je zaprl veke.

»Mati...!« je dahnil.

Pred tedni so odpeljali mater v bolnišnico. Še preden se je poslovila, je prosila gospodarja Lesjaka, naj vzame Ivančka v oskrbo. Ni ji ostalo veliko denarja, ko mu je odštela za sinovo hrano in posteljo.

»Mati!« je ponovil v mislih.

A stal je sam pred oknom in se moral zadovoljiti s tem, da je naslonil glavo na mrzlo steklo. V sobi je bilo toplo, miza je bila obložena z dobrotami in darovi, zunaj pa je zavijal veter. Ivančka je obšlo, da bi stekel k materi, skozi vas, čez gore, skozi vso deželo — k materi...

Iz hleva je klicala gospodinja.

S strahom v srcu in s slabostjo v grlu se je Ivanček oglasil. Pohitel je v hlev in se spet vrnil k oknu. Prav pred oknom je hotel stati, kakor bi na tem kraju njegovo srce doživljalo novo hrepenenje.

Božični večer je tako lep, narava je bila ta večer tako bogata — Ivančku pa se je zdela revna... brez matere...

Še je strmel v Špelco, ki je pela božično pesem in se vrtela okrog daril. Ivanček pa je drgetal zaradi trudnosti, izčrpanosti in lakote...

Iz sadovnjaka so se slišali koraki.

»Mati!« je zaklical Ivanček veselo, a še neizgovorjeno besedo mu je zagrenila sosedova Mica, ki je prišla po opravih k Lesjakovim.

Šla je mimo njega, ni ji bilo mar za dečka.

Ivanček zajoče. S solzami bi rad izpral svojo nesrečo: svet se maščuje nad menoj, ker me je mati rodila in je oče moral umreti, še preden sem zavekal...

»Ko bi vsaj mati prišla nocoj domov, in če mi tudi ne bi prinesla daril — samo mater bi rad videl...«

Še zadnjič je Ivanček pogledal darila, razsvetljeno drevo, Špelco, potem pa stopil na zameteno pot in le Špelčina božična pesem ga je spremljala v noč...

Ivanček je prečkal sosedov sadovnjak, hitel skozi vas in prispel na glavno cesto. Vaška okna so bila zlato razsvetljena in temna nebesna sivina je delala noč pravljico. Vsi čari Ivančka niso mogli odvrniti od njegovih misli. Z občutkom, da se mu zelo muči, je hitel v noč — materi na-proti...

Skozi modrino se je svetlikal zasneženi zvonik vaške cerkve in se lesketal v srebrnem snegu. Zvonovi so se zamajali. Ko je prišel do cerkvenih vrat, ga je nekaj nagnilo, da bi naj vstopil, a ozrl se je na vas, potem pomahal, sam ni vedel komu, Špelci ali vaščanom ali vasi, in hitro odšel naprej.

Nikogar ni srečal, ko je hodil po zameteni cesti, še zametanih stopinj ni bilo videti. Cesta je postala samotna, gore so se pokazale daleč, šel je po samotni vijugasti cesti v divjo pokrajino. Na levi je bil smrekov gozd in ponosne veje so se klanjale s svojim snežnim bremenom Ivančku in se spet ponosne postavile, ko je zdrsnil sneg z njih.

Snežilo je.

Še en cestni ovinek — tam mora biti mati — v lepem mestu. In videl je v duhu visoke hiše, bogate izložbe, svetlobo, praznično razpoloženje ljudi, videl je mater.

Nehala ga je mučiti misel z očitki, da je ušel varuh, Špelci. V mestu ne bo zame-

tene ceste, stopal bo po tlakovanih ulicah brez snega.

In za ovinkom se mu je prikazala pusta pokrajina brez svetlobe, le sneg je nale-taval. Nenadoma je boleče začutil, da ga je zapustilo hrepenenje, izgubil je pogum, njegovo prizadevanje je bilo kakor omo-tično. Z utripajočim srcem je stopal po za-meteni cesti, nikjer ni bilo hiš.

Cesta se je vzpela na grič.

Tam za gričem bo mati, tam mora biti mesto, bolnišnica, v njej mati. Potem je zbral moči, telo mu je gorelo, srce je hitreje utripalo, povzpel se je na grič... Kakor okamenel je strmel v daljavo in pred njim je bila pobeljena pokrajina brez bahavih rdečih hiš, brez žive duše.

Žalosten se je obrnil in premeril pot od vasi do griča. Ure in ure je že hodil, utrujeno telo je trepetalo, veter mu je bil v obraz. Počasi je spet zastavil noge in gazil, gazil.

»Mati...!« je zavpil in strah ga je bilo izgovorjene besede, saj so ga odmevi last-nih glasov preplašili, da je zajokal.

»Kje si...?« je tiho zašepetal v gluho noč, »Ivanček te išče...«

In sam sebi je odkimal, kakor bi si bil odgovoril, da matere ni in ni.

Vzdihnil je. Noge so mu opešale, telo je drhtelo, misli so tavale zdaj k varuhu, zdaj k Špelci, zdaj k materi. Srce se mu je trgalo, pod vekami so se mu nabrale solze.

Utrujenost ga je pritisnila ob tla. Sam ni vedel, kako je opešal. Zaživel je v svo-jem sanjskem svetu: iskal je mater... Sre-čanje z njo je bilo prelepo: snela si je trn, ki se je spleten vil okrog glave, v roki je držala krvavo rožo... Trn — podoba nje-nega trpljenja, krvava roža — podoba njene goreče ljubezni do sina... Ivanček se je zasmehljaj, pritisnil je mater na srcé. Srce, ki je bilo že tolikokrat prevarano, je bilo tisti trenutek srečno.

Gozd ob cesti, gričevje, cesta — vse se je kopalo v srebrnem snegu, nad Ivančkom je plaval angelski mir, pri njem je bila mati... V njenem objemu je pozabil vse gorje.

Med pobeljenimi smrekami je bilo slišati glasove srn, sicer pa je bilo mrtvaško tiho.

2.

Sam, brez doma, brez matere, brez lju-bezni, ki bi se je oklepal, je Ivanček v tistih dneh materine boleznj taval po vasi.

Dnevi so bili čudoviti, v duši pa je bilo hladno, samota brez matere kruta.

Ko je šel po vasi, je opazil, da ga vaški otroci po strani gledajo. Iz gruče, ki je stala ob vaški lipi, je slišal žaljive besede. Ivanček pa je šel svojo pot.

Komaj je čakal blagega večera, ko se bo mati vrnila.

Ivanček je bil majhen za svoja leta, ši-bak, bled; imel je svetle lase, modré oči, kratke hlače in suknjič predelan iz očetove obleke. Le redko se je igral z vaškimi otro-ki, Špelca pa ga je rada pritegnila k igri. Vendar Ivanček ni imel poguma igrati se z Lesjakovo hčerko, saj mu je gospodar kmalu našel delo in ga odtegnil od igre. Pri delu je bil Ivanček priden, v šoli pa se mu delo ni nič poznalo. Učiteljica ga je rada postavljala za zgled tudi Špelci. Ivan-ček in Špelca se zaradi tega nista sovražila, kadar je mogla, mu je primaknila pribolj-šek, samo da oče ni videl. Skočila sta pod kozolec in potem ostala nekaj časa tam zunaj.

Tisto zimo je bila Špelca dvanajst let stara. Ivanček je izrezljal iz lipovega lesa njeno glavo. S tresočo se roko ji je podal darilce in Špelca je bila res vesela Ivančko-vega dela.

»Še mojster boš postal — Ivanček,« je rekla in hitela z darilcem k očetu in materi.

Oče Lesjak je gledal izrezljano glavo, nekaj časa mislil, nato pa s spretno hitrostjo zalučal Ivančkovo darilo skozi okno v sadovnjak. Mati se v to grdo dejanje ni hotela vmešati in je odšla v kuhinjo.

»Drugega dela ima dovolj, kaj se ukvarja z igračkanjem,« je rekel in poklical dečka, ki je napajal goveda. Okregal ga je in mu odslej nalagal še težja dela.

Ivanček nikoli ni smel ničesar reči, zakaj bil je popolnoma sam in bal se je, da bi ga gospodar pognal od hiše.

Špelca pa ni molčala. Stekla je k materi in bridko zajokala.

»Ubogi Ivanček...« je bilo slišati med njenim jokom prav do jaslí, kjer je Ivanček

polagal živini, nato pa zastavila korake v hlev.

»Hvala, Špelca, tvoj jok me je ohrabil in moje delo ne bo zamrlo zaradi tvojega očeta. Še bolj se bom posvetil rezbariji — v tem delu najdem uteho in pogum za življenje.«

A pogum je bil v njegovem srcu le tako dolgo, dokler je stala poleg njega Špelca. Ko je odšla iz hleva, je Ivanček pričel jokati, potem pa je v mislih poklical svojo mater.

Večerjali so v hiši, kar se je pri Lesjakovih zgodilo le ob slovesnostih. Špelca je gledala Ivančka, ki je zadnji in strahoma segel po kosu pogače. Položil jo je na krožnik in ni mogel zaužiti niti grizljaja. Špelca mu je prigovarjala, saj je bil vendar njen rojstni dan, še mati ga je silila, oče pa ga je mrko in brez besed motril. Očetu so v tistem blagem večeru rojile v glavi misli, polne slutenj in vznemirjenosti.

»Pravzaprav zaslužiš, da bi te pognal od hiše,« je rekel oče Ivančku, »mati je plačala oskrbnino zate samo za tri tedne, zdaj pa poležava v bolnišnici že tri mesece.«

Ivanček je zardel in zdelo se mu je, da ne bo mogel nikoli več pogledati Lesjaku v oči.

Ivanček je prebil ves prosti čas v hlevu in skrivaj rezljal kipe. Ko je zaslišal korače, je poskril orodje in les. Od zapuščenosti, poniževanja in želje po materinski ljubezni bi bil najraje umrl.

Prišel je čas, ko bi se naj vrnila mati. V svoji domišljiji in po svojem spominu je izrezljal njeno glavo. Podolgovat obraz, ozek, velike oči, dolge lase, na ustnicah nasmeh in pogum za življenje. Taka je bila njegova mati, tako si je vtisnil v spomin.

Ko je Ivanček moral z mlekem na cesto, je smuknila v hlev Špelca in poiskala Ivančkove kipe. Strmela je v preprosto orodje, strmela v Ivančkovo spretnost.

»Moja glava, njegova prva izkušnja z mojo glavo ga je naredila umetnika...« je rekla Špelca sama sebi. Ne očetu ne materi ni izdala Ivančkovega truda.

Špelca je bila vedno bolj plemenita do zapuščenega Ivančka.

Ivanček pa je bil vedno sam. Tudi s sošolci se ni več družil. Iz šole jo je mahnil

po skrivni poti, da ni bilo treba spremljati Špelce. V srce se mu je vrinilo spoznanje, da kadar je sam, se mu zdi življenje jasno. Delal je načrte in enega izmed stoterih uresničil na božični večer: zapustil je Špelco in starega Lesjaka...

3.

Ivančku je telo drgetalo. Sanjal je, da leži sredi rož na zelenem travniku in gleda modro nebo, preko katerega se premika goreča obla. Med cvetjem je na vzpetini počivalo tudi materino telo. Vso lepo in ožarjeno je videl pred seboj. Kakor bi videl raj na zemlji, se mu je zdelo.

Ivančkovo telo pa ni več trepetalo. Kakor mrtvo je ležalo na cesti. Sneg je že pokril telo, le suknjič se je še temno odražal od bele odeje. Tudi potok ni več veselo žuborel, ledena skorja ga je pokrila. In Ivanček je sanjari, blédel — za večno bi rad ostal pri materi v cvetočem travniku.

Izza ovinka je bilo slišati hrzanje konj in zvončkanje kraguljčkov.

»Heee, heee!« je zadonel glas po širni planjavi in konji so se ustavili pred Ivančkom. Poštar, ki se je ta večer zamudil zaradi snežnih zametov, je naložil na voz skoraj mrtvega Ivančka.

Spet so zazvonili kraguljčki in konji so drveli proti vasi — na Lesjakovo domačijo.

»Eee, eee!«

Iz hiše je prišel stari Lesjak, za njim mati in Špelca.

»Kaj pa pošiljaš v taki noči dečka na pot — saj bi bil zmrznil, če ga ne bi našel,« je okregal poštar gospodarja.

Mati in Špelca sta pomagali poštarju odnesti Ivančka v hišo.

»Izpostavljal se je slabi cesti in mrazu — vnetje pljuč — oče Lesjak, preutrudil se je... Pokličí zdravnika!« je rekel poštar in dal gospodarju pismo, ki so ga poslali iz bolnišnice, Špelci pa izrezljano glavo, katero je ponese! Ivanček svoji bolni materi v mesto.

»Umrla...« je komaj izustil gospodar, »umrla — in Ivanček je hotel na pot k svoji mrtvi materi...«

Jože Kroflič

Rešne pesmi

1941—1945

SPREMINJANJE

V temi se spuščam na zeleno dno,
med sladko mirto tipam vonje brinja.
Skoz tebe čutim biblijsko zemljo
in vendar slutim: nekaj se spreminja.

Drhtiš? Pomiri se! Čuj ocean,
kako krog naju varni mir razgrinja,
tako kot prvo stvarstvo drugi dan,
In vendar čutim: nekaj se spreminja.

Ob mene lezi in zazri se v noč,
v vesoljnem dnu se upanje utrinja.
Okoli naju stare rabe moč
živi, in vendar: nekaj se spreminja.

Čas sega v večnost kot v človeka meč.
Nastaja strah, preprosta srčnost zginja,
kar sva bila, ne bova nikdar več,
predobro veva: nekaj se spreminja.

POVABILO

Samotna kljuka, zatohnela soba,
starinska ura, vonj po naftalinu,
v očeh portreta splašena svetloba,
v copatah miši, v vazi duh po vinu.
Ob postelji za nočni sen tablete,
na šipah dolgočasnih prstov sled,
v slovarjih stare rime za sonete,
zdaj zdaj se bo v stvarih sprožila vzmet.

In že sem sred pragozda in viharja
na vse strani neba sproščen in buden,
vrtinec suče me in dež udarja
v prežarjeno telo mi neutrujen.
Pod mano velikanski sončni skladi,
nad mano neizmerni svet odprt,
orožje nosim puntarski posadi,
nabito na življenje in na smrt.

PRED BOJEM

Daj, Silni, preden pojdem v boj,
da kriknem za slovo v obzorje
tako kot Jozue: Sonce, stoj,
in mesec, stoj! Postoj, vesolje!
Da! da ustavim kruti čas
v nevarno ranjenem prostoru
in si poslednjič in na glas
prikličem slast življenja v zboru!

Naj vzljubim blaženo norost
in milost, ki dolge odjemlje,
duha bridkost, snovi modrost,
razkošje negotove zemlje.
Vso Génezo naj zdaj uzrem
v prežlahtno čudežnem utripu
in vse prihodnje naj v objem
si stisnem v jasnovidnem hipu.

O, že si tu, presrečni dar!
Predsmrtna zemlja mi odpira
dno trajanja, dražljivi čar,
od koder bivanje izvira.
In že si sitim strašni glad
in vsevprek ščuvam divje čute,
resnice širijo prepud,
spominsko in preroško krute

In glej, tedaj se mi zjedri
navzočnost burno zbrane biti
v slovesni biser, ki ga ni
več moči s silo razdrobiti.
Zdaj bom obstal ves, tu in tam,
v temi in luči, v sli in zrenju,
povzet v občestvu, večno sam,
podarjen smrti in vstajenju.

SLOVENSKA NOČ

Ko se na vzhodu prebudi večer
in v skrivnih sencah završi tišina,
se zastrmijo hkrati v isto smer
Molnik, Dobeno, Krim in Katarina.
Stojim nad mestom, srečni potepuh,
in z brati jem prerokovani kruh.

Tu je mostiščarje vznemirjal Pan,
tod so nomadi v smrtno luč drveli,
od tod je moral zginiti Rimljan
in tu so turški ognji dogoreli.
Na strmih gričih se je zrušil grad,
iz plodne zemlje pa vzcvetel zaklad.

In že se tisoč tri sto let v spomin
vzbudi, da vrelce, rude in grobove
začutim iz globokih korenin,
krvi in znoja in semen sokove,
trpljenja slast in upanja pošast,
nezamorljivega plemena rast.

O zgodovina, slavnostni opoj,
z zanosom daješ, kar si v sramu skrila!
Glej, če nas hraniš za dokončni boj,
naj bomo strašne slave spravna sila!
Zato nas muči, trgaj iz prsi vzdih,
razzari naših knjig preroški stih!

Usoda, drznemu izzivu zvesta,
drhteče čaka na slovenski hrum,
že čaka noč, začarana nevesta,
da jo omami ženinov pogum.
Zato hitijo z nami v sveti ris
vsi, Iztok, Črtomir in Dioniz.

Tedaj se v noč iz zemlje vzdigne moč
poguma in se v moje stihe ruje,
kot moški veter, od teženja vroč
udira v rožo, da ji plod nasnuje.
In že se v trpko seme širi vonj,
iz Pegaza postaja bojni konj.

ZVEZDA

*Naša zemlja — starodavna skrinja
in na skrinji vrezan pentagram.
Iz davnine magična svetinja
premaguje mrak, rešuje hram,
zarotuje bese, zlo zaklinja.*

*Joyme, kdo je človek? Kaj je božje?
Spet se tihotapi nor korak.
Nepretrgano peterorožje
— z enim potegljajem cickacak —
nam je znova brambeno orožje.*

*Zgodovina tava po naravi,
človek je s skrivnostmi jasnovid:
čarodejni ris v krvavi slavi,
noč z zvezdami oborožen ščit,
pentagram na ginjeni zastavi.*

*Daj, zasij na nebu, zvezda milal
Bodi uporna in koledna luč,
da nas boš urokov ubranila,
obkročila nam na skrinji ključ
in prijazne sile privabila.*

*Naša zemlja — starodavna skrinja
in na skrinji vrezan pentagram.
Iz davnine magična svetinja
premaguje mrak, rešuje hram,
zarotuje bese, zlo zaklinja.*

POGON

*Sonce narašča, čistina visi,
grlica gruli, po smrti diši.*

*Sultan z zelenim preplahom divja,
zlato bodalo mi v srcu igra.*

*Lov je vesoljen in človek izdan,
groza je urna, pogum prikovan.*

*Strelji se rušijo, trga se plaz,
krinka je padla, smrt gleda v obraz.*

*Duh me zapušča, telesa sem poln,
zemlja je morje, življenje je čoln.*

*Samo korak je v neskončno temó,
zagorski zvonovi premilo pojó.*

*Sonce naraste in svet obstoji,
grlica gruli — in smrti več ni.*

JUNIJ 1942

*Noč utripa v vonjih lipe,
večnost se razsipa v hiše.*

*Koprneča zemlja prosi,
da jo silni duh zanosi.*

*Nébes lega na temino,
snov odpira praglobino.*

*Zemlja sope, sla se ruši,
Bog pomagaj mladi duši!*

*Hip je jagnje, večnost tiger,
smrt je žalostna od iger.*

GOZDNI DUH

*Spremenil sem se v lov,
pregon in potepuh,
spremenil sem se v lov,
in že sem sanjski zov,
sam sebi ovaduh,
neznanska vest tatov.*

*Tedaj se spreleti
nad gnezdecem kanjuh,
kanjuh se spreleti,
in groza mi spusti
na usta nežni puh
in krik mi onemi.*

*Meduzin krč goitam
in jém pijani kruh,
preveč mi je omam,
tišini se predam
med duhovini duh,
brez pomoči in sam.*

VELIKA NOČ 1943

*Mili bratje, zdaj smo zbrani
iz vseh stoletij, mi in oni,
živi, mrtvi, žrtvovani
zmagi, kakršne biló ni.*

*Umolknimo in vstanimo,
vzdignimo v pozdrav kelihe
vsem rodovom in združimo
njih zdravice v nove stihe.*

*Pesem, slavna in nevarna,
vzburi kri, povzdigni nuje,
bodi divja, radodarna,
strašni čas se približuje.*

*Že prehajamo v črnino,
čutilimo omamo vrenja,
v kri se preobraža vino,
sveta ura se pričinja.*

*Ta pijača je v podobi
vina kri tovarišije,
vsakdo v nepozabni dobi
je dolžan, da sebe pije.*

*Vzdignimo v nebo kelihe
vseh stoletij in zavpijmo
grozo smrti v bojne stihe:
pijmo bratje, sebe, pijmo!*

NOČ OROŽJE SNEMA

*Mesec sence riše,
človek diha tiše,
sapa krošnje giblje,
da nas v sen zaziblje,
nežno nam se drema,
noč orožje snema.*

Dobro nam je biti,
varno smo zakriti
v čistem dnu temine,
kjer bede prvine,
ogenj že pojema,
noč orožje snema.

Dan smo smrti dali,
nosna noč postali,
kruto naše spanje,
daj nam mile sanje,
usta so že nema,
noč orožje snema.

Tihi klici sove
mirijo duhove,
vse se vsemu bliža,
nekdo me prekriža,
duh telo objame,
noč orožje snema.

VEČERNI OGENJ

Nevarnost je minila
in zemlje dobra sila
nastavlja nežni rog.
V tej blaženi minuti
nikomur nismo kruti,
le vsakdo v sebi ubog.
Žerjavica se sveti,
vsi moramo goreti,
z lučjo rotiti zlo.
Vsi besi in živali
negibno so obstali,
zamaknjeni v temo.
In v hipu nam resnica
presije bleda lica
in pomiri naš um,
bojazen vir je zlega
in dobremu se vsega
žrtvuje le pogum.

Tišina nas presnavlja
in dobra noč nastavlja
pomirjujoči rog.
V tej blaženi minuti
nikomur nismo kruti,
med nas prihaja Bog.

DOBRA TEMA

Ne morem zaspati,
če ne rečem počasi
starodavnih besed:
o dobra mati,
bolečino mi ugasi,
zagrni mi svet.

Ko v divjji goščavi
zaspijo zverine,
zločin in lesnoba,
se v duhu pojavi
dobrotne tišine
odrešna podoba.

In temâ se zgane
in z duhom utrne
bolečine plamen
in zemlja obstane
in mi zibel zagrne
z večnostjo, amen.

Tina Cundrič

Kmečka

Šel sem na polje
po otroške spomine.

Videl sem vole,
ki so orali strnišče,
stegujoč vroče jezike
k prstenim nogam.

Videl sem orača,
ki je stopal po brazdah,
kot bi rodile zlato —
ne pa zrnja, plev in kamna.

Videl sem otroke,
ki so sedeli v travi
in gledali sonce,
ki bi ga radi utrgali
kakor marjetico.

Leopold Stanek

Na materinem grobu

Tam leži ogravec, tiha njiva:
šopek vene, rože ne dehtijo,
ptiči v grmu se ne oglasijo.
Z njo golči srce, ki tu počiva.

Mati, tudi v meni grobek zeva:
predomače so podobe moje,
da beseda naša prè ne poje,
pravijo, da v prsih ne odmeva.

Greda materina z vetrom vzdihne:
Pój in joči, kot sem te učila,
le z zemljo te véži večna sila!

Prej naj srce ti ne počije,
da izpoje pesem domačije,
pôtlej v jami naj z menoj utihne!

»... Lakote in vojske reši nas...«

Ob zidu pod oknom se igrajo otroci. Ležim bolan, kot vsako pomlad, in skozi priprto okno spomina poslušam njihove igre. Posnemajo življenje. Pripravljajo se nanj. Pečejo potičke iz peska in blata in se gređo vojsko. Punčke prinašajo spečeno stari mami, ki si na zveženem stolu greje premrle koščene ude. Pokuša potičke. Mlaska in hmka z brezzobimi usti. Pha-pha-pha, se oglašajo vmes strelí mladih vojščakov. »Mrtev si! Reva!« Branko noče biti mrtev. Se tako za igro ne, čeprav smrt ni različna od življenja in ne boli. Onstran ceste enolično poje žerjav in vzdiguje cele stene za nove stavbe. Tako gradijo otroci iz kock in škatlic za vžigalice.

Otroci se igrajo. Urejajo grobke, pestujejo otročička, vrte se v krogu in pojo:

Bela, bela lilija...

Kot nekoč —

čeprav se je že tri leta vlekla svetovna vojna! V vasi je bilo čedalje manj očetov in bratov. O nekaterih ni bilo glasu iz Galicije, o drugih z goriške fronte. Sosedova pastirica ni več smela peti na paši. V hišo se je naselila skrb za gospodarjem.

Pač pa je bilo v obmurski vasi vedno več ruskih ujetnikov in primorskih beguncev. Mužiki so pomagali pri poljskem delu, izdelovali so igrače, kače, ki se zvijajo kot žive, možice, ki plešejo kozaški ples. Primorci so se nastanili po vaških domovih kmetov in želarjev. S seboj so prinesli druge navade. Pripovedovali so o lepem življenju v sončnem mestu Gorici in Trstu. Otroke so učili italijanskih pesmic.

Po vasi je hodil glad. Štajerska zemlja ni mogla dovolj hitro roditi, da bi zadoščalo rekvizicijam. Bila so vmes slaba, sušna leta in ujme. Včasih se je posrečilo skriti vrečo zrnja v listje sredi gozda. Dober ržen kruh je bil prava redkost.

»Da bi jaz le še enkrat imela rženi kruh v ustih!« je tarnala uboga mati. Kot kolesa veliki kolači visokega, skoraj belega rženega kruha na zibajoči se leseni krušnici v shrambi so bili vselej ponos prleške gospodinje.

Če ni kruha, ni kaj jesti, pravi stara kmečka modrost.

Mati je pekla kruh iz same koruzne

moke. Ni bil dober, bil je suh in drobljiv. Pozimi sem to rumeno zmes pomazal s snegom, poleti zalival s slatino, da je bila sploh užitna. Mesili so ga tudi iz ječmenove ali ovsene moke, z otrobi vred, da so ostre mekine štrlele iz sredice. Ajda je dajala, kadar je ni stisnila zgodnja slana, težak, črn kruh. Bil je boljši, nekoliko sladkav in lepljiv.

Navadno pa miza kajzarjev ni premogla niti hajdinjaka, ovsenjaka, ječmenjaka ali koruznjaka. V veliko krušno peč bi se mirno lahko zapredel pajek. Nečke so pozabljene samevale na podstrešju. Drožice na peči so se nepopravljivo osušile. Materina peščica se je odvadila suvati v gibko testo.

Otroci smo bili brez kruha. Pastirji in šolarji. Kaj more priti hujšega! Žalostno so gledale oči otrok, zaskrbljeno je gledala mati. Kdor je skrivaj dobil od soseda kratec, ga je skrtil v žep ali pod predpasnik. Kruh ni smel na sonce, pred oči. Post je bil tudi od vuzma do pusta.

»... Lakote in vojske reši nas, o Gospod...« so že tri leta zaman prosila ljudska usta. Franc Jožef je umrl in šolarji so lahko takoj zapustili učilne zidane. Vriska-joč smo se podili po mašnici domov. Ne umre vsak dan cesar! Malo nas je brigalo, da se je začela podirati večna Avstrija, z njo pa stara podoba vaškega življenja.

Glad je hodil od duri do duri. Če je bila letina, je vsaj sadje zaleglo za deco. Kot kamen suhe lesnike so nam utrjevale zobe. Posušene drnulje so bile slaščice. Prijetno je bilo luščiti na paši tenko, suho kožico drenovih jagod raz trdo, debelo koščico.

Na poti v šolo nam je les postregel s kopišnicami, rdečimi jagodami, divjimi češnjami, kostanji in sladkimi koreninicami.

Glad si vé pomagati. Ne vedno posrečeno! Na mejici sva pasla z bratom edino kravico. Jaz bolj ob strani, ker je bila žival divja in mi je nekoč z rogom vtisnila v brado neizbrisno posebno znamenje otroškega pastirovanja. Mimo je prihomadral ruski ujetnik. Zahotelo se mu je bele kave. V vojaški skodeli je nosil črno brozgo in je hotel pomolzti našo šeko. Za to bi nama dal krajič komisa. Toda krava ga je brcnila in zlil je zajtrk po travi —

Pod brajdo, pred okni nizke, slamnate koče je toplo sonce gledalo otroke v igri življenja. Pekli so kolače. Krasili so grobe. Otroci se igrajo celo s smrtjo. Njeno želo jih ne bode. Po goricah so rdele breskve, po gozdu so se belile češnje. Pot po tratah v šolo je bila polna iger. V mehki rjavi prsti so bile jamice za kroglice.

»Koliko vleče?«

Nosili smo jih v vrečkah, steklene z mavričastimi pasovi in navadne iz žganega ila.

»Koliko potegne?«

Kakšna spretnost, če si s potiskom upognjenega kazalca spravil vse kroglice tovariša v jamico po potki, ki si jo bil prej očistil sleherne smeti! Pri tem si nagibal glavo po strani kot kuža, miže na eno oko in s privzdignjeno ramo si spremljal kotalčo se stvarco do srečnega konca. Potem si zadel eno več in kot srečni dobitnik si zadovoljno spravil pridobljeno imetje v vrečico. Zadrngnil si jo z motvozom.

Bil si lastnik loka iz leske, mlinčka ob jarku polnega pomladne vode, takšnega s stopo, ki bije po kosu steklovine, da se daleč čuje, imel si bezgovo puško, ki s pomočjo tvoje »duše« s pokom daleč odvrže zvitek oslinjenega prediva — zadene te, pa te ne ubije, tvoj je bil klopotec z dvema potačema macljekov, tvoj ogratek, košček zemlje na vrtu, posajen z rožami in zelenjavo. — Kakšen bogatec! Bil si mojster, ki si je sam izdelal igrače: majil si piščali iz muževne ibe, žvegale iz trstike, kolaril si pri očetu in bratih, sam si si napravil sanke, mlatilnico in samokolnico. Kruha ni bilo, bile pa so igre in igrače, darilo mladosti.

S sosedovimi otroki si družno nabiral zvončke za jezom, igral si se šolo, postavljaj in blagoslavljal križce po poljih. — Igre za življenje? Ne, življenje nikdar ne premore vsega, kar zmore otroška domišljija!

V šoli sem se menda dobro učil. Kasneje nisem mogel doumeti, v čem je bila moja prednost pred drugimi — nizka raven sošolcev ali šole v vojskinem času? V tretjem razredu smo začeli z nemščino. Učiteljica je včasih odšla kuhat kosilo, mene pa postavila pred tablo, da sem pisal iz knjige na desko.

Potem smo pisali šolsko nalogo. Sosedu krog mene je niso znali. Pomagal sem. V odmoru so mi za to dali ostanke kruha.

Bili so z Murskega polja, kjer so večja in plodnejša polja. Ne spominjam se, zakaj koščkov nisem takoj snedel, lačen, kot sem bil. Ponesel sem jih domov. Sklical sem starše in brate.

»Hote jest!«

Oče z belimi brki je prišel v usnjenem predpasniku po podstenu iz kolarnice, mati in bratje z njive. Okopavali so krompir. Topel majnik je grel. V sadovnjaku so cvele slive in jabolane.

»Kruh...!«

Iz oguljene šolske torbe, s katero sem se pozimi dričal po strmcu, sem stresel na javorovo mizo kup skorij, pol načetih in nalomljenih krájcev. Družina se je zagledala v kopicu raznobarnega kruhovja. Lica jim je prevlekel smehljaj.

»Jejt!«

Razoglavi so sedli za mizo. Žilasti, hrpavi, ožgani prsti so ponižno segali po kruhu. Oči so pobožno božale kos za kosom z vseh strani. Mati je ocenjevala moko in peko. Razlagal sem, kdo mi je kaj dal. Oče je imenoval domače priimke kmetij onstran Kapele. Vedel je, kje ležijo njihove njive.

Jedli so, jaz sem se delal, kot da grizem trde skorje. Ni mi bilo do jedi, neko veselje mi je prikipelo do grla. Zavest, da sem storil nekaj pametnega, nekaj odraslega, me je nasitila.

Domači so jedli, zbrani ob mizi pod plavajočim belim golobom, ki sem ga bil za igračo izrezljal iz drevesne gobe. Če so se odprle hišne dveri, se je spustil niže nad mizo. Če je na primer prišel sosed, ko smo bili pri obedu in smo mu ponudili žlico, da je še on zajel. Prav zdajci, se je zazdelo, so se neslišno odprla vrata in duh se je spustil prav na sredo mize. Nekdo je vstopil. Nevidni je sedel z nami za mizo.

Bila je podoba prave velikonočne mize z žegnom, kakršne ni bilo to leto, ne prejšnja leta.

Človek menda res ne živi samo od kruha. Zaradi ljubega veselja sem odslej vsak dan prinašal iz šole kruh za družino. Sam se ga nisem dotaknil. Zadostovalo mi je kuhano jajce, drugega mi mati ni mogla dati za na pot.

Nahraniti lačne je zadovoljstvo, ki ga poznajo vse dobre matere sveta.

Med tistimi, ki sem jim delal naloge, je bilo tudi dekletce s spreminjastimi očmi. Bila je iz revne viničarske kočice. Zame ni premogla koščka kruha. Sama ga je bila potrebna. Prinesla mi je cvet z domačega vrta.

»Prvi letošnji je...« je rekla.

Jesenske sape

Petračev Pepe je počasi zapeljal pred hišo, stopil iz vrzeli gnojnega koša, kjer je sedel, da so mu noge bingljale do tal, zbral v pesti vajeti, jih zadrnil na komatu, izpregel in konja pognal pred hlev. Pogledal je po vozu, potegnil komat s konja, ga trdo obesil na klin, konja pa spustil v hlev. Ko se je vrnil, je nekoliko postal ter zapeljal oči od okna do okna sosednjih hiš. Nato je nekaj zamrmral v slamo v gnojnem košu in odrinil škripajoča vežna vrata. Krava je mukala v hlevu, dva zelena prašička sta tudi prosila večerje.

Pepe je stopil v hišo, postavil bič v kot, vrgel klobuk na razkopano posteljo, si pogladil lase in sedel za mizo. Potrt, mrk in nem je iztegnil tenke noge, ki so kar opletale v širokih gumijastih škornjih, naslonil glavo na dlani in se globoko zamislil...

Jerajčkova Jula je potegnila svojo sestrično k oknu in ji skrivnostno zaupala: »Ti, v gnojni koš poglej, lej, lej!«

V Petračevem gnojnem košu se je zganilo in zašumelo. Slama je planila na obe strani, iz koša se je dvignila Pepetova žena Justina, stopila na tla, se ozrla po sosednjih hišah, na hitro potegnila z obema rokama po laseh in zmečkani obleki ter smuknila v hišo.

V hiši sta zaravsala, zaslišala se je kletev, ihtenje, jok.

»Potrpežljiv sem kakor poleno v ognju,« je pridušeno govoril Pepe. »Še odpočiti se ne morem, vse delo gre skozi moje roke. Truden sem, da se ob lastno nogo spotikam, ti pa takole...«

Nato je nastala tihota, le prašička v svinjaku sta runkala.

»O, ti mladi prekajenski svet,« je zavzdihnila Jula. »Pred poroko se liže, da ni, da bi kdo videl in slišal, po poroki se pa

Najlepši! Potem je zbolela in nič več je ni bilo v šolo. Pogrešal sem jo, pogrešal bolj kot košček kruha. — Kajti glad ljubezni je najhujši. Neutolažljiv je!

Pod oknom ob zidu otroci še vedno pečejo potičke iz blata in se gredó vojsko.

Stane Kolar

grize... Sem se usedi in vse ti bom povedala,« je povabila sestrično k mizi in kar v temi ji je začela dopovedovati.

»Šele dobro jutro je, odkar sta se vzela, pa je že večkrat imel Pepe tako vožnjo. Kajpak, mislila sta, da bosta drug drugega odrešila, pa sta se vzela, ko nista vedela ne zakaj ne na kaj... Pravijo, da je glušec našel primeru, metla svoje držalo, Pepe pa svojo Justino...«

V jeseni je bilo, saj tako puste jeseni ljudje že lep čas ne pomnijo. Poletja ni bilo skoraj nič. Dež vrh dežja, blato, megla in burja. Vsi so računali, da bo jesen popravila leto, pa so se vsi uračunali. Jesen je bila še slabša kakor poletje. Od jutra do večera se je vleklo temačno vreme, kopičasti oblaki so rinili zdaj izza Plešivice, zdaj spet izza Lisca in grozili, da se bodo utrgali in pokrili ves svet. Če se je nad Kamniškim hribom pokazal kos jasnega neba, so bile rebri nad Žužemberkom že zavite v sive vodne curke. Grozdje se je kazilo do kadi, Justinina ljubezen se pa ni kazila...

Kajpak, Justina ni nikoli imela trde vzgoje. Očeta že od mladega ni imela, na Rabu je ostal. Mati pa, saj je vsaka taka, je gledala na svoje otroke kakor na svete podobice, jih razvajala, jim prizanašala in jih zagovarjala. Na Justino je bila še posebno ponosna in ji je zdaj pa zdaj skuhalo kak priboljšek, tako da je Grabljevečeva Justina rastla kakor neprivezana trta v borštu. Postajala je tiha in sama vase zaprta. Drugi so rekli, da je mulasta.

Komaj je šole izostala, je že gledala. Hodila je lepa kakor pav in za streljaj daleč je dišalo okoli nje kakor po kutini. Res, obraza je bila čednega, zastavnega života in črnih las, ki so razkuštrani migotali okoli

glave kakor hudourni oblački. Kar prikupna je bila, a se je svoje lepote tudi zavedala. Tako se je nosila, kakor bi imela cesarsko krono na glavi. Lepa in mikavna misel ji je prišla v glavo, da se ne bo ubijala po kmetih. Takega bo dobila, da bo gospa.

Justina je čakala ženina kakor odrešenja. Grabljevska pa prav tako. Precej otrok je imela, Justina je bila med starejšimi. Sama se je ubijala z njimi in kaj je bolj želela kakor: gnoj z dvorišča pa punce iz hiše. Zato je Justino tako hvalila, kakor bi jo imela na semnju. Domači fantje so se radi šalili z njo. Da bi jo pa kdo vzel, so rajši zmigovali z ramami in z nasmehom odhajali.

Pa ga je le dobila, čeprav ji je spodrsnilo, da ne bi ostala na kmetih. Oplaze bo kopala, če bo hotela živeti. Lep ni, kakor je pravila Trobentarjeva Mica, mrk, črn in mulast kakor Justina. Saj se vsaka rovnica nasadi.

Že dolgo je Trobentarjevi Mici jezik migal, nekega lepega dne je pa povedala. Počakala je tega, dohitela onega, ali pa stopila v hišo, če je tako naneslo, in zagostolela, da se bosta Petračev Pepe in Grabljevska Justina vzela.

»Ojoj, škoda punce, da se tako zavže in takega vzame,« je jadikovala Mica. »V eni roki nič, v drugi nič. Le kje je s pametjo, da gre v tiste rupe in kolkave. Tako se bo ubijala po tistih grintah in rebrih, da bo dušo spustila... Pa da bi bil že fant, kakor bi človek mislil,« je sakljala, da je komaj sapo lovila. »Fant, ja, kolikor ga krojač naredi... Kadar se v Boršt zatepe, samo čaka, kdaj se bodo vrata pri kaki zidanici odprla. Kakršen je fant, tak bo pa mož... Kajpak, Justina je mlada, živa in mikavna, se ji bodo že pobesile perutnice... bo že videla. Večkrat se bo pokesala, kot ima las na glavi. Eee, ejej.« Dvignila je prst, ga sukala, kakor bi vrtala z njim, se muzala in zavijala svetle oči ter dopovedovala, da so ji sline letele iz ust. »Ko se bodo začeli prepirati, ruvati, kleti in razsajati, bo šla, da ne bo vedela, kje bi se ustavila...«

Na poti v Boršt je srečala Kaševko. Kar pot ji je zaprla in ji začela razlagati, da se bodo pri Grabljevskevi še to jesen zavrteli.

»Čakaj,« je zasukala pogovor, kot bi se ji glas zagatil v grlu. »Kaševka, saj tebi lahko zaupam, pa molči, nočem, da bi punco vlačili po zobeh. Oni dan sem šla posodo pripravljat v zidanico. Saj se ni mudilo, a če prej pomiješ sode, pritrdiš obroče, zamočiš kadi, bolje je. E, saj bom slabo trgala. Z dušo in telesom ne bo čez tri sto litrov. Pri gornjem potu je volčiček izpil, pa še toča je obrsknila, tako da je le tu pa tam kaka čehuljica... Ko sem šla mimo Ulškega vinograda, se mi je zdelo, da slišim neko govorjenje v trtju. Šinem s pota na stezico med trte, postanem in pridržim sapo. Aha, Justino sem takoj spoznala po glasu. Potegnem ruto z glave, da bi bolj slišala, pa nisem mogla razločiti besed. Pomaknem se niže, na lahno odrinem perje in trte, oho, sta že prava: Pepe in Justina,« je zmagovalno povedala, globoko segla po sapo in nadaljevala. »Sta tička! V vinograd Ulškega strica sta se spravila na pogovor, ker sta vedela, da strica ne bo blizu. Kaj pa naj hodi ogledovat? Ni kopal, ni privezoval, ni škropil, pa tudi trgal ne bo. Kakor je oral in sejal, tako bo pa žel. Kar lomastil bo skozi vinograd. Tu bo odtrgal eno čehuljo, tam drugo, stavim, da ne bo natrgal za banko vina, če se ubije. Pa se ne bo nič jezil. Na Dvoru je pil, v Žužemberku je pel, vinograd se je pa sam obdeleval. Joj, slak do vrha kolja, gost, košat in razveznjen bolj kakor bršlin v soteški rebri. Muhič je do pasu, osat do vratu, trtje pa kakor streha nad glavo, še krogla iz puške bi se izgubila... kaj sem ti mislila že povedati? Aha, že vem... tam sem ju zasačila. Sta pa iz lisičjega repa... Kakor je Bog v nebesih, kar sem videla, lahko povem... naj mi oči izkapljajo na tla...« je gostolela, se verila in prepričevala. K trtam sta se tiščala, kakor se meni zdi, ji je pripovedoval, kako rad jo ima, da ji ne bo nič manjkalo, da bo v hosto hodil, vsak mesec bo denar, če bije toča ali ne, da ji ne bo treba garati, ne skrbeti, kaj bo pristavila v peč. Iz žepa je potegnil cel škrnicelj cukrčkov in jih potisnil v njen žep.

'Vzemi, niso slabi,' je dejal in jo začel stiskati. Bila sta omotična, kakor da bi se napila. Justini se je kar zameglilo pred očmi.

„Bodi pameten,“ je ponavljala šepetaje, sunkovito in razburjeno ter se naslonila na močan kol za seboj. Njegovo govorjenje se ji je zdelo kakor lepa pravljica... Na kupičku bosta živela, za denar se vse dobi, ej, lepo bo, saj Pepe ne laže...

Zavila je sapa, da je v trtju završalo. Grozdlič, trdi in redki, so otožno zabingljali. Po srednjem potu je prihajala vesela pesem:

Bom šel v Celovec,
bom kupil en zvonec,
pa še dekile dobim,
da bo bongala z njim...

„Ulški stric,“ je prestrašena dejala Justina in se umaknila za še bolj gosto trtje. Molče sta čakala, da je stric pevajoč odšel dalje. Nato je Pepe brezbrizno vzel iz zavitka cigareto, da bi jo prižgal, pa mu jo je Justina potegnila iz rok.

„Zdaj ne boš kadil, bi kdo začutil dim,“ se je opravičila.

„Boš prišla v Mlakarjevo hišico?“ je Pepe zaobrnil pogovor.

„Kdaj... zakaj?“

„I, kar tako... Novino bomo pokusili... pa zdaj še ne, ko je vino še na trtah. Tomaževega Jožeta sem dobil, bo prišel s harmoniko. Vina bomo kupili... Mlakarjev oče je hišico obljubil...“ Pogledal je proti majhni, skoraj novi hišici, ki se je dvigala nad trtjem z rdečo streho sredi Boršta. Justina je kar zažarela, srce ji je bilo in čudna razburjenost se je je polastila. Nerodno ji je bilo, pa je vendar obljubila...

»Nisem mogla biti dalje časa. Prvih besed res nisem razumela, potlej sem se pa prihlajeno, tiho kakor miška plazila med trtami in zlezla čisto k njima, pa me nista opazila. Tudi ena beseda mi ni ušla...« je končavala Mica. »Doma me je vse čakalo, živina, prašiči in v veži. Smuknila sem na pot in domov. Justina pa je menda ponoči prišla... Čez nekaj dni sem jo vprašala, če se res misli poročiti, pa mi ni mogla pogledati v oči. Zardela je kakor petelinov greben. Pa veš, kakšno mi je zabrusila?“

„Res, res, teta, bodite brez skrbi, še to jesen, če ne bo dežja.“ Merkaj grdi, bo že videla, punčka ne ve, kam gre... Njeno mater sem tudi kar naravnost vprašala, pa

me je samo začudeno pogledala in rekla, da o tem nič ne ve... Vsi tajite, pa vsi v eno vrečo meljete, sem štravnila in šla.«

Trgatev je trajala le dober teden. Zavila je burja in prinesla mrzlega dežja, da je še skozi obleko bodel. Blato je rastlo, kot bi kruh shajal. Težki oblaki so viseli nad Borštom, se topli z burjo, se počasi vlekli nad gozd in vasi ter se spet vračali. Videti je bilo, da so polja in vasi, gozdovi in vinogradi poveznjeni pod velikansko kadjo. Ker se ni bilo mogoče zanadejati kaj boljšega, so s trgatvijo kar začeli v strahu, da bo še sneg ovrigel, preden bodo spravili v sode. Cepljeno grozdje je že gnilo, grozdi so bili kakor polhi vsi pokriti z debelo plesnijo. Šmarnica se je osipala, jagode so se izgubljale med plevelom. Trte so se kar pogrezale nad zlomljenimi in nagnitimi koli. Kaj naj bi čakali? Z dežjem so hodili spat, na dež so vstali in tako kar štirinajst dni. Komaj se je končno pokazalo sonce, so že zaropotali vozovi proti Borštu. Zidanice so se cvileče odpirale. Posoda je bila že pripravljena, stiskalnice očiščene, štuclji pomiti. Samo še legnarje so naravnali in pihnilo v pipe, če bodo držale.

Na potih so vagali grozdje, se pogajali s kupci, nosili brente in plačevali. Pri vsakem vozu je bila zbrana gruča ljudi.

V nekaj dneh je pa vse utihnilo. Le zgodbe o Pepetu in Justini so postajale zmeraj bolj žive. Mica ni zamolčala ničesar, še rajši dodajala, zaokroževala in si izmišljala, da so bile zgodbe bolj mikavne. Morda bi bilo manj govorjenja, če ne bi bilo prejšnjo nedeljo tako prijetno v Mlakarjevi hišici.

Mrak je bil vedno bolj gost, doline so ga bile polne. Lezel je po rebri črn in strašan ter zagrinjal vinograde in zidanice. V Mlakarjevi hišici se je prižgala luč. Precej je bila polna hišica. Fantje in tudi Pepe je pridejal, so kupili vina, Gornikov je dal koštrunčka, da so ga spekli. Ej, to je bilo veselje. Tomažev Jože je take igral, da ni nobena noga mogla mirovati. Potrkavali so z nogami in migali z glavami. Žareči obrazi so se razlezli v smeh. Fantje so pograbili dekleta, ki so se zavoljo lepšega branile in kmalu je bila vsa hišica polna smeha, plesa, godbe, šuma in pesmi. Majhna okna so

kar trepetala in svetilka je plamtela in pojemala ter se zibala pod stropom kakor kresnica. Vino se jih je oprijelo. Vsi so govorili, nobeden ni poslušal. Sklepali so prijateljstva, se držali okoli vratu in peli na ves glas. Pepe in Justina sta si pomežiknila in odšla iz hiše, nihče ju ni pogrešil. Ob doljnem vogalu hiše sta imela žive pomenke. Hudetova Anica ju je spazila. Pepe ji je poravnaval razkuštrane lase in ji napovedoval tako rožnato prihodnost, da se je Justina neprestano smejala . . . Več pa Anica ni hotela povedati.

Na vasi je vstal vihar. Mica je pripovedovala vsakemu, kdor jo je hotel poslušati, pa samo o Justini. Namigovala je, se muzala, ugibala in dajala takte z očmi in rokami, da so še resni vaščani tuhtali, kakšna nesreča bo spet udarila na Boršt.

Pri Grabljevcvih so imeli tihi teden. Grabljevska ni mogla več mirno prenašati bodičastega namigovanja vaščank, ki so hodile k njej tožiti o današnji mladini, cmokat z ustnicami in čakati tesnobnega odgovora.

Nekega večera je Justino pridržala mati v hiši, ko so se drugi že spravili spat, in ji kratko ter ostro začela pripovedovati, kakor bi z nožem rezala v srce:

»Zadosti mi je tega tvojega norenja! Vsa vas se smeje. Hiši jemlješ čast in dobro ime, konec naj bo te neumnosti, ali pa pojdi od hiše, da te ne bom nikoli več videla. . . !« Toda Justina je stala pred njo kakor ukopana, trda in neizprosna, razkačena in užaljena.

»Mama,« je odločno spregovorila. »Ena beseda ali pa sto, škoda je vsake . . . ta ali nobeden . . . ne pustim ga, to je kakor amen v očenašu . . .«

»Tapka tapkasta, pomisli,« jo je prepričevala mati. »Pri Petračevih je malo kruhka, na tujih njivah boš imela kaščo, na štacuni boš visela . . . Pepe naj najprej pokaže, da je gospodaren, da zna kaj pridobiti, da ima kaj skrbi za domačijo, da zna kaj popraviti, napraviti kako orodje. Namesto da bi za dom skrbel, se je potepal po Ljubljani, iskal dela po Kočevju, pa ni nikjer obstal, ker ni za nobeno delo. Po svetu je bil, Bog ve, kakšen falot je. Kako mu moreš zapupati . . . ? Doma mu hiša poka, streha mu

bo zdaj zdaj skapljala na tla, pod se podira, punca, punca, kje si s pametjo . . . ?«

»Nikar mi ne branite,« se je zadržala Justina, »saj me ne boste pregovorili . . . Ali naj čakam, da me bodo še bolj vlačili po zobeh?« je tiho dodala.

Tedaj je mati presunljivo zajokala, se naslonila na mizo, zakrila obraz z dlanmi in dejala: »O, moj Bog, koliko mi prizadejejo ti moji otroci . . . !«

»Kajža je rajža,« je spet začela modrovati Mica, ko je sama slišala v nedeljo, da sta Pepe in Justina ženin in nevesta. Še preden bo ovrgel prvi sneg, se bosta vzela. Pa Mica ni nikoli mislila, da bo kaj res. »Ejej, ejej,« je zmajevala Mica z glavo, »kako so dandanes punčare neumne. Na tisto kajžo gre . . . za smrt bosta imela preveč, za življenje pa premalo. V dnino bo hodila, zaslužila ne bo nič. Jest in piti ti še dadó, pa bi najrajši videli, da bi za to še drugi dan prišla . . . To pa rečem, da bi rajši vzela cigana kakor Pepeta, pa bi imela toliko domov, kolikor je grmov; na Justino se bo pa še tisti domek podrl, da ne bo imela drugega kakor nebo nad glavo. Se bo že še spomnila, da ni vzela Jožeta, ampak Pepčka, pa bo takrat že prepozno.«

Grabljevska je končno privolila, saj ni kazalo drugega. Pri Petračevih je bilo treba gospodinje, mati je bila že stara in je že komaj gibala. Najprej so stopili v sodnijo. Zmenek je bil uren.

Pepe dobi po Petrački vse, polovica pade na Justino s pripombo, da drug za drugim dedujeta. Vse pa dobe otroci iz prvega zakona, če bi tako prišlo, saj Bog ne daj nesreče, ne bolezni, ne smrti . . .

Grabljevska pa ni obljubila nič. Saj bo njima lahko dala še celo cesarstvo, če bi ga imela. Porabila bi ga, ko bosta zmeraj revna kot cerkvena miš, tako je dejala. Najprej pa morata pokazati, če bosta za kakšno delo, potlej se bo pa že videlo, je še dodala.

Pepe pa ni nobene zinil v sodniji. Da bo le Justino dobil in mislil je, da bo dobil cesarstvo. Saj ni videl nič drugega kakor njo.

Ni mogel počakati, prvi je nesel na oklice. Justina da bo že še prišla, je dejal. Nekoliko mu je bilo nerodno, ko je stopil

pred župnika, pa saj drugi tudi nosijo na oklice.

»Kako se piše nevesta?« je tako mimogrede vprašal Pepeta.

»Kako se že piše?« je glasno pomislil Pepe, pogledal župnika, nato uprl oči v svoje čevlje, namrščil obrvi in se končno prijel za glavo. »I, saj sem vedel, zdaj pa res ne vem...«

»Saj ste v sodnji prepisovali, kaj ni prišlo nobeno ime?«

»Kaj jaz vem,« se je odrezal Pepe. »Mene ni nihče nič vprašal...« Pepetu je bilo nerodno, vendar je zadevo rešil, ko je dejal: »Če vi veste, kako se piše, dajte mi njeno ime napisati na listek, da bom vsaj to vedel.« Župnik mu je priimek in ime napisal na listek, mu ga oddal in zmajal z glavo.

Grabljevka ni napravila svatbe in Justina ni vabila svatov, še sorodnikov ne. Samo zajtrk, da ne bo šla punca lačna od hiše, je sklenila mati. Saj se bodo pri Petračevih kaj bolj podprli, ko se bodo vrnili od poroke, če se bodo imeli s čim. Blaga tudi niso vozili, šele čez pol leta bo narajeno.

Prejšnji večer je Justina stopila po vasi. Nobene hiše se ni izognila. S solznimi očmi je segala v roke, se poslavljalna in sprejemala darila. Povsod so jo sočutno sprejeli, jo tolažili in ji želeli srečno in zadovoljno življenje, posebno pa zdravja in zastopnosti.

Strah je prevzel Grabljevko, ko se je poslavljalna od hčere. Objela jo je okoli vratu, stisnila k sebi in obe sta presunljivo zajokali. »Boga ne pozabi, saj veš, kako sem te učila, pa tudi Bog ne bo tebe pozabil,« ji je šepetala, nato jo pokrižala na čelu in ji stisnila v roke molek, katerega je za spomin dobila iz Amerike. Justina je prosila mater odpuščanja in se kar ni mogla odtrgati od nje. Stisnilo jo je pri srcu. Prvikrat je začutila plahost in dvome, ko je stopala na voz in je voznik pognal.

Ulški Janez ju je zapeljal na Dvor. K poroki sta šla v Ljubljano. Justina ni hotela, da bi ženske pasle zijala na njej, jo prece-njevale, sodile in obrekovale.

Dan je bil molčeč in hladan. Jesen je težko umirala. Sonce niti pokukalo ni, preveč na debelo so ga zakrivali oblaki in

megle. Vrane so se spreletavale nad pusto naravo. Pota so bila prazna, še zijal ni bilo, ki bi opazovala novi par. Saj je bilo, kakor bi se peljala v semenj, le včasih je voznik zavriskal kakor razposajen pastir. Mica je pa le povedala, da je videla ženina in nevesto. Na Justini da ni bilo prav nič prijaznosti, je rekla, ne na obrazu, ne na obnašanju, ne na obleki. »Res, prav tako merlat bo dobil, kot je sam...«

Pozno zvečer sta se vrnila. Pred hišo sta zagledala dva mlajčka, ki sta držala debel napis: »Pozdravljena, ženina in nevesta!« Pepeta je pogrelo. Voglarit bodo prišli, pa jim je povedal, da ne bo nič svatbe. »Ne bom jim plačeval z vinom, zakaj so pa postavili, saj jim nisem naročil...«

Pred hišo je pričakala novo gospodinjo Petračka, praznje oblečena. Objela je Justino, ji segla v roke in vsa vesela zaklicala: »Justina, zdaj si naša.« Nato ji je ponudila kruha in kozarec vina. Za Petračko je stal Tomažev Jože. Razpotegnil je meh, da se je močan glas harmonike razlil po vasi. Vaščani so kar lezli skupaj, da bi se nagledali neveste, da bi se naužili godbe in petja. Ko je mati urno raztočila vino iz litra, je starešina prijel Justino čez pas, jo prenesel čez vežni prag in pomenljivo povedal, da bo za zmeraj Petračeva. »Čez prag smo te prenesli v hišo, čez prag te bomo odnesli na pokopališče.« Justina je planila v jok, da se je kar pripogibala... Komaj so jo potolažili.

Še preden so posedli za mizo, se je novi par napotil po vasi, kakor je bila navada ob takih dogodkih. Z godcem sta šla od hiše do hiše. Justina se je predstavljala in jih prosila, naj jo sprejmejo za vaščanko. Nato sta jih vabila na večerjo, vsaj eden naj pride od hiše. Povsod so jima ponujali pijače in bili veseli ter zadovoljni, da je prišla v njihovo vas.

Brž ko so odmolili nekaj očenašev za večerjo in za srečo in zdravje nove družine ter se nekajkrat zavrteli, so se že začeli shajati vaščani od vseh strani. Bili so v nedeljskih oblekah, kakor bi šli k maši. Nobeden ni prišel prazen, vsak je prinesel, kar je pač mogel, in poklonil novi vaščanki. Izgovarjali so se, da niso prišli k večerji, ampak le voščiti srečo novi gospodnji. Ponujali so ji roke, želeli dolgega življenja in

mного zdravih otrok in se šalili. Vina se niso branili, napivali so ženinu in nevesti, trkali s kozarci, da se je vino razlivalo po grlih in mizi. Postajali so čim dalje bolj zgovorni, glasni in živahni. Obešali so se ob peči, stopicali po veži, plesali in peli ter take razdirali, da se ni nikomur več mudilo domov. Čeprav so trdili, da niso prišli v goste in da jih ne bodo motili pri domači zabavi, so vendar vsi vaščani posedli okoli mize, po klopeh ob peči in postelji in se umirili ob dobri večerji.

Spet so trkali s kozarci in pili na dobro srečo, spet jih je godec vzdignil s poskočno muziko in spet so se vrteli, kar je sapa dala. Vino se jih je zmeraj bolj oprijemalo. Saj je Grabljevska poslala že prej vina, kokoši, svinjine in kaj še vse, da ne bo prva večerja pri Petračevih tako osebenjška.

»Kar čedno punco je dobil, poglej,« je Štrohen pomignil Stoparju. »Lepa je, tudi otroci ne bodo nekazni...«

»Bi še kar šlo, če bi ne bil Pepe tak Pepček,« je pritrdil Stopar. »Tako bo pa na drugih ljudeh visel, sam se ne zna nikamor obrniti.«

»Koše bo pletel, krivke delal pa polhe lovil... včasih pa malo tako.« Štrohen se je nasmehnil, z zakrivljeno dlanjo brsknil ob žepu in pomežiknil.

»Tudi to zna, kakor vemo,« je pritrdil Stopar.

Sredi šuma, pesmi, harmonike, plesa, vrisanja in glasnih pogovorov je prinesel Štihov fant ženinu pismo, v katerem ga fantje prosijo, če mu smejo zapeti pod oknom. Pepe ni nič odgovoril, a fantje so vkljub temu zapeli: »So ptičice pele, k'ne pojejo več...« Glasovi so bili slabotni in skoraj pijani. Zavzdignili so še drugo kitico ter nato čakali, kdaj se bo ženin prikazal na vežnih vratih. A Pepe jih ni pozdravil, ni se jim zahvalil, ni jih povabil po »banko«, niti pokazal se jim ni. Čakali so, nato so še enkrat zapeli, kakor bi hoteli izzivati.

»Naj večijo,« je odločil Štrohen. »Kaj so to voglarji, sami otroci! Takim ne boš dajal pijače... Ko mi bo zadosti, bom šel ven in jih z ovsenim snopom razpodil,« je vse prevpil s svojim visokim glasom.

Zunaj se je slišal smeh, dovtipi, šale... Pari v hiši pa so se vrteli, bili s petami ob tla, vriskali in peli, se zvijali in se umikali

v gneči drug drugemu. Svetilka je trepetala, pojemala, ugašala. Sneli so vrata in jih zanesli v vežo, da je hladen zrak udaril v hišo.

Brenk! Okno je zazvenelo, šipa je v koscih zveneče zdrknila v lino. Gostje so se vznemirili, harmonika je utihnila. V hišo se je prerinil Poldáč, dolg pob in zakričal: »Dober večer, družba! Dobro se imate...« Nato je gledal, kakor da mu je zmanjkalo besed. Pepetu je bilo nerodno. S Poldáčem sta že včasih obračunavala. Že na paši se nista mogla videti. Tiha mrznja je še zmeraj tlela v srcu. Pepe je precej vedel, da je prišel le besede nastavljat in iskat preprirov.

»Kaj za nas ne bo nič?«

»Ga imaš zadosti,« se je nekdo oglasil.

»Za take fantaline je dobro iz pomijnjaka,« se je zasmel Šimen.

»Ali nismo zapeli? Daj nam, kar smo zaslužili...!«

»Ne nadleguj nas, saj ti nisem nič dolžan.«

»Ali ne misliš nič dati?«

»Nič!« je bil Pepe kratek. »Dolgo ti ne bo treba prositi, pa boš dobil...«

Nastala je za trenutek tihota, nato so spet vsi govorili, vpili kot legáti, dopovedovali, da drug drugega niso slišali. Poldáč se je z rokami v žepih motovillil po hiši, želel srečo zdaj temu zdaj onemu, pil, če mu je kdo ponudil in se delal pijan. Zrnil se je k ženinu in se posmehnil ter mežikaje dejal, da so vsi slišali: »Mi smo pa mislili, Pepe, da bomo pri tebi pili in jedli. Saj imaš vsega dosti. Kajpak, v Gričarjevo zidanico je bilo vlomljeno... pravijo, da si bil potlej cel teden pijan. Pa tudi kokoši, saj veš, haha...«

Pepe je prebledel, začel se je tresti, da so mu padle vilice iz rok. Zabliskalo se mu je v očeh, ustnice so se mu zvile, nato krčevito stisnile.

»Samo še eno,« je zakričal, skočil kvišku in začel groziti in vpiti. Nastala je tihota kakor pred viharjem.

»Komur kokoš zmanjka, pravijo, naj jo pri tebi išče.« Poldáč se je zakrohotal, zunaj pod oknom so se zakrohotali drugi.

Pepe je planil na sredo hiše in prevrnil mizo, da so litri zažvenketali po tleh. Krožniki so bili samo še črepinje. Luža vina,

v katerem se je razmakal kruh, potvice, pohanje, meso, se je razširila prav do vrat, a jo je hitro srkal blaten pod in za prst široke s smetmi zadelane razpoke... Kakor dva jastreba sta skočila skupaj. V hišo so pridrli še drugi voglarji. Ženske so kričale, begale sem in tja, skrivale nože. Črepinje, steklenina, aluminijaste žlice in vilice, vse se je drobilo pod nogami, škrtalo in hrustalo. Možje so rohneli. Nekateri so se umikali pred hišo, drugi so se zapletli v prepir, tretji so ju skušali ločiti, toda Pepe je bil kakor iz uma. Treščil je Poldaća v obraz, da se je krvav zvrnil po tleh. Justina je jokala, ženske vreščale, možje vpili... Mišmašev Jožek je najbolj miril, skakal, se umikal, klel, kričal, a ko je videl, da je vse zaman, je snel križ s kota ter mlatil in raztepal z njim na vse strani ter divje kričal: »Bog vas tepe, ljudje božji, spametujte se...!«

Poldać se je vrgel kvišku. Spet sta se zgrabila. Ko so voglarji videli, da je Pepe močnejši, so se vrgli nanj, a možje so jih razmetali kakor polena. Poldać in Pepe sta sopihala, padla po teh, se valjala, dušila in davila. »Zdaj pa imaš voglarjenje, kokiši in vino...«

To so slišali in ko so ju ločili, je Poldaću močno tekla kri na hrbtu.

Nihče ni postavljaj miz, nihče ni pospravljaj. Hiša je bila kmalu prazna. Tomažev Jože ni mogel več igrati, nekdo mu je prerezal meh. Justina je jokala, da tal ni videla pred seboj. Pepe se je raztrgan in krvav, kakor bi z grebenom potegnil po njem, zavlekel v drug konec, močno potegnil iz zelenke enkrat, dvakrat in še tretjič, legel na posteljo in zaspal. Tisto noč ni več sedel za mizo...

Vas je še spala v globokem jutranjem mraku. Šele čez dolgo je začela prihajati umazana svetloba. Megla se je vlekla od hiše do hiše, se obešala na drevesa, da so se veje solzile. Okna po vasi so bila temna, le pri Petračevih je brlela luč, ko se je mlado dekle spustila s pota na stezo. Hodila je hitro, nekaj je nosila v naročju. Zavila je proti Petračevi hiši.

Pri Petrački ni bilo več gostije. Od nekod je sicer prišla Angelca, ki je bila pomagala pri kuhi. Tudi Minka, ki je bila nosila na mizo, se je prikazala. Začeli sta pobirati

črepinje, uravnavati polomljene stole, pometati in čistiti. Tomažev Jože je na peči popravljal harmoniko, se jezil in zatrjeval, da mu jo bo Pepe plačal, prej se pa ne premakne s peči. Na klopi je dremal Štrohen, preveč se ga je nalezal. Noge mu je kar izpodneslo, ko je hotel iti domov. Stopar je že pol ure nasajal vrata in mrmral, da na taki svatbi še ni bil. Lepo sta začela, he, he...

Jože je za silo popravil harmoniko in igriral. Hodil je po hiši in okoli hiše ter priganjal in spravljaj noter vse, na katere je naletel. Saj vendar niso na sedmini in tudi nič za to, če se mački spraskajo. Nekaj jih je pa le spravil skupaj. Začeli so piti, vzklikati in se veseliti. Pepeta ni bilo blizu, tudi Justina je v drugem koncu jokala.

Ko je spet udarjala godba in so se pari zavrteli, ko je spet smeh napolnil hišo, se je na pragu prikazalo dekle z otrokom v naročju. Molče je premerila hišo. Njene užaljane oči so iskale, vrtale in spraševale.

»Kaj iščeš, dekle?« jo je nagovoril Stopar. Godba je umolknila, ples je zastal, oči vseh so se uprle vanjo.

»Očeta tega otroka iščem. Kje je Pepe?« je izgovorila jezno in maščevalno.

Vsi so vedeli, kaj je. Nihče ni mogel spregovoriti, kot bi jih kdo loputnil po čeljustih.

»Falot, da ga ni daleč naokoli!« je prvi po dolgem molku spregovoril Mišmašev Jožek in pridno pobiral koščke razbitega križa.

»Lažeš! Ven, kdo te je klical!« je zavpila Petračka in planila proti dekletu.

»Poglejte otroka, potlej povejte! Otrok je njegov, jaz pa bi morala biti po vseh postavah njegova žena.« Govorila je odrečno in brez bojazni.

V hišo je skočila Justina.

»Vidiš, ti si temu otroku vzela očeta. Vse življenje bo sirota.« Dekle se je drzno obrnila k njej. »Meni pa si vzela življenje. Kolikokrat bi se lahko poročila, zdaj pa nisem ne krop ne voda...«

»Oči ti bom izpraskala!« je zakričala Justina in postopila proti njej.

»Pepetu jih izpraskaj, ne meni...«

»Ven iz naše hiše!« je srdito zavpila Petračka. Zgrabila jo je in pahnila čez prag.

»Ne boste me pehali, grem sama. Povem vam pa samo to, da bo otročička živel in da nikdar ne bosta imela sreče.«

Z otrokom je izginila v jutranji mrak...

Justina je presunljivo zajokala. Novo breme ji je padlo na pleča. Gostje so se urno in tiho odpravljali. Tudi Tomažev Jože je zdrsnil s peči, vrgel harmoniko čez ramo in jo z vso jezo mahnil proti Globodolu.

»Moj Bog, kam sem prišla?« je zaklicala Justina, se vrgla na tla in raztepalala, da je bilo groza in strah. Nihče je ni tolažil, saj je ni mogel. Dvignila se je s strahotno jezo v oče. »Torej je bilo vse laž, kar mi je govoril... Hinavščina...« je vpila, nato planila v drug konec, kjer je na postelji spal Pepe. Poleg njega je bila do polovice izpraznjena steklenica žganja. V maščevalni jezi in globoki užaljenosti je zgrabila za metlo, ki je bila ravno pri roki, in udrihala po njem, kakor bi podivjala. Samo zganil se je, razprostrl roke kakor v sanjah, se prevalil na drugo stran, se stresnil, se dvignil in gledal z izbuljenimi očmi kakor izgubljenec.

»Miruj!« je zakričala Petračka in pahnila Justino od postelje.

»Pobrala bom in šla.« Justina je še zmeraj udrihala, kot bi mlatila snop.

»Kaj boš pobrala, saj nič nimaš!« je zaničljivo odvrnila Petračka.

Justini so se do dobrega odprle oči. Na srcu ji je ležala težka skala. Zdaj pa zdaj jo je zgrabil presunljiv jok, krik ob strašni zagati. Kako naj si pomaga, kam naj uide? Da bi za tuje otroke delala? Ne! Nikdar ne! Saj ni ob pamet... In vendar si je morala priznati, da vse tako kaže. »Moj Bog, kam sem zašla?«

Hiša je taka, da bi jo mačke raznesle, če bi jo s salom namazal. Pred hišo je molelo iz prsti kopičasto, uglajeno kamenje, da ne more stopinja nikjer obstati. Morda že sto let hodijo Petračevi po tem kamenju, se love in padajo, pa še nikomur ni prišlo na misel, da bi kamenje potolkel, vrgel nekaj cementa in pogladil.

Na doljnji strani visoke stopnice držijo iz veže do pred hiše. Kakšne stopnice? Neobdelane zvežene skale, dobro, da se niso že vsi pobili. Nekaj metrov od hleva, ki

tega imena še vreden ni, se dviga kup kamenja. To naj bi bil vodnjak. Med vojsko je granata udarila tik pred njega, oklep je razrušila, vodnjak pa do polovice zasula s prstjo in ga tako pretresla, da od tedaj ni držal niti za vedro vode. Hišna vrata zaslanjajo s polenom, kljuge ni. Špranj in razpok je pa toliko, da ni koticčka pod streho, ki ga ne bi prepihal burja. Vedela je, da ne bo prišla na bogatijo, da je prišla na tako siročino, pa ni nikoli mogla misliti.

Vendar se je prikazalo sonce, ki je obevalo lepo vreme. Listje se je v nekaj dneh posušilo, da je kar šumelo pod nogami. Vsi so planili v gozdove, saj so vedeli, da tako vreme ne bo dolgo trpelo. Ni bil tisti čas. Že dolgo so prežali na suhe in sončne ure ter jih lovili, kot bi jih kradli. Največ se jih je pognalo v listje in steljo, nekateri tudi v drva. Vsi so vijačili, kot bi kačo bili.

Petračev Pepe je sedel pred hišo, stegoval noge po soncu, se grel v zavetju na zadnjih jesenskih žarkih in gledal kokoši, ki so se kopale v prsti. Konj suh, da bi lahko klobuke obešal nanj, je tolkel s kopiti v hlevu, hrzal in hujšal.

Ko je mimo prišla Justina, se je nekaj prelomilo v njej. Nič več žalosti, jeza je zaplala v njej. Strogo mu je povedala, da drugi delajo in letajo na vse strani, kot bi streljal za njimi, on si pa greje noge. Očitata mu je, da je koruzo že oličkano iz kozolca prodal, skuhati pa nima kaj. Tako ne bo šlo...

»Listje gremo grabit! Pod konja nimaš kaj vreči, ti pa sediš.« Vzela je grablje, zabila v čeljusti nekaj klinov in odšla v gozd. Tudi Pepe je priklampal za njo in kar kmalu sta nadrgnila za dober voz.

Preden sta začela nakladati, sta se spet sporekla. Vsak je hotel, da njegova obvelja. Justina je trdila, da bosta nakladala tako, kakor je vajena od doma. Uberke bosta polagala na voz. Ko bo listja za dva komolca nad ročicami, bosta z dolgimi vejami obložila voz in povezala. Pepetu se je zdela ta zamisel od sile smešna. Zakaj pa bi tako, ko lahko nadevata v rjuhe, jih potegneta na voz in z žrdjo povežeta. Več bosta spravila na voz in če se prevrne, bosta zlahka spet nadela. Trmoglavila sta

vsak pri svojem, toda končno je zmagala Justina. Z muko, jezo in molkom sta nadela voz in povezala. Toda nista potegnili voza za streljaj, ko se je prevrnil, listje se je usulo daleč po bregu, završalo med drevjem in počasi legalo na zemljo.

Pepe je vzrojil, Justina še bolj. Ob prevrnjenem vozu sta se začela pripraviti. Grozila sta drug drugemu, vpila, si očitala vse, kar sta vedela, se zmerjala, vse sta si rekla, samo človek ne. Hosta je bila polna krikov, kletve in vpitja, dokler ni razkačena Justina usekala z grabljami po Pepetu, da so se zdobile, vrgla stran, kar ji je še ostalo v rokah in odšla domov.

Pepe je odpregel konja, pustil listje in voz ter pognal domov. Justine ni več našel. Pobrala je bila svoje cunjice in šla. Groza ga je bila. Ostal je sam. Stara Petračka je v drugem koncu ležala, bila je bolna. Čakal je, prisluškoval, oprezoval ter potrj hodil okoli poslopja, kakor bi se megla vlačila. Morda se je kam skrila. Glava ga je bolela, na čelu mu je vzkipeel precejšen rog. Kar dobro jo je dobil... Pa to ni nič... Mislil je, da se bo zvečer prikazala... Nič!

Čakal je drugi dan, pa ni drugega pričakal kakor dva policaja. Visoko vzravnanana, kakor da bi hodila po svojem, sta šla po Petračevem vrtu, stopila pred vežo in potrkala na vrata.

»Kar naprej, saj nismo v mestu, da bi trkali!« je zavpil Pepe. Še mar mu ni bilo, ko sta vstopila. Saj je vedel, da njuna pot ni kaj prida za Pepeta. Zato pa ni bil pri volji, da bi njima kaj več razkladal. Na največ vprašan je odgovoril ni. Posebno sta se zavzemala za Poldača, vpraševala o svatbi, o gostih in dogodkih. Daleč naokoli sta hodila, pa sta se zmeraj vračala k Poldaču. Tisti, ki je imel tako visoko in široko kapo, da bi sonce pokrnil z njo, je bil najbolj radoveden... Iz torbe je vzel papir in nekaj črkal po njem, kakor bi se učil pisati. Še nekaj sta spraševala, a Pepetu je bilo zadosti. Preveč je bilo drugih težav na njegovem srcu.

»Še ti bi prišel na svatbo, bi jih nekaj po grbi dobil, pa bi te precej minilo poizvedovati še o kakih svatbi...« je dejal Pepe in z rokami v žepih odšel pod razveznjen kozolec.

Ona dva sta odšla.

Pepeta pa tudi ni zadržalo doma. Za Justino je šel. Doma pri Grabljevcvih jo je dobil. Najprej sta ga mati in Justina izpovedali, ga poučevali ter skakali proti njemu kakor dva risa, potlej so se pa lepo pogovorili in Justina je vesela odšla z njim...

Še marsikdaj je prišlo navzkriž. Kadar je Pepeta prijelo, je flankal po Borštu, pil in pel, zapravljal v Frati, doma sta si pa z Justino skočila v lase. S kremplji sta si silila v oči, se pripravala in grizla. Imela sta tihe tedne, pa spet klela in razmetavala po bajti obleko in čevlje.

Stara Petračka se jima je umaknila na pokopališče k Sv. Miklavžu. Ko sta ostala sama, sta bila včasih prijatelja vsem za zgled, zagovarjala drug drugega in molče skupno prenašala pezo življenja.

Za svatbo je Pepe pobral dva meseca zapora. Kar lahko je prestal, Justina pa bolj težko. Togotila se je in molila, se ubijala na žive in mrtve ter uhajala domov po pomoč in tolažbo. Pa tudi to je minilo in oba sta bila zadovoljna.

Kakor bi imela v računici, dvakrat na leto sta se zapeljala v pekel. Po cele dneve ni bilo konec prepira, vpitja in joka, dokler ni Justina pobegnila na svoj stari dom.

Nikoli več se ni vračala peš. Z vozom je Pepe hodil ponjo, če ne, je pa ni dobil. V gnojnem košu s slamo pokrito, da je ne bi dal ljudem na zobe in oči, jo je v poznih večerih vozil domov. Tako dela še danes in bo še naprej...

Janez Kmet

Prednočje

*Nemirna sapa vleče iz doline
in zadnja luč v spominske mreže veže
nebo in zemljo, dom in nas.
Duha vznemirja čista žal sinjine,
otožni pasji lajež v srca seže,
nekdo se tihotapi v vas.*

*Tedaj v daljavi zabrne zvonovi,
domačnost se prevesi v tuje kraje
in človek nagne svoj obraz.
Odmevi vedno bolj so negotovi
in trdna zemlja vedno bolj se maje,
skrivnostni tujec je že v nas.*

Janez Golob

Šmarnice pod Zlatimi čermi

Cerkovniku Jožu je lil pot curkoma po obrazu, pa res ni utegnil postajati in se brisati. Noge so mu bile utrujene in težke. Se pač še ni odpočil od zadnje poti v goro, kamor je šel že dvakrat gasit gozdni požar, ki že skoraj dva meseca uničuje lepi planinski svet pod Zaloško goro. Samo droben časek se odpočijem, da bom do desetih v planini, misli cerkovnik Joža in se ustavi. Misli se mu neurejeno in nemirno prepletajo. Tudi tega je kriva naraščajoča vročina, žgoča vročina že drugi mesec. Pogled cerkovnika Joža išče v dolino, tja doli v vasico pod senošetjo. Še vedno se s svojimi mislimi in srcem pogovarja z ljubljeno ženo in petimi otroki. Le zakaj so bili davi, ko je odhajal, tako zbegani? Še sliši jok svoje najmanjše deklice, ko jo je vzel v naročje in se ga je tesno oklenila in zajokala... Tudi žena si je brisala oči. Saj gre vendar vsako jutro z doma, kaj zato, če gre danes spet v goro. Kolikokrat v življenju bo še stopal po teh gorskih stezah, če mu Bog zdravje in življenje da. In zakaj bi mu nebeški Oče tega ne dal, poštenemu delavnemu možu, očetu petih otrok.

Vročina pritiska in žge, huje kakor o svetem Jakobu, pa je sredi septembra in danes je praznik Žalostne Matere božje. Na Slemenu cerkovnik Joža spet obstane in odloži težko vrečo. Nikoli do zdaj ga pot ni tako utrudila. Še pol ure, pa bo med tovariši gasilci. Vendar mora spet povasovati pri ženi. Zdajle je na njivi, najeti njivici, in otroci so z njo. Opoldne se bo vrnila s košem na rami domov, skuhala skromno kosilo in postavila v lončku zanj, saj se zvečer že vrne. Obljubil je in otrokom mora podpisati spričevala. Jutri se priččenja pouk. Zvečer ga bodo otroci pričakovali pri Svarškem znamenju. Moji otroci: Marinka, Terezika, Janko, Manica in Francka, Ančka in Francek sta že med angeli...

Cerkovnik Joža pozna vse gorske steze in bližnjice domačih gora. Kmalu bo med domačimi ljudmi na Poljani. Kmalu se ga bodo razveselili! Skrbne žene in matere so mu napolnile vrečo s kruhom, sadjem in slivovko. Da bodo gasilci vzdržali. Že sem od srede julija ni dežja in pri vsej nadlogi

še gorski požar, ki ga nikakor ne morejo do kraja pogasiti. Možje in fantje morajo v goro; po nekaj dneh se menjavajo, toda vsaka pot v gorečo planino je nevarnejša in utrudljivejša. Cerkovnik Joža gre danes namesto bogatega gospodarja, ki je bil na vrsti, pa ni mogel, ker pač ni mogel zaradi dela, napora in bolehnosti. Poprosil je Joža in ta ni mogel odreči, čeprav je šel zaradi žene in otrok zelo težko na pot. — Na svojo zadnjo pot. »Lej ga, pa si jo primahal ti namesto Franceta, saj njega bi tako vrgla sapa že v senošetih,« je pozdravljaj cerkovnika Joža prijatelj Primož. »Mejdu naj, pa s takim tovorom kot Štampihar njega dni,« je hotel biti dovtipen gospodar Jaka.

Cerkovnik Joža postavi vrečo v suho travo in se usede poleg nje. Možje gasilci ga obstopijo. Vsi ga poznajo, vsem je prijatelj, vedno dobrovoljni cerkovnik Joža.

»Sam zlodej je danes podkuril, le poglej, Joža, dve kopi sena sta nam že zgoreli in veter je razpihal goreče seno daleč doli. Saj je zaman vse naše delo, tudi ure ne ostanem več tukaj,« se je hudoval in priduševal že precej priletni gospodar Janez.

»Vzdržali bomo, dokler se bo dalo, saj varujemo svoje gozdove in domove,« ga je miril preudarni in mirni župan Nace. Utrujeni, od vročine in ognjenega dima umazani možje so utihnili in posedli po travi. Toliko, da si privežejo dušo. Ni časa za počivanje in moževanje.

»Joža, bi stopil ti tjale na Matečico. Velika kopa je v nevarnosti, da se užge, če bo zapihalo od Storžiča. Še nekaj mož bom poslal za teboj,« je odločal župan Nace in gledal cerkovnika Joža. Ta je bil na besedo pripravljen. Vzel je iz vreče prviše svežih češpelj, malico, ki mu jo je zavila žena, in še stare grablje in odhajal. Možje so gledali nekam začudeno za njim. Nekaj ga teži. Nobene ni rekel, še nasmehnil se ni po svoji navadi. »Lej ga, tudi ti bi se ne smejal, ko bi bil v njegovi koži. Predvčerajšnjim se je vrnil ves neprespan in zbičan z gore, danes je že spet tukaj. Doma pa žena, pet otrok in bajta revščine,« je

zagovarjal cerkovnika Joža njegov prijatelj Primož.

Možje so se polagoma razhajali. Vročina je naraščala v dušečo soparico. Nad planino se je preletel mogočen planinski orel. Gorski plezavček se je izgubil med pritličnim grmovjem. Slišalo se je le drobno pokljanje goreče suhe trave in grmovja.

Cerkovnik Joža je že na planini Matečici. Mogočna senena kopa je še nedotaknjena. Usede se v njeno senco in čaka tovariše; pravzaprav bi bil najraje sam s svojimi mislimi. Zdajle je žena odzvonila namesto njega opoldansko angelsko počesčenje. Prav gotovo se je ozrla v goro in mislila nanj. Potem je z otroki molila: še en očenaš za našega ata...

Marija, pomagaj, Marija! Saj goriiii!

V tistem trenutku se je vnela senena kopa na Matečici. Dušeč dim se je kakor črna peklena kača plazil in ovijal kopo. Zdaj zdaj se bo zažrl vanjo in jo pogoltnil, kolikor je ne bo razpihal veter. Marija, pomagaj!

Cerkovnik Joža vé samo eno: rešiti, preprečiti ognju pot. Ne sme odlašati in čakati na prihajajoče tovariše. Dolžnost. Moram! Cerkovnik Joža se vrže v pošastni, potuhnjeni dim in hoče z grabljami uničiti tleče seno. Da bi ne bil kos potuhnjenim plamenčkom, on, mož v najlepših mladih letih. Nekje od daleč ga spet kliče žena, doli pri Svarškem znamenju ga čakajo otroci...

Toda cerkovnik ne sliši in ne vidi več. Strupeni plin potuhnjenega dima ga je omotil. Omahnil je v mehko seno in plameni so hlástnili po njem, ubogem, dobrem, najboljšem človeku...

Marija, pomagaj, Marija!

Priskočili so tovariši, prijatelji. Nihče ni upal v neposredno bližino goreče kope. Strupeni plin se je v pošastnih oblikah valil okoli nje, okoli strahotne plamenice, v kateri je umiral cerkovnik Joža...

Možje gasilci stoje odkritih glav, brez misli in brez moči. Senene kope na Matečici ni več. V tlečem pepelu je zoglenelo telo vselega in dobrega cerkovnika Joža. Zakonski prstan na levi roki se sveti kot zlata zvestoba na črnem oglju.

Možje naredo iz smrekovih vej nosilo, na katero položo mrtvega prijatelja Joža. Nad Zaloško goro se utrne večerna zvezda

kakor mrtvaška lučka samotnemu človeku na planini Matečici. Možje prijatelji sede okoli nosila, zelenega mrtvaškega odra, na katerem počiva. Dobra roka ga je pokrila s površnikom in belim prtom čez glavo. Zakaj je moral umreti prav on? Nikomur se v dveh mesecih ni zgodilo hudega. Zakaj je nebo zahtevalo prav tvojo žrtev, Joža? Samo umret si prišel danes v planino. Nikoli več ne bomo slišali tvoje vesele besede, tvoje pesmi, tvojega pritrkavanja za veliko noč...

Večerna zvezda je ugasnila. Sèm od Kriške gore so se plazile megle. Že dva meseca jih ljudje niso videli. Veter od Storžiča je pojenjal in ogenj je kakor utrujen ponehaval.

Jutri bo dež, so vedeli možje. Skoraj vsi so se odpravljali v dolino, le štirje najboljši prijatelji cerkovnika Joža so ostali pri njem.

Kdo bo stopil k Joževi ženi in ji povedal? Nihče ni imel toliko poguma, čeprav so bili trdni gorenjski možje in so komaj še vedeli za srce. Stric Jožko, brat cerkovnikove žene, je že pozno zvečer potrkal na okno podgorske mežnarije.

»Kje je Joža, kaj se mu je zgodilo, o Marija, saj sem vedela...« je kar skozi okno ihtela uboga žena. Brat Jožko se je obrnil na cesti, da revica ne bi videla njegovih oči. Ne, ne more, ne zna ji povedati resnice. Stopi v hišo. Otroci sede na klopeh in stari skrinji. V hiši je mrtvaška tišina. Pozabili so naviti veliko stensko uro. Kaj so res slutili?

»Tako in tako. Branil je kopo na Matečici, pa, saj. Jutri zjutraj se bo videlo. Saj...«

Pod Zlatimi čermi pa, ki jim pravijo ljudje Štajnerice, leži na nosilu iz smrečja njen mož, oče petih otrok, cerkovnik Joža. Noč je pogrnila mrtvaški prst nad njim in zvezde so mu zveste luči. Zdaj zdaj bo zajokalo nebo samo v težko pričakovanem dežju...

Ne, tega ubogi ženi ne more povedati.

»Povej, ali je živ ali mrtev,« prosi obupana žena in se oklene svojega brata. Otroci zajokajo z njo. Zgodilo se je nekaj strašnega, česar v svoji otroškosti ne more razumeti. Terezika objame jokajočo mamo in jo skuša potolažiti: »Saj pridejo ata.

Zjutraj, so obljubili. Ne jokajte, mama.« Stric Jožko je odšel. Ni mogel gledati trpeče sestre.

Sama je ostala tisto noč s svojimi nedoraslimi otroki. Molili so rožni venec in poslušali. Zdaj zdaj bodo zaslišali njegov korak. Potem bo potrkal na okno. Mama bo odprla. Vstopil bo ata in vse bo dobro.

Otroci so drug za drugim pospali, oblečeni in brez večerje. Žena cerkovnika Joža pa ga je čakala vso noč, vso dolgo noč.

Po polnoči se je nekajkrat zablistalo in nato votlo zagrmelo, da so se stresle gore. Nebo so prepregli težki oblaki. Po dveh mesecih suše se je proti jutru vsul tako zaželeni dež. Lilo je vse dopoldne.

Tisto jutro ni nihče zvonil angelskega češčenja pri podgorski podružnici svetega Valentina. Vsa vas in ljudje daleč naokoli so že vedeli. Cerkovnik Joža je zgorel... Le njegova žena še ni vedela strašne resnice.

Črni možje so postavili iz neobdelanih desk zbito krsto, v kateri je počival cerkovnik Joža, na kolovozno pot ob cerkvi svetega Valentina. Okoli nje so se zbirali preplašeni ljudje. V mežnariji so bili sorodniki, Martinovčevi fantje, prijatelji njegovi, in teta Marjana. Otroci so se kot preplašeni ptički stiskali k mami. Nikogar niso pustili ven. Otroci ne smejo videti strahotno ožganega človeka, čeprav je njihov oče.

Žena cerkovnika Joža je stopila na prag. Tam je on, Joža, mrtev... Preveč bridkosti za srce ljubeče mlade žene. Kriknila je, poklicala moža in se onesvestila...

V nemem sočutju so zajokali ljudje. V hiši je najmanjši otrok klical mamo. Črni možje so dvignili krsto in jo nesli skozi vas dol na malo vaško pokopališče. Na krsto so padale deževne kaplje kakor velike solze.

Cerkovnika Joža so položili na beraški mrtvaški oder kar v mrtvašnici. Čez dva dni naj bi bil pogreb.

Proti večeru je prišla k mrtvemu atu njegova Terezika. Suhih rožic, katere je sama naredila, bi mu rada položila v roke in njegov črni rožni venec, pa so ga tako neusmiljeno zabili, da ga ne more videti. Dobro dekletce je pokleknilo na mrzla tla

in neutolažljivo jokalo. Ata mrtev, mama bolna, Marija, pomagaj!

Marinka, leto starejša od Terezike, je v tistih urah nehala biti otrok. Dolge ure je stala v mrtvašnici in sovražno gledala ljudi, ki so kropili krsto. Ne, ona je ne bo niti enkrat pokropila. Zakaj ji ne povedo resnice, zakaj ji ne pokažejo ljubljenega očeta? Ko je bila spet sama v grdi mrtvašnici, je priklopela njena bolečina do vrha. Stopila je na star stol, se vzpela na krsto, kjer naj bi bila očetova glava, se naslonila, na mrzli les in v joku zaklicala: Ata, moj ataaa...

Preprosto verno dekletce je bilo prepričano, da se bo ata vsaj oglasil in potrdil, da je res on. Pa je ostalo vse tiho, mrtvaško tiho. Le dež je udarjal na streho stare mrtvašnice.

»Torej,« je sklepala Marinka, »v krsti je nekdo drug. Naš ata bi se gotovo oglasil. Vedno nas je imel tako rad.« In dekletce se je tolažilo: »Morda je šel sinoči tja čez na Koroško, ko je bil že tako blizu in nas bo čez nekaj časa presenetil, ko bo veliko zaslužil. Večkrat je mislil na Koroško.« In otroška domišljija je v veliki bolečini oživila očeta in ga pričakovala, da se vrne s Koroškega.

Ljudje so prihajali in odhajali. Govorili so o nesreči, kakršne ne pomni podgorska zgodovina in je vsaj dva rodova ne bosta pozabila. Deževalo pa je dva dni kar nepretrgoma. In ko so pokopavali cerkovnika Joža, so se odprle vse nebeške zatvornice dežja. Kakor bi jokali, tako so zvonili zvonovi po svojem zvestem zvonarju. Vsa soseska je bila zbrana na pokopališču. Stari župnik Jernej si je med molitvijo nekajkrat obrisal solze. Joža je imel vedno rad. Ob odprti jami je samo še ihtela žena cerkovnika Joža. V treh dneh se je v bolečini spremenila in postarala. Trije otroci v kotenastih črnih oblekah so glasno jokali in se stiskali k njej: Ata, naš ata...

Cerkovnik Joža počiva globoko v jami pod svojimi dragimi gorami. Ponehalo je deževje po strašni suši. Ponehalo in utihnilo pa je tudi sočutje podgorskih sosedov in vaščanov do trdo preizkušene in strte vdove cerkovnika Joža. Življenje je steklo po svojem izglajenem starem tiru. Človeška sebičnost se je mrzlo bohotila dalje.

Bogat sosed je ob spominu na cerkovnika Joža nepremišljeno in brezsrčno ugotovil: Bolje, da je ta zgorel kot eden od nas... Bajtar več ali manj na svetu, kdo bi si zato grenil življenje. Resnično, kaj je vedel vrlí mož o Kristusovi novi zapovedi, kaj o življenju in trpljenju bližnjega?

V hvaležen spomin naj bo zapisano skromni vaški učiteljici Tereziji, katera edina se je tedaj sklonila do ubogih ljudi, in jim po svojih močeh skušala pomagati. S pomočjo prijateljskih ljudi v Ljubljani ji je uspelo, da je spravila dva otroka pokojnega cerkovnika Joža v sirotišnico. Hvala vam, dobra naša učiteljica! Bog sam naj vam poplača to plemenito delo tam gori, kjer upamo, da ste se srečali s cerkovnikom Jožem.

Žena cerkovnika Joža se po nesreči ni nikoli več od srca nasmehnila. Nikoli več ni odložila črne obleke. Čez šest mesecev, na pomlad, prav za njen god je v podgorski mežnariji zajokal še zadnji otrok, ki so ga v spomin na pokojnega očeta krstili na njegovo ime. Nebogljenu otroku je trpeča mati darovala vso svojo skrb in ljubezen. Vedela je: spremljal ga bo očetov blagoslov zaradi njegove velike žrtve. In ni se motila. Očetovo trpljenje je bilo in je še danes velik blagoslov tako zgodaj osirotelim otrokom, danes ljudem, ki žive

v vse drugačnih časih kot njihovi preprosti, ubogi, toda iskreno in globoko verni starši.

Desetletje in pol je preživela vdova cerkovnika Joža svojega moža. Desetletje le Bogu samemu znanega trpljenja, prezira in ponižanja, ki se je končalo kakor možovo z novo težko nesrečo v plemeniti službi bližnjemu. Pa to je druga bridka zgodba. Povedati in napisati bi jo znala njena Terezika.

Zaloška gora in njene planine so se zavile v svoj večnostni molk. Po gorskem požaru je izpod pepela pognala močna zdrava gorska trava. Do danes je ni nihče kosil in grabil. Zlate čeri, pod katerimi je tisto temno noč ležal cerkovnik Joža, še vedno obseva in zlati božja luč. In ta luč izvablja iz črne gorske prsti prečudovite cvetove belih šmarnic.

Šmarnice pod Zlatimi čermi, božji zvončki, rastoči in dehteči v spomin cerkovniku Jožu. Šopek teh šmarnic, nabranih pod Zlatimi čermi, naj bo tudi moja zgodba, iz srčnih spominov spletena in tebi, moj oče, na že davno prekopani grob položena ob petdesetletnici tistega dne, ko sem ob tvoji krsti nehala biti otrok, pa vendar ostala v svoji duši do danes tvoj otrok, ki še sliši in razume pritrkavanje šmarnic pod Zlatimi čermi...
Alojzija Konc

Trenutki na križu

Reka romarjev je drla skozi jeruzalemska vrata, imenovana Gennath, na križišču cest, ki so držale iz Jeruzalema v Joppo in iz Jeruzalema v Samarijo. Stotnik Abenadar, ki je na konju vodil sprevod, je zapovedal množici, naj se umakne, kar se je zgodilo med nejevoljnim mrmranjem.

Ko so Abenadar in njegovi prišli skozi vrata, je sprevod nadaljeval pot, a le kakšnih trideset metrov. Med vojaki, ki so stopali ob straneh, je bilo videti, kako je Jezusu po obrazu in po telesu curljala kri. Romarji so godrnjali in hoteli vedeti, kaj so zakrivili trije obsojenci, da jih ženejo v smrt prav za praznik.

Abenadar je vojakom velel, naj se ustavijo na Golgoti. To je bila majhna kamnita

vzpetina takoj onkraj križišča, visoka kakšnih pet metrov. Na položnem bregu, ki se je spuščal s te vzpetine, je bil vrt, zdaj poln rožnato cvetočega šipka. Malo dalje na severozahodni strani je bila nova grobnica, ki si jo je bil prav pred kratkim dal vsekati v živo skalo Jožef iz Arimateje.

Kdor je šel mimo, je takoj videl, da je ta vzpetina morišče, zakaj na njej so se dvigali trije goli hlodi proti nebu. To so bila navadna cipresova debela, torej isti les, iz katerega so bilj debeli plohi, ki so jih nosili obsojenci. Debla so bila na gornjem koncu obtesana, da bi se dobro prilegala v zarezo na prečki, ki jo bodo pritrčili nanje.

Jezus je s trudnimi očmi gledal hlode, za katerimi se je svetilo prelepo in čudovito čisto nebo. Vojaki so se vstopili v pregrajo pred njimi, ko so pa spustili na Golgoto majhno gručo ljudi, je v sprednji vrsti zagledal duhovne z obrednimi lasuljami na glavi. Poskusil se je nasmehnuti, zakaj med množico je uzrl svojo Mater.

Videti je bilo, kot da čuti po vsej dolgi križevi poti olajšanje, češ so se zdaj začeli njegovi zadnji trenutki, trenutki na križu . .

Izumitelji križa so bili Feničani. Ti so iskali takega načina usmrtitve, ki bi bil hkrati počasen in neizpros, in so poskušali najprej s prebadanjem, z vrelim oljem, nasajanjem na kol, kamnanjem, davljenjem, utapljanjem in z grmado. Toda vse to se jim je zdela prehitra smrt, zato so vpeljali križanje.

To je v prvotni obliki zagotavljalo počasen in mučen konec, saj so obsojenci včasih živeli na križu tudi dva dni. Poleg tega pa so morali umirati vpricho ljudstva, kar je na podložnika učinkovalo zastraševalno. Vrh tega so viseli na križu popolnoma goli, kar je njihovi telesni muki dodajalo trpljenje zaradi sramu. Poleg vsega so gole obsojence še strahotno mučile muhe.

Tudi Rimljani so začeli uporabljati križanje za zastraševanje zločincev in so bili prepričani o njegovi uspešnosti. Sčasoma so ob njem razvili pravcato vedo, ki je imela svoja točna pravila. Njihovi vojaki so bili pravi strokovnjaki v njej, saj so to kazen uporabljali po vseh nepreglednih pokrajinah rimskega cesarstva.

Skraja so rimski rablji obsojencu pribijali na križ samo noge, roke so mu pa privezali na pokončni hlod. Toda pri takem načinu je križani umiral tako počasi, da so ga včasih morali stražiti po več dni, preden je izdihnil. Zato so pozneje začeli obsojene pribijati na križ skozi gležnje in skozi stopala, tako da je vsakdo, ki ni bil prav izredno odporen, umrl že po nekaj urah.

Navaden križ, ki so ga imenovali »crux humilis« ali križ ponižnih, je bil visok okrog 1,80 m, kar je zadostovalo skoraj za vsakogar, ker so križanemu kolena nekoliko upognili. Ti križi so bili za sužnje in vstajnike. Druga vrsta pa je bil »crux sublimis« — vzvišen križ, ki je bil dosti višji

od suženjskega, katerega so pa Rimljani uporabljali le poredko, in sicer tedaj, kadar so na križanje obsodili kakšnega zelo znanega rimskega državljanca, katerega smrti so hoteli dati poseben poudarek.

Jezusa so pribili na »križ ponižnih«. Prečni plošč, ki ga je Jezus nosil po Jeruzalemskih ulicah ob podpori Simona iz Cirenne, se je imenoval »patibulum«, to je mesto ali orodje trpljenja.

Stotnik Abenadar se je posvetoval z rabljem in zapovedal, naj Jezusa križajo prvega. Eden izmed razbojnikov, ki sta bila obsojena z njim, je ugovarjal, da ni tat, temveč politični grešnik. Vojaki so se zakrohotali ter mu svetovali, naj se potem obrne na Kristusa, ki da je njegov kralj.

Množica, ki je bila medtem pokrila vso Golgoto, je utihnila. Abenadar je velel trem vojakom, ki so gredoč sèm nosili deske z imeni obsojenih in z navedbo njihovih grehov, naj pomagajo Jezusa pribijati.

Nekatere izmed jeruzalemskih usmiljenih žena so zdaj predrle pregraje vojakov in prinesle vrč ter tri kelihe. V vrču je bilo vino, pomešano z nekaj malega opojnih dišav, ki naj bi obsojencem lajšalo trenutke na križu. Rimljani so to dejanje usmiljenja dopuščali.

Žene so natočile tešilne pijače najprej prvemu razbojniku, nato so jo ponudile Jezusu v čistem kelihu. Pogledal je vino, nato žene in odkimal. Ni maral piti, zadnje trenutke na križu je hotel prenašati v vsej popolnosti njihove groze.

Bilo je že skoraj poldne. Sonce je bilo že visoko in vroče. Ob vznožju velike gole čeri je listje na oljkah in divje cvetje šelestelo v rahlem pišu.

Stotnik, ki se je čudil, kako da Jezus ne mara mamilnega napoja, je dal znamenje. Štirje vojaki so stopili h Kristusu in ga začeli slačiti, oblačila so pa vrgli na kup. Ko je bil gol, so mu ovili okoli ledij in med stegni kos blaga, katerega konec mu je visel s hrpta.

Množica, ki se je gnetla ob vznožju Golgote, je zamrmrala. Ob njenem mrmanju je jata taščic, ki so čebljale na oljkah, preplašeno odletela. Križanje se je začelo . . .

Rabelj v nekakšnem predpasniku z žepi je prečni plošč križa na laktih dvignil do Jezusovih ram, z rokama zgrabil obsojenca

od zadaj pod pazduho, ga pritisnil na les in ga vrgel vznak na tla.

Takoj, ko se je Kristus zgrudil na kamen, so mu prečko pritrdili za tilnikom in dva vojaka sta z vsake strani hitro pokleknila na zgib v njegovem komolcu, da bi mu roke ostale razpete. Jezus se ni upiral in ni rekel besede. Samo, ko je padel vznak in se mu je trnje iz krone zabodlo v glavo, je lahnó zavzdihnil.

Rabelj je vzel iz žepa dva žebelja ter ju vtaknil med zobe. Žebelja sta bila dolga kakšnih dvanajst centimetrov. Pokleknil je h Kristusovi desnici ter poiskal presledek med kostmi v zapestju. Ko ga je našel, je nastavil žebelj, vzdignil kladivo ter z vso silo zamahnil po njem.

Veliko gledalcev pod golgotsko vzpetino se je obrnilo proč, da tega ne bi videlo. Nekateri so v grozi zavpili, drugi so začeli glasno moliti, tretji so odhiteli proti Genathskim vratom. Janez Evangelist je pritisnil Marijino glavo na svoje prsi, malo da bi jo potolažil, še bolj pa, da bi ji preprečil videti tisto, v kar vse do konca ni mogla verjeti. Ni zajokala, ko je slišala rabljev udarec, toda njena bolečina je bila hujša, kot če bi se utapljala v morju solza.

Rabelj je zdaj pokleknil čez križanega ter začel pribijati njegovo drugo roko.

Ko se je prepričal, da se pribiti ne more več odtrgati z lesa ter pasti s križa, ko ga bodo potegnili nanj, je vzdignil roke. To je bilo vojakom znamenje, naj začno prečni plošč z obsojencem dvigati ...

Dva vojaka sta pograbila les na vsakem koncu ter ga vzdignila. S tem sta potegnili za pribite dlani kvišku tudi Jezusa. Ta se ni ganil, oči je imel zatisnjene, samo kadar je globlje dihnil, je lahnó zastokal.

Zdaj sta prišla na pomoč še dva vojaka in vsi štirje so naslonili prečni plošč na cipresno deblo, ki je stalo v zemlji, in na srednje izmed treh. V kratkih, previdnih sunkih so potiskali prečni les ob pokončnem hlođu navzgor tako dolgo, da Jezusove noge niso več dosegle tal.

Zdaj se je obsojenčevo telo začelo zvijati v bolečinah. Z vso težo svojega telesa je visel na predrtih zapestjih, iz katerih je počasi kapljala kri, rani okoli žebeljev sta se začeli za spoznanje širiti.

Vojaki so prečko potisnili tako visoko, da se je njena zarezna ujela z zarezo v deblu, jo pritrdili z žebelji, eden izmed njih pa je nad Jezusovo glavo pribil desko z napisom v treh jezikih: »Jezus Nazareški, kralj Judov«.

Rabelj je zdaj pokleknil pred križem — prvi izmed stotin in stotin milijonov, ki bodo to delali, dokler se ne dopolnijo dnevi človeštva. Vojaki so priskočili, da bi mu pomagali, in so zgrabili Jezusove noge za gležnje.

Pravila so zahtevala, da je treba desno nogo pribiti vrh leve. Ta del križanja je bil najbolj kočljiv. Če so noge pribili preveč nizko, je obsojenec prehitro umrl. Treba jih je bilo pritrditi v pravi višini, da so se zaradi pritiskajoče teže nekako opirale na žebelje in se je križani lahko pregibal, kar mu je večalo bolečine.

Jezus se ni ganil in se ni upiral. Ko je padel zadnji udarec na žebelj v nogah, je odprl oči. V zadnjih trenutkih na križu je z višave še enkrat videl svoj Jeruzalem v vsej njegovi zlati slavi in veličini ...

»Žalosten je ta Mesija,« je eden izmed duhovnikov porogljivo rekel drugemu, a je moral brž utihniti, zakaj množica okoli njega je začela grozeče mrmrati, tisti, ki so doslej molčali, so začeli na glas moliti.

Nihče se ni menil za razbojnika, ki sta bila zdaj na vrsti za križanje. Vsi so upirali oči samo v Kristusa, o katerem so jim bili duhovniki rekli, da je krivi prerok, ki se je bahal, da bi v treh dneh pozidal jeruzalemski tempelj lepši, kakor je zdaj, če bi ga kdo podrł.

Pri vsej nebogljenosti moža, visečega na križu, je bilo množici nekam čudno neprijetno; vse je prevzemalo zamolklo pričakovanje neznane grozote. Zdelo se jim je, da Jezus umira neznansko počasi, čeprav je preteklo komaj nekaj minut, odkar so potihnili zadnji udarci kladiva.

Za tujce, ki niso vedeli, kdo je, so pa bili njegovi trenutki na križu takšni kakor trenutki vsakega brezimnega obsojenca. V ničemer se ni razlikoval od njih.

Kakor drugi je tudi on včasih sunkovito pobesil glavo, da mu je brada udarila ob prsi. Potem so ga popadli nenadni krči in glava mu je začela omahovati z rame na ramo. Oči je obračal k soncu in njegove

ustnice so mrmrale kdo ve kaj. Kadar se je njegovo utrujeno in izmučeno, od udarcev posinjelo in okrvavljeno telo na pol mrtvo pobesilo, ko da hoče pasti, so ga zadržali žebli, in kolena so se mu vdano sprožila malce naprej, kot da bi rad pokleknil za zadnjo molitev...

Zdaj, ko je njegovo telo z vso mrtvo težo viselo na pribitih zapestjih, se je zdelo, da so njegove roke razprte v znamenju zmage. »Victoria« je nehote bral v njih celo stotnik Abenadar in tudi njemu je bilo neprijetno.

Jezus pa je v znamenju te strašne zmage trpel dve novi strahoti. Od bolečin v zapestjih so mu šli krči po rokah do ramen in mu začeli stiskati vrat. Potem so mu za trenutek ohromele vse pretegnjene mišice v prsih.

Prevzela ga je na pol zavestna groza, ko je čutil, da zrak še lahko hlasta vase, ne more ga pa več izdihavati. Imel je občutek, kot da se bo zadušil.

Z zadnjim naporom se je vzel na krvavečih nogah. Ko je bilo njegovo v onemoglosti viseče telo pritisnilo na žebelj, mu je teža raztrgala rano navzgor. Zdaj se je počasi vzdigoval, tako da mu je glava nazadnje pokrila skoraj ves napis, ki je vpil o njegovem grehu.

Ko je ramena potegnil toliko navzgor, da so bila v višini rok, je začel laže dihati. Sopal je naglo, ko da hoče v teh kratkih trenutkih nečloveškega napora ujeti še toliko življenja, da bo zadostovalo za dolge minute bližnje onemoglosti. Skušal je pozabiti na bolečino, ki se mu je zaradi tega neznosno večala v ranah na rokah in nogah.

A brž je prišel čas, ko te bolečine ni mogel več prenašati, naj je še tako hotel. Njegovo telo se je spet brez moči in sunkoma pobesilo, prsi so se mu stisnile, kolena so mu sunila še bolj naprej. In začelo ga je znova dušiti...

Ta smrtni kolobar se je ponavljal dobri dve uri, razbiti v neskončno vrsto krvavih trenutkov. Ko mu je bilo najhuje, je skozi meglo trpljenja zaslišal posmeh velikega duhovna Kajfe: »Drugim je pomagal, sam sebi pa ne more.«

Bilo je res, a je moralo biti tako...

Okoli ene se je začelo nebo pri jasnem temniti. Na njem ni bilo ne oblakov, ne megle, sonce je stalo na mestu, kakor je ta čas moralo. Toda vseeno je bilo, ko da se mračni in nazadnje je bilo moč gledati v sončno oblo, ne da bi človeka bolele oči.

Množica je mislila, da se pripravlja k nevihti in se je začela naglo razhajati. Toda nikjer ni bilo videti bliska, ne slišati grmenja. Ta čudna tema pri polnem soncu je trajala do prave noči.

Komaj je bila minila dobra ura od križanja, pa že Jezusova smrt skoraj nikogar ni več zanimala. Večina radovednežev je že odšla. Na Golgoti je razen Kristusove matere in učenca Janeza ostalo le nekaj duhovnikov, ki niso vedeli, kaj bi počeli, ko je bilo zadoščeno njihovi maščevalnosti. Bili so prepričani, da je Mesija že mrtev.

A Jezus še ni umrl. Omedleval je in se je iz omedlevice prebujal samo še, ker ga je v onemogli nezavesti začenjalo dušiti.

Pred njegovimi očmi in njegovo dušo je bila tema še gostejša kakor tista na nebu. Skozi njo je slutil bližino vojakov, ki so se napili in se pripravili za njegovo haljo brez šiva. Izgovoril je že večino sedmih besedi na križu in je skušal v mislih moliti za odpuščanje vojakom, duhovnikom, farizejem, ljudstvu, ki ga je izdalo, in vsemu svetu.

Vsaka minuta je bila dolga neskončnih šestdeset sekund: vsaka sekunda stkana iz nešteto bolečih sunkov, toda Smrt še ni bila voljna, da se ga usmili.

Njegove roke, njegove noge, njegove prsi in vse telo je bilo kakor tisočkrat na novo raztrgano in vse njegovo bitje je bilo kakor struna, ki je brnela v strahotni pesmi trpljenja.

Začenjali so se zadnji trenutki na križu. Naznanjala jih je pekoča žeja, zakaj telo je bilo v trpljenju izpotilo poslednjo kapljo tekočine. Ni hotel, a je vendar glasno potožil: »Žejen sem.«

Eden vojakov ga je slišal, se v tisti opoldanski temi dotipal do gobe, jo nasadil na sulico in namočil v zmesi kisa, vode in stepenih jajc, ki je sicer služila vojakom za odžeganje. Ko pa je gobo s tekočino pritisnil križanemu na ustnice, ta ni pil.

Obrnil je glavo, da mu je ostra pijača stekla čez izžgane ustnice v rane na prsih, se še enkrat zravnal na žeblih, izgovoril

nekaj besed, ki jih vojaki niso umeli in vzdihnil: »Dopolnjeno je.«

Njegovo telo je uplahnilo kakor jadro, ko mu zamre veter. Nihče ne bi bil zapazil, kaj se je zgodilo, da ni tisti trenutek pretrgal tišine hrup, ko da se je čez svet pognala čreda podivjanih turov. Zemlja se je tresla in se začela klati od zahoda proti vzhodu.

Razpoka je presekala skalo, na kateri je stal križ, razklala mestno obzidje in segla do templja, kjer se je veliko zagrinjalo, ki ga en sam človek niti ni mogel odstreti, pretrgalo po dolgem, ko da je iz jajčne lupine...

Stotnik Abenadar in vojaki so planili na noge in se pognali do križa. Strmeli so v mrtvega, zijali v črno nebo in v razklano golgotsko vzpetino. Čez trenutek se je za-

zdelo, kot da jokajo, stotnik pa je izgubljeno šepetal predse: »Res, bil je Sin božji.«

S težkim srcem je dal križanemu prebosti levo stran in mu je prizanesel z lomljenjem kosti, ki ga je zapovedoval pravni obred križanja...

Čez kakšno uro sta prihitela Nikodem in Jožef iz Arimateje ter naznanila Janezu in trem Marijam, da je Pilat dovolil Jezusa sneti s križa in ga pokopati pred začetkom sobote. Ni še bilo štiri popoldne, ko so Kristusovo telo, z ljubeznijo in solzami umito, maziljeno in v belo platno povito položili na skril, ki naj bi v prednjem prostoru Jožefove nove grobnice služil obiskovalcem za sedež.

Nikodem je Jezusu dal na gornjo ustnico peresce puha, kakor je določala postava. Potem so čakali četr ure. Če se v tem času ne bi zganilo, je bilo to znamenje, da je duša zapustila telo.

Ko je peščena ura, ki jo je bil Jožef iz Arimateje prinesel k pogrebu, odmerila zapovedani čas, je belo peresce še vedno ležalo mrtvo na mrtvi ustnici križanega...

Jim Biskop (Prevedel S. G.)

Metod Jerič

Moč

*Molitev — rosa mila,
na vrtu Gospodovem cvetlica te je pila,
da moči bi dobila.*

*Obhajilo — sonce zlato,
z nebeškimi žarki sije milost bogato
na Gospodovo trato.*

*Čistost — korenino zdravo,
moč, veselje in lepoto daješ ti rastlini
pravo
skupaj z neminljivo slavo.*

Luč

*Mrak —
popotnik po poti meri korak
in gleda
v zadnji ožarjen oblak. —*

*Križ —
ob potu stoji
in glej,
luč odseva v vse smeri. —*

Joža Bertoncej: Križani (kovano železo)

Mala morska deklica

(Ilustriral Stane Kregar)

Daleč tam zunaj v morju je voda tako modra kakor listi najlepše plavice in tako čista kakor najprozornejše steklo; je pa zelo globoka, tako globoka, da ji najdaljša sidrna vrvi ne pride do dna. Veliko zvonikov bi bilo treba postaviti enega vrh drugega, da bi segli od dna pa do vodne gladine. Tam spodaj prebiva morsko ljudstvo.

Ne smemo pa misliti, da so tam sama bela peščena tla; ne, tam rastejo najbolj čudovita drevesa in rastline, ki imajo tako prožna in gibčna debla, stebila in liste, da se ob najmanjšem gibanju vode zganejo, kot da bi bili živi. Ribe, majhne in velike, kar švigajo med vejami kakor tu zgoraj po zraku ptice. Tam, kjer je morje najgloblje, stoji grad morskega kralja. Zidovi so iz koral, visoka, koničasta okna iz najčistejšega jantarja, streha pa iz samih školjk, ki se odpirajo in zapirajo, kakor pač teče voda. Krasna je ta streha, zakaj v vsaki školjki se svetijo biseri, katerih vsak zase bi bil velik okras v kraljičini kroni.

Morski kralj tam spodaj je bil že več let vdovec, njegova stara mati pa mu je gospodinjala. Bila je pametna žena, toda ponosna na svoje plemstvo, zato je nosila dvanajst ostrig na repu, medtem ko so jih druge plemkinje smele imeti samo šest. Sicer pa je bila hvale vredna še posebno zategadelj, ker je zelo rada imela male morske prince, svoje vnukinje. Bilo je to šest lepih deklic, najmlajša je bila najlepša. Njena polt je bila tako čista in nežna kakor rožni list, njene oči tako modre kakor najgloblje morje, bila pa je prav tako kakor vse druge brez nog; imela je ribji rep.

Ves dan so se lahko igrali v gradu, v velikih dvoranah, kjer so žive cvetlice rastle kar iz sten. Velika jantarjeva okna so bila odprta in so skozi plavale ribe prav tako, kakor pri nas letajo lastovke, če jim okna odpremo; in ribe so plavale naravnost k malim princesam, jedle iz njihovih rok in se jim pustile, da so jih božale.

Pred gradom je bil velik vrt z rdečimi in modrimi drevesi. Sadeži so se svetili kakor zlato in cvetlice kakor plamen, ker so se

jim zmerom zibala stebila in listi. Zemlja je bila sam najdrobnejši pesek, a moder kakor žvepleni plamen. Nad vsem je bil razlit čuden in prečuden moder sijaj; človek bi prej mogel verjeti, da je nekje visoko v zraku in da vidi samo nebo nad sabo in pod sabo, kot pa da je na dnu morja. Če ni bilo vetra, si lahko videl sonce, ki je sijalo kakor škrlatna cvetlica, katere čaša je izžarevala vso svetlobo.

Vsaka princeska je imela svojo gredo na vrtu, kjer je lahko kopala in sadila, kolikor je je bila volja. Ta je svojo cvetlično gredo oblikovala v podobi kita, spet drugi je bolj ugajalo, da je bila njena gredica podobna morski vili; najmlajša pa je svojo gredico napravila okroglo kakor sonce, in je vsadila vanjo cvetlice, ki so bile rdeče kakor jutranja zarja. Bila je nenavaden otrok, tih in zamišljen, in če so se njene sestre krasile z najbolj čudovitimi rečmi, ki so jih dobivale iz potopljenih ladij, pa ona razen rožnato rdečih cvetlic ni hotela imeti nič drugega kakor lep marmornat kip. Kip je predstavljal lepega dečka, izklesanega iz belega čistega marmorja, ki je ob nekem brodolomu padel na dno morja. Zraven kipa je vsadila rožnatordečo vrbo žalujko, ki se ji je lepo razrasla in je s svojimi vejami segala do modrih peščenih tal, kjer je bila njena senca vijoličasta in se je premikala, kakor so se premikale veje. Videti je bilo, kot da se njen vrh igra s koreninami in kot da se vrh in korenine hočejo poljubiti.

Nič je pa ni bolj veselilo, kakor če je mogla slišati o človeškem svetu tam zgoraj. Babica ji je morala pripovedovati o vsem, kar je vedela o ladjah in mestih, o ljudeh in živalih. Najbolj čudovito od vsega pa se ji je zdelo, da gori na zemlji cvetlice diše, zakaj o morskih tega ni mogla reči, in da so gozdovi zeleni, in da ribe, ki jih tam zgoraj vidiš med drevjem, tako glasno in krasno pojo, da je veselje. To so drobne ptice, ki jih je stara mati imenovala ribe, zakaj sicer bi vnukinje tega ne mogle razumeti, ker še niso videle nobene ptice.

»Ko boste stare petnajst let,« je rekla babica, »boste smele splavati iz morja,

v mesečini boste posedale na čereh in gledale velike ladje, ki bodo jadrale mimo. Takrat boste videle gozdove in mesta!»

Naslednje leto je bila ena izmed sestra stara petnajst let, druge sestre pa so bile vsaka druga od druge za leto dni mlajše, tako da bo najmlajša morala čakati še celih pet let, preden bo smela iz morskih globin na kopno in pogledati, kako je pri nas. Vendar so si sestre obljubile, da bo vsaka pripovedovala, kar bo videla in kar se ji bo prvi dan zdelo najlepše, zakaj babica jim ni povedala vsega, tam gori je pa gotovo toliko prečudnih reči, ki bi jih rade vedele.

Nobena ni bila tako radovedna kakor najmlajša, pa prav ona, ki bo morala še najdlje čakati in ki je bila tako tiha in zamišljena. Prenekatero noč je stala ob odprtem oknu in je skozi temnomodro vodo gledala kvišku, kjer so plavale ribe in zamahovale s plavutmi in repi, da je voda okrog njih kar pljuskala. Luno in zvezde je že lahko videla; seveda je bil njihov sij čisto bled in so bile v vodi videti mnogo večje, kakor jih mi vidimo. Če je včasih nenadoma nekaj temnega, črnemu oblaku podobnega, zdrsnilo pod njimi, je vedela, da je to kit, ki je plaval nad njo, ali pa tudi ladja, na kateri je bilo mnogo ljudi; ti prav gotovo niso pomislili, da je pod njimi ljubka, majhna deklica in izteguje svoje bele roke proti gradlju.

Zdaj je bila najstarejša princesa petnajst let stara in je smela splavati nad morsk gladino.

Ko se je vrnila, je pripovedovala o stoterih rečeh, najlepše od vsega, je pripovedovala, pa se ji je zdelo, ko je v mesečini sedela na sipini mirnega morja in je ogledovala bližnjo obalo z velikim mestom, kjer so migljale luči, kot bi sijalo sto zvezd, poslušala godbo in hrup in ropot voz in šum ljudi, kjer je videla mnogo zvonikov in poslušala zvonjenje zvonov. Prav zato, ker ni mogla priti tja gor, si je vse to najbolj zaželela.

O, kako je vse to poslušala najmlajša sestra! In ko je pozno zvečer stala ob odprtem oknu in skozi temnomodro vodo hrepenече gledala kvišku, je mislila na veliko mesto s hrupom in šumom, in potem

»Tam, kjer je morje najgloblje, stoji grad morskega kralja...«

se ji je zdelo, kot da sliši zvonjenje prav do dna morja.

Naslednje leto je bilo drugi sestri dovoljeno, da pride iz morja in plava, kamor jo je volja. Priplavala je na vrh, ko je ravno sonce zahajalo, in ta pogled se ji je zdel od vsega najlepši. Vse nebo je bilo kakor iz zlata, je pripovedovala, oblaki pa tako čudovito lepi, da se še popisati ne da. Rdeči in vijoličasti so jadrani nad njo, mnogo hitreje kot oblaki pa je letela nad vodo jata divjih galebov, da so bili videti kakor dolga bela tančica. Plavala jim je naproti, a preden je priplavala do njih, se je jata potopila, in rožnati sij je ugasnil na morsk gladini in na oblakih.

Leto nato je priplavala tretja sestra na morsk gladino. Ta je bila izmed vseh najbolj radovedna, zato je plavala navzgor po široki reki, ki se je izlivala v morje. Zagledala je krasne zelene griče z vinsko trto, gradovi in trdnjave so kukali iz mogočnih gozdov, slišala je ptice peti, sonce je pa sijalo tako toplo, da se je morala večkrat potopiti pod vodo, da si je ohladila pekoči obraz. V nekem majhnem zalivu je srečala gručo majhnih človeških otrok. Čisto nagi so letali sem in tja in čofotali po vodi. Rada bi se igrala z njimi, pa so se preplašeni razbežali, in prišla je majhna,

črna žival, to je bil pes — psa pa poprej še svoj živ dan ni videla — ki jo je tako strahansko obljajal, da se je zbala in spet poiskala široko morje. Nikoli pa ni mogla pozabiti mogočnih gozdov, zelenih gričev in majčkenih otrok, ki so lahko plavali v vodi, čeprav niso imeli ne plavuti ne ribjih repkov.

Četrta sestra pa ni bila tako radovedna; ostala je sredi divjega morja in je pripovedovala, da je bilo prav tam najlepše! Več milj daleč naokrog se lahko razgleduješ, nebo nad tabo pa je videti kakor velik steklen zvon. Videla je ladje, a samo daleč v daljavi; videti so bile kakor obrežni galebi, in razigrani delfini so kozolce prevračali, veliki kiti so pa iz nozdrvi brizgali vodo tako visoko, da je bilo krog in krog videti, kot da brizga iz stotero vodometov.

Zdaj je prišla na vrsto peta sestra. Njen rojstni dan je bil ravno pozimi, zato je pa videla stvari, ki jih druge prvokrat niso videle. Morje je bilo videti čisto zeleno in krog in krog so plavale ledene gore; vsaka je bila kakor biser in še mnogo višja od zvonikov, ki jih ljudje postavljajo. Bile so zares nekaj čudovitega in so se lesketale kakor demanti. Usedla se je na eno največjih in vse jadrnice so preplašene križarile tam, kjer je ona sedela in so ji v vetru frfotali dolgi lasje. Proti večeru pa se je nebo pooblačilo, bliskalo se je in grmelo, temno morje pa je velike ledene sklade visoko premetavalo in jih z rdečimi bliski osvetljevalo. Na vseh ladjah so spustili jadra; to je bilo strahu in groze! Ona je pa mirno sedela na svoji plavajoči ledeni gori in je gledala, kako modri bliski cikcakasto švigajo v lesketajoče se morje.

Brž ko je katera izmed sestra prvokrat priplavala iz morskih globin, je bila presenečena nad vsem novim in lepim, kar je videla; ko so se pa zdaj kot odrasle deklice smeje vzdigniti na morsko površino, kadar jih je bila volja, jih vse to ni več zanimalo. Zahrepenele so spet po domu in že čez mesec dni je vsaka rekla, da je tu spodaj pri njih najlepše, tu je njihov prijetni dom.

Večkrat ob večerih se je vseh pet sester prišlo za roke in so tako v vrsti priplavale iz vode. Imele so čudovite glasove, lepše kot katerikoli človek. In če je potem nastal vihar, da so lahko domnevale, da se bodo

ladje potapljale, so plavale pred ladjami in pele tako ljubko, kako da je lepo na morskem dnu, in so prosile pomorščake, naj se kar nič ne boje priti tja dol k njim. Oni pa niso mogli razumeti njihovih besed in so mislili, da je vihar, zato pa tam doli tudi niso mogli videti krasot in lepot, zakaj, če se ladja potopi, ljudje utonejo in pridejo samo kot mrtvi pred grad morskega kralja.

Če so se sestre zvečer, vodeč se za roke, vzdignile iz morja, je najmlajša ostala čisto sama in gledala za njimi, in na jok ji je šlo. Ker pa morska deklica nima solza, trpi zato še mnogo huje.

»Oh, ko bi bila že stara petnajst let!« je rekla. »Vem, da bom zelo ljubila tisti svet tam zgoraj in ljudi, ki tam živijo.«

Naposled je bila tudi ona stara petnajst let.

»Vidiš, zdaj si pa tudi ti že odrasla,« je rekla babica, stara kraljeva vdova. »Pridi k meni, da te okrasim, kakor sem tudi tvoje sestrice!« In dela ji je na glavo venec belih lilij, toda vsak cvetni list je bil polovica bisera, in starka je pripela princesi na rep osem velikih ostrig, da bi tako pokazala svoje dostojanstvo.

»To me tako boli!« je rekla mala morska deklica.

»Da, za lepoto je treba trpeti!« je rekla starka.

Oh, kako rada bi vrgla s sebe ves ta sijaj in odložila težki venec; mnogo lepša bi bila v svojih rdečih cveticah z vrta, toda zdaj ni mogla ničesar spremeniti. »Srečno!« je rekla in tako lahkotna in vedra stopala po vodi navzgor kakor mehurček. Sonce je pravkar zašlo, ko je vzdignila glavo iz vode; vsi oblaki pa so se že rožnato in zlato lesketali, v bledikasto rdečem ozračju pa je svetlo in čudovito lepo sijala večernica; ozračje je bilo milo in čisto, morje pa popolnoma mirno. Zagledala je veliko ladjo s tremi jambori, eno samo jadro je bilo napeto, zakaj niti sapica ni zapihljala; povsod na ladji, krog in krog vrvja in na jadrnem prečniku so sedeli mornarji. Godba in petje sta se slišala, ko pa se je stemnilo, so prižgali na stotine pisanih luči, da je bilo videti, kot da plapolajo v zraku zastave vseh narodov. Mala morska deklica je ravno plavala k okencu v kajuti, in vsakokrat, ko jo je val vzdignil, je lahko

pogledala skozi okensko steklo, ki je bilo svetlo ko zrcalo, in je videla mnogo lepo oblečenih ljudi. Najlepši med njimi pa je bil mladi princ z velikimi črnimi očmi, ni mu pa bilo več kot šestnajst let; praznovali so njegov rojstni dan, zato je bilo vse tako slovesno in svetlo. Mornarji so plesali na krovu ladje, in ko je mladi princ stopil iz kajute, so izstrelili več kot sto raket. Svetile so, kot bi bil beli dan, da se je mala morska deklica kar prestrašila in se potopila pod vodo; kmalu pa je spet pomolila glavo iz vode, tedaj pa se ji je zdelo, kot da vse zvezde z neba padajo na zemljo. Še nikoli ni videla takega umetnega ognja! Kakor sonce velik umetni ogenj je švigal v nebo, krasne ognjene ribe so se zagagnale v sinje ozračje, in vse to je odsevalo v čistem, tihem morju. Na ladji je bilo tako svetlo, da so ljudje lahko videli vsako vrv. Kako strašansko lep pa je bil še mladi princ! Ljudem na ladji je stiskal roko in se smehljajal, medtem pa je igrala godba v krasni noči.

Bilo je pozno, mala morska deklica se pa še ni naveličala gledati ladje in lepega princa. Pisane luči so ugasnile, rakete niso več švigale pod nebo, tudi s topovi niso več streljali; v globinah morja je pa šumelo in kipelo kar naprej. Mala morska deklica je medtem sedela na vodi in se zibala sem in tja, tako da je mogla gledati v kajuto. Toda ladja je zdaj hitreje plula, razpeli so vsa jadra; valovi so se visoko zaganjali, veliki temni oblaki so se vlačili po nebu in v daljavi se je bliskalo. O, to bo strašno vreme! Mornarji so zvižali jadra. Velika ladja se je v hitri vožnji zibala na razburkanem morju. Valovi so se vzpenjali kakor velike črne gore, ki so se hotele pognati čez jambore, ladja pa se je pogreznila kakor labod med dvema visokima valovoma in valovi so jo spet vzdignili na svojih grebenih. Mali morski deklici se je zdela taka vožnja kar prijetna, mornarjem pa ne; ladja je hreščala in pokala, debele deske so se upogibale od močnih sunkov, morje je začelo zalivati ladjo, jambor se je na sredi prelomil, kot bi bil iz trsta in ladja se je nagnila, da je voda kar drla vanjo. Zdaj je mala morska deklica videla, da so ljudje na ladji v nevarnosti, pa tudi sama se je morala paziti pred deskami, tramovi in raz-

»Zagledala je veliko ladjo s tremi jambori...»

bitinami ladje, ki jih je premetavalo po vodi. Nekaj časa je bila tema ko v rogu, da ni mogla prav ničesar videti, ko pa se je spet zabliskalo, je bilo tako svetlo, da je lahko videla vse, kaj se dogaja na potaplajoči se ladji; vsak se je skušal reševati, kakor se je mogel. Posebno skrbno je iskala mladega princa; zagledala ga je, ko se je ladja razklala in je padel v globoko morje. Prvi hip je bila zelo vesela, zakaj vedela je, da bo zdaj prišel k njej na dno morskega kraljestva. Potem pa se je spomnila, da ljudje ne morejo živeti v vodi in da ne more priti pred grad njenega očeta drugačen kakor mrtev. Ne, umreti pa ne sme! In je zaplavala med deske in tramove in razbitine ladje, ki jih je gnalo po morju, in je popolnoma pozabila, da jo lahko zdrobe. Potopila se je globoko pod vodo in se spet vzdignila med valovi, in je naposled prišla do malega princa, ki je komaj še mogel plavati v vihnem morju. Roke in noge so se mu utrudile, svoje lepe oči je že zatisnil. Moral bi umreti, če bi mala morska deklica ne prišla k njemu in mu pomagala. Držala je njegovo glavo nad vodo, potem pa se je prepustila valovom, da so ju gnali, kamor jih je bila volja.

Zjutraj se je vihar polegel, o ladji ni bilo nobenega sledu več, niti drobca ni bilo več

videti, sonce se je rdeče in lesketajoče vzdignilo iz vode, in bilo je, kot da so ob sončnih žarkih prinčeva lica oživila, oči pa so ostale zatisnjene. Morska deklica ga je poljubila na visoko, lepo čelo in mu nazaj pogladila mokre lase. Zdel se ji je podoben marmornemu kipu na njenem vrtičku; spet ga je poljubila in si želela, da bi mogel oživeti.

Zdaj je videla pred sabo kopno, visoke sinje gore, na vrhovih katerih se je lesketal sneg, kot da labodi leže tam gori. Ob obali so bili čudovito lepi zeleni gozdovi, spredaj pa cerkev ali samostan, tega ni natančno vedela. Citronovci in pomarančevci so rasli v vrtu in pred vrati so stale visoke palme. Morje, ki je bilo na tem kraju čisto mirno, a zelo globoko, je napravilo majhen zaliv prav do čeri, ob katerih je naplavilo bel, droben pesek; tu sem je priplavala z lepim princem, ga položila na pesek in poskrbela, da mu je glava ležala visoko na toplem soncu.

Tedaj je zazvonilo v velikem belem poslopju in po vrtu je prišlo več mladih deklet. Mala morska deklica se je skrila za visoko skalo, ki je štrlela iz vode, si na lase in prsi dela morsko peno, da nihče ni mogel videti njenega drobnega obraza, potem pa je pazila, kdo bo prišel k ubogemu princu.

Ni trajalo dolgo, ko pride mlada deklica do njega, ki pa se hudo prestraši, a samo za trenutek, potem pa gre še po ljudi, in morska deklica je videla, da je princ oživel in se nasmehnil vsem, ki so stali okrog njega. Njej se pa ni nasmehnil; saj pa tudi ni vedel, da ga je ona rešila. Bila je silno potrta, in ko so ga spremljali v veliko poslopje, se je žalostna potopila pod vodo in se vrnila v očetov grad.

Zmerom je bila tiha in zamišljena, zdaj pa je bila še bolj. Sestre so jo spraševale, kaj je prvikrat videla tam zgoraj, ona jim pa ni nič pripovedovala.

Večkrat je zjutraj ali zvečer splavala tja gor, kjer je zapustila princa. Videla je, kako je sadje na vrtu dozorelo in so ga obirali; videla je, kako se je sneg na visoki gori stajal. Princa pa ni zagledala, zato se je zmerom še otožnejša vračala domov. Edina tolažba ji je bil njen vrt, kjer je rada posedala in z rokami objemala lepi marmornati kip, ki je bil podoben princu,

cvetlice je pa zanemarjala in so rasle kakor v divjini čez potke in so se s svojimi dolgimi listi in stebli razrasle v veje dreves, da je bilo tam kar temno.

Naposled ni mogla več vzdržati in je potožila eni izmed sester; potem so seveda kmalu še vse druge izvedele, sicer pa nihče drug kakor te in še nekatere druge morske deklice, ki pa dalje niso pripovedovale, razen svojim najbližjim prijateljicam. Ena izmed njih je vedela, kdo je bil princ; videla je tudi slavnost na ladji, in je vedela, od kod je in kje je njegovo kraljestvo.

»Pridi, sestrica!« so ji rekle druge princeze, in objete so se v dolgi vrsti vzdignile iz morja na kraju, kjer so vedele, da je prinčev grad.

Ta je bil iz svetlorumenega, lesketajočega se kamna, z velikimi marmornatimi stopnicami, ki so vodile naravnost v morje. Nad streho palače so se vzdigovale krasne pozlačene kupole, in med stebri, ki so se vrstili okrog in okrog stavbe, so bili marmornati kipi kakor živi. Skozi čisto steklo visokih oken si lahko videl v prekrasne dvorane, kjer so visele svilene zavese in preproge in so bile vse stene okrašene z velikimi slikami, da jih je bilo užitek gledati. Sredi največje dvorane je štropotal velik vodomet. Njegovi curki so brizgali do steklene kupole na stehi, skozi katero je sijalo sonce na vodo in na lepe rastline, ki so rastle v velikem vodnjaku.

Zdaj je vedela, kje prebiva, in tam je marsikateri večer in noč preživela na vodi. Plavala je mnogo bliže k obali, kot si je to upala katerakoli druga njenih tovarišic, da, po ozkem kanalu je priplavala čisto gori pod marmornato stopnišče, ki je metalo dolgo senco nad vodo. Tu je sedela in gledala mladega princa, ki je mislil, da je čisto sam v svetli mesečini.

Večkrat ga je zvečer videla, kako je med igranjem godbe jadral v svojem krasnem čolnu, na katerem so plapolale zastave. Kukala je skozi zeleno ločje, če pa je veter zgrabil njeno dolgo, srebrno belo tančico in jo je kdo videl, je mislil, da je labod, ki razpenja peruti.

Marsikatero noč je slišala ribiče, ki so bili z baklami na morju in ki so toliko do brega vedeli povedati o mladem princu. Vesela je bila, ker mu je rešila življenje,

ko so ga na pol mrtvega premetavali valovi; in spomnila se je, kako je počivala njegova glava na njenih prsih in kako ljubeče ga je takrat poljubila. On pa tega sploh ni vedel in zato še sanjati ni mogel o njej.

Vzljubila je ljudi in čedalje rajši jih je imela, zmerom bolj si je želela, da bi mogla k njim, katerih svet se ji je zdel mnogo večji kakor njihov. Saj bi se lahko na ladjah vozila po morju in bi se mogla vzpenjati na visoke gore, katerih vrhovi segajo nad oblake. In dežele, ki v njih živijo ljudje, se razprostirajo z gozdovi in polji mnogo dlje, kakor morejo seči njihovi pogledi. Tam je toliko vsega, kar bi rada vedela, toda sestre ji na vse to niso vedele odgovoriti, zato je vprašala babico, ki je svet nad morjem zares dobro poznala in ki ji je zato tudi vedela pravilno imenovati dežele nad morjem.

»Če se ljudje ne morejo utopiti,« je vprašala mala morska deklica, »ali potemtako morejo večno živeti? Ali ne umro kakor mi tu spodaj v morju?«

»Da,« je rekla starka, »tudi oni morajo umreti in njihovo življenje je celo še krajše kakor naše. Mi lahko doživimo tri sto let, če pa prenehamo bivati tukaj, se samo spremenimo v peno na vodi in niti groba nimamo več tu med svojimi dragimi. Nimamo nesmrtnih duš in ne obudimo se v novo življenje; podobni smo zelenemu trstu; če je prerezan, ne more več ozeleteti! Ljudje pa imajo dušo, ki večno živi, telo pa se povrne v prst; človeška duša se skozi čisto ozračje dvigne kvišku, k vsem svetlim zvezdam! Kakor se mi dvignemo iz morja in gledamo človeške pokrajine, tako se oni dvignejo v neznane, čudovite kraje, ki jih mi nikoli ne bomo videli.«

»Zakaj pa me nimamo nesmrtnih duš?« je žalostno vprašala mala morska deklica. »Vseh svojih tri sto let življenja bi dala, da bi bila en sam dan človek in bi potem imela delež nebeškega sveta.«

»Na to ne smeš misliti!« je rekla starka. »Me živimo mnogo srečneje in bolje kakor ljudje tam zgoraj.«

»Potemtakem bom umrla in kot pena plavalala po morju, ne da bi slišala godbo valov, ne da bi videla lepo cvetje in rdeče sonce? Ali ne morem prav ničesar storiti, da bi si

»Položila je princa na pesek in poskrbela, da mu je glava ležala na toplem soncu...« pridobila nesmrtno dušo?«

»Ne!« je odgovorila starka. »Samo, če bi te kakšen človek tako ljubil, da bi mu bila več, kot sta mu oče in mati, če bi se navezal nate z vsem svojim mišljenjem in z vso svojo ljubeznijo in če bi duhovnik položil njegovo desnico v tvojo z zaobljubo zvestobe tukaj in za vse večne čase, tedaj bi se njegova duša prelila v tvoje telo in tako bi tudi postala deležna človeške blaženosti. On bi ti dal dušo in bi vendarle še ohranil svojo. Toda to se nikoli ne more zgoditi! Prav tisto, kar je tu v morju lepo, tvoj ribji rep, imajo ljudje na zemlji za grdo, ker ne vedo, kaj je lepo; tam pa moraš imeti dve nerodni opori, ki jih imenujejo noge, če hočeš biti lep!«

Tedaj je vzdihnila mala morska deklica in je žalostno gledala svoj ribji rep.

»Bodimo vesele,« je rekla starka, »tri sto let življenja, kolikor ga imamo, uživajmo veselo in srečno; to je resnično lep čas. Pozneje se bomo tem zadovoljnejše odpočile v svojem grobu. Nocoj bo dvorni ples!«

Kakšna krasota, kakor je na zemlji nikoli ne vidiš! Stene in strop velike plesne dvorane so bili iz debelega, čistega stekla. Na vsaki strani je bilo stotero velikanskih

rožnatordečih in travnatozelenih školjk, v njih pa je gorel modrikast ogenj, ki je osvetljeval vso dvorano in je svetil skozi stene, da je bilo še morje zunaj vse razsvetljeno. Lahko si videl nešteto rib, velikih in majhnih, ki so plavale proti stekleni steni; na nekaterih ribah so se svetile luske škrlatnordeče, na drugih pa so se lesketale kakor srebro in zlato. Sredi dvorane je tekla široka reka in na njej so plesali in ljubko peli povodni možje in morske vile. Tako lepih glasov ljudje na zemlji nimajo. Mala morska deklica pa je izmed vseh najlepše pela in vsi navzoči so ji ploskali; za trenutek je občutila veselje v srcu, zakaj vedela je, da ima najlepši glas na zemlji in v morju. Kmalu pa se je spet spomnila sveta nad sabo; zalega princa in svoje bolečine, ker nima človeške duše kakor on, ni mogla pozabiti. Zato je skrivaj odšla iz očetovega gradu, in medtem ko so v gradu peli in se veselili, je ona otožno sedela v svojem vrtičku. Tedaj je zaslišala lovski rog, ki je odmeval v vodi in je mislila: »Zdaj gotovo jadra tam gori; on, ki ga imam rajši kakor očeta in mater, on, pri katerem se mude moje misli in v čigar roke bi rada položila svojo življenjsko srečo. Vse bom poskusila, da dobim njega in nesmrtno dušo. Medtem ko moje sestre plešajo v očetovem gradu, bom šla k morski čarovnici, katere sem se zmerom bala; toda ona mi bo morja vedela svetovati in pomagati!«

Tedaj odide mala morska deklica iz svojega vrtička in se napoti k bobnečim vrtincem, kjer je prebivala čarovnica. Po tej poti še nikoli ni šla; tam ni bilo ne cvetlic, ne morske trave, sama siva peščena tla so se razprostirala prav do vrtincev, kjer se je voda vrtinčasto penila in šumela kakor pod mlinskimi kolesi, in je vse, kar je zgrabila, potegnila s sabo v globino. Morala je iti po sredi med temi vrtinci, ki vse zdrobe, da je prišla v območje morske čarovnice, pot do tja pa je bila dolga, zakaj druge ni bilo in je morala po vročem blatu, ki ga je čarovnica imenovala: moje barje. Zadaj za tem barjem je stala njena hiša sredi čudnega gozda. Vse drevje in grmovje je bilo podobno polipom, ki so bili na pol živali, na pol rastline; videti so bili kakor stoglave kače, ki so rasle iz tal. Veje

v tem gozdu so bile dolge, sluzaste roke s prsti, podobnimi gibčnim črvom; vsi členki so se premikali od korenine do zadnjega izrastka. Vse, kar so mogle v morju zgrabiti, so trdno ovile in niso nikoli več izpustile. Mala morska deklica je vsa prestrašena obstala, srce ji je bilo od strahu in skoraj bi se obrnila in šla nazaj; potem pa se je spet spomnila princa in človeške duše in se je opogumila. Svoje dolge, rfo-tajoče lase si je trdno spletla in jih ovila okrog glave, da je polipi ne bi mogli zgrabiti zanje, roki je prekrizala na prsih in tako je zbežala, kakor sploh more riba bežati v vodi, med groznimi polipi, ki so stegovali za njo svoje prožne roke in prste. Videla je, kako je vsak izmed teh polipov, kar je pač zagrabil, držal s stotirimi majhnimi rokami kakor z močnim železnim obročem. Ljudje, ki so se ponesrečili na morju in utonili, so kukali kakor beli kostnjaki iz rok teh polipov. Vesla in zaboje so krčevito držali s svojimi lovkami, prav tako okostja kopenskih živali in celo morsko vilo, ki so jo ujeli in zadušili; to je bilo zanjo najbolj grozno.

Prišla je do močvirnega kraja v gozdu, kjer so se valile velike, debele vodne kače in kazale svoj grdi, rumenobeli trebuh. Sredi tega kraja je bila hiša iz samih belih kosti brodolomcev: tam je sedela morska čarovnica in krastača ji je jedla iz ust, kakor kanarček je sladkor ljudem iz ust. Ostudne, mastne vodne kače je imenovala »moja mala piščeta« in jih je pustila, da so lezle po njenih velikih, gobastih prsih.

»Že vem, kaj bi rada!« je rekla morska čarovnica. »Neumno je to, kar nameravaš, vendar naj bo, kakor sama hočeš. Povem ti pa, v nesrečo te bo pahnil, moja lepa princeska. Rada bi se znebila svojega ribjega repa, namesto njega pa dobila dve opori, kakršni imajo ljudje, da lahko hodijo, da bi se mladi princ mogel zaljubiti vate in bi mogla dobiti nesmrtno dušo!« Ko je to govorila, se je čarovnica glasno in zoprno smejala, da so ji krastače in kače padle na tla in se tam valjale. »Ravno ob pravem času si še prišla,« je rekla čarovnica. »Jutri, ko bo vzšlo sonce, bi ti ne mogla več pomagati in bi morala čakati leto dni. Pripravila ti bom zvarek, čarodajno pijačo, s katero moraš še pred

sončnim vzhodom priplavati do kopnega, se tam usesti na breg in jo piti, ko pa jo boš izpila, bo rep odpadel od tebe in se bo spremenil v tisto, kar ljudje imenujejo ljubke noge, toda to te bo bolelo, čutila boš, kot bi te nekdo prebodel z ostrim mečem. Vsi, ki te bodo videli, bodo govorili, da si najlepši človeški otrok, kar so jih kdaj videli. Ohranila boš svojo zibajočo se hojo, nobena plesalka ne bo tako prožna kakor ti, toda ob vsakem koraku, ki ga boš napravila, ti bo, kot da stopaš po ostrih nožih in imela boš občutek, da ti bo zdaj zdaj pritekla kri. Če hočeš vse to pretrpeti, ti bom pomagala!»

»Da!« je rekla mala morska deklica s tresočim se glasom in je pomislila na princa in nesmrtno dušo. »Pomisli pa,« je rekla čarovnica, »ko boš dobila človeško postavo, ne moreš nikoli več postati morska deklica! Nikoli več ne boš mogla priti pod vodo k svojim sestram in v očetov grad. In če si ne boš pridobila prinčeve ljubezni, da bo zaradi tebe pozabil na očeta in mater in ne bo z vsemi svojimi mislimi tvoj, in če ne bo duhovnik sklenil vajinih rok, da si bosta postala mož in žena, ne boš dobila nesmrtnih duš! Prvo jutro po poroki z drugo ti bo počilo srce in spremenila se boš v peno na vodi.«

»Hočem to,« je rekla mala morska deklica in je postala blede ko smrt.

»Toda čarodejni zvarek mi boš morala plačati!« je rekla čarovnica, »in kar terjam, ni malo. Ti imaš najljepši glas od vseh, kar jih je tu na morskem dnu; gotovo si misliš, da boš z njim mogla očarati princa, toda ta glas moraš dati meni. Najboljše, kar imaš, hočem imeti za svojo dragoceno pijačo! Zakaj svojo lastno kri moram dati v zvarek, da bo močan in oster kakor dvo-rezni meč!«

»Če pa vzameš moj glas,« je rekla mala morska deklica, »kaj pa dobim za to?«

»Svojo lepo postavo,« je rekla čarovnica, »svojo pozibavajočo se hojo in govoreče oči; z vsem tem že omamiš človeško srce. No, ali ti je upadel pogum? Iztegni svoj jeziček, da ga odrežem kot plačilo, ti pa dobiš čarodejno pijačo!«

»Naj se zgodi!« je rekla mala morska deklica, in čarovnica je pristavila kotlič, da zvari čarodejno pijačo. »Čistost je dobra

»Tam je sedela morska čarovnica...«

stvar!« je rekla in je odrgnila kotliček s kačami, ki jih je zvezala v vozle; potem se je zbodla v prsi, da ji je v kotlič kapljala črna kri. Sopara, ki se je dvigala iz kotliča, je tvorila najbolj čudne podobe, da bi bilo človeka strah in groza. Vsak hip je vrgla čarovnica nove reči v kotliček in ko je zavrelo v njem, je bilo, kot bi krokodil jokal. Naposled je bila pijača zvarjena in je bila videti kakor najčistejša voda!

»Tu jo imaš!« je rekla čarovnica in odrezala jezik mali morski deklici, ki je bila zdaj nema in ni mogla ne peti ne govoriti.

»Če bi te hoteli polipi zgrabiti, ko se boš vračala skozi moj gozd,« je rekla čarovnica, »vrzi nanje samo kapljico te tekočine, pa se bodo njihove roke in prsti, njihove lovke razletele na tisoče kosov!« Toda mali morski deklici tega ni bilo treba storiti. Polipi so se prestrašeni umikali pred njo, ko so zagledali lesketajočo se pijačo, ki se ji je svetila v roki, kot bi bila sijoča zvezda. Tako je hitro prišla skozi gozd, čez barje in skozi bučeči vrtinec.

Zdaj je že lahko videla očetov grad. Bakle v veliki plesni dvorani so ugasnile, domači so že vsi spali, ni se jih pa upala

poklicati, ker je bila nema in se je bala, da bi jim srce počilo od žalosti. Splazila se je na vrt, z vsake cvetlične grede svojih sester je utrjala cvet, poslala gradu tisoče poljubčkov in splavala po temnomodrem morju na gladino.

Sonce še ni vzšlo, ko je zagledala prinčev grad in je stopila na krasne marmornate stopnice. Mesec je čudovito jasno svetil. Mala morska deklica je pila pekočo, močno pijačo, in bilo ji je, kot da gre dvorezni meč skozi njeno občutljivo telo; onesvestila se je in je obležala kot mrtva. Ko je sonce obsijalo morje, se je zbudila in je občutila pekočo bolečino. Tedaj pa je stal pred njo lepi mladi princ, upiral je vanjo svoje kakor oglje črne oči, da je ona svoje povabila in videla je, da nima več ribjega repa, namesto njega pa najbolj ljubke nožice, ki jih le more imeti kakšna deklica. Bila pa je čisto gola, zato se je odela s svojimi gostimi, dolgimi lasmi. Princ jo je vprašal, kdo da je in kako je prišla semkaj, ona pa ga je milo in vendar žalostno gledala s svojimi temnomodrimi očmi, govoriti pa seveda ni mogla. Prijel jo je za roko in jo peljal v grad. Vsak korak, ki ga je napravila, ji je bil, kot da stopa po ostrih iglah in na brušenih nožih, kakor ji je čarovnica prerokovala, vendar je to rada prenašala. Ob prinčevi roki je stopala lahko kakor milni mehurček, in on in vsi so se čudili njeni ljubki in prožni hoji.

Zdaj je dobila dragocene obleke iz svile in muslina. V gradu je bila najlepša od vseh, bila pa je nema in ni mogla ne peti ne govoriti. Lepe suznje v svilenih in zlatih oblekah so nastopile in pele pred princem in njegovimi kraljevskimi starši. Ena je pela lepše kot vse druge in princ ji je ploskal in se ji smehljaj. Tedaj se je mala morska deklica razžalostila, vedela je, da je ona sama mnogo lepše pela, in si je mislila: »Oh, ko bi le vedel, da sem jaz za zmerom izgubila svoj čudoviti glas samo zato, da bi bila pri njem!«

Potem so ob sijajni godbi zaplesale suznje, ljubko in prožno. Tedaj je tudi mala morska deklica povzdignila svoje lepe bele roke, zaplesala je na konicah prstov, se zavrtela in plesala, kot še nobena tako; ob vsaki kretnji, ob slehernem gibu je bila

njena lepota še vidnejša, in njene oči so govorile srcem globlje kakor petje suženj.

Vsi so bili očarani, zlasti princ, ki jo je imenoval »moj najdenček«; in plesala je kar naprej, čeprav ji je bilo vsakokrat, ko se je z nogo dotaknila tal, kot da stopa po ostrih nožih. Princ ji je rekel, naj za zmerom ostane pri njem, in dovoljeno ji je bilo, da je spala na žametni blazini pred njegovimi vrati.

Zanjo je ukazal narediti moško obleko, da ga je lahko na konju spremljala. Jezdila sta skozi dišeče gozdove, kjer so jo zelene veje božale po ramah in so za zelenimi listi pele drobne ptice. S princem je plezala na visoke gore, čeprav so ji nežne noge krvavele, da so drugi to lahko videli, vendar se je temu smehljala in je šla za njim, doker ni videla oblakov, ki so jadrjali pod njo kakor jata ptic, ki se seli v tuje dežele.

Doma v prinčevem gradu je hodila ponoči, ko so drugi spali, na široko marmornato stopnišče, kjer si je hladila skeleče noge stoječ v hladni morski vodi, zraven pa mislila na one spodaj v morski globini.

Neke noči so priplavale k obali njene sestre, držeč se za roke. Pele so tako žalostno, ko so plavale druga ob drugi. Mala morska deklica jih je zagledala in jim pomignila in sestrice so jo takoj spoznale in ji pripovedovale, kako so doma vsi žalostni. Odslej so jo obiskovale vsako noč, in nekoč je videla daleč zunaj na morju svojo babico, ki že več let ni bila na morski gladini, in morskega kralja, svojega očeta s krono na glavi; iztegovala sta roke proti njej, nista si pa upala tako blizu kopnega kakor sestrice.

Dan za dnem jo je imel princ rajši; ljubil jo je, kakor je mogoče ljubiti dobrega, ljubkega otroka. Ni mu pa prišlo na misel, da bi se poročil z njo in bi tako postala kraljica; in vendar bi morala postati njegova žena, sicer ne bo dobila nesmrtni duše in se bo morala na njegovo poročno jutro spremeniti v peno na morju.

»Ali me ne ljubiš najbolj od vseh?« se je zdelo princu, da ga vprašujejo oči male morske deklice, kadar jo je vzel v naročje in jo poljubil na njeno lepo čelo.

»Da, ti si mi najljubša,« je rekel princ, »zakaj ti si po srcu najboljša izmed vseh. Ti si mi najbolj vdana in si podobna dek-

lici, ki sem jo некоč videl, pa nikoli več našel. Bil sem na ladji, ki se je potopila. Valovi so me pri nekem svetišču vrgli na kopno, kjer je več mladih deklic opravljalo službo, najmlajša med njimi me je našla tam na obali in mi rešila življenje, in sem jo samo dvakrat videl. Ona bi bila edina, ki bi jo na tem svetu mogel ljubiti, a si ji ti tako podobna in skoro izpodrivaš njeno podobo iz moje duše; ona je v službi svetišča, zato mi je moja dobra sreča poslala tebe. Nikoli se ne bova ločila!« — »Ah, saj on ne vé, da sem mu jaz rešila življenje!« je mislila mala morska deklica, »jaz sem ga nesla čez morje tja k gozdu, kjer je svetišče; jaz sem bila skrita za peno in sem gledala, če bo prišel kakšen človek. Jaz sem videla tisto deklico, ki jo ima rajši kakor mene!« In morska deklica je globoko vzdihnila, jokala ni. »Deklica pripáda svetišču,« je rekel. »To se pravi, da nikoli ne pride v svet in med ljudi in da se ne bosta več srečala, jaz sem pa pri njem, vsak dan ga vidim, jaz mu bom stregla, ga ljubila in mu darovala svoje življenje!«

Pa je prišel čas, ko bi se princ moral poročiti in se oženiti z lepo hčerjo sosednega kralja, kot so ljudje pripovedovali, in da zato pripravljajo krasno ladjo. Princ odpotuje, da obišče in si ogleda deželo sosednega kralja — se je govorilo — vse priprave in obisk pa so bili samo zato, da bi videl hčer sosednega kralja. Govorili so o velikem spremstvu, ki da bo šlo z njim. Mala morska deklica pa je zmajevala z glavo in se smehljala; ona je prinčeve misli mnogo bolje poznala kakor vsi drugi. »Na pot moram!« ji je rekel, »lepo princeso si moram ogledati, zakaj moji starši to zahtevajo, ne bodo me pa prisilili, da bi jo pripeljal domov kot svojo nevesto. Ne morem je ljubiti. Ona ni podobna lepi deklici v svetišču, kakor si ji ti. Če si bom kdaj izbral nevesto, si bom rajši tebe, moj nemi najdenček z govorečimi očmi!« In jo je poljubil na rdeče ustnice, igral se je z njenimi dolgimi lasmi, ji položil glavo na srce, da je lahko sanjala o človeški sreči in nesmrtni duši.

»Saj se vendar ne bojiš morja, moj nemi otrok?« ji je rekel, ko sta stala na krasni ladji, katera naj ga popelje v deželo sosednega kralja.

Pripovedoval ji je o viharju in brezvetrju, o nenavadnih ribah v morskih globinah in o vsem mogočem, kar so potapljači tam spodaj videli; in ona se mu je smehljala, ko ji je pripovedoval vse to, saj je vedela bolje kot kdorkoli, kaj se godi na morskem dnu.

V mesečni noči, ko so vsi spali razen krmarja, ki je stal ob krmilu, je sedela ob ladijski ograji in gledala v čisto vodo. Zdelo se ji je, da vidi očetov grad; na vzvišenem prostoru je stala babica s srebrno krono na glavi in je skozi deroče tokove gledala proti gredlju ladje. Tedaj so priplavale iz morja njene sestre, jo žalostno gledale in vile svoje bele roke. Ona jim je pomignila, se jim nasmehnila in jim hotela pripovedovati, da se ji dobro godi in da je srečna; tedaj pa se ji je približal mornarček in sestre so se potopile v morje, da je mislil, da je bilo tisto belo, kar je videl, pena na morju.

Naslednje jutro je prijadrala ladja v pristanišče razkošnega mesta sosednega kralja. Iz vseh zvonikov so se oglasili zvonovi in iz visokih stolpov so na pozavne trobili, na obali so pa stali v vrsti vojaki z vihrajočimi zastavami in z lesketajočimi se bajoneti. Vsak dan je bila kakšna slovesnost. Plesi in družabne prireditve so se vrstile druga za drugo, princepe pa še ni bilo. Govorili so, da se vzgaja daleč nekje v nekem svetišču, kjer da se uči vseh kraljevskih kreposti. Naposled je tudi ona prišla.

Mala morska deklica je bila radovedna nad njeno lepoto, in ko jo je videla, je morala priznati, da bolj ljubke postave še ni videla. Njena koža je bila silno tanka in nežna, in za dolgimi, temnimi obrvmi so se smehljale temnomodre zveste oči.

»Ti si tista!« je rekel princ, »ti si me rešila, ko sem kakor mrtev ležal na obali!« In je pritisnil na prsi svojo sramežljivo nevesto. »Presrečen sem,« je rekel morski deklici, »moja največja želja, katere se nisem nikoli nadejal, se mi je izpolnila. Ti se boš gotovo veselila moje sreče, ker mi od vseh želiš najboljšel!« In mala morska deklica mu je poljubila roko, imela pa je občutek, da ji bo vsak hip počilo srce. Zakaj njegovo poročno jutro ji bo prineslo smrt in jo spremenilo v peno na morju.

Zvonovi vseh cerkva so zazvonili; glasniki so jezdili po ulicah in razglašali zaroko. Na vseh oltarjih je gorelo dišeče olje v dragocenih srebrnih svetilkah. Duhovniki so vihteli kadilnice, in ženin in nevesta sta si segla v roko, škof pa ju je blagoslovil. Mala morska deklica je bila oblečena v svilo in zlato in je držala nevesti vlečko, toda njena ušesa niso slišala slavnostne glasbe, njene oči niso videle svetega obreda, mislila je samo na svojo smrtno noč in na vse tisto, kar je bila izgubila na tem svetu.

Še isti večer sta se ženin in nevesta vkrcala na ladjo. Topovi so grmeli, po vsem mestu so plapolale zastave, tudi ladja je bila vsa v zastavah in sredi krova na ladji so postavili dragocen šotor iz zlata in škrlata in deli vanj najlepše blazine, na katerih bosta spala ženin in nevesta v hladni, tihi noči.

Jadra so se napela v vetru in ladja je plula lahno in mirno po čistem morju.

Ko se je stemnilo, so prižgali svetilke pisanih barv, mornarji so pa veselo plesali na krovu. Mala morska deklica se je morala pri tem spomniti tistega dne, ko je prvokrat prišla iz morju in je videla enak sijaj in veselje; in se je sama zavrtela in plesala in omahovala kakor omahuje lastovka, če jo kdo preganja; in vsi so od veselja vriskali in ji začudeni ploskali, zakaj še nikoli ni tako sijajno plesala. Kakor bi jo z ostrimi noži rezali v noge, a tega ni občutila, zakaj mnogo huje jo je rezalo v srce. Vedela je, da je to zadnji večer, ko še vidi njega, zaradi katerega je zapustila sorodnike in dom, žrtvovala svoj glas in vsak dan trpela neskončne muke, ne da bi on to vsaj slutil. Bila je zadnja noč, da je lahko vdihavala isti zrak kakor on, gledala globoko morje in svetlo zvezdno nebo. Čakala jo je večna noč brez misli in sanj, ker ni imela duše in ker je ni mogla pridobiti. Vsi drugi pa so se na ladji veselili in zabavali pozno čez polnoč; ona se je pa smejala in plesala s smrtnim strahom v srcu. Princ je poljubil svojo lepo nevesto in ona se je igrala z njegovimi črnimi lasmi in držeč se za roko sta šla k počitku v krasni šotor.

Na ladji je bilo vse tiho in mirno, samo krmar je stal ob krmilu, mala morska

deklica pa se je s svojimi belimi rokami naslonila na ograjo in gledala proti vzhodu, kdaj bo vstala jutranja zarja; vedela je, da bo ob prvem sončnem žarku morala umreti. Tedaj zagleda svoje sestre, ki so priplavale iz morja; bile so blede kakor ona, njihovi dolgi, lepi lasje niso več vihrali v vetru, odrezani so bili.

»... na kraju, kjer je padel nož v morje, je voda postala rdeča od krvi...«

»Dale smo jih čarovnici, da bi nam pomagala in bi tebi to noč ne bilo treba umreti! Dala nam je nož, tu ga imaš! Ali vidiš, kako je oster? Preden bo vzšlo sonce, ga zabodi princu v srce, in ko ti bo njegova topla kri oškropila noge, se ti bodo zrastle v ribji rep in boš spet morska deklica, lahko, boš prišla k nam v vodo in boš živela tri sto let, preden se boš spremenila v mrtvo, slano morsko peno. Pohiti! Preden bo sonce vzšlo mora umreti, on, ali pa ti! Naša babica je tako žalostna, da so ji odpadli sivi lasje, kakor so nam pod čarovničnimi škarjami. Umori princa in se vrni k nam! Podvizaj se? Ali vidiš rdeči sij na nebu? Še nekoliko minut, pa bo vzšlo sonce, in boš morala umreti!« In vse so čudno vzdihnille in izginile v valovih.

Mala morska deklica je odgrnila škrlatno preprogo s šotora in je videla lepo nevesto,

kako počiva z glavo na prinčevih prsih, in se je sklonila, ga poljubila na lepo čelo, pogledala v nebo, kjer je jutranja zarja zmerom bolj žarela, pogledala ostri nož in spet uprla oči v princa, ki je v sanjah izgovarjal ime svoje neveste. Samo njo je imel v mislih, in roka morske deklice, v kateri je držala nož, se je tresla. Nenadoma pa ga vrže daleč od sebe v valove, ki se rdeče zasvetijo na kraju, kjer je padel v morje, videti je bilo, kot da je voda postala rdeča od krvi. Še enkrat se je vsa strta ozrla na princa, potem pa je omahnila z ladje in čutila, kako se njeno telo razkraja v peno.

Zdaj je vstalo sonce iz morja, njegovi žarki so tako milo in toplo padali na smrtno hladno morskno peno, in mala morska deklica ni prav nič čutila smrti. Videla je svetlo sonce, nad njo pa je plaval na stotine prozornih, krasnih bitij. Skozi nje je lahko videla bela jadra na ladji in rdeče oblake na nebu; njihovi glasovi so zveneli kakor ubrano petje in godba, toda tako poduhovljeno, da jih nobeno človeško uho ni moglo slišati in nobeno zemeljsko oko videti; ne da bi se opotekali, so lahko plavali po zraku. Mala morska deklica je videla, da ima tudi ona telo kakor ta bitja, ki se je čedalje bolj dvigalo iz pen.

»Kam pa prihajam?« se je vprašala, in njen glas je zvenel kakor glas drugih bitij, tako duhovno, da ga nobena zemeljska godba ne more ponoviti.

»K hčerkam zraka!« so ji odgovorili drugi. »Morska deklica nima nesmrtnih duš in je ne more nikoli pridobiti, če si ne pridobi človekove ljubezni, njeno večno bivanje je odvisno od nenavadne moči. Hčere zraka tudi nimajo nesmrtnih duš, morejo si pa pridobiti nesmrtno dušo z dobrimi deli. Me letamo v tople pokrajine, kjer zatohli kužni zrak mori ljudi in jim pihljamo hlad. Me razširjamo von cvetlic po zraku in pošiljamo ljudem moč in zdravje. Ko se tri sto let prizadevamo, da delamo dobro, kar je v naši moči, prejmemo nesmrtno dušo in postanemo deležne večne sreče ljudi. Ti, uboga mala morska deklica, si z vsem srcem hrepenela po istem kakor me. Ti si trpela, prenašala si muke, vzdignila si se v svet zračnih duhov in si zdaj moreš sama z dobrimi deli po tri sto letih pridobiti nesmrtno dušo.«

In mala morska deklica je povzdignila svoje svetle roke k božjemu soncu, in prvič je začutila, da so ji privrele solze.

Na ladji je bilo spet hrupno in živahno, videla je princa, kako s svojo lepo nevesto iščeta njo, kako otožno gledata v biserno peno, kot da bi vedela, da je planila v valove. Nevidno je poljubila nevesto na čelo, se nasmehnila princu in je z drugimi otroki zraka stopila k rožnatim oblakom, ki so jadrjali po zraku.

»Čez tri sto let bomo takole zaplavale v kraljestvo božje!«

»Tudi prej že lahko pridemo tja!« je zašepetala ena izmed zračnih hčera. »Nevidno zaplavamo v človeške domove, kjer so otroci, in za vsak dan, ko najdemo dobrega otroka, ki dela svojim staršem veselje in zasluži njihovo ljubezen, nam Bog skrajša dobo preizkušnje. Otrok ne vé, kdaj letamo po sobi, in če se od veselja smehljamo, se nam od tri sto let odšteje eno leto. Če pa vidimo nespodobnega in hudobnega otroka, se moramo jokati od žalosti, in vsaka solza primakne en dan naši dobi preskušnje!«

Hans Christian Andersen

Leopold Stanek

Napisi na lectovih srčkah

*Žito zeleno
z vetrom beži,
sonce rumeno
ga boža, zlati.*

*Steblo do stebelca
vitke rasti,
lepa si deklica
par naj dobi!*

*Prvi poljub
veke zapre,
sladek kot strup
srce odpre.*

*Zapoj mi, dekle,
z mano zapoj,
ljubezni napoj
srce ti užge.*

*Zakaj mi, fantič,
vznemirjaš srce
in poješ ko ptič,
da lica gore.*

Okno v svet

ČLOVEK V VESOLJU

Pred 350 leti je razvil zvezdoslovec J. Kepler v svojem delu »Dioptrice« teorijo o daljnogledu. Pred nekaj leti (1949) so na Mont Palomaru postavili največji teleskop na svetu. Njegova zrcalna leča meri pet metrov in je z njim mogoče opazovati nešteto zvezd in ozvezdij v vesolju. Še ne celih deset let pozneje (1958) so postavili Angleži v bližini Manchestra velikanski radijski teleskop s premerom 80 metrov, s katerim »poslušajo« vesolje in love radijske valove, ki prihajajo do nas iz vseh smeri vesolja. V Sugar Grovu v Zahodni Virginiji končujejo Američani graditev še dosti večjega teleskopa: visok je kot 60 nadstropna hiša, tehta 20.000 ton, njegov parabolični reflektor pa meri v premeru okoli 180 metrov. To so velikanske in najmodernejše naprave, s katerimi človek gleda v vesolje in mu prisluškuje.

Z velikim zanimanjem smo v našem koledarju spremljali znanstvene priprave po svetu, ki so iskale pota v vesolje. Dne 4. oktobra 1957 je svet razveselila novica, da je uspelo znanstvenikom v Sovjetski zvezi izstreliti prvo zemljino umetno luno ali satelit, skoraj mesec dni za tem že drugo, nekaj mesecev pozneje — 1. februarja 1958 so izstrelili svoj prvi satelit tudi Američani, nakar so Rusi in Američani poslali na krožno pot okoli Zemlje še več satelitov: leta 1958 se jih je v celem zvrstilo šest, leta 1959 se je zvrstilo 23 poizkusov, leta 1960 skupno 29, med njimi 19 z uspehom. Leta 1960 so izstrelili tudi nekaj vremenoslovskih satelitov, ki naj bi pripomogli k zanesljivejšim vremenskim napovedim.

Dne 12. aprila 1961 pa je človek prvič poletel v vesoljski prostor. Ves svet je razveselila novica, ki je prišla tega dne iz Moskve: Danes zjutraj se je človeštvo vzdignilo z Zemlje in prvič stopilo v vesoljsko obdobje svoje zgodovine. Davi je prvi človek gledal z višine nad 300 km svojo zibelko — Zemljo, kako se vrti v vesolju.

Ob 9,07 po moskovskem času je startala v vesolje raketa. S seboj je nosila vesoljsko ladjo »Vzhod« s prvim kozmonavtom, 27-letnim majorjem, Jurijem Gagarinom, ki je ladjo upravljal. Ob 10,55 je vesoljska ladja »Vzhod« s popolnoma zdravim majorjem zopet pristala na Zemlji.

Kmalu zatem so nas presenetili Američani: iz Cape Canaverala je 5. maja 1961 prišla vest: V Cape Canarevalu so danes izstrelili v vesoljstvo prvega ameriškega astronavta, kapetana ameriške mornarice Allana Shepada. Polet v vesolje je bil uspešen. Shepard je v konici »Mercury« rakete »Redstone« poletel 185 km visoko in je pristal v Atlantiku 470 km daleč od kraja izstrelitve.

Zemlja je postala ob teh uspehih človeškega uma nenadoma majhna. S kakšnim začudenjem smo nekoč brali Julesa Verna fantastični opis potovanja okoli Zemlje v osemdesetih dneh. Prvi človek, ki je stopil v vesolje, je to pot opravil v 89,1 minute.

Z neznansko hitrostjo prodira človek globlje in globlje v naravo, v svet, v vesolje, in nešteto umetnih oči, umetnih ušes in umetnih vozil mu pri tem pomaga. Naše okno v svet se je na stežaj odprlo tudi v vesolje.

ZNANSTVENE NAPOVEDI ZA PRIHODNJA LETA

Leta 1960 so nam znanstveniki napovedovali z gotovostjo, da bo prej kot v letu dni prvi človek poletel v vesolje. Napoved se je uresničila. Znanstveniki obetajo uresničenje mnogih napovedi v bližnji bodočnosti. Tako n. pr. že za leto 1961: nove, natančne posnetke Lunine površine, za leto 1962: proučevanje vesoljskega sevanja. Mars bo cilj poskusnih vesoljskih ladij. V letu 1963: majhna stalna vesoljska postaja, v njej nekaj ljudi z množico instrumentov. Ker bo to leto najmanj sončnih peg, bodo skušali poslati raketo čim bliže Soncu. Za leto 1964 napovedujejo: »Navadna« vesoljska ladja bo potegnila v višino novo raketo na ionski pogon (na osnovi atom-

ske cepitve), ki ji bo v ionosferi zagotavljal hitrost okoli 150 km v sekundi. V letu 1965 bomo že imeli vesoljsko postajo, polno instrumentov, okoli Zemlje pa bodo nenehno krožili stalni sateliti na ionski pogon. Za leto 1966 napovedujejo pristanek človeka na Mesecu. Ladjo, na kateri bo poletel na Mesec, bodo sestavili na vesoljski postaji. Začetek rednih poletov na Mesec. Za naslednje leto — 1967 že napovedujejo človekovo naselitev na Mesecu. V letu 1968 se bo število »naselij« na Mesecu povečalo. Ker na Mesecu ni vode, bo naselitev omogočila izpopolnitev postopka za pridobivanje vode iz skal na Mesecu. Za leto 1969 napovedujejo strokovnjaki polet na Mars ali na Venero.

Vse to je še daleč pred nami. Zato nas bolj zanimajo bližnje napovedi. Med temi se najbolj veselimo napovedi napredka pri zdravljenju nekaterih bolezni, predvsem srčnih bolezni in raka. Rakete in sateliti bodo še nadalje zbirali podatke za dokončno ugotovitev, ali so tudi žarki gama sestavnih del kozmičnega sevanja, preden prodre v zemeljsko ozračje. Od tega poskusa si znanstveniki obetajo tudi odgovor na vprašanje, ali sestavljajo kozmične žarke tudi delci litija, berilija in bora.

V bližnji prihodnosti lahko pričakujemo novih podatkov o našem planetu, saj še ni proučeno in urejeno vse gradivo, ki so ga strokovnjaki zbrali v mednarodnem geofizikalnem letu. Številni meteorološki centri po svetu nam obetajo avtomatično napovedovanje vremena. — Veliko obetov, veliko upov in pričakovanj, ob katerih pa bi si želeli predvsem miru v svetu, med narodi, državami in celinami.

»PRISLUŠKOVALI BOMO DOGAJANJU NA ROBU VESOLJA...«

V Avstraliji bo čez leto dni dograjen velikanski radijski teleskop; zamisel zanj je dal profesor Mills, ki je napovedal: »S tem teleskopom bomo lahko prisluškovali dogajanju skoraj na robu vesolja. Prestrezali bomo signale iz daljave 30 milijard svetlobnih let, kar je naravna meja opazovanja na sedanji razvojni stopnji znanosti in tehnike.« — Antena novega radijskega teleskopa bo imela obliko križa, katerega kra-

ki bodo usmerjeni proti štirim stranem neba. Dolgi bodo po 16 in široki po 12 metrov. Antena bo prestrezala radijske signale iz vesolja, elektronski stroj pa bo analiziral zbrane podatke.

ZVEZA Z VESOLJEM

Znanstveniki, ki se opirajo na teorijo, da je v neskončnem prostoru okoli nas na milijone planetov, na katerih je možno življenje, so se zadnja leta z veliko vnemo lotili dela, ki naj bi to teorijo potrdilo. Z velikanskimi radijskimi teleskopi prestrezajo elektromagnetne valove iz vesolja. Ti valovi prihajajo s Sonca in podobnih zvezd, kjer jih povzročajo izbruhi plinov, pa tudi iz hladnega vodika v medzvezdnem prostoru in — morda tudi iz radijskih in podobnih oddajnikov, ki z njimi razumna bitja od kod iz vesolja pošiljajo na Zemljo svoje signale. Z velikanskimi radijskimi teleskopi, kakršen je n. pr. v Sugar Grovu v ZDA, je mogoče ujeti elektromagnetne valove iz najmanj 1000 kilovatov močnega izvora, ki bi bil lahko oddaljen tudi do 15 svetlobnih let. V tem dosegu pa je okrog nas v vesolju 35 zvezd stalnic, ki imajo velike sopotnike, nekateri od teh pa utegnejo imeti okrog sebe prave planetne sisteme, podobno kakor sonce. In če bi bilo na katerem teh planetov, ki jih pa seveda tudi z najmočnejšimi astronomskimi teleskopi ne moremo videti, res življenje, bi ga morda mogli zaznati s pomočjo radio-teleskopa. Kljub vsemu so naši tehnični pripomočki še prešibki in nepopolni, da bi z njimi mogli prodreti v neskončne daljave vesolja. Nadaljnji napredek radioastronomije nam bo odprl nove možnosti na tem področju in morda res ni izključeno, da bodo strokovnjaki, ki nastavljajo uho vesolju in prisluškujejo njegovemu utripu, odkrili planet, na katerem utegne biti visoko razvito življenje.

NAŠA OKNA V VESOLJE

Med poglavitne naloge jugoslovanskih zvezdoslovcev sodi sodelovanje pri izdelavi osnovnega kataloga tako imenovanih slabih zvezd, s čimer so se doslej ukvarjale le zvezdarne v Greenwichu, Washing-

tonu, Pulkovem in na Rtu dobre nade. Beograjska zvezdarna ima za to nalogo že postavljene posebne instrumente. Observatorij v Ljubljani ima nalogo, da se posebej ukvarja z določanjem položaja majhnih planetov in izvangalaktičnih meglic. Observatorij v Skopju ima v načrtu poseben oddelek za proučevanje Sonca; strokovnjaki najbolje vedo, da je ugotavljanje vzročne zveze med pojavi na Soncu in na Zemlji ne le teoretičnega, ampak tudi praktičnega pomena. Sončne fotosferske pojave in njegove protuberance proučujejo tudi beograjski zvezdoslovci že več let. Kakor je znano, je sončna aktivnost velikega pomena za dolgoročne in kratkoročne vremenske napovedi. Beograjski observatorij sodeluje tudi v mednarodni službi točnega časa in pri nadaljevalnih delih v zvezi z geofizikalničnim letom.

ULTRAZVOKI IN NJIHOVA UPORABA

Ultrazvoke — neslišna zvočna valovanja s frekvenco nad 20.000 nihajev na sekundo — uporabljajo v industriji in medicini že nekaj let. Z njimi lahko na primer natančno določijo rakasta obolenja na sicer težko dostopnih organih, kemijska industrija jih uporablja za emulgiranje, v pomorstvu z njimi merijo globino morja. Strokovnjaki pa že napovedujejo, da bodo ultrazvoke uporabljali še za mnoge druge namene. Tako napovedujejo napravo, ki bo s pomočjo ultrazvoka čistila tkanino.

NOVI VIRI ELEKTRIČNE ENERGIJE

Čeprav pomeni atomska energija neizčrpen energetski izvor, znanstveniki kljub temu iščejo za novimi viri električne energije. Takí novi viri so na primer termoelektrični pojavi, to je spreminjanje toplotne energije v električno. Strokovnjaki so že izdelali termoinski transformator, ki proizvaja električni tok na osnovi segrevanja posebnih kovinskih zlitin. Nadalje so izdelali tudi posebne materiale, ki spreminjajo toploto v elektriko in ki jih bodo v prihodnosti s pridom uporabljali kot pomožne energetske vire v industrijskih obratih. Najnovejši energetski vir, ki ga pa šele napovedujejo, so tako imenovane »gorivne

celice«, v katerih bodo lahko vodik ali alkohol s segrevanjem in s katalizatorji neposredno spreminjali v električni tok.

OCEANI — NEIZKORIŠČENI VIRI HRANE

Skrb za hrano in boj proti lakoti pelje človeka v oceane in morja, v katerih bi bilo mogoče dobiti velikanske množine hrane, vsaj toliko kot na obdelani zemlji. Čeprav zavzemajo svetovna morja nad 70 odstotkov površine našega planeta, ne dajejo niti 1 odstotka hrane, ki jo zdaj potroši človeštvo. Biologi in strokovnjaki za prehrano proučujejo zadnja leta možnosti, da bi ribe uporabili za povečanje množine potrebnih proteinov v prehrani prebivalstva nezadostno razvitih dežel, kjer so ljudje podhranjeni zaradi pomanjkanja proteinov. Čeprav se je v zadnjih dvajsetih letih povečal ulov rib od 20.5 milijona ton na 35.5 milijona ton, je ulov v primeri z zalogami v morju in oceanih še vedno majhen, ribištvo samo pa v svetovnem merilu tako rekoč še na tisti razvojni stopnji, kot je bilo kmetijstvo pred več tisoč leti. Namesto dosedanjega nesmotrnega lova na morski gladini bo treba preiti na sodobno gojitev določenih ribjih vrst, torej nekaj podobnega, kot imamo v živinoreji; končni cilj te zamisli pa je mednarodno sodelovanje pri izboljšanju ribolova in povečanje deleža rib v svetovni prehrani.

ŠTIRJE AFRIŠKI VELIKANI

Afriška rudna bogastva so v mnogih pokrajinah še nedotaknjena in bodo še dolgo ostala neizkoriščena, ker zaradi pomanjkanja elektrarn ni pogonske sile za razvoj rudarstva in industrije sploh. Hitrejši razvoj na tem področju se obeta v prihodnjih letih, saj ima afriška celina dosti rek, med njimi mnogo takih z naravnimi slapovi, ob katerih bo v nekaj desetletjih zgrajenih več elektrarn. Jeseni 1959 so blizu egiptovsko-sudanske meje začeli graditi na Nilu veliko elektrarno, ki bo po dograditvi dajala letno 10 milijonov kilovatnih ur električne energije. Razen tega bodo z zajezeno vodo, ki se bo nabirala v dolgem umetnem jezuru, namakali okoli 800 tisoč hektarov

zemlje. Leta 1960 pa je začela obratovati elektrarna Kariba na reki Zambezi; jez, za katerim se zbira voda za pogon elektrarne, je dolg 570 metrov in zgoraj širok 120 m. Jezero, ki je nastalo pred elektrarniško pregrado, je dolgo več kot 300 km in je po velikosti drugo največje umetno jezero na svetu. Pri polni zmogljivosti obratuje elektrarna z dvanajstimi agregati in proizvaja 500.000 kilovatov električne energije, ki jo dovajajo bližnjim rudnikom in topilnici bakrene rude.

Tretja velika afriška hidrocentrala je na Belem Nilu blizu Viktorijinega jezera v Ugandi. Jez je visok 30 m, dolg 750 m, elektrarna pa ima deset velikih turbin. Četrto veliko afriško elektrarno grade na reki Volta v državi Gana. Električno energijo bodo dovajali velikim rudnikom boksita in tovarni za proizvodnjo aluminija, ki je v gradnji. V načrtu je še več elektrarn velikank, ki bodo zgrajene v prihodnjih letih in bodo trdna osnova industrijskemu in tehničnemu napredku prebujajočih se afriških dežel.

REKE BODO TEKLE DRUGAM

Svedska, Finska in Norveška, dežele na severu, so pripravile skupen načrt za tako imenovano atlantsko hidrocentralo, za katero bi spremenili tok Torna in Kalixa, da bi se ne izlivala več v Botniški zaliv, ampak v Atlantski ocean. Strokovnjaki so izdelali načrt za 40 km dolg predor skozi pogorje v zahodnem delu Torneträska, po katerem bi tekla voda, ki bi potem padala 345 m globoko v 35 km dolgo in 6 km široko umetno jezero. Laponski živinorejci, ki žive ob teh rekah na evropskem severu, se tem načrtom upirajo, saj bi preusmeritev rek pomenila zanje izgubo pašnikov, ribolova in možnosti splavljanja 16 milijonov hlovov lesa na leto po teh rekah. Tehnični strokovnjaki, ki so že vnaprej vse to upoštevali, so obljubili živinorejcem in rečnim ribičem, da jih preusmeritev rek ne bo prizadela, nasprotno, z graditvijo cest, z ureditvijo namakalnih naprav in z raznimi drugimi tehničnimi izboljšavami jim bodo ustvarili boljše življenjske pogoje.

Podobne načrte s preusmeritvijo rek imajo tudi Rusi: s preusmeritvijo Pečore in

Vičegde, ki zdaj tečeta proti severu, hočejo zvišati gladino Kaspijskega jezera oziroma morja, kot ga tudi imenujejo, hkrati bi pa namakali stepske pokrajine ob spodnjem toku Volge.

V zadnjih desetletjih se je gladina Kaspijskega jezera znižala za dva metra, zaradi česar sta imela veliko škodo ribištvo in ladijski promet. Da bi zvišali Kaspijskemu morju gladino, hočejo znanstveniki povečati dotok vode po Volgi. Načrti predvidevajo dograditev več jezov na rekah Kami, Vičegdi in Pečori. V teh umetnih jezernih bi se nabralo okoli 230 milijonov kubičnih metrov vode. Jezera bi med seboj povezali s prekopi. Iz jezov na Kami bi usmerili vodo v Volgo in po Volgi dalje v Kaspijsko jezero, ki bi tako dobilo iz rek, ki teko na sever, okoli 40 milijonov kubičnih metrov vode. Ob jezovih bi postavili elektrarne, ki bi dajale enajst milijard kilovatih ur letno, hkrati bi z ureditvijo prekopov in namakalnih naprav lahko namakali obsežne stepske pokrajine (okoli dva milijona hektarov) okoli Stalingrada, Saratova in Kujbiševa.

Z LADJO ČEZ SEVERNI TEČAJ

V lanskem koledarju smo pisali o načrtu sovjetskega inženirja Borisova, kako bi pregradili Beringovo morsko ožino, kar bi omililo podnebje v mnogih deželah Sovjetske zveze, Kanade, ZDA in severne Evrope. Potem smo brali o zanimivih načrtih profesorja Whita na kalifornijski univerzi, ki jih želimo posredovati našim bralcem. Whitov načrt temelji na dolgoletnem proučevanju oceanskih tokov. Ugotovil je, da so topli tok Jeanette, ki teče od jugovzhoda proti Beringovi ožini in izgine v ledenem pasu ob severnem tečaju, ter drugi tokovi med Grönlandijo in Islandijo pravzaprav skupen oceanski tok. Na območju ledenih gora se Jeanette »potopi«, potem pa dobi na drugi strani Arktike novo ime. Če bi bil ta tok toplejši, bi njegove vode otajale arktično ledeno odejo in utrle ladjam plovno pot, ki bi zelo skrajšala sedanje oceanske plovne poti; samo iz Londona v Tokio bi bila ta pot skrajšana od sedanjih 16 tisoč na 10 tisoč kilometrov. Profesor White sodi, da bi ledeni tok arktike lahko segreli,

če bi na Aljaski in Čukotki zgradili več atomskih električnih postaj. Skozi njihove kondenzatorje bi se pretakale velike množine morske vode, ki bi se segrevala, otajala zaledenela območja in v nekaj letih bi namesto ledu imeli »Veliki polarni kanal«, po katerem bi lahko plule ladje. Atomske elektrarne bi hkrati proizvajale dovolj električne energije za vso Čukotko in Aljasko. Strokovnjaki sodijo, da je Whitova zamisel dosti bolj sprejemljiva in bliže uresničitvi kakor zamisel Borisova, po kateri bi z jezovi zaprli Beringovo ožino in postavili na njih črpalke, ki bi pošiljale iz Tihega oceana toplejšo vodo v Severno ledeno morje.

DONAVA — NAJVAŽNEJŠA EVROPSKA REČNA MAGISTRALA

Donava je gotovo ena najvažnejših evropskih vodnih poti, ki povezuje Vzhod in Zahod; škoda je le v tem, da morajo ladje na mnogih mestih zaradi plitvin in podvodnih čeri zmanjševati hitrost, kar je velika ovira za hitrejši promet. Posebno počasna in nevarna je plovba v drugi polovici leta, ko vode Donave in njenih pritokov zelo upadejo. V tem letnem času je na nekaterih mestih Donava globoka ponekod samo 110 do 130 cm, kar pomeni za ladje veliko škodo, ker ne morejo naložiti toliko tovora, kot bi ga sicer. Pomen Donave kot prometne magistrale raste iz leta v leto. Od prvih pomladanskih dni do pozne jeseni prevozijo konvoji ladij od Regensburga pa do izliva v Črnem morju in v obratni smeri na milijone ton blaga, zlasti pa nafte in žita. Z izgraditvijo kanala Donava—Meina—Ren in Donava—Odra se bo razdalja med pristanišči Severnega in Baltskega morja z ene strani ter Črnega morja z druge strani zelo skrajšala. Po Donavi že zdaj plujejo velike ladje, čez leto dni pa bo po njej prvič zaplula tudi vlačilska flota, veliki remorkerji, kombinirani tovorniki in moderne potniške ladje, ki bodo plule dosti hitreje kot danes. Na zadnjem zasedanju Donavske komisije so njene obrežne države sprejele načrt za ureditev plovbe vsaka na svojem območju. Prva etapa tega skupnega načrta zagotavlja, da bo najmanjša globina plovne poti v vsakem let-

nem času povečana na 2 metra. Tako je tudi Jugoslavija izdelala načrt za regulacijo okoli 580 km rečne poti Donave od madžarske do romunske meje. Za čiščenje, poglobljanje in širjenje plovne poti Donave kakor tudi za dela v Djerdapu bo Jugoslavija prispevala do leta 1965 nad dve milijardi dinarjev.

Z LADJO OD URALA DO ROKAVSKEGA PRELIVA

Strokovnjaki pri evropski gospodarski komisiji Združenih narodov so razpravljali o načrtu, po katerem bi povezali plovne reke in delno že zgrajene prekope med Uralom in Rokavskim prelivom v enotno plovno omrežje. Če bi uresničili ta načrt, za katerega se navdušujejo mnoge evropske dežele, bi se lahko povečal rečni promet, ki bi povezoval evropske dežele, za 80 milijonov ton letno. Seveda bi za uresničenje te zamisli morali pripraviti najprej načrte za poglobitev plovnih rek in za zgraditev prekopov, s katerimi bi povezali Volgo, Don, Dnjeper in Donavo. Južno od Stalingrada so pred desetimi leti izkopali prekop med Volgo in Zimljanskim rezervoarjem. Na drugem koncu tega rezervoarja teče Don v Azovsko morje, od koder bi lahko plule rečne ladje čez Dnjeper po Krimskem prekopu, ki ga zdaj gradijo. Od Dnjepra bi zgradili prekop ob severni in zahodni črnomorski obali do izliva Donave. Rečne ladje bi sicer lahko plule tudi po tem delu Črnega morja, vendar bi bilo treba tam zgraditi posebne zaščitne jezove.

Ko bi bila urejena ta plovna pot, bi lahko plule 5000-tonske ladje od Moskve do Dunaja; promet po Donavi bi se trikratno povečal.

Po drugi zamisli bi z večjimi plovnimi prekopi povezali Vislo in Odro, ki tečeta v Baltičsko morje, ali pa morda obe z Labo, ki se izliva v Severno morje. Zaradi alpskega gorovja bi večje ladje težko plule iz Rena v Rodan, medtem ko manjše že plujejo po prekopih med njima. S tema rekama povezujejo manjši prekopi tudi Seino in Loaro. Po prekopih plujejo zdaj manjše ladje iz Donave v Ren in dalje po Labi do Odre in celo do Visle. Poglobitev sedanjih

prekopov in rek v severnih in zahodnih evropskih deželah bi omogočila plovbo tudi večjim ladjam z nosilnostjo do 5000 ton.

AVTOMOBILSKA CESTA OD CARIGRADA DO SINGAPURA

Na predlog posebne komisije Združenih narodov proučujejo strokovnjaki možnost za graditev najdaljše ceste na svetu, ki naj bi stekla skozi dvanajst azijskih držav med Carigradom in Singapurom in ki bi se imenovala Azijska cesta. Od jugovzhodne Azije naj bi se vil do priključkov na evropsko cestno omrežje kakih 5.000 km dolg betonski trak, ki bi ga speljali v glavnem blizu starih karavanskih poti. Cesta bi povezovala mesta Singapur, Bangkok, Rangun, Kalkuto, New Delhi, Lahore, Ravalpindi, Kabul, Teheran in Carigrad, od nje bi pa speljali odcepe v Saigon, Vientian in Katmandu. Pozneje bi na glavno azijsko cesto priključili odcep, ki bi jo vezal s skrajnim jugom Indijskega polotoka. Strokovnjaki sodijo, da bi to cesto s sodobnimi tehničnimi sredstvi lahko zgradili prej ko v petih letih.

PREKOP MED SEVERNIM IN SREDOZEMSKIM MORJEM

Plovni prekop, ki bi vezal evropski sever z deželami ob Sredozemskem morju — načrti zanj so že izdelani — bi bil dolg okoli 1500 km. Po njem bi lahko plule ladje od Severnega do Sredozemskega morja. Prekop bi se začel blizu Marseilla v južni Franciji, se stekal dalje po Roni in Saoni, potem bi ga skopali skozi Loreno, Alzacijo in Posarje do Zahodne Nemčije, od koder bi ga usmerili do nizozemskih obal Severnega morja. Po novem prekopu, ki bi zelo skrajšal razdaljo med Sredozemljem in industrijsko razvitimi severnimi deželami, bi lahko plule ladje z nosilnostjo do 1350 ton. Posamezne dele prekopa že gradijo.

ZALIVSKI TOK ČEDALJE TOPLEJŠI

Oceanografi, ki redno merijo temperaturo zalivskega toka, so ugotovili, da se je ta tok, katerega tople vode tečejo od Srednje Amerike proti Evropi in oblivajo se-

verne evropske dežele, zadnja leta segrel za dve stopinji. Po podatkih, ki jih je zbrala kalifornijska univerza, se je temperatura zalivskega toka zvišala v primerjavi z letom 1880 ponekod celo za pet stopinj.

PLASTIČNI CEVOVOD ZA MLEKO

Švicarji so lani namestili prvi plastični cevovod, po katerem priteka mleko s planinskih pašnikov do zbiralnic in sirarskih obratov v dolini. Švicarskemu zgledu so sledili tudi Italijani in so v Savojskih planinah postavili prvi »mlekovod«.

ELEKTRIKA IZ MORSKIH VALOV

V Sovjetski zvezi so izdelali turbine, ki bodo dajale elektriko iz energije morskih valov. Na zahodni obali Kaspijskega jezera že grade elektrarne, ki jih bodo gnale turbine, ki bodo svojo energijo črpale iz jezernih valov.

LED NA NAŠEM PLANETU

Po podatkih ameriških strokovnjakov, ki so sodelovali pri raziskavah v mednarodnem geofizikalnem letu, je na zemeljski obli v celem dvajset milijonov kubičnih kilometrov ledu, torej dve petini več, kot so na splošno doslej domnevali. Če bi se stajal ves ta led, bi se gladina svetovnih morij zvišala za 60 do 120 metrov, kar bi pomenilo poplavo celih obmorskih pokrajin. Devet desetih tega ledu je na Antarktiki.

ALGE — JED IN PIJAČA

O algah kot hrani prihodnosti smo že pisali. Sovjetski strokovnjaki napovedujejo, da se bo človek v medplanetarnem prostoru — v vesoljski kabini seveda — kjer je v malem mogoča enaka presnova kot na Zemlji, hranil z algo korelo, ki vsebuje dovolj kisika. Na norveških družinskih jedilnikih so morske alge pomemben vir vitaminov. Že dolgo vemo, da vsebujejo alge vse vitamine od A do K, nad 60 rudninskih spojin in okoli 20 aminskih spojin. Tovarna zdravil v Christiansundu izdeluje okrepčilno pijačo, pripravljeno iz morskih alg, iz sadnih sokov in iz dodatkov vitaminov.

Norvežani pečejo tudi kruh iz moke, pridobljene iz morskih alg. — Torej nič čudnega, če se tudi pri nas ukvarjajo z raziskavanjem možnosti za izkoriščanje morskih alg ne le v industriji, ampak tudi v prehrani. Naši strokovnjaki so že raziskali jadranske vode in zbrali podatke o kemični sestavini naših morskih alg, v prihodnjih letih pa bodo alge proučevali še posebej biologi in kemiki. Alkalne soli iz kisline rjavih, tako imenovanih cistoznih alg, ki jih predelujejo v severnih evropskih deželah in zadnja leta deloma tudi v nekaterih sredozemskih deželah, uporabljajo ne le v živilski industriji, ampak tudi v tekstilni industriji, v proizvodnji gumija, plastičnih mas, v papirni, kozmetični in farmacevtski industriji.

PODMORSKI KABEL OKOLI SVETA

Angleži so se lotili enega največjih podjetij, ki jim bo omogočilo neposredno telefonsko zvezo med 600 milijoni prebivalcev Britanske skupnosti narodov. To bodo dosegli s polaganjem novega podmorskega kabla med celinami v dolžini 32.000 milj. Del kabla so položili že lani, in sicer v dolžini 2150 milj med Obanom na Škotskem in Newfoundlandom v Kanadi. Nadaljnja trasa vodi preko vsega kanadskega območja do Vancouvra na obali Tihega oceana, od tam pa pod morjem do otočja Fidži in dalje do Aucklanda na Novi Zelandiji; od tu bo kabel speljan pod morsko gladino do Sidneya, Kokosovega otočja, Malaje, Pakistana, Sešelskih otokov, od tam na afriško celino v Kenijo in dalje do Capetowna, nato pod Atlantikom do otoka Sv. Helene, od tam na obalo Zahodne Afrike in preko Gibraltarja nazaj v Anglijo. To delo bo trajalo malo manj kot deset let. Preko transatlantskega kabla bo omogočeno hkrati 60 do 80 pogovorov in veliko število telegrafskih prenosov.

NEW YORK — NAJBOLJ PROMETNO PRISTANIŠČE NA SVETU

New York sodi med največja pristanišča na svetu, po prometu pa prekaša vsa druga, saj pristane v njem letno 12.000 velikih prekooceanskih ladij, ki pripeljejo tja najrazličnejše blago iz vseh krajev sveta. Pri-

stanišče je povezano z zaledjem z enajstimi glavnimi železniškimi progami, okoli 500 avtomobilskih podjetij pa s kamioni prevažata tovore do končnega cilja. V celoti znaša letni promet newyorškega pristanišča približno 150 milijonov ton. Ves ta velikanski promet po morju in po kopnem dopolnjuje še letalski promet. Okoli štiri-deset letalskih prog povezuje to velikansko mesto z drugimi ameriškimi mesti in z velikimi mesti vsega sveta. Pristaniška obala New Yorka je dolga 145 kilometrov in je za nakladanje in razkladanje tovorov opremljena z najmodernejšimi napravami. Pristanišče ima velikanska skladišča, svoje mline in rafinerije, ki iz polizdelkov proizvajajo končne proizvode in jih pošiljajo po ameriški celini in po vsem svetu. Na pomolih, kjer natovarjajo in raztovarjajo blago, imajo razporejena dvigala za najtežje in za lahke tovore. S posebnimi napravami lahko v enem dnevu natovorijo z žitom, ovsom ali koruzo dve deset tisoč-tonski ladji. Na pomolih je prostora za cele vlake, ob njih pa za vlačilce in ladje-hladilnike. Kljub velikanskemu prometu newyorško pristanišče iz leta v leto modernizirajo, ne da bi ta dela kakorkoli promet zavirala. Nove pomole grade na jeklenih stebrih, ki so jih trdno zabili v skalnato dno in zavarovali pred rjo.

ENERGIJA IZ GLOBIN

V Sibiriji grade inštitut za proučevanje zemeljske skorje v velikih globinah. Namen inštituta je, da teoretično in praktično obdela načrte za 20 do 50 km globoke vrtine ter prouči možnosti za izkoriščanje podzemeljske energije, se pravi velikih množin tople vode, ki se verjetno skriva v globinah. Po mnenju strokovnjakov naj bi to zamisel najprej preverili v ravninskih pokrajinah zahodne Sibirije ter na območju delujočih ognjenikov na Kamčatki. Strokovnjaki domnevajo, da je pod zahodnim delom Sibirije pravo »toplo morje«, ki utegne imeti površino več milijonov kvadratnih kilometrov. Na ognjeniškem območju Kamčatke je množica gejzirov in tam že vrtajo globoko v zemljo. Geološke skupine proučujejo možnosti za izkoriščanje geotomične energije. Šest poskusnih

vrtn daje v sekundi 30 do 35 kubičnih metrov vode pod pritiskom 1,3 atmosfere. Temperatura s paro pomešane vode, ki vre iz globine, doseže včasih do 170 stopinj Celzija. Ko bodo iz vrtin dobili dovolj toplotne energije, bodo postavili elektrarno, ki bo podzemeljsko toploto spreminjala v električno energijo.

PLIMA KOT VIR ELEKTRIČNE ENERGIJE

Francoski inženir Escande, ki je znan strokovnjak za hidravliko, je izdelal načrte za izkoriščanje plime in oseke na francoski obali Rokavskega preliva. Po teh načrtih zgrajene hidrocentrale bi dajale Franciji polovico sedanje električne energije.

Osnova Escandove zamisli je posebna električna naprava, ki je lahko turbogenerator in črpalka hkrati. Delovala bi pod vodo, opremljena pa bi bila z rotorji, podobnimi ladijskim vijakom s premerom nad 4,5 metra. Ko teče voda skozi to napravo, poganjajo rotorji električni generator, ko pa električna energija poganja rotorje, delujejo ti kot črpalke. V St. Maloju so izdelali prototip take naprave, skozi katero steče okoli 230 kubičnih metrov vode v sekundi, kar daje okoli 12.500 konjskih moči. Kadar deluje naprava kot turbina, znaša njena koristnost 90, če pa deluje kot črpalka, pa 70 odstotkov njene zmogljivosti. Po zamisli inženirja Escanda bi take naprave razpostavili vzdolž tri kilometre dolgega jezua, ki naj bi ga zgradili ob izlivu reke Rance. Vsaka izmed teh naprav bi dajala 660 milijonov kilovatnih ur na leto.

JAPONCI GRADE 130.000-TONSKJE TANKERJE

Japonske ladjedelnice grade dvoje orjaških 130.000 tonskih tankerjev, ki bosta največji ladji na svetu, tako veliki, da niti ne bosta mogli pluti skozi Sueški in Panamski prekop, ampak sta namenjeni za prevoz nafte iz Perzijskega zaliva na Japonsko. Vsaka izmed ladij bo stala okoli 14 milijonov dolarjev in bo lahko vsaka naenkrat prepeljala 100.000 ton nafte ali letno okoli dva milijona ton s Srednjega vzhoda na Japonsko. Tankerja bosta dolga po 288 metrov, široka po 42,5 in visoka 22 metrov. Za hitrost okoli 27 km na uro bodo skrbeli stroji po 28.000 konjskih moči. Velikost takih ladij je narekovala ekonomičnost, saj se bo prevoz v primeri s 45.000 tonskimi tankerji pocenil za 30 odstotkov.

ŠKOTSKA

Škot se je pri britju vrezal. Stekel je k telefonu, zavrtel številko bolnišnice in ves vznemirjen zaklical: »Halo, koliko plačate za transfuzijo krvi?«

ZAMUJENA PRILOŽNOST

Ko je bil Peter Veliki v Parizu, je dolgo stal pred podobo državnika Richelieuja in čez čas vzkliknil:

»Če bi bil živ, bi ti ponudil pol svoje dežele, da bi me naučil upravljati ono drugo polovico!«

Moje krške poti

KRKA

Vas Krka, ki leži ob cesti Grosuplje—Žužemberk—Novo mesto, je nastala šele po osvoboditvi, ko so bile vasice Mali Videm, Videm in Gmajna združene in preimenovali v Krko. Blizu vasi prihaja izpod zemlje reka Krka, ki ima dva izvira: prvi

se imenuje Poltrca, drugi, močnejši, pa Krka. Poltrca ima pravzaprav več izvirov, trem pa je ljudska domišljija dala družinska imena Poltr (oče), Poltrca (mati) in Poltršček (sin). Ob izviri Krke je podzemeljska jama, v katero so se v času turških napadov zatekali okoliški kmetje, kakor je opisal Jurčič v povesti »Juriž Kozjak, slo-

venski janičar«. Sedaj je vhod v jamo razširjen in nekoliko urejen. Nad Poltrco pa se dviga navpična skala, na kateri je nekoč stal utrjen grad krških graščakov. Leta 1436 ga je porušil Vitovec, ker je bil lastnik gradu na strani cesarja Friderika III. V pesmi »Praznik posvečuj!« je pisatelj Jurčič obdelal ljudsko pravljico, da je grajska gospa najela terice nalašč na praznik sv. Kozma in Damijana (27. sept.), ki sta patrona krške župnije. Grofici se je zdelo, da se delo prepočasi odmika, pa je zagrabila debelo poleno in ga zagnala v sušilno jamo, na kateri je bil lan. Tedaj pa je iz žrela buhnil plamen in objel grofico, da je bila na mah mrtva. Zadnja kitica pesmi se glasi:

Zato še dandanašnji zvečer o polnoči
o Kozmijan u svetem se trlica glasi.
Razrušil se je gradič, razpal je čisto
v prah,
pravljica le je živa, ljudem oholim
v strah.

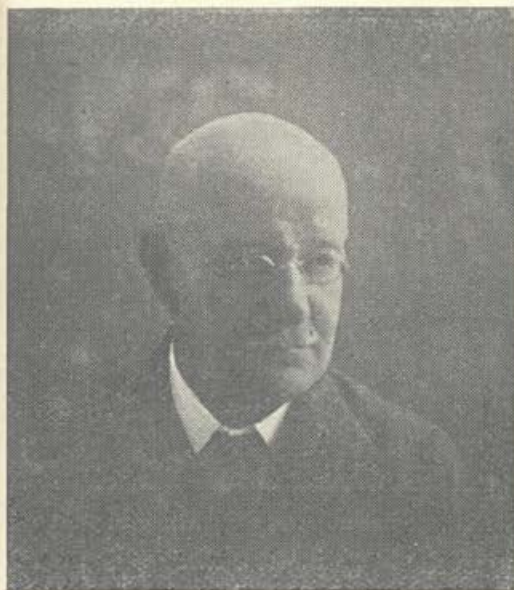
Ob ustanovitvi stiškega samostana (leta 1136) se na Krki že omenja duhovnik, ki je bil vikar šentviškega župnika, krška cerkev pa šentviška podružnica. Pozneje je prišla Krka v upravo Stične in samostanski duhovniki so opravljali dušno pastirstvo. V 17. in 18. stoletju je bila Krka ena najbolj obiskanih romarskih cerkva na Slovenskem. Prvotna cerkev je postala pre-

tesna. Povečali so jo in tako je nastala sedanja mogočna cerkev, ki z nekaterimi sestavinami sega še v srednji vek ter predstavlja najpomembnejšo poznobaročno dvoransko stavbo na Dolenskem. Sedanjo baročno obliko, katere znamenitost je zlasti strop s tako imenovanimi »potlačanimi kupolami«, je dobila sredi 18. stoletja. To pove tudi latinski napis na prelepem portalu. Ker se pred tem napisom dostikrat ustavljajo izletniki, ki obišejo Krko, naj ga tukaj navedem: CONSECRATA A RVMO MICHAELE DIE IV. AUG MDCCLVII RENOV MDCCLXXI. (Slovenski prevod: Posvečena po prečastitem in prevzvišenem nadškofu goriškem Karlu Mihaelu dne 4. avg. 1757 — prenovljena 1771.)

Na notranjosti sten v pritličju zvonika so bili leta 1959 odkriti sledovi močno poškodovanih slik na suhem ometu. Po prvem strokovnem ogledu bi bile te slike iz začetka 16. stoletja in so nemara delo tistega »hrovaškega malarja«, ki ga omenja Primož Trubar. V cerkvi sami pa med umetnostnimi spomeniki lahko omenimo štiri baročne slike Janeza Potočnika (iz leta 1784 in 1806) ter veliko oltarno podobo Mateja Langusa (1851). Najstarejši sliki sv. Kozma in Damijana, delo tirolskega slikarja Ferdinanda Steinerja iz leta 1704, sta bili pred kratkim popravljene in visita v krškem župnišču. Več oljnatih slik je izdelal Matija Koželj, notranjost cerkve pa

Pogled na Krko

Univ. profesor dr. Avgust Mušič

je 1908 poslikal furlanski mojster Janez Moro, ki je pred prvo vojno mnogo slikal po naših krajih.

Pred cerkvijo stoji nad tri metre visok spomenik, ki je bil odkrit 5. jun. 1960. Spomenik sam, na katerem je vklesano nad 70 imen, dovolj jasno govori: »V spomin padlim borcem in žrtvam fašističnega terorja na Krki 1941—1945«. Ob odkritju je govorih pisatelj Venceslav Winkler.

Slednjič naj omenim še nekaj kulturnih delavcev, ki so bili v krški župniji rojeni ali pa so v nji delovali.

V letih 1463—1478 se na dvoru Sforzov v Milanu omenja kot mojster glasbenik Janez iz Velikih Les, ki so nedaleč od Krke. — Znamenita je rodbina baronov Ravbarjev, ki so od l. 1433 imeli v posesti grad Vinjek (pozneje Kravjak) blizu Muljave. Iz tega rodu je bil Krištof Ravbar, mož izrednih zmožnosti, ki je bil drugi ljubljanski škof. Opravljal je mnogo važnih državnih nalog in sezidal sedanji škofijski dvorec v Ljubljani, kjer mu je v pritičju vzdana lepa spominska plošča. Naša ljudska pesem opeva Adama Ravbarja, ki je odločilno posegel v boj pri Sisku, kjer so bili l. 1593 Turki temeljito poraženi. Ravbarji so imeli grobnico v krški cerkvi, krste pa so bile pred nekaj desetletji — žal

— odstranjene in grobnica opuščena. — Na Krki je bil za kaplana Andrej Albrecht, marljiv katehitičen pisatelj, ki ga omenja Slovenski biografski leksikon. Rodil se je 18. nov. 1782 v Idriji, umrl 20. nov. 1848 kot prošt v Novem mestu. V »abecedni vojski« se je bojeval proti metelčici z akti in s prakso. Od 1827 do 1829 je izdal tri knjige z versko vsebino, ena pa je izšla po njegovi smrti (1850/51). — Med leti 1818 do 1825 je na Krki vršil službo učitelja in organista znani ljudski pesnik Andrej Kančnik, katerega se je spomnil naš lanski Koledar. Na Krki je zložil pesmi: »Kako na Krki zvoni«, pogrebno pesem zagraškemu župniku Juriju Grahku (29. sept. 1823) in verjetno tudi zbadljivo pesem »Od Dolcev, ki so pesà klali.« — Na Krki se je 3. avgusta 1856 rodil ugledni klasični jezikoslovec dr. Avgust Musič, ki sem ga osebno spoznal l. 1934. Ko sem se vpisal na zagrebško vseučilišče, sem mu izročil pozdrave ravnatelja in jezikoslovca dr. A. Breznika, s katerim sta bila dobra znanca. In potem sem ga obiskoval vse do njegove smrti (26. jul. 1938). Bil je marljiv in temeljit učenjak ter skromen in plemenit človek. Nikoli ni zatajil, da ga je rodila slovenska mati in zemlja in do smrti se je zanimal za slovensko kulturno življenje. — Antona Vadnjala, ki je kaplanoval na Krki od 1921 do 1924, se mnogi še spominjajo kot mirnega in ljubeznivega duhovnika. Tisti, ki so kaj več brali in imeli naročeno Mladiko, vedo tudi to, da je pisal pod psevdonomom Anton Komar. Rodil se je 4. IV. 1876 v Borovnici. Njegov oče je bil doma z Otoka pri Postojni, zato pisatelj samega sebe imenuje »Otoški postržek«. Maturiral je l. 1896 skupaj s pesnikom Otonom Župančičem. Na Dunaju je študiral zgodovino in zemljepis in bil 1901 do 1902 profesor v Kranju. Toda pustil je profesorsko službo, stopil v bogoslovje in 1905 postal duhovnik. S Krke je odšel v Št. Ožbalt, kjer je 10. febr. 1935 umrl. Vadnjala je svojevrsten realističen pisatelj, ki zna prijetno kramljati, med pripovedovanje pa vpleta prav izvirne misli in pomisli o življenju in ljudeh. Na Krki je napisal spomine na svoja deška leta (Otoški postržek, Mladika 1924), v Št. Ožbaltu pa na visokošolska leta na Dunaju (Mojdunajl, Mladika 1934). To sta

njegova najobširnejša in najboljša spisa. Objavil pa je tudi več črtic: Škandal (Dom in svet 1928), Hohoj! (Mladika 1928) ter v mohorskem Koledarju: Ne cvili več (1926), Lučka (1927), Krivčki pa rožmarin (1929), Majk Pajk (1930), Mož na kameli (1931). Črtico »Majk Pajk« je postavil v Suho Krajino, pravzaprav v krško dolino, od koder so možje zelo hodili v Ameriko. Tudi o dr. Jan. Ev. Kreku je pisal. — Na Krki je nekaj časa učiteljeval znani mladinski pisatelj Venceslav Winkler, ki še vedno rad obiše svoje krške znance. — Pri Štajerčevih na Krki sem odkril nepričakovano živ smisel za ohranitev družinskih in krajevnih znamenitosti. Imajo kar lepo zbirko knjig in revij, ki so mi prihranile že marsikatero pot v Stično ali v Ljubljano. Kot dragocen spomin hranijo eno pismo in dve pesmi, ki jih je okrog l. 1894 Ivan Cankar pisal Francki Opekovi (vse troje je priobčeno v I. knjigi Pisma Ivana Cankarja,

Kmečki obrazi na stropu v cerkvi na Muljavi

str. 14—16) ter broširan izvod Cankarjeve knjige »Krpanova kobila«, z naslednjim posvetilom, napisanim s svinčnikom na prvi strani: »Gospoj Francki za lepo pozdravljenje in v znamenje starih časov. 15. II. 1910. Ivan Cankar.« V knjigi sta dva suha nageljnova cveta in šopek planik, oboje Cankarjev dar Francki.

MULJAVA—STIČNA

Nekaj dni po mojem prihodu na Krko je bil god sv. Bernarda, ustanovitelja cistercijanskega reda, ki ima v Stični že nad osem stoletij svoje duhovne brate. Z veseljem sem se odzval povabilu častitljivega opata dr. Avg. Kostelca in kljub vročini pohitel proti Stični, prav po besedah Silvina Sardenka, ki je napisal: »Na svetega Bernarda dan — prišel sem v stiški samostan.«

Spotoma sem se seveda ustavil na Muljavi, ki je po osvoboditvi na čednem prostoru dobila lepo šolsko poslopje in mogočen zadružni dom. Oglasil sem se pri pisatelju Pavlu Perku, ki že od leta 1935 tu uživa svoj pokoj. Rad mi je razkazal cerkev Marijinega vnebovzetja, ki je bila dolgo romarska cerkev in o kateri poje stara ljudska pesem: »Na dobravi, na Muljavi — pri Mariji v jezeru...« Slišal sem, da so še v prejšnjem stoletju pripovedovali, da je jezero nekoč segalo prav do

Zgodovinski oltar v cerkvi Matere Božje na Muljavi

Zgodovinski oltar v cerkvi Matere božje na Muljavi

cerkve in da se v Rimu beró vsako leto tri svete maše, da se Muljava ne bi pogreznila v jezero. Gotska podružna cerkev je stara nad pet sto let in je doživela tudi turške napade, med katerimi je nepozaben zlasti spomin na krvavi dan sv. Marka 1475. Tedaj so Turki pod poveljstvom Ahmeta paše polovili okoli 4000 ljudi in jih odpejlali v sužnost, oropali pa so tudi Stično, katero so napadli in požgali že l. 1471. O tem sta pisala stiški kronist p. Pavel Pucelj (1669—1721) in J. Jurčič v Juriju Kozjaku, pozneje pa tudi Ivan Zorec v spisu o Stični v zgodovini in književnosti (Mladika 1933).

Muljavska cerkev hrani tri dragocene umetnostne spomenike: freske Janeza Ljubljanskega iz l. 1456, pozlačen baročni oltar iz l. 1674 in lesen poznogotski kip Matere božje z Detetom v naročju. Janez Ljubljanski je pokril z lepimi slikami vso notranjščino muljavske cerkve. Žal so bile slike pozneje prebeljene in nekatere s prezidavanjem cerkve tudi uničene; vendar je večji del slik ohranjen in odkrit. Največ je prizorov iz Kristusovega življenja in trpljenja. Na evangelijski strani so upodobljeni sv. Trije kralji s spremstvom. Slika je dolga 13,85 m, in če bi ne bila poškodovana, bi bila ena največjih gotskih fresk

pri nas. Najbolje je ohranjena slika Marijine smrti in je bila že večkrat kopirana in razstavljena pri nas in v inozemstvu. Kopirane in l. 1959 razstavljene v Ljubljani so bile še slike: Beg v Egipt, Mati z otrokom (odlomek iz Pokola nedolžnih otročičev), Mesto in Kmečki obrazi.

Veliki oltar predstavlja Marijino vnebovzetje. Umetniško so izdelani kipi apostolov in množica angelčkov z različnimi glasbili, najlepši pa je kip Vnebovzete. To prekrasno delo, ki spada med najlepše »zlate« oltarje na Slovenskem, je izrezljal Janez Plumenberger, poslikala pa sta ga Anton Sušnik in Jakob Monhart iz Višnje gore. L. 1959 je bil oltar, ki je prava zgodovinska vrednost, prenovljen in pozlačen v delavnici Zavoda za spomeniško varstvo v Ljubljani.

JURČIČEVA ROJSTNA HIŠA

Nato sem obiskal še rojstno hišo Josipa Jurčiča, našega prvega velikega pripovednika. Jurčičev dom, po domače pri Pajštbarju, stoji v tistem delu Muljave, ki se je dolgo imenoval Zavod in od nekdanj spada v krško župnijo. Zato je tudi Pajštbarjev Jožek hodil na Krko v šolo, ki so jo dozi-

Jurčičeva rojstna hiša na Muljavi

dali v francoskih časih in stoji še danes; trivialna šola na Krki pa je bila ustanovljena že l. 1774. Krški kaplan Vid Antončič, doma iz Št. Vida pri Stični, je spoznal Jožkovo nadarjenost in tako dolgo nagovarjal Pajštbarjevega očeta, da je poslal sina v ljubljansko gimnazijo. Z Antončičevo podporo in priporočilom je bil Jože sprejet v Alojzijevišče. Na zunanji strani Jurčičevega doma sta vzdani dve plošči: na desni strani vrat iz l. 1882, na levi pa iz l. 1944, oziroma 1954. Okrožni odbor Grosuplje-Stična je ob stoletnici Jurčičevega rojstva pripravil proslavo in vzdal spominsko ploščo, ki je bila odkrita na obletnico pisateljevega rojstva 4. marca 1944. Ob odkritju je govoril pisatelj Venceslav Winkler, tedaj sekretar rajona Zagradec. Winkler je sestavil tudi napis na plošči:

Za sto let, za čas, ki gre mimo,
Tebi, ki kmet si iz nas in naš sin,
Med bojem in delom gradimo
V pomladi tik pred svobodo v spomin.

OF slovenskega naroda.

Julija 1944 pa so domobranci ploščo odstranili. Zato je bila l. 1954 vzdana nova plošča enake velikosti in z istim napisom.

Jurčičeva rojstna hiša je spremenjena v muzej in kolikor toliko urejena v slogu 19. stoletja. V veži je lesena plošča iz leta 1954, ki ima daljši napis o pisatelju in njegovih prednikih. V »hiši« in »kamri« je več predmetov, ki so iz Jurčičevega časa, in fotografije njegovih šolskih spričeval, pisem in rokopisov ter nekaj izdaj njegovih del.

Jurčičev rojstni dom je na vzvišenem, izredno lepem kraju Muljave, od koder je čudovit razgled po valoviti dolenski pokrajini. Proti severovzhodu je Št. Vid in staroslavni stiški samostan, okoli katerega je narodni genij v dolgih stoletjih nasnoval obilo pripovedi. Proti jugozahodu je Krka in krška dolina, ki jo v daljavi zapirajo višji dolenski hribi, pokriti s košenicami in bukovimi gozdovi. Prepričan sem, da so poleg prirojene nadarjenosti tudi rojstni kraj in njegova lega vplivali na oblikovanje Jurčičevega človeškega in pisateljskega značaja.

Kadarkoli me pripelje pot mimo Jurčičevega rojstnega doma, se mi ob preprosti hiši vzbudi občutje prisrčne slovenske domačnosti. V svoji skromnosti je podobna našim starim materam, katerim poteze na obrazu razodevajo dobroto, plemenitost in razumevanje, da se vsakdo rad k njim zateče in čuti srečnega v njih bližini. In kadar stojim v Jurčičevi hiši, kadar stopam po stopnicah, po katerih je hodil naš veliki pripovednik, kadar gledam vrata, stene in okna, med katerimi je potekala njegova mladost, se mi zdi, da je Pajštbarjev Jože nekje v bližini, da še vedno snuje in piše. Čutim navzočnost velikega duha, dragocene osebnosti, katere pomen se z leti ne zmanjša, marveč še raste. Še posebno sem občutil pisateljevo bližino, ko sem v ljubljanski Narodni in univerzitetni knjižnici držal v rokah njegove rokopise, katerih se je nekoč dotikala njegova roka... Ko pa se zavem, da je že osemdeset let, kar je umrl, me presune pekoča bolečina kakor ob izgubi dobrega, dragega človeka.

Jurčič je bil prvi pisatelj, ki me je očaral z lepoto svoje besede. Spominjam se, kako so me nekateri skoraj pomilovalno gledali, ko sem po končani gimnaziji prišel iz Kočevja v Ljubljano in sem imel Jurčiča za največjega slovenskega pripovednika. Res je, da sem v srednji šoli najbolj spoznal naše realistične pisatelje Levstika, Jurčiča in Kersnika. Občudoval sem tudi blestečo ostrino Župančičeve pesmi, medtem ko lepote in globine Cankarjeve umetnosti tedaj še nisem dovolj dojel. Kljub temu se svojih takratnih slovstvenih nazorov danes prav nič ne sramujem, marveč še vedno trdim, da je Jurčič v svoji vrsti velikan našega slovstva. On je uresničil Levstikove napredne slovstvene načrte in pospešil razvoj našega slovstva; čar njegovega pripovedovanja je tolikšen, da ga nikoli nihče ne bo zatemnil.

Jurčič je v svojih spisih bolj kot kdorkoli zadel in zajel značaj, naravo in dušo našega dolenskega človeka. Ker je imel srečo, da je še sam doživel zadnje krepke utripe stoletnega življenja na Dolenjskem, in zmožnost, da je z umetniškim spoznanjem segel do dna vsem pojavom, ki so ga

odbajali, jih je za vselej tudi prežaril z umetniškimi ognjem. V njegovi pesniški besedi je ohranjena dragocena podoba Dolenjske. Ta lepa vsebina bi bila za vselej izgubljena, če nam je ne bi bilo rešilo Jurčičevo pero. Zato imajo njegove povesti, romani in črtice poleg estetske vrednosti tudi velik dokumentaren pomen, ker je v njih ohranjena živa podoba preteklih časov in ljudi, razmer in navad. Čeprav se Jurčičevi spisi vedno iznova ponatiskujejo in preiskujejo, še vedno niso odkrite vse lepote, ki jih v sebi hranijo.

Od Jurčičeve smrti do danes je minilo osemdeset let. V tem času se je kajpada marsikaj spremenilo, spremenile so se življenjske okoliščine in način življenja. Večina nizkih in tesnih lesenih hišic in slamnatih streh je izginila, marsikatera koča pa je zaprta in zapuščena, zapisana razpadu. Namesto njih so nastale svetle in prostorne hiše, nekatere pa se popravljajo in modernizirajo. Še danes pa lahko srečaš v bližini Muljave in v krški dolini ljudi, ki so po obrazu, značaju in vedenju na las podobni osebam iz Jurčičevih spisov; kot bi bili pravkar stopili iz Oberščakove gostilne ali iz kakšne Jurčičeve povesti! Krčanje so do danes ohranili še mnogo onih značilnih dolenjskih lastnosti, katere najdemo na Jurčičevih osebah; in te lastnosti jih delajo včasih prav prijetne in zanimive. To pa je obenem dokaz, da je pisatelj najbolj uspele značaje svojih del posnel po živih, resničnih zgledih. Svojemu prijatelju Levcu je Jurčič nekoč izjavil, da ne more opisovati nobene stvari, ako je ni videl s svojimi očmi. Zato so tudi najbolj orisani tisti značaji, ki jih je izdelal po znanih osebah, tisti prizori, ki jih je sam doživel, najboljši pa tisti spisi, ki jih je postavil v znane kraje. Prva večja in zelo dobra povest »Jurij Kozjak«, ki je 1864. leta dvajsetletnemu Jurčiču prinesla lepo nagrado in sloves pisatelja, se godi med Stično, Muljavo, Krko in Šumberkom. Do leta 1958 je bila ta povest trinajstkrat ponatisnjena, prevedena pa v več svetovnih jezikov kot katerokoli slovensko leposlovno delo. Nedaleč od Muljave je bil pred sto leti grad Kravjak, kamor je hodil Jurčič kot študent poučevati grajsko hčer Johano Ottovo, ki je ostala v ljudskem spominu kot »siva

frajla«. Tam se godi dejanje, opisano v romanih Deseti brat (ki je bil že dvakrat preveden v nemščino), Cvet in sad, in v povesti Grad Rojinje, nedaleč od tod pa še Domen.

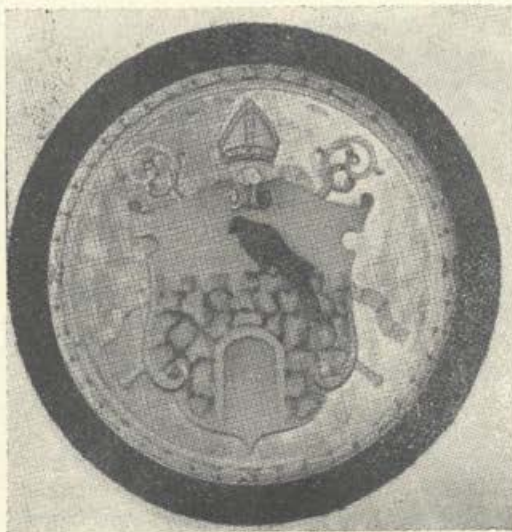
Pod razvalinami kravjaškega gradu je krška podružnica sv. Janeza Krstnika, ki je najbrž najstarejša cerkev v krški župniji, nastala morda že v romanski dobi. Umetnostni zgodovinar dr. Marijan Zadnikar pravi, da sta stavbno gradivo in zidava enaka kot v Stični in v Zgornji Dragi, ki sta bili sezidani v 12. stoletju. Ker je nad cerkvijo stal srednjeveški grad Vinjek, katerega lastniki se omenjajo sredi 13. stoletja, je Zadnikarjevo mnenje zelo verjetno. Okoli cerkvice je prastaro pokopališče, ob vходу na pokopališče pa je vzdana železna nagrobna plošča graščaku Avgustu v. Födranspergu, ki je umrl 1847. Grad in posestvo je od Födranspergov kupil okoli l. 1860 Nemeč Kr. Otto, od Ottove vdove pa ljubljanski trgovec in podžupan Fortuna, ki pa ga je kmalu podrl. Slovenski Narod piše leta 1897 (Starinoslovčevu popotovanje), da se Fortuni ni ljubilo plačevati davka od graščine, zato je zemljo in grad razprodal. Ostali so še sledovi grajskih ribnikov — bajerji — od Laškovca do Muljave.

GORENJA VAS

Ker sem se na Muljavi ob Jurčiču precej zamudil, sem se moral proti Stični pošteno podvizati. Spotoma sem že srečaval sejmaje, ki so se vračali iz »Bernardovega sejma«, ki je vsako leto v Stični.

Ko sem se peljal mimo Gorenje vasi, sem se spomnil, da se je tam 1. sept. 1796 rodil Miha Kastelec, pesnik in izdajatelj Kranjske Čbelice, uradnik licejske knjižnice v Ljubljani (umrl 22. okt. 1868). Bil je Prešernov prijatelj; naš največji pesnik ga je s pesmijo pohvalil kot urednika in izdajatelja Čbelice, ki ima velike zasluge za naše slovstvo. Od 1830 do 1848 je izšlo pet zvezkov Kranjske Čbelice.

Priimki Kostelec, Kostevc, Kastelec, Kastelic, ki jih od 16. stol. do danes najdemo po vsej Dolenjski, so nastali po prebivalcih gospostva Kostel ob Kolpi, kateri so pred neznosno turško nadlogo zapustili svoje domove in se potaknili po varnejših krajih.

Grb stiškega samostana

Zgodovina nam poroča, da so Kranjski deželni stanovni 30. marca 1528 naznanili cesarju Ferdinandu, da je gospostvo Kostel pred enim letom imelo še 300 obljudenih kmetij, leta 1528 pa jih ni imelo niti sedem! V stiškem urbarju iz l. 1572 sta omenjena Jurko in Marko Kostelic, ki sta imela nad Rojami dedno posestvo.

V Ivančni gorici, kjer je železniška postaja in je bil nekaj časa tudi sedež komune, glavno cesto preseka cesta proti Stični. Ob križišču stoji umetniško izdelano kamenito znamenje, ki ga je dal postaviti stiški opat Lovrenc Rainer (1580—1601), prijatelj škofa Hrena.

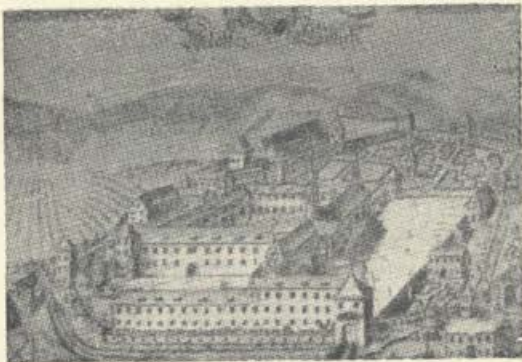
PRAZGODOVINSKA STIČNA

»V prijaznem koticu, v zatišju med dvema vrstama lepih gričev stoji slavni kloster stiški«, je zapisal Jurčič v Juriju Kozjaku. Toda še preden stopimo po mostičku nad Stičnico v samostan in si ogledamo njegove znamenitosti, moramo povedati, da je bila Stična — kakor vsa Dolenjska — že pred 2500 leti močno obljudena. V krški dolini in v njeni bližini je znanih več »gradišč«, najdenih pa je bilo tudi obilo spomenikov iz najstarejše zgodovine, predvsem iz ilirske, keltske in rimske dobe (Mokronog, Novo mesto, Šmarjeta, Valična vas). V krški dolini so klasična tla slovenskega halštata (Stane

Gabrovec, Najstarejša zgodovina Dolenjske 1956, str. 56). Tudi velikansko »gradišče« med Stično in Št. Vidom je iz halštatske dobe (pred 2700—2300 leti), in okoli tega gradišča se je ohranilo okoli šestdeset velikih gomil, v katerih so pokopani pradedni prebivalci teh krajev. Že pred prvo svetovno vojno so nekateri s pohlepno roko rili po teh gomilah in iskali zlatnine ter drugih dragocenosti; danes pa se vsa izkopavanja vršijo pod skrbnim nadzorstvom strokovnjakov ljubljanskega arheološkega muzeja (St. Gabrovec). Iz načina pokopavanja in iz ostankov v grobovih (orodje, orožje, nakit itd.) se dá namreč sklepati o kulturi, o življenju in verovanju ter o družbeni razčlenitvi ljudstev, ki nam niso zapustila napisanih spomenikov. Za stiške gomile se že sedaj močno zanimajo tuji učenjaki. Ko pa bodo gomile preiskane, upamo, da bo Stična v mednarodnem znanstvenem svetu dobila zelo častno mesto, ki ga v prazgodovini Evrope po pravici tudi zasluži.

SAMOSTAN S CERKVIJO

Stiški samostan in bazilika vzbujata v človeku veliko spoštovanje do vseh znanih in neznanih mojstrov, delavcev in upraviteljev, ki so ta velikanska in lepa poslopja zasnovali, sezidali in jih do današnjih dni ohranili. Cistercijanski samostan v Stični je za Slovence tako dragocen spomenik, da bi ga bilo mogoče le v daljši razpravi opisati in razložiti njegov pomen za naše versko, kulturno in umetnostno življenje. O Stični so mnogo pisali zgodovinarji od Valvasorja do p. Mavra Gre-

Stiški samostan pred turškim razdejanjem

Pogled na Stično s samostanom

benca, umetnostni in slovstveni zgodovinarji in leposlovci. Dr. Ivan Janežič-Kraljev, doma iz Št. Vida pri Stični, je o znani vojvodinji Viridi (živela v 14. stol.), veliki dobrotnici samostana, objavil zgodovinski roman »Gospa s Pristave« (Dom in svet 1894), Ivan Zorec pa je v štirih knjigah: *Beli menihi*, *Stiški svobodnjak*, *Stiški tlačan* in *Izgnani menihi* (Mohorjeva družba 1932—1937) umetniško obdelal življenje v samostanu in okoli njega od ustanovitve do razpusta samostana. Napisal je tudi poljuden članek o Stični v zgodovini in književnosti (Mladika 1933). Zato bom tukaj omenil samo nekatere najpomembnejše stvari in dogodke iz zgodovine samostana in cerkve.

Samostan je l. 1136 ustanovil oglejski patriarh Peregrin, prijatelj sv. Bernarda. Prvi menihi so prišli iz Rune pri Gradcu, za prvega poglavarja samostanu pa je sv. Bernard imenoval opata Vincenca, ki je prišel iz Francije in s seboj pripeljal stavbenika Mihaela. Mihael je izdelal načrte in vodil zidanje samostana in cerkve, katero je l. 1156 v spremstvu tržaškega škofa Bernarda posvetil patriarh Peregrin. Za svoje »dolgotrajno in predragoceno

delo« je stavbenik Mihael dobil zemljišče v Gornji Dragi, kjer je postavil lepo romansko podružnico, ki še vedno stoji in kot umetnostni spomenik slovi.

Stiška cerkev je zidana v romanskem slogu in je dolga 60,5 m, široka pa 26 m. Četudi je bila v notranjščini pozneje barokizirana, je dovolj ohranjena podoba prvotne cistercijske stavbarske smeri, po kateri se stiška cerkev uvršča med osnovne spomenike te vrste samostanskih cerkva v Evropi (dr. Zadnikar). Zato tudi v zadnjih letih naši umetnostni zgodovinarji z vnemo raziskujejo cerkev in samostan. V samostanu si je vredno ogledati zlasti gotski križni hodnik in obednico, ki jo je v rokokojskem slogu okrasil F. Steiner, v cerkvi pa križev pot, ki ga je l. 1766 izdelal znameniti slovenski baročni slikar Fortunat Bergant. L. 1941 je izšel Bergantov križev pot v posebni knjižici, ob posameznih slikah pa so ustrezni verzi pesnice Vide Tauferjeve.

Do ustanovitve ljubljanske škofije (1461) je bil stiški opat najvišji cerkveni dostojanstvenik v deželi, samostan pa je oskrboval dušno pastirstvo na ozemlju med Krko in Savo, kjer je danes okrog 50 žup-

nij. Kljub temu je cesar Jožef II. 6. oktobra 1784 samostan razpustil. Samostansko knjižnico so prepeljali v Ljubljano in je l. 1791 prešla v sklop licejske ali študijske knjižnice in tvori ogrodje sedanje Narodne in vseučiliške knjižnice, mnogo dragocenih knjig, rokopisov in listin, prevažnih za našo politično, družbeno in kulturno zgodovino pa je bilo tedaj izgubljenih in uničenih. Ljudska pesem, ki ima 23 kitic (izšla je v Ljubljanskem Zvonu 1882) opeva dogodke ob razpustu samostana. Lastnik samostana in posestva je postal »verski sklad«, iz katerega je bilo ustanovljenih več »jožefinskih« župnij, med drugimi Zagradec, Šmihel pri Žužemberku, Ajdovec, Sela pri Šumberku. Leta 1850 so v samostan naselili davkarijo in sodnijo in — kaznjence. Leta 1898 pa so beli menihi od verskega sklada kupili samostan in v njem obnovili nekdanje življenje, čeprav v zmanjšanem obsegu.

Stična je dobrih šest stoletij spremljala življenje slovenskega ljudstva in z njim delila veselo in žalostno usodo. Prav tako je bila močno kulturno žarišče, kjer so gojili znanost in umetnost, širili izobrazbo ter gospodarsko in zdravstveno omiko (l. 1502 je prišel iz Rune v Stično rano-celnik brat Leonhard) ter se posvečali dobroti. V Stični so se šolali: slavni skladatelj Jakob Gallus-Petelin, kronist p. Pavel Pucelj ter znani pesnik in dramatik A. T. Linhart (1757—1795). Linhart je napisal delo iz domače zgodovine, po Richterju pa je presadil na slovenska tla igro »Županova Micka«, po Beaumarchaisu pa »Veseli dan ali Matiček se ženi« in s tem postal eden izmed začetnikov slovenske dramatike. Opat A. Gallenfels (1688—1719) je zbiral okoli sebe učenjake ter podpiral Akademijo delavnih in modroslovno fakulteto v Ljubljani, opat Fr. Tauffrer pa je 1770 izdal knjigo: »Kratki Sapopadik

Prazgodovinska posoda iz Stične. Posoda je iz 6. stoletja pred Kristusom in je v zbirki Narodnega muzeja v Ljubljani

Krshanskiga Navuka sa Otroke Inu Kmet-ske Ludy«. Njegovo gorečnost za ljudske šole in za izobrazbo ljudstva je v poročilu cesarici Mariji Tereziji pohvalil naš znani vzgojni delavec in pisatelj Blaž Kumerdej.

Znamenit je tudi »Stiški rokopis«, ki se hrani v ljubljanski Narodni in vseučiliški knjižnici. To je bil priročnik nekega češkega cistercijanca, ki si je okoli l. 1428 zapisal slovensko molitev pred pridigo in molitev Češčena bodi kraljica. Dodanih je še več osnutkov za pridige in nekaj slovenskih besed. Okoli l. 1440 pa je v isti priročnik neki slovenski redovnik napisal prvo kitico velikonočne pesmi »Naš gos-pud je od smrti vstal...« in nov obrazec splošne spovedi. Iz »Stiškega rokopisa« izvemo tudi, da je bilo takrat še zapovedano praznovanje sobotnega popoldneva (delopust).

Naš veliki arhitekt Jože Plečnik je zelo rad prihajal v Stično. Z veliko ljubeznijo je izdelal tudi načrte za notranjo preureditev cerkve. Vem, vabila ga je lepota, katere goreč trubadur je bil. Vsi bi morali spoštovati in ljubiti lepoto ter čuvati njene hrame in spomenike. Tudi v krški dolini in njeni okolici jih je še mnogo. Nanje sem hotel na kratko opozoriti.

Jože Gregorič

* V lanskem koledarju (str. 140) je bila izražena prošnja, naj bi bralci pomagali iskati rojstni kraj ljudskega pesnika Andreja Kančnika. Sedaj lahko povemo, da je prof. Etbin Bojc po neki listini ugotovil, da je bil Kančnik rojen v Podčetrtku. Nato pa smo po rojstni knjigi župnije Podčetrtek dognali, da se je rodil 7. okt. 1775, ne pa 17. nov. 1775, kakor se je doslej trdilo. Njegova prva služba je bila na Blokah (1793—1802), nato v Dobropoljah (1802 do 1806) itd. J. G.

Rimski spomeniki v Šempetru v Sav. dolini

Skoro v središču prelepe Savinjske doline, okoli 3 km zahodno od Žalca, leži na obeh straneh ceste Celje—Ljubljana staro-davno naselje Šempeter. Tudi pred davnimi tisočletji je vodila skozi ta kraj važna rimska cesta, od mej rimske države na Donavi pri Petronellu, nedaleč od Dunaja, pa do Aquileje (Oglej) in še naprej v Rim. Zato ni čudno, da se je v Šempetru že v tistih časih razvila živahna obrtna, gospodarska in trgovska dejavnost. V tedanjem Šempetru so stanovali posestniki bogatih marmornih kamnolomov, katerih ostanke najdemo še dandanes na južnem robu Pohorja, posebno v okolici Šmartna na Pohorju. Bogati lastniki teh kamnolomov so dobavljali dragoceni marmor za spomenike in grobnice do Virunuma (Gospa Sveta), Emone (Ljubljana), Petovie (Ptuj) in Flavie Solve (Lipnica) in še dalje. Neizmerno bogastvo, ki so si ga pridobili lastniki teh kamnolomov, nekatera njihova imena so nam znana, se posebno pokaže na veličastnih in umetniško izdelanih spomenikih, ki so neme pričre tedanjega socialnega, gospodarskega in etničnega položaja v šempetrski okolici. Lastniki marmornih kamnolomov so bili hkrati bogati zemljiški

posestniki, ki so imeli središče svojih obširnih posestev v vili rustici (nekakšna graščina). Njene preostale zidove z drugimi starinami vred so našli in izkopali že leta 1947/48 vzhodno od župnijskega vrta.

Nedvomno so bili prvi posestniki ilirsko-keltskega rodu, ki so se pa kmalu priključili Rimljanom. Njihovi nagrobni spomeniki, ki bi morali potrjevati njihovo zvestobo do Rima, nam pa obenem dokažejo njihov domači, keltski rod. Zaradi tesnih zvez z bližnjo Celejo, pod močnim kulturnim vplivom Akvileje, so si bogati vlastelini v Šempetru zgradili prekrasno pokopališče z monumentalnimi grobnicami in spomeniki. To pokopališče so delavci slučajno odkrili, ko so kopali material za nov zadružni hlev, 12. januarja 1952.

Pokopališče je bilo obzidano proti cesti, ki je vodila tod mimo, z več kot 2 m visokim zidom, ki so ga sestavljali marmorni, do 1,90 m visoki, spodaj odebeljeni kvadri, na katerih so ležali zgoraj polvalji iz marmora. Na strani proti Savinji ni bilo ograje. Najstarejši spomeniki so manjši in precej preprosti, medtem ko so kasnejši mnogo večji, prave nagrobne kapelice.

Najstarejši spomenik je pripadal nekemu Vindoniju Successu, ki je bil nedvomno keltskega rodu, je tudi upodobljen na desni strani spomenika, ko izvršuje službo šefa rimske notranje uprave v bližnji Celeji. Lik na nasprotni strani pa predstavlja njegovo 55 let staro ženo Julijo s šatuljo dragočnosti. Vse to nam pove prekrasen napis na sprednji strani spomenika. Ta spomenik ima obliko grobnega oltarja, ki so ga mnogokrat postavljali na grobove pokojnikov. Taki spomeniki so stali navadno na tleh. V Šempetru je postavljen na grobno skrinjo za pepel pokojnikov zaradi skladnosti z drugimi večjimi grobnicami.

Vindonijev nagrobnik stoji na grobni skrinji za pepel, ki je značilna za šempetrsko antično pokopališče. Grobne skrinje za pepel, visoke približno 1 m, so stale na podnožjih, stene pa so jim bile izpolnjene z raznimi pravljimi motivi v reliefu. Zadaj je bila odprtina, skozi katero so shranjevali pepel pokojnikov v urnah. Boga-

Vindonijev nagrobnik na Heraklejevi grobni skrinji

Grobna skrinja rodbe Enijcev; zadaj na levi Vindonijev nagrobnik

tejši so nad takimi skrinjami postavili še baldahine, ki so varovali kipe ali portrete pokojnikov v reliefu pred padavinami. V Šempetru imamo dvoje grobnic tega tipa, ki do sedaj še ni bil znan.

Grobna skrinja, na kateri stoji Vindonijev nagrobnik, ima na sprednji strani upodobljen prizor, kako neoblečen mitološki junak Heraklej, oborožen s kijem, vodi za roko iz Podzemlja zvesto ženo Alkestis. Na obeh straneh so pa reliefi, ki predstavljajo prizore iz lovskega življenja. Lovec z ulovljenimi pticami stopa na gozdni parobek, lovec na nasprotni strani pa nosi domov ubitega zajca.

Verjetno so prvotni keltski graščaki Vindoniji izumrli, ker najdemo na grobnici rodbe Enijcev že popolnoma drugačna latinska imena. Spodnji del te grobnice je običajna grobna skrinja na stopničastem podnožju. Na sprednji strani je v reliefu upodobljena Evropa, kako jezdi na biku. Na desni strani je pastir Ganimed, ki ga dviga orel v nebo, na drugi strani pa je prizor,

kako hoče satir nimfi vzeti ogrinjalo. Vsi trije reliefi se nanašajo v prenesenem pomenu na lepše življenje po smrti. Tukaj je shranjen pepel cele rodbine Enijcev, t. j. očeta, matere, hčerke in sina. Imena teh članov rodbine, ki je verjetno takrat živela na posestvu v Šempetru in ki si je dala zgraditi to najlepšo grobnico, so ohranjena na sprednji strani plošče, s katero je pokrita grobna skrinja. Portreti omenjenih pokojnikov so pa upodobljeni v reliefu na zadnji steni, ki deloma tudi nosi baldahin. Portreti so gotovo najboljše delo, kar jih premoremo pri nas iz tega časa antike. Najpopolnejši z individualnim izrazom je portret matere, ki nam s svojo postavo in tudi narodno keltsko nošo dokazuje neupognjen keltski element, čeprav so napisana imena latinska. S pomočjo izdelanih posameznosti na teh portretih lahko datiramo to grobnico v čas okrog 140 po Kr.

Strop dvokapne baldahinove strehe je izpolnjen s prekrasnimi rozetami. Na zunanji levi steni je upodobljen prizor, kako beži konj pred zasledujočim levom. Na desni steni pa vidimo, kako beži košuta pred lovskim psom. Tudi ta dva prizora se nanašata v prenesenem smislu na človekov beg pred smrtjo, ki ji pa ne uidemo. Tim-

panon nam predstavlja bradati obraz nekega vodnega božanstva. Mogoče je bog Savinje (Adsalluta). Mnoge manjše stene, ki bi sicer ostale prazne, pa izpolnjujejo reliefi mitičnih hipokampov.

Največja je grobnica rodbine Priscianov, ki je zgrajena na isti osnovi kakor grobnica Enijcev. Na stopničastem podnožju stoji grobna skrinja za pepel običajnih razsežnosti. Njene stene so izpolnjene s reliefi iz pripovedke o Ifigeniji. Na desni strani je prizor žrtvovanja Ifigenije v Aulidi. Ifigenije ni več. Na njenem mestu stoji boginja Artemida, ki z vejico blagoslavlja moža, ki popravlja ogenj na grmadi, kjer bodo sežgali žrtev, drobnico, ki jo kolje drugi klečeči služabnik.

Na sprednji plošči je upodobljena Ifigenija na Tauridi pred žrtvenikom, kjer bi morala žrtvovati pred njo stoječega mladeniča. To je Pilad, prijatelj njenega brata, ki ga straži skitski vojak, medtem je krvnik že izvlekel bodalo, da ga zakolje. Ifigenija piše na tablico sporočilo za brata, kako bodo zvečer pobegnili z ladjo, a vojakoma sporoči, da ju ne sme žrtvovati, ker se morata prej očistiti v morju.

Na tretjem reliefu stopa Ifigenija na ladjo, njen spremljevalec pa hoče z mečem

Ifigenija in Orest ob žrtveniku

Pastir Ganimed, ki ga dviga orel v nebo

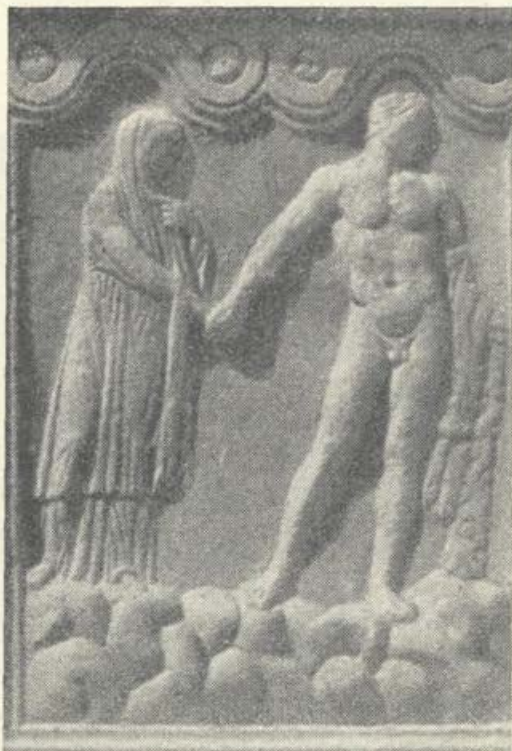
umoriti na kolenih borečega se zasledovalca, ki se krčevito brani. Med temi reliefi z Ifigenijo so pa upodobljeni štirje letni časi, kakor so jih upodabljali v antiki. Pomlad in zima sta upodobljena kot lovca, vtem ko poletje in jesen lahko spoznamo po različnih predmetih na reliefu.

Nad temi reliefi je druga skupina plošč z reliefi, ki jo loči od spodnjih pas s hipokampi. Od teh reliefov je ohranjen samo desni, ki predstavlja neko borbo, vtem ko vidimo na levem samo na tleh ležečega bojvnikarja. V sredini med tema reliefoma pa je plošča z napisom, ki nam pove, da so v njej spravljene urne s pepelom treh pomembnih članov rodbine Priscianov, ki so dobili tudi v zgodovini Celeje pomembno vlogo. Napis nam omenja očeta Kaja Spectatia Prisciana, ki je bil celjski župan, in njegovega sina istega imena, ki je tudi županoval v Celeji. Pod tem napisom je še ozko polje, kjer je upodobljen že znani motiv v dveh inačicah: pes preganja bežečega zajca in lev lovi konja, ki ga že drugi čaka. Kakor vemo, se to nanaša v prenesenem pomenu na človekov beg pred smrtjo, kateri pa ne uidemo.

Pod baldahinom sede tri figure, od katerih sta nam dve že znani. To sta župana

Celeje, oba Prisciana. Žena, ki sedi med njima, je mati mlajšega oziroma žena starejšega Prisciana, Justa, kakor nam to pove napis pod baldahinom. Baldahin ima znotraj raven strop, izpolnjen z mnogokotniki, v katerih so stilizirani razni cveti, potem pa preide v navpično školjko. Spredej nosita gornji del baldahina tordirana, marmorna stebra. Tudi na gornjem delu baldahina imamo upodobljene neke mitične živali, zmaje, katerih naloga je, da čuvajo stavbo pred oskrunitvijo. V timpanonu je pa upodobljena nimfa, katero nosi na svojem hrbtu neka pomorska zver, hipokamp. Nad tem je sleme v obliki marmorne grede, ki se konča spredej z Meduzino glavo. Tudi ta grozljiva glava čuva pokojnike pred oskrunitvijo. Našli smo več zmajev, pa je verjetno, da je manjši stal na vrhu te, nad devet metrov visoke grobnice.

Vse te grobnice so bile zgrajene v času gospodarske blaginje, saj je njihova izdelava zahtevala ogromne vsote. Delo so izvršili večinoma zelo spretni mojstri —

Heraklej vodi iz Podzemlja zvesto ženo Alkestis

Evropa na biku

umetniki, ne navadni kamnoseki, kar dokazuje izredna umetniška koncepcija teh objektov. L. 168 po Kr. so pa pridrli čez Donavo v naše kraje Kvadi in Markomani, ki so pustošili vzdolž že omenjene važne ceste, tja do Akvileje. Posebno so trpeli neutrjeni kraji. Požgali so jih, prebivalstvo so pa odvedli s seboj čez Donavo v sužnost. Po končani rimski zmagi se je sicer vrnilo mnogo ujetnikov iz germanske sužnosti, vendar se upostošeni kraji niso nikdar več dvignili do prejšnje blaginje. To nam posebno nazorno pokaže zadnja grobnica, ki so jo verjetno pričeli graditi še pred markomanskim vpadom, končali pa mnogo kasneje. To nam dokazuje način gradnje in pa predvsem napisi. Na sprednji strani je upodobljen zakonski par z vnukom. Na napisu so omenjeni še drugi člani te rodbine. Posebno značilno je to, da so nekateri kasnejši člani omenjeni na gredi, ki ni bila določena za napise, kakor tudi na drugih neprimernih mestih. Vendar nam

ravno ta imena dajo dragocene podatke, da smo v zvezi z drugimi spomeniki iz Celja lahko ugotovili, kdaj je prenehalo to pokopališče. Stranska stena te grobnice je uokvirjena za lep relief, ki ga pa zaradi obubožanja niso nikdar izklesali. Tudi drugi arhitektonski deli so zelo siromašni.

Pri izkopavanju smo iz položaja posameznih gradbenih kosov, ki smo jih natančno določili, ugotovili, da je te grobnice uničila vremenska katastrofa, t. j. narasla Savinja. Seveda Savinja ni uničila samo šempetrskega pokopališča, ampak je naredila tudi v Celeji veliko škodo. Uničila je, ali vsaj delno poškodovala cesto, ob kateri so stali miljniki z napisi cesarjev, ki so jih postavili. Tako so pred leti našli v Savinjskem produ miljnik cesarja Klavdija II., ki je vladal od l. 268 do 270 po Kr. Za šempetrske spomenike smo pa približno lahko dokazali, da ne segajo čez leto 300 po Kr., ampak so bili zadnji postavljeni

okrog sredine tretjega stoletja. Če primerjamo celjske podatke s temi iz Šempetra, ugotovimo, da je Savinja porušila to pokopališče za vlade omenjenega cesarja.

Poleg teh spomenikov, ki nam jih je uspelo obnoviti, je še tudi nekaj manjših, ki samo dopolnjujejo gornje podatke. Od največje grobnice, ki je bila tudi najstarejša in najlepša, je ohranjenih precej prekrasnih fragmentov. Vendar je to premalo za prepričljivo rekonstrukcijo. Imamo več plošč z reliefi prekrasno izdelanih zmajev. Tudi velik kip zmaja, ki je stal na slemenu, nam da približno sliko, kako velika je bila ta stavba. Čudovito lepi ohranjeni stebri nam govore o izrednih mojstrih, ki so jih izdelali. Žal, da do sedaj še nismo našli nobenega napisa, ki bi nam dal tako dragocene podatke, kakor smo jih dobili za druge spomenike.

Prekrasne grobnice iz marmora so sebi postavljali bogati pa tudi manj bogati, a vendar premožni rimski svobodni državljanji. Po rimskem običaju je pa bila tudi

služinčad pokopana na rodbinskih pokopališčih, kakor je bilo šempetrsko. Pepel sužnjeve je bil shranjen v grobnih skrinjah za pepel, ki so bile pa iz založkega peščenca. To so večinoma skrinje skoro kockaste oblike, navadno s dvokapno streho. Na nekaterih so ohranjena celo imena pokojnikov. Na pokrovu iz peščenjaka so celo vklesane glave pokojnikov.

Grobnice kakor tudi manjši spomeniki iz marmora in iz peščenca so namenjeni za shranjevanje pepela sežganih trupel. Torej je bilo to izrazito pogansko pokopališče. To je časovno in versko popolnoma utemeljeno. Vendar smo našli tudi dva dela krst, kjer je bilo pokopano nesežgano truplo. Ohranjen je pokrov krste za mlajšo osebo iz peščenca in del male otroške krste. Obred pokopavanja nesežganih pokojnikov je v tem času prineslo v naše kraje krščanstvo. Iz tega vidimo, da krščanstvo že nastopa v naših krajih v teh časih, a predvsem pri siromašnejših slojih in pri sužnjih.

Dr. Josip Klemenc

Ljudstvo poje

Med pesmimi, ki so v okviru posameznih narodov in držav najbolj razširjene, so državne in nacionalne himne. Svoj izvir imajo ponajveč v preteklem stoletju, v desetletjih, ko so se sodobni narodi in narodne države izoblikovali. Ljudje novih skupnosti so ustvarili pesmi, ki so izražale njihovo vero v narod in državo, v slavo in prihodnost njihovega imena. Največkrat pa so to pesmi, ki novo prihodnost šele napovedujejo, torej vsebujejo plameneč poziv k delu za narodno in državno prostost in neodvisnost. To velja zlasti za narode, ki so živeli v okvirih tujih narodov in držav, v okvirih, ki so stiskali in uklepali njihove moči, da se niso mogle ali celo niso smele razmahniti. Himne so namenjene velikim skupnostim ljudi. Pojejo jih množice v zborih. V našem stoletju so posebej prišle do izraza še ideje o skupnem boju za osvoboditev delavskega razreda. Te revolucionarne himne prestopajo nekdanje meje meščanskih narodov in držav in zaobjemajo

delavstvo vse zemeljske oble. Nekatero nacionalne himne so prešle meje svojega naroda in države in se razširile na širokem območju več različnih narodnih skupnosti, revolucionarne pesmi delavstva pa objemajo danes ljudi brez ozira na njihov jezik ter nacionalno in državno pripadnost.

Slovenska narodna himna je »Naprej za stava Slave«. Nastala je v dobi, ko so pljuskali valovi slovenskega osveščanja vedno više in više. Mladoslovensko gibanje je budilo vedno širše plasti slovenskega ljudstva in ga politično oblikovalo v vedno izrazitejšo nacionalno enoto. Doba taborov sredi druge polovice preteklega stoletja pomeni prvi visoki zagon slovenstva. Naši himni sta očetovala pesnik Simon Jenko in skladatelj Davorin Jenko. Izobraženca z istim priimkom, si nista bila nič v rodu, čeprav sta bila blizu doma. Simon je bil s Sorškega polja na desnem bregu Save, Davorin pa iz Dvorij pri gorenjskih Cerkljah na savskem levem bregu. Srečala sta se kot

visokošolca na Dunaju. Tu sta študirala pravo, a vsak izmed njiju je imel še svojo posebno nagnjenje in ljubezen: Simon pesnjenje in slovstvo, Davorin skladanje in glasbo. Davorin je konec 1859 ustanovil na Dunaju Slovensko pevsko društvo. Vodil ga je kot pevovodja in skladal zanj tudi izvirne zborovske pesmi. Zbor je prepeval na slovenskih in slovanskih prireditvah, kjer so se poleg Slovencev zbirali tudi drugi Slovani, a tudi v društvo samo so prihajali Hrvati, Srbi in Bolgari. Nekoč je Davorin naprosil Simona, naj mu spesni koračnico, da jo bodo prepevali društveniki v svojih prostorih in na izletih. Čez nekaj dni je Davorin tako pesem dobil. Bila je koračnica »Naprej zastava slave«, vojaška pesem, mišljena kot vložna pesem vojakov, kako se poslavljajo od svojih najdražjih, ki so jim manj kakor zmaga in slava ter korakajo za slavno zastavo v boj za pravico domovine. Pesem je nastala 1860 in

Simon Jenko, pesnik slovenske narodne himne
»Naprej zastava Slave«

jo je Simon še isto leto objavil tudi v Janežičevem Slovenskem Glasniku. Davorin ji dolgo časa ni našel ustrezne melodije. Poskušal je in poskušal, a koračnici ni odkril glasbene podobe. Neko popoldne, bilo je 16. maja, je zavil v kavarno zraven vseučilišča in se spustil v prebiranje nemških časnikov. Med drugim mu je prišla pod roke tudi »Preša«, dnevnik »Neue Freie Presse«, glasilo nemškega avstrijskega liberalnega meščanstva, ki ni nikoli skrivalo svojega protislovanskega razpoloženja in mišljenja. Davorin je tu bral v listku prav napad na svoj slovenski narod. Mladega Slovenca je to blatenje in zaničevanje do dna srca razjarilo. Vrgel je časnik iz rok in z odporom in uporom ušel iz kavarne. Tedaj se mu je nenadoma iz srca utrgala melodija na koračnico, ki jo je že toliko časa iskal. Čez leta se je skladatelj spominjal tega dne: »Glej, tako dolgo sem se brezuspešno mučil, da bi dal napev tej pesmi, a sedaj, v moji razburjenosti vsled Prešine grdnje na slovenski narod, našel sem nenadoma napev pesmi.« Skladatelj je Simonovo besedo »slava« spremenil v »Slavo« in tako nekdanjo vojaško koračnico spremenil v slovensko in slovansko budnico. Nekdanja vojaška »slava« se je tu spremenila v posebej predstavnico Slovanov »Slavo«. Davorin je stopil v Pratu v neko gostilno in tu melodijo, ki mu je privrela iz ogorčenega srca, zapisal. V naslednjih dneh so se je že vadili člani njegovega pevskega društva in jo tudi v svojem krogu zapeli. Sodobnikom je donela pesem »kakor grom trobente«. Javnosti je novo pesem zapelo Slovensko pevsko društvo 22. oktobra 1860 ob navzočnosti mnogoštevilnega slovanskega občinstva. »Njeni glasovi,« pravi v spominih Davorin Jenko, »so elektrizovali vse navzočno občinstvo tako, da odobravanja ni hotelo biti ni konca ni kraja. Takoj na to se je raznesla pesem po vsem Slovenskem in je postala malone narodno blago. A tudi ostali slovanski narodi so jo brzo sprejeli in med njimi se je istotako udomačila kakor v Slovincih. Posebno Čehi in Hrvatje niso pozabili pri slavnostnih prilikah na to navduševalno himno.«

Jugoslovanska državna himna »Hej, Slovani« je brez dvoma med slovanskimi na-

rodi najbolj razširjena pesem. Svoje korenine ima na Poljskem in Slovaškem.

Ko je bila Poljska konec 18. stoletja raztrgana med tri države, se poljski narod s takim stanjem nikakor ni mislil sprijazniti. V različnih deželah izven Poljske so nastajala vojaška jedra bojevnikov za osvoboditev in ponovno zedinjenje. Ideje bratovstva in svobode med narodi so tedaj raznašale po evropskem svetu vojske francoske republike. V Parizu sta združila svoja prizadevanja za vstajenje Poljske Jan Henrik Dąbrowski in Jozef Wybicki. General Dąbrowski je postal poveljnik poljskih legij, ki so se ustvarile v Italiji in se podredile Napoleonu. Mislili so, kako bodo z laškega ozemlja pod zmagovitim Napoleonom čez Avstrijo prodrle do domačih meja in vzpostavile novo Poljsko. Biló je to leta 1797. Legijam v Italiji je pohodno pesem spesnil Jozef Wybicki prav isto leto. Tako je nastala poljska nacionalna himna »Jeszcze Polska niezginęła, poki my żyjemy« (Ni še mrtva Poljska, dokler smo živi mi). Ta »himna poljskih legij«, kakor se je prvotno koračnica imenovala, se je kot ogenj razširila med Poljaki. Že eno samo leto po nastanku je bila v avstrijski Galiciji tako znana, da so avstrijske oblasti preganjale državljane zaradi njenega prepevanja in razširjanja. Jozef Wybicki (1747 do 1822) ni bil pesnik, ampak politični in javni delavec, a je v tej himni pogodil razpóloženje in misel svojega časa in svojega naroda. Bil je po rodu iz Sopotov v neposredni bližini Gdanska ob poljskem Baltiku in je vse življenje posvetil javnemu delu. Besedilo je bila potrebna tudi melodija. Napev je po poljski ljudski melodiji mazurke za himno priredil, kajpada istočasno, kakor je nastalo besedilo, Poljak Michal Kleofas Ogiński.

Današnja melodija naše državne himne je v bistvu nespremenjen napev poljske državne himne, nekdanje himne poljskih legij. Za besedilo pa nam je treba iti na Slovaško, zakaj pesnik naše himne je Slovak Samo Tomášik.

Kot mlad slovanski navdušenec se je Samo Tomášik udeležil poljske vstaje 1830 do 1831. V Krakovski pokrajini je videl razgibano narodno življenje, doživljal razviharjeno nacionalno navdušenje in slišal

Davorin Jenko, skladatelj slovenske narodne himne

prepevati poljsko himno o večno živi Poljski, ki ne more umreti. Melodija himne poljskih legij in osnovno razpóloženje iz te poljske budnice sta mu ostali v srcu, ko se je vrnil domov. Da bi dokončal svoje protestantske duhovske študije, se je namenil 1834 zdoma v Nemčijo. Spotoma se je ustavil v Pragi, da se okrepi v svojem slovanskem navdušenju in se spozna z zastopniki češke kulture. Res je našel v Pragi znamenite, odlične kulturne ustvarjalce, toda mesto samo ga je napolnilo z nevero, malone z obupom. Glavne ulice, sprehajališča, trgovine, uradi, gledališče, razstavne dvorane, vse je bilo nemško. Praga je kazala popolnoma ponemčeno, nemško lice. Kar je bilo češkega, se je skrivalo v zasebno življenje. Črna doživetja so mu vzela vero vase, vero v slovaštvo in čestvo, da, v slovanstvo sploh! Saj nasproti vse obvladujočemu nemštvu res ni šlo več samo za čestvo, šlo je za obstoj slovanstva v tej slovanski pokrajini. Tomášik pripoveduje,

da je šel v gledališče, kjer so igrali neko češko igro. »Toda jaz sem se ogledoval največ po občinstvu, in na moje veliko preseenečenje in žalost sem videl, kako je gledališče na pol prazno, kako je v parterju malo meščanov, kakor se mi je zdelo, nižjih plasti, na galerijah obrtniški pomočniki in vajenci, gosposke lože pa domala vse prazne. Vse to je moje srce na moč žalostilo in bolelo, to tembolj, ker sem, pohajajoč po mestu, redkoma slišal govoriti po češko, z izjemo med nižjimi, revnejšimi plastmi ljudstva. V gostilnah, v trgovinah in na ulici, povsod je gospodovala nemščina... Vse te grenke izkušnje so razžalostile moje srce, da sem z užaloščeno mislijo pohitel v gostilno, premišljujoč spotoma: mar naj zares izgubimo mater Prago, ta biser zahodnega slovanstva, naj mar utone v nemškem morju; in moja draga domovina, moja draga Slovaška, ki iz Prage dobiva svoje duhovno življenje, mar naj tudi ona propade v tujem morju? Ne, to ne more biti, to se ne sme zgoditi. Pogreznjenemu v take misli mi je prišla v zavest znana poljska pesem: *Jeszcze Polska niezginieła, poki my żyjemy* — in na ta napev so se mi kakor iz srca izvile kitice moje pesmi: Hej Slovaki! Stopim z ulice v svojo sobo, prižgem svečo in s svinčnikom napišem v svoj dnevnik tri kitice; pesem je bila napravljena. Tako je torej bilo: ko sem si najprej, navdušen zaradi ognjevitih besed mladih književnikov v mislih slikal rožnato prihodnost češkega in svojega naroda, nato pa ob grenkih izkušnjah življenja spet obstal, kakor bi me bil kdo udaril po glavi, tedaj bi bil skoraj zapadel dvomom, toda vera in upanje v boljšo prihodnost sta nazadnje le pomedli z vsemi mojimi dvomi in moja vera je planila iz globin moje duše v pesmi: »Hej, Slovaki!«

Tomášikova pesem je imela prvotno naslov »Na Slovane« in se je začejala s stihom: »Hej, Slovaki«, kar pa je gotovo pomenilo Slovane in ne samo Slovake. Avtor je pesem prvič objavil v tisku v nekem ljudskem koledarju za l. 1838, še vedno pod naslovom »Na Slovane«, le prvi stih je poudarjal, kako se pesem nanaša tudi oziroma posebej na Slovake. Pesem je nastala v Pragi konec oktobra 1834 in se je zelo hitro razširila na Slovaškem, zlasti med študira-

jočo romantično mladino; vsaj marca 1836 so jo že splošno prepevali na visokoškolskih izletih na Slovaškem. Preko dijaških družb in pevskih zborov je pesem prešla na Češko in od tam dalje dobredno med vse Slovane, tudi na slovanski jug, tudi med Slovence. Verjetno je bila med nami znana in prepevana že 1842, javno pa so jo prepevali v Ljubljani vsaj že 1848. Kdo je besedilo priredil za slovensko petje, ne vemo. Prireditev Tomášikovega besedila je ohranila veliko slovaško-čeških besed, ki so nam do danes ostale tuje ali sploh nerazumljive. Tako ima današnja jugoslovanska himna poljsko melodijo, po izviru slovaško besedilo, priredba v slovenščini pa ohranja češke elemente nekdanjega slovaško-češkega mešanega knjižnega jezika, kakor so ga pisali Slovaki pred 1843. letom, ko so uzakonili svoj moderni slovaški knjižni jezik.

Poleg slovanske himne Slovaka Samuela Tomášika se je med Slovenci izmed nacionalnih himen slovanskih narodov povsem udomačila češka himna »Kje dom je moj«. Kakor »Hej, Slovani« je tudi ta pesem nastala v Pragi, samo nekaj mesecev pozneje. Bil je 21. decembra 1834, ko jo je prvič zapel baritonist Karel Strakatý kot slepi berač muzikant Mareš v igri »Fidlovačka«, češkega romantičnega dramatika Jožefa Kajetana Tyla (1808—1856). Medtem ko je Tomášikova pesem bojevita, grmeča budnica, je nasprotno Tylova vložna pesem otožna domoljubna popevka, ki privre iz srca popotnemu muzikantu kot izraz mehke žalosti in tihega občudovanja prelepe domače zemlje. Napev za pesem je zložil skladatelj František Škroup (1801—1862). Pesem se je v nekaj letih raznesla po vsem Češkem in dalje po slovanskih deželah. Pri nas so jo prinesle v slovenski priredbi Novice 1845, oskrbel pa je priredbo Andrej Pirnat (1817—1888), ki je v letih 1842 do 1844 študiral rudarsko akademijo v Štiavnici na srednjem Slovaškem. Pesem se je priljubila posebno našim čitalnicam v preteklem stoletju, od koder je prešla v zbirko najpogosteje prepevanih slovanskih pesmi na Slovenskem.

Izmed himen drugih slovanskih narodov je bila svoj čas zelo znana in med nami razširjena hrvaška »Lepa naša domovina«.

Tudi pri njej lahko ugotovimo, da ji je oče povsem nepoznan in čisto nepomemben književnik. Pesem je napisal ličec Anton Mihanovič (1796—1861) in jo priobčil v Gajevi Danici 1835. Vendar je pesem šele 1846 dobila napev. Po motivu Donizettijeve opere »Lucia Lammermoorska« ga je zložil častnik iz Vojne krajine Josip Runjanin. Vendar pesem še vedno ni našla poti v široke plasti. Končno glasbeno podobo je dobila šele 1861, ko jo je za moški zbor priredil Vatroslav Lichteneger, tedaj organist v zagrebški stolnici, po rodu s slovenskega Štajerskega. Ko je pesem izšla 1862 v tisku, je dobila krila in poletela po Hrvatski in od tam tudi k nam.

Zaradi zanimivosti je vredna omembe državna himna »Pravde Bog« nekdanje kraljevine Srbije in po 1918. letu državna himna monarhistične Jugoslavije. Kakor je Škroup skomponiral pesemsko besedilo, med njimi »Kje dom je moj,« za Tylovo »Fidlovačko«, tako je 1872 skomponiral naš Davorin Jenko, ki je tedaj služboval v Srbiji, besedila, med drugim »Pravde Bog«, za alegorično igro »Markova sablja« srbskega dramatika Jovana Đorđevića. Od tam se je pesem razširila med Srbi v kraljevini in bila 1882 razglašena za državno himno.

Ob opisane himne, ki jih je ustvarilo meščanstvo za moderne narode in države preteklega stoletja, moremo postaviti himni delavstva, »Marseljezo« in »Internacionalo«.

»Marseljeza« je francoska nacionalna in državna himna, nastala v letih neposredno po začetku velike francoske revolucije kot izraz revolucionarnega meščanstva. Besedilo in napev je zložil Claude Joseph Rouget de Lisle (1760—1836), po poklicu voja-

ški inženir. Onstran Rena sta se pripravljali združeni vojski Prusije in Avstrije, da vdreta preko reke in zadušita revolucijo. Francija je postavila na noge rensko armado. Tej vojski je Rouget spesnil in zložil pohodno pesem, v kateri je klical pod orožje na branik revolucije in francoske domovine. To je bilo leta 1792. Ker so pesem prvi peli prostovoljci iz Marseilla, ko so prihiteli na pomoč revoluciji v Parizu, je pesem dobila ime »Marseljeza«. Zaradi svojega zanosa v besedilu in napevu se je razširila med francoskimi revolucionarji in postala himna meščanske revolucije. Kot svojo bojno pesem so jo v naslednji dobi prevzeli delavci in jo spremenili v svojo revolucionarno pesem, ki poziva v upor proti nasilju, povzdiguje svobodoljubje in kliče v boj za svobodo, enakost in mednarodno bratovstvo.

Mednarodna pesem naprednega delavskega gibanja je danes »Internacionala« z začetkom:

Vstanite, v suženjstvo zakleti,
ki jarem vas teži gorja...

Pesem je nastala 1871, v letu pariške komune, spesnil pa jo je revolucionar strugar Francoz Eugen Potier. Z njo je izrazil revolucionarno voljo delavskega razreda po novi ureditvi sveta in pozival v boj za zmago delavskih pravic. Ko je pesem dobila še melodijo — zložil jo je v francoskem mestu Lillu kovač Pierre Degeyter — je postala splošna last delavskega gibanja. Med Slovence je prišla »Internacionala« v začetku našega stoletja in se je zatem v različnih priredbah in prevodih razširila po Slovenskem. Pesem danes objema vso zemeljsko oblo, brez ozira na jezik in narodnost.

Viktor Smolej

Človek v vesolju

Učakali smo dan, ko je prvi človek poletel v vesoljski prostor okoli Zemlje, dan, ki je vse človeštvo navdal s ponosom, z zaupanjem v znanje in odgovornost ljudi in z neomajno vero v prihodnost naših rodov. Dne 12. aprila 1961. leta je v Sovjetski zvezi poletel sin velikega na-

roda v vesolje, obkrožil našo Zemljo in se nepoškodovan vrnil v svojo domovino. Ta pomembni datum se je tako pridružil prvemu velikemu mejniku v zgodovini astronavike, ko so Sovjeti 4. oktobra 1957. leta prvič izstrelili satelit brez posadke okoli Zemlje. Glede na to, da je med tema dne-

voma poteklo sorazmerno malo časa, moremo sklepati, kakšne velikanske tehnične in znanstvene dosežke so uspeli uresničiti. Ti dosežki so nam zagotovilo tudi za prihodnost ljudi na Zemlji — potrebno bo pa še seveda odstraniti veliko preprek na drugih področjih.

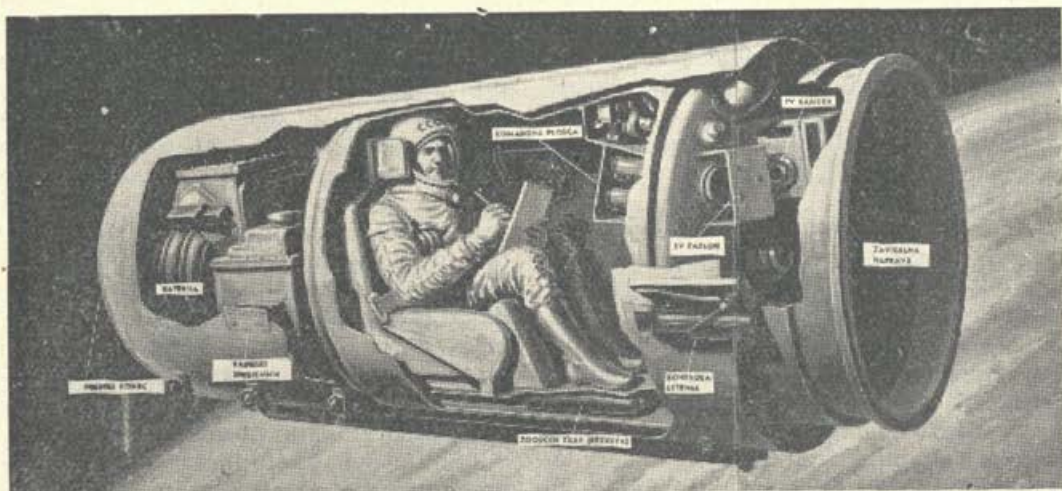
Zastavimo si vprašanje, kakšna je neposredna korist takšnih vesoljskih poletov. Ponekod lahko beremo, da nameravajo v prihodnosti celo izkoriščati rudninska ležišča na drugih nebesnih telesih in podobno. Že po krajšem razmišljanju nam bo jasno, da so takšne možnosti neosnovane in pretirane, saj se izkoriščanje rudnin ne bi izplačalo niti takrat, če bi kosi zlata ali platine ležali pred nogami astronautov, ko bi ti prispeli na Luno, Venero ali Mars. Znanstveni izsledki, ki si jih obetajo v astronautiki, pa so izredno veliki in vsestranski; pri tem ne gre le za študij različnih pojavov s področja astronomije, fizike, geofizike, biologije, elektronike in raketne tehnike s pomočjo metod, ki smo jih na Zemlji navajeni, temveč pogostoma za popolnoma nove postopke, možnosti in sredstva. Človeštvo je doslej, žal, precej pogosto moralo spoznati, da so vojne pospeševale razvoj določenih tehničnih in znanstvenih panog — zato ni čudno, da že iz navade gleda na marsikatero tehnično pridobitev z nezaupanjem in skepsjo, zlasti, če je ta pridobitev — recimo raketa — uporabljiva tudi v vojnah za popolno uničenje živega in neživega sveta.

Astronautika ne predstavlja za človeštvo v pogojih njenega današnjega razvoja nobene nevarnosti. Še več: njeni dosežki niso kot taki zanimivi samo po astronautični plati, temveč posegajo s svojimi stranskimi učinki v zelo široka področja tehnike in naravoslovnih znanosti. Proizvodnja vse bolj popolnih raketnih goriv pospešuje tudi razvoj goriv, ki jih uporabljamo v vsakdanjem življenju. Kovinske zlitine, ki jih uporabljajo v raketni tehniki, utegnejo sprožiti nove tehnološke procese, s katerimi bodo lahko našli vse bolj popolna gradiva za nove stroje, letala, ladje in dele naprav, s pomočjo katerih bodo uporabljali jedrsko energijo v miroljubne namene. Uporabna elektronika v astronautiki, ki jo imenujejo astronika, je že odločilno po-

segla v industrijsko elektroniko in avtomatizacijo. To pa pomeni manj delovne sile v tovarnah, manj nesreč, boljše in cenejše proizvodnjo in prijetnejše ter bolj zdravo delo. Radarska tehnika, ki jo vedno znova izboljšujejo, omogoča vse varnejše polete letal in plovbo ladij. V spremljevalnih središčih, kjer sproti računajo tire satelitov in vesoljskih ladij, so postavili elektronske računske stroje, brez katerih si industrijsko visoko razvite države ne moremo zamišljati. Izkušnje, ki jih znanstveniki pridobijo pri gradnji takšnih strojev, prenesejo zlahka v pogoje, ki jih zahtevajo druge veje znanosti in gospodarstvo.

Težki pogoji, ki so jim izpostavljene naprave v raketah in satelitih, so prisilili konstruktorje elektronskih in mehaničnih delov, da so zgradili posebno varne naprave, ki zanesljivo delujejo pri zelo nizkih, kakor tudi zelo visokih temperaturah, pri močnem tresenju in podobno. Takšne naprave tudi v normalnem življenju ne bodo več odpovedale ob vsaki priložnosti in človek ne bo več tako zelo čutil bremena še neizpolnjene tehnike, ko je venomer potrebno popravljati in nadomeščati. Omeniti je treba tudi vpliv astronautike na načrtovanje in proizvodnjo energetskih naprav. Začeni s konstrukcijo preproste sončne baterije, ki neposredno pretvarja energijo sončnega sevanja v električno energijo, prehajamo preko vse bolj zamotanih energetskih pogonskih sredstev do proučevanja možnosti za izkoriščanje atomske energije v raketah bodočnosti, če bi se človek želel nameniti proti drugim planetom.

Drugo, prav tako pomembno raziskovalno smer predstavljajo biološko-medicinska raziskovanja, ki obravnavajo v glavnem nenavadne fizikalne pogoje, katerim je podvržen človek, oziroma žival ali rastlina v vesoljskem prostoru, in ki obsegajo proučevanje živih bitij v pogojih hudih preobremenitev med poletom, breztežnostnega stanja, zlasti pa nevarnega sevanja, ki v obliki klobčiča obdaja naš planet. Nenavadni pogoji, ki jim je človeški organizem podvržen v medplanetarnem prostoru, morajo biti dobro znani, da bi se tako lahko lotili popolnoma varnih zaščitnih ukrepov za vesoljske polete v prihodnosti. Posebno

Vesoljska ladja »Vostok I« s pilotom Gagarinom med poletom (po ameriški zamisli)

zanimiva so raziskovanja dednih sprememb pri živalih, ki so jih v umetnih satelitih dalj časa podvrgli kozmičnemu sevanju. Tako vnaša astronautika svoje pomembne elemente tudi v biološko-medicinska raziskovanja. Toda o tem še kasneje.

Svojestvenost astronautike je načela tudi nekatere pravniške probleme. Vprašanja lastništva vesoljskega prostora okoli Zemlje, lastništva ozemelj na drugih planetih (v kolikor tam že ni kakšnih lastnikov), kakor tudi vprašanja suverenosti in nedotakljivosti »nadzračnega« prostora ni moči rešiti kar tako. Pri tem gre seveda tudi za pravice malih držav, ki ne morejo upati na svoje satelite, kar pa sicer tudi ne bi imelo nikakršnega smisla. Nekaj je jasno: astronautika je prekoračila okvir, ki so ga na osnovi stereotipnih izkušenj zemeljskega kova uspele v stoletjih začrtati generacije pravnikov.

Kakšen je delež majhnih in slabo razvitih držav v astronautiki? Navajeni smo že slišati mnenja, da za takšne države razvoj astronautike ne prinaša nič koristnega, saj na kakšno tekmovanje praktično nikoli ne bodo smele upati. To je vsekakor le delno res; že iz tega, kar smo zgoraj povedali, vidimo, da se dobrobiti vsaj posredno prenašajo na vse človeštvo — žal pa so pri tej porazdelitvi še vedno določena nesorazmerja, saj tekmovanju v astronautiki botrujeta tudi hladna vojna in borba za ugled in prestiž dveh sistemov, tako gospodar-

skih, kakor tudi političnih. Dokazi za takšna nesorazmerja so že v primerjavi sredstev, ki jih razvite gospodarske države nudijo manj razvitim in pomoči potrebnim državam, in ki jih včasih nepremišljeno zmečejo za razne astronautične projekte, ki nazadnje še niti ne uspejo.

Glede na svetovne dosežke v preteklem letu smo vsekakor lahko zadovoljni. Novi Charles Lindbergh je preletel Atlantik. Višine in razdalje so premagane. Juriju Gagarinu sta se pridružila v skromnejši meri Alan Shepard in Virgil Grissom, kasneje pa v veličastnem podvigu Rus German Stepanovič Titov. Vrata v vesolje so se s tem odprla tudi človeku.

Vsa prizadevanja lahko porazdelimo v nekoliko kategorij: v prvo spadajo že običajne meritve fizikalnih lastnosti v vesoljskem prostoru okoli Zemlje, meritve Zemljine oblike in razsežnosti, radijske meritve in snemanje področij našega planeta s pomočjo infrardečih žarkov; v drugo prištevamo številne poskuse ponovnega vstopanja satelita v Zemljino ozračje. Nekateri izmed teh poskusov so imeli namen zagotoviti povratek živih bitij, oziroma človeka iz tira okoli Zemlje.

Pomembno novo raziskovalno panogo, ki se do neke mere lahko naveže na raziskovanje s pomočjo Lunika III, oziroma ameriškega Pionirja V, predstavlja izstrelitev

ruske avtomatične medplanetarne postaje v smeri proti Veneri, od koder naj bi po radijski poti pošiljala rezultate svojih meritev.

Preden preidemo na najbolj zanimivo temo, kako so rešili problem vrnitve človeka na Zemljo, si oglejmo nekaj posebno značilnih umetnih vesoljskih teles! Njihovo tabelo prilagamo na koncu članka in predstavlja nadaljevanje tabele iz Koledarja Mohorjeve družbe za leto 1961 na strani 78 in 79.

Satelit Echo I, ki so ga Američani izstrelili dne 12. avgusta 1960. leta s tristopenjsko raketo Thor-Delta, je še vedno na tiru. Izstrelitev sama po sebi ni bila nič posebnega, saj je satelit tehtal le 74,7 kg; zanimivo pa je to, da meri v premeru nad 30 m in je torej balonu podobno telo. Njegovo »kožo« so izdelali iz plastične mase mylarja in jo prekrili s tanko plastjo aluminija. Ta plast je odbijala radijske valove, kar je omogočalo radijski sprejem na zelo velike razdalje. Srednja višina, v kateri leti ta satelit, znaša okoli 1600 km. Pri svojem obkrožanju leti ta satelit tudi nad območji naše domovine in smo ga pogostoma lahko opazovali v pretekli jeseni in letos, ko je kakor svetla zvezda polagoma drsel čez nebesni svod.

Že teden dni kasneje so v Sovjetski zvezi izstrelili Sputnik V, ki so ga imenovali tudi drugo vesoljsko ladjo. V svoji notranjosti je ta 4590 kg težki satelit nosil tudi psički Strelko in Belko, nato pa še večje število miši in drugih organizmov. Po 18. obkrožanju in 704.000 km potovanja okoli Zemlje so kabino z živalmi vrnili z višine okoli 300 km na Zemljo, kjer so nepoškodovane pristale. Ena izmed psičk je celo v januarju 1961 povrgla žive in povsem normalne mladiče. Ta poskus je bil že priprava za polet človeka v vesolje. Sledili so mu drugi, podobni poskusi, izmed katerih je sovjetski Sputnik VI odpovedal in v zraku zgorel.

Američani so v oktobru 1960. leta izstrelili zanimivo vrsto satelita, ki so ga namenili za prenos sporočil in so ga imenovali Courier I B (courier = sel, kurir). V satelit, ki je tehtal 226,8 kg, so vgradili 5 magnetofonov, radijske naprave in 19.152 sončnih celic, poleg tega pa tudi kemijske baterije.

Magnetofoni so v 14 minutah posredovali 773.000 besed in s tem nadomestili prenos s pomočjo 720 najhitrejših teleprinterjev. Radijski prenosi vesti s pomočjo tega satelita so bili uspešni in to naj nam bo ponoven dokaz, kako veliko bodočnost bodo imeli sateliti v tehniki prenašanja vesti, opozoril, televizijskih sporedov in podobno. Ko bodo izpopolnili televizijsko tehniko, bodo lahko s pomočjo umetnih stacionarnih satelitov, ki bodo »viseli« nekako v višini 36.000 km, prenašali stalne televizijske sporede na primer iz Amerike v Evropo in obratno.

Manj miroljubno vlogo utegne imeti satelit Samos (Surveillance and Missile Observation Satellite), to je satelit za nadzor in opazovanje vodenih izstrelkov, ki so ga Američani izstrelili dne 31. januarja 1961 s svoje baze Point Arguello v Kaliforniji. Na tem satelitu, ki kroži okoli 530 km visoko, so naprave za snemanje (nasprotnikovih) raket, vprašanje pa je, kakšna je njihova učinkovitost. Američani o njem še kar molče.

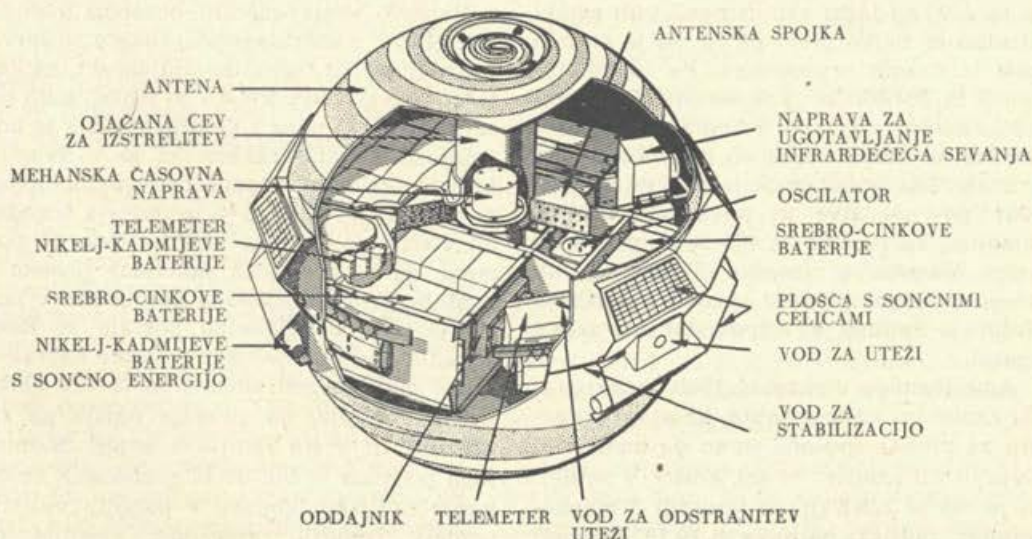
Vsekakor je bila do izstrelitve satelita s človekom najbolj pomembna izstrelitev avtomatične medplanetne postaje v smeri proti Veneri. Dne 12. februarja 1961. leta so v Sovjetski zvezi izstrelili z izpopolnjeno mnogostopenjsko raketo vesoljsko ladjo, ki je tehtala 643,5 kg v smer, kjer naj bi se srečala v drugi polovici maja z Venero. Velja omeniti posebno metodo izstrelitve: z večstopenjsko raketo so sprva izstrelili na tir težak umetni satelit, za katerega ne povedo, koliko je tehtal, nato pa so na radijski ukaz z Zemlje sprožili iz notranjosti satelita raketo, ki je v svojem kljunu skrivala avtomatično medplanetno postajo. Hitrost, ki jo je ta postaja dosegla ob startu, je znašala 11.661 m/sek, to pomeni, da bi v desetih sekundah preletela razdaljo med Ljubljano in Zagrebom! V notranjost te medplanetne postaje so Rusi vgradili posebne radijske oddajne naprave, razne merilne instrumente in izvore električne energije, na zunanje ohišje pa so pritrdili tri vrste radijskih anten. Namen tega podviga je bil, da bi preizkusili delovanje radijskih naprav v pogojih velikih razdalj, izmerili razsežnost vesoljskega prostora, obenem pa seveda tudi izmerili

moč kozmičnega sevanja in število mikro-meteoritov, drobnih vesoljskih delcev, ki kakor izstrelki švigajo po vesoljskem prostoru. V začetku je šlo vse gladko: poseben center za radijske zveze, ki so ga nalašč za to zgradili v Sovjetski zvezi, je stalno spremljal gibanje ladje, ki se je hitro oddaljevala iz območja naše Zemlje. Pridružili so se mu tudi drugi veliki radijski teleskopi iz Velike Britanije in Amerike ter spremljali njeno gibanje. Kaj kmalu pa se je pokazalo, da radijski signali naglo slabijo, predvsem, ker je šum drugih radijskih motenj, ki imajo svoje izvore v vesolju, postajal premočan. Rusi so prosili direktorja znane radijsko-astronomske opazovalnice dr. Bernarda Lowella v Jodrell Banku v Angliji, naj poskusi spremljati medplanetno postajo, ki se je medtem že izredno oddaljila od Zemlje. Vsi poskusi so bili zaman in v prvi polovici marca so prenehali z iskanjem. Upali so vsaj, da bo postaja blizu Venere spregovorila Zemlji, ko bo posebna naprava vključila usmerjeno parabolično anteno, toda za sedaj ni pričakovati prijetne novice o vzpostavljeni radijski zvezi. Vse kaže, da je tudi v maju niso uspeli vzpostaviti. Nikjer pač ne gre brez razočaranj.

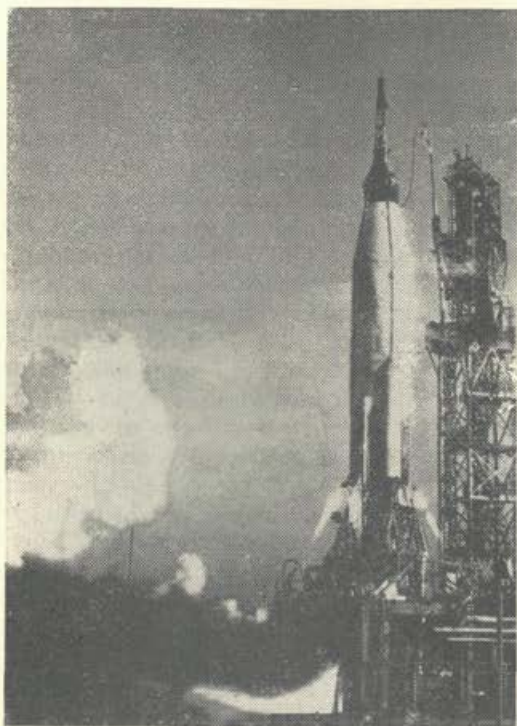
Opazovalec dobi včasih vtis, da je raketna tehnika šla v korak z zahtevami, ki

jih je pred njo postavljala sodobna astronautika, elektronika, oziroma astronika pa nekoliko zaostajata. To se je pokazalo tudi v številnih ugotovljenih napakah v elektronskih napravah pri dosedanjih satelitih. Pri Američanih je število takšnih napak še celo večje kakor pri Rusih, kar pa ne velja pripisovati temu, da bi bili Rusi na polju elektronike pred Američani, temveč predvsem večjim možnostim, s katerimi razpolagajo v Sovjetski zvezi, ker imajo močnejše rakete. Močnejše rakete pa pomenijo večji koristni tovor, torej tudi težje, masivnejše in bolj zanesljive naprave, ali pa celo dvojne naprave, ki začno delovati tedaj, če bi prve odpovedale.

V Združenih državah so posvetili meteorološkim satelitom precejšnjo pozornost. Izstrelili so kar dva vremenarska satelita in ju imenovali Tiros I in II. Prvi Tiros je v glavnem pošiljal televizijske slike Zemljine površine z višine okoli 700 km, pri čemer so znanstveniki proučevali predvsem sisteme oblačnosti v celinskih merilih in z infrardečimi merilci sevanja ugotavljali območja, ki so zlasti intenzivno oddajala toploto. Prvi Tiros je poslal na Zemljo kar 22.953 slik, vprašanje pa je, kakšne znanstveni vrednosti so takšni, več ali manj zabrisani posnetki oblakov iz velikih višin. Vsekakor je Tiros že uspel odkriti legla nevarnih tropskih hurikanov in pravočasno

Prerez skozi satelit Transit 1 B

Raketa Atlas-2, na katero so pritrdili kapsulo »Mercury« (na vrhu)

opozoriti Zemljo na nevarnost; drugih, vidnejših rezultatov pa še nekaj časa ne smemo pričakovati, saj je še meteorologija pri tleh na precej trhljih nogah in bomo, kar se vremenskih napovedi tiče, še prav gotovo lep čas navezani le na lastne izkušnje.

ČLOVEKOV POLET V VESOLJSKI PROSTOR

Dosedanji poskusi z umetnimi sateliti so vsi imeli skupno značilnost: potekali so brez udeležbe človeka in so že zaradi tega bili preprostejši, predvsem pa manj odgovorni. Kajti vsi vemo, da je večje število raket odpovedalo, sateliti niso prišli na pravi tir, ali pa sploh niso prišli na tir. Ta poskus je moral uspeti! Ni šlo samo za to, ker se je podalo na pot posebno izvežbano bitje, temveč je to bitje bil človek! Priprave za človekov polet v vesoljski prostor so bile izredno dolgotrajne. Našli so ljudi, ki so kot poklicni poskusni piloti bili kar najbolj pripravi za take podvige. Podvrgli so

jih izredno natančnim preiskavam v pogledu organizma, vzdržljivosti, prisebnosti in hitrosti reagiranja, nato pa so jih v posebnih šolah urili v čim boljšem prenašanju silnih preobremenitev, ki se pojavljajo med začetnim in končnim poletom, jih izpostavljali izredno težkim klimatskim okoliščinam in jih privajali na dosti drugačnejše pogoje breztežnostnega stanja.

V čem so najznačilnejše biološke ovire za polet človeka v vesolje? Že sorazmerno zgodaj so ugotovili, da človeški organizem lahko prenaša velike hitrosti in da je popolnoma vseeno, če leti pilot v letalu s hitrostjo 100 ali nekaj tisoč kilometrov na uro. Problem je le v spremembah hitrosti, kar v fiziki imenujemo pospeške. Človeško telo nam namreč lahko ponazarja posoda, po kateri se po ozkih kanalih — ožilju — pretaka tekočina, kri, ki jo srce poganja po vsem telesu in tako omogoča normalno delovanje organizma. Če to »posodo« izpostavimo močnim pospeškom, se utegne zgoditi, da se vsa tekočina hipoma zbere na enem delu posode, pač glede na smer pospeškov. Z drugimi besedami: zgodi se lahko, da so deli telesa za nekaj časa praktično odrezani od krvotoka, to pa ima lahko tudi najtežje posledice. Letalci, ki so strmoglavljali svoja letala, so ta pojav močno čutili takrat, ko so letalo »izvlekli« iz strmoglavljenja v vodoraven let. V boju proti posledicam tega pojava so že v letalstvu zgradili posebne zaščitne obleke, ki so jih kasneje za pogoje vesoljskih poletov še posebno izpopolnili. Pospeški, ki nastajajo ob naglem startu rakete, so lahko dokaj veliki, zato sama zaščitna obleka ni dovolj. V medicinskih središčih, ki se ukvarjajo s tako imenovano kozmično medicino, so že pred leti ugotovili, da je vpliv pospeškov na organizem odvisen tudi od lege telesa. Pilot, ki leži na hrbtu, bo lažje prenašal velike pospeške kakor tisti, ki sedi v normalni legi. Vesoljske pilote so že pri preizkušnjah postavljali v posebne konturne sedeže, ki so se natanko oprijemali telesa vsakega posameznega kandidata za vesoljski polet. Vrteli so jih na velikih pospeševalniških in merili določene reakcije njihovih organizmov. Ugotovili so, da vajeni piloti lahko prenašajo tudi po-

speške, ki so več kot desetkrat večji od pospeška sile Zemljine teže, ki so torej večji od $98,1 \text{ m/sek}^2$ — to pa seveda le, če so takšni pospeški kratkotrajni. Ob njih tudi najboljši piloti izgubljajo zavest; to je seveda razumljivo, zlasti, če pomislimo, da pritiska človek, ki tehta normalno 70 kg, na sedež s silo, ki ustreza desetkratni njegovi teži.

Močne pospeške ob poletu rakete le zelo težko preprečimo. Lahko bi se jim izognili, če bi poznali tako močno in izdatno gorivo, ki bi zagotavljalo primeren porast hitrosti, s tem pa ne bi znatno obremenjevalo rakete. Takšnega goriva še ni, zato pa morajo piloti biti pripravljene na marsikaj. Ko je raketa dosegla potrebno hitrost za obkrožanje Zemlje, sproži predse satelit, v katerem se nahaja kabina s človekom. V tem hipu se naglo spremeni težnostno stanje v breztežnostno. Pilot visi na svojih vezeh v kabini, kot bi plaval, kapljice vode iz steklenice, ki bi jih v tem hipu iztresel, bi visele v kabini kot nekakšna gmota, ki bi si jo bilo zares težko predstavljati. Mišice pilota so še edino, kar lahko v takšnem stanju povzročajo gibanje, in to na tak način, da odrivajo telo od posameznih predmetov v kabini. Breztežnostno stanje po trditvah izvedencev ne predstavlja za vesoljske pilote nobene nevarnosti, seveda, če ne bi trajalo predolgo, in bi mišičevje in tkiva v človeškem organizmu prišli iz običajnega reda.

Problem preskrbe človeškega telesa s kisikom je prav tako zelo pomemben. V astronautiki so se pri tem poslužili že dokaj izdelanih naprav letalske medicine, ki so že preživljale svoje preizkušnje na višinskih poletih. Glede na to, da iz kakršnega koli razloga lahko hipoma popusti tesna kabina astronauta, mu posebna avtomatična naprava, ki so jo vgradili v pilotsko obleko, preskrbi za dihanje potrebni kisik. Razen tega pilot ne sme biti izpostavljen niti prevročemu niti prehladnemu okolju. Klimatske naprave v notranjosti kabine morajo urejevati znosne pogoje za bivanje, čeprav se zunanji plašč kabine ob ponovnem vstopu vesoljske ladje v ozračje Zemlje more segreti tudi nad 1000°C !

Vesoljskega potnika pa čaka še kup drugih nevarnosti: kabino lahko vsak hip predre kak meteorit, vesoljski delec, ki z velikansko hitrostjo več deset kilometrov v sekundi prebije oklop, tako da zrak iz kabine v hipu izpuhti v vesoljski prostor. Nezavarovan pilot bo takšen dogodek le kaj težko prenesel. Če bi pa šlo za večji meteorit (od 1 grama navzgor) bi bila katastrofa neizbežna. Zunanjo stran kabine med poletom neprestano dolbejo mikrometeorji in zmanjšujejo odpornost sten in zunanjih naprav ter jih kvarijo. Še večji sovražnik astronautov so različni žarki, ki so v vesoljskem prostoru zlasti nad Zemljinim ekvatorjem tako močni, da bi povzročili na nezaščitenih ljudeh, ki bi se dalj časa nahajali v tem območju, najhujše posledice. K sreči je struktura in razsežnost teh pasov znana, ognemo se jim pa lahko tako, da skušamo satelite izstreljevati bolj strmo proti polarnim območjem.

Pri dolgotrajnih vesoljskih poletih se utegnejo pojavljati tudi druge telesne in duševne motnje. Življenje v tesni kabini, več ali manj umetna prehrana, stalen občutek odgovornosti in skrbi, kakor tudi občutek osamljenosti v večni tišini vesolja, bi nedvomno ogrožali normalno počutje še najbolj izvežbanega človeka. Pri kratkotrajnih poletih ti faktorji ne prihajajo toliko v poštev — zato pa tem bolj pri poletih v bližino drugih planetov, ki utegnejo trajati cele mesece.

V praksi so najbolj preproste fiziološke funkcije organizmov preizkušali v raketah že na različnih živalih. Psička Lajka na ruskem Sputniku II je posredovala številne dragocene podatke postajam na tleh. Pridružila se ji je cela vrsta psičk, opic, miši in podgan. Vse je kazalo, da bo krog poizvedb in osnovnih raziskovanj kmalu sklenjen. V širokih krogih so začeli govoriti o skorajšnji izstrelitvi človeka na tir okoli Zemlje.

JURIJ ALEKSEJEVIČ GAGARIN — PRVI VESOLJSKI PILOT

Leta 1903 sta brata Orville in Wilbur Wright prvič poletela nekaj sto korakov z napravo, ki je bila težja od zraka in ki je letela le nekaj sekund. Ni minilo niti 60

Юрий Алексеевич
ГАГАРИН
Первый в мире
космонавт

Jurij Aleksejevič Gagarin — prvi vesoljski pilot

let in prvi človek je v pičli uri in pol obletel vso Zemljo s hitrostjo, ki si je ne bi nekoč zamišljali niti največji fantasti v utopičnih romanih.

Dne 12. aprila 1961 so v Bajkonurju v Sovjetski zvezi izstrelili z večstopenjsko raketo na tir okoli Zemlje vesoljsko ladjo, ki so jo imenovali »Vostok I« (vzhod). V 4725 kg teži ladji je bil poskusni pilot sovjetskega letalstva — major Jurij Aleksejevič Gagarin. Priprave za ta polet niso potekale brez nerove: sprva so jim nagajale neke napake v radijskih napravah v raketi. Ko so jih odpravljali, se je približevala odločilna ura starta. Vse opazovalne postaje v Sovjetski zvezi in posebne ladje na področju jugovzhodnega Pacifika so bile v polni pripravljenosti. . . . Ob 7.07 po srednje evropskem času so z baze, ki je v območju vzhodno od Aralskega jezera, izstrelili več sto ton težko raketo s človekom. Start je uspel. Gagarin je zaradi silnih pre-

obremenitev začel izgubljati zavest. Vse naprave v raketi so delovale normalno. Zadnja stopnja je dosegla potrebno višino in hitrost, ki je znašala približno 7790 metrov na sekundo! Ko se je Gagarin osvestil, je bila vesoljska ladja že na tiru. »Čudovit pogled,« je poročal po radiu postajam na Zemlji, »počutim se normalno.« Ob 7.52 je pod seboj ugledal obale južnega dela Južne Amerike, 23 minut kasneje pa je bil že nad Afriko. Potem ko se je Sovjetski zvezi približal na primerno razdaljo, so njegovi ladji poslali radijski ukaz za vrnitev na Zemljo. Začel se je najtežji del poti. Gre namreč za naslednje: hitrost vesoljske ladje je treba zmanjšati, tako da polagoma začenja prevladovati privlačna sila Zemlje in ladja pod blagim kotom zdrsi v zračne plasti, ki so v teh višinah (okoli 200 km) sicer še izredno redke, zaradi velike hitrosti ladje pa kljub temu že dokaj pomembne. Zaradi trenja z ozračjem se trup vesoljske ladje jame silno segrevati in pri neprimer- nem vstopu v atmosfero dobesedno eksplo- dirajo s plamenom v ozračju. Že zelo majhni odmiki od predvidene poti utegnejo imeti v takšnih pogojih zelo težke posledice. Tokrat je šlo vse gladko. Ladja je polagoma zdrsela v ozračje in se po načrtu ohlajala, kot je bilo to predvideno. Zaviralne rakete so dobro delovale. Drugih podatkov o zavi- ralnem mehanizmu (padalih ali podobno) Sovjeti niso objavili. Ob 8.55 je major Ga- garin varno pristal v predvidenem območju v Sovjetski zvezi. Ameriška nadzorna mreža radarskih postaj je že med poletom spremljala vesoljsko ladjo. Ta je bila med poletom Zemlji najbližje (v perigeju) 175 km visoko, v odzemlju (apogeju) pa 302 km visoko. Gagarin je ob tem po lastnem pri- povedovanju imel občutek, kot da drsi čez velikansko kroglo. Tudi radijske in televi- zijske zveze so odlično delovale. Po izjavah v tisku je ladja »Vostok« praktično nepo- škodovana pristala in je ponovno uporab- ljiva za nadaljnje polete.

Sovjeti doslej še niso objavili, kakšne stabilizacijske naprave so uporabili v ve- soljski ladji. To je bilo namreč treba, tik preden je sprejela signal za vrnitev na Zemljo, uravnovesiti in ji podeliti stalno prostorsko orientacijo. Šele za tem samo-

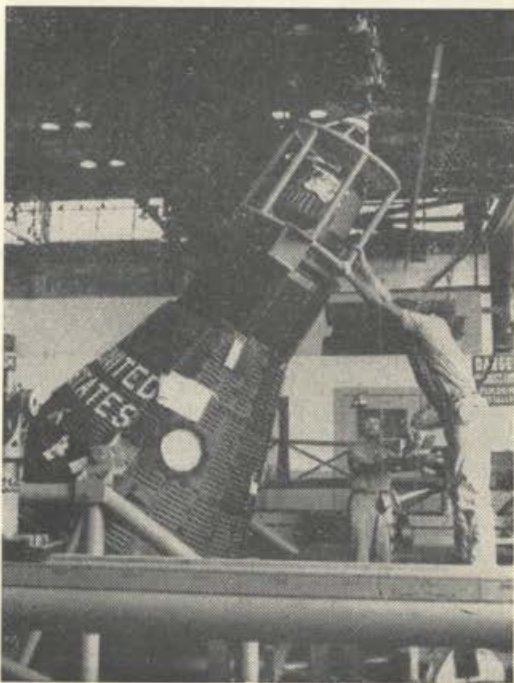
delne naprave sprožijo zaviralno raketo v vesoljski ladji, njena hitrost se hipoma zmanjša, privlačna sila Zemlje začne postopoma pridobivati prednost pred sredobežno silo, ki je prej povzročala breztežnostno stanje. Pilot v tem trenutku začuti, da je zopet »težak« in to tem bolj, čim hitreje vstopa ladja v ozračje Zemlje. Zaradi naglega zaviranja se ponovno pojavljajo preobremenitve, ki trenutno povsem onesposobijo pilota. Konica vesoljske ladje se silno segreje, tako da začena žareti. Američani so za preprečevanje previsokih temperatur iznašli poseben ablacijski postopek, v katerem pri vstopu vesoljske ladje v atmosfero namenoma odvajajo toploto s pomočjo naglo talečih se snovi, s katerimi so obdali konico ladje. Te snovi, ki odpadejo kakor žareče iskre, preprečujejo, da bi se kabina segrela do nedopustne mere. Po vsem sodeč, so tudi Rusi uporabili podoben postopek, žal, pa nam podrobnosti niso znane. Vsekakor je njihova metoda tudi zelo učinkovita, saj se je temperatura v notranjosti kabine po poletu le neznatno povečala.

Po vsej verjetnosti so tudi radijske zvezde z Gagarinom med vstopom v atmosfero zadovoljivo delovale. Težava je namreč v tem, da se ob tej priliki na ohišju ladje nakopičijo močne plasti ioniziranih delcev, ki preprečujejo radijskim valovom vstop k sprejemni aparaturi. Vse naprave v sovjetski ladji »Vostok I« so bile v dvojni izvedbi za primer, da bi katera izmed njih zatajila. Gagarin bi v najbolj nepovoljnem primeru lahko svojo ladjo sam krmaril na Zemljo in pristal na kraju, ki bi si ga sam izbral. V kabini je imel hrano za deset dni. Stevilne radijske naprave za prenos podatkov so dobro delovale; obnesel se je tudi televizijski prenos, s pomočjo katerega so spremljali med ostalim tudi obnašanje pilota med poletom.

Gagarin je zaslužil vse visoke naslove in velike časti, s katerimi so ga obdali po srečni vrnitvi na Zemljo. Kmalu za tem so uradno objavili, da nameravajo v bližnji prihodnosti izstreliti izpopolnjeno vesoljsko ladjo z več možni posadke, med katerimi naj bi bil tudi Jurij Gagarin. V svojih skromnih izjavah je poudaril, da se zaveva velikih ciljev in nalog v astronautiki

in da mu je pojem navadnega rekorderstva tuj.

Kmalu za tem so tudi v ameriškem raziskovalnem središču na Rtu Canarevalu v Floridi pohiteli s pripravami za lastno izstrelitev človeka v vesolje. Projekt, ki so si ga zamislili že leta 1958, je predvideval kratkotrajen polet človeka v kapsuli v višino kakšnih 180 km, od koder bi se s pomočjo zaviralnih raket in padal zopet spustil na Zemljo. Stroški v zvezi s tem projektom so bliskovito naraščali, tako da je 86. kongres Združenih držav moral poleg rednih sredstev za ta projekt odobriti še dodatnih 20,75 milijonov dolarjev. Kljub vsemu ta projekt »Mercury« (Merkur, pa tudi živo srebro) že od samega začetka ni kazal kaj prida. Vse naprave so bile tehnično preveč zamotane in so rade odpovedovale. Še eden izmed glavnih poskusov, letos 31. januarja, ko so na tir izstrelili šimpanza Hama, ni potekal tako, kot so si prvotno zamišljali. Ham je poletel namreč celih 600 km dalje od predvidenega cilja, zaradi česar so sprva preložili polet človeka na letošnjo jesen. Težave so imeli

Kapsula za Sheparda med pregledom v laboratoriju

tudi z raketami, kajti nobena izmed njih se jim ni zdela dovolj varna, da bi ji zapu-ali človeka.

Končno so se odločili dne 5. maja 1961. leta in prvi Američan Alan B. Shepard, ki so ga izbrali izmed 110 kandidatov za vesoljske polete, je vstopil v kapsulo, ki so jo pritrdili na vrh vojaške rakete Redstone, ki jo je Američanom zgradil nemški raketni strokovnjak Werner von Braun. Tik pred poletom so opazili, da se je v raketi pokvarila neka električna naprava. Shepard je ostal kar v kabini in čakal, da so jo popravili. Na množico reporterjev in televizijskih snemalcev je leglo silno razburjenje, ki se je v zadnjih minutah pred napovedanim startom vse bolj stopnjevalo. Končno je ob 9.34 odletel Shepard z raketo v nebo, ki je bilo delno prekrito z oblaki. Kmalu po startu je sporočil po radiu na Zemljo, da se dobro počuti in da ima pod seboj prekrasen razgled. Nekaj sto kilometrov daleč v Atlantskem oceanu so mornariški oficirji z napetostjo strmeli na radarske zaslone, kjer bi se zdaj zdaj utegnila pojaviti sled kapsule. Natanko v pričakovanem trenutku je kapsula priletela nekako 4,5 km daleč od letalonosilke »Lake Champlain«, od koder je nemudoma poletel helikopter, ki je kapsulo in Sheparda izvlekel iz morja. Polet je trajal le 16,5 minute, Shepard je letel 184 km visoko in je pristal 483 km daleč od izstrelišča. V breztežnostnem stanju je bil le nekaj minut — to pa zaradi tega, ker je letel po sorazmerno zelo zakrivljenem tiru. Njegova hitrost je namreč znašala le 8160 km/h in je bila torej za več kot trikrat manjša od hitrosti Jurija Gagarina na ladji »Vostok I«. V pravem smislu besede je torej ta podvig dokaj manjši, saj je šlo za tako imenovani suborbitalni polet — to pa objektivni Američani sami radi priznajo. Kljub vsemu jim moramo čestitati, saj so uspeli natanko tako, kot so to predvidevali. Shepardova kapsula se je tudi zelo segrela, tako da je bil na njeni zunanji strani napis močno ožgan. Zavr-ralne rakete so uspešno zmanjšale hitrost, medtem ko je Shepard nadzoroval delo na

merilnih instrumentih. Posebna zaščitna plošča iz berilija je dobro varovala kabino s pilotom, ko je ta prodrla v goste atmosferske plasti. Odprlo se je prvo padalo, ki je bilo stkano iz drobne žice, kmalu za tem pa tudi veliko padalo, ki je zmanjšalo hitrost padanja na vsega 32 km/h. V podnožju kapsule so se napihnile velike gumaste blazine, ki so ublažile padec v morje. Podvig je v celoti uspel. Znanstveni rezultati takšnih izstrelitev seveda niso tako pomembni, kakor pri umetnih satelitih z daljšo življenjsko dobo, pomenijo pa vse-kakor prve začetke osvajanja vesolja s pomočjo človeka, ki je še vedno bolj popolno in vsestransko bitje kot vse naprave, ki jih poznamo.

Podobno je 21. julija letos poletel za nekaj minut v vesolje tudi drugi Američan Virgil Grissom. Kapsula Liberty Bell 7 (Zvon svobode 7) pa se je žal potopila v morje in z njo vse dragocene naprave z meritvami vred.

Vrhunec astronautičnih poletov smo doživeli 6. avgusta letos, ko je sovjetski major German Stepanovič Titov v vesoljski ladji »Vostok II« več kot sedemnajstkrat obkrožil Zemljo in s tem dokazal, da je možno tudi dolgotrajnejše bivanje človeka v vesoljskem prostoru. Titov je krožil po eliptičnem tiru med višinama 178 in 257 km s povprečno hitrostjo 27.800 km/h in se je na poziv z Zemlje nepoškodovan vrnil v Sovjetsko zvezo nedaleč od kraja Saratova. V 25 urah in 18 minutah je Titov preletel več kot 700.000 km dolgo pot — torej pot do Lune in nazaj — in posredoval človeštvu dragocene podatke iz vesolja.

Prihodnost se je s temi velikimi dosežki zares pokazala v najlepši luči. Vprašanje je seveda, kakšne so možnosti za polete v vesolje zvezdam naproti. Razdalje namreč, ki nas od njih ločijo, so tolikšne, da si je z današnjimi tehničnimi sredstvi prav nemogoče zamišljati polete izven našega sončnega sistema — kjer se pa pravzaprav pravo vesolje šele začinja...

PREGLEDNICA NAJVAŽNEJSIH SATELITOV IN VESOLJSKIH IZSTRELKOV (nadaljevanje iz Mohorjevega koledarja za leto 1961)

Satelit	Datum izstrelitve padca		Teža kg	Višina	Višina	Opombe
				perigeja km	apogeja km	
Discoverer XIV	18. 8. 1960	19. 8.	140,5	178	810	
Sputnik V	20. 8. 1960	20. 8.	4.590	293	326	vrnil živali žive na Zemljo
Discoverer XV	13. 9. 1960	14. 9. 1960	136	209	795	
Courier I B	4. 10. 1960	—	226,8	946	1.427	satelit za oddajanje vesti
Discoverer XVI	jesen 1960		136	—	—	izstrelitev ni uspela
Explorer VIII	3. 11. 1960	—	41	421	2.285	—
Discoverer XVII	12. 11. 1960	13. 11. 1960	136	184	989	—
Tiros II	23. 11. 1960	—	122,5	608	751	meteorološki satelit
Sputnik VI	1. 12. 1960	2. 12. 1960	4.563	187,3	265	eksplodiral ob vstopu v ozračje
Discoverer XVIII	7. 12. 1960	10. 12. 1960	136	229	672	—
Discoverer XIX	20. 12. 1960	?	136	206	630	meritve infra-rdečega sevanja
Samos II	31. 1. 1961	—	1.800	530		srednja višina
Sputnik VII	4. 2. 1961	?	6.483	223,5	327,6	—
Explorer IX	16. 2. 1961	?	7	643,6	2.252,6	»Scout«
Discoverer XX	17. 2. 1961	?	1.100	296	797	—
Discoverer XXI	18. 2. 1961	—	136	251	1.301	—
Transit III B	22. 2. 1961	—	112	925		srednja višina
Sputnik IX	9. 3. 1961	9. 3. 1961	4.700	138,5	248,8	kabina s psi
Explorer X	25. 3. 1961	30. 3. 1961	136	—	200.000	—
Sputnik X	25. 3. 1961	25. 3. 1961	4.695	178,1	247	kabina s psi
Discoverer XXIII	8. 4. 1961	?	?	295	645	delno ponosr. poskus
Sputnik XI	12. 4. 1961	12. 4. 1961	4.725	175	302	prvi polet s človekom, Vostok I
Explorer XI	27. 4. 1961	—	43	482	1.207	—
Mercury	5. 5. 1961	5. 5. 1961	1.080	suborbitalni polet z višino 184 km		
Discoverer XXV	16. 6. 1961	19. 6. 1961	136	?	?	—
Triple Threat	29. 6. 1961	—	167	?	925	trije sateliti
Discoverer XXVI	7. 7. 1961	?	135	?	?	kapsulo so ujeli v zraku
Tiros III.	12. 7. 1961	—	250	?	650	meteorološki satelit
Midas III.	12. 7. 1961	—	?	?	?	vojaški satelit
Mercury II.	21. 7. 1961	21. 7. 1961	1.080	suborbitalni polet		
Vostok II, (Sputnik XII)	6. 8. 1961	7. 8. 1961	4.731	178	257	drugi orbitalni polet s človekom
Windmill	16. 8. 1961	—	?	?	?	satelit za merjenje radioaktivnosti

VESOLJSKI IZSTRELKI

Ime izstrelka	Datum izstrelitve	Teža (kg)	perigeja km	apogeja km	Opombe
Pionir VI.	25. 9. 1960	—	—	—	poskus ni uspel
AMP Zemlja-Venera	12. 2. 1961	643,5	106	151	umetni planetoid IV.
Opomba: Zaključeno 17. 8. 1961					Sputnik VIII

Radioaktivni izotopi in njihova uporaba v našem gospodarstvu

Sodobna industrijska proizvodnja zahteva danes vse modernejša sredstva za raziskovanja ter izdelavo in kontrolo svojih izdelkov. Načini in sredstva, ki so se še do nedavna uporabljala v te namene, so se v naglem industrijskem in gospodarskem razvoju v svetu pokazala v marsičem za nezadostna in neprimerna. To velja poleg industrije tudi za ostala gospodarska področja. Iskati je bilo treba novih poti.

Z razvojem jedrske tehnike se je pojavil nov, zelo koristen pomočnik pri teh prizadevanjih: radioaktivni izotopi. Od takrat, ko sta I. Curie in D. Joliot-Curie l. 1934 odkrila umetno radioaktivnost elementov in izdelala prve uporabne množine radioaktivnega fosforja, pa do praktične uporabe radioaktivnih izotopov, je preteklo precej časa. Uporaba radioaktivnih izotopov v industrijske namene je bila praktično omogočena šele potem, ko so bili zgrajeni prvi jedrski reaktorji. V le-teh pridobivamo danes radioaktivne izotope z obsevanjem raznih elementov ali pa iz odpadnih produktov gorilnih elementov jedrskih reaktorjev. Pridobivanje radioaktivnih izotopov pomeni danes že posebno vrsto »jedske industrije«.

Preden pa si ogledamo uporabo radioaktivnih izotopov, moramo še povedati, kaj so radioaktivni izotopi. Po osnovnem atomskem modelu sestoji atom iz jedra, okrog katerega krožijo negativni delci, elektroni. Jedra atomov vseh elementov sestojijo iz dveh različnih osnovnih delcev: električno pozitivno nabitih protonov in nevtralnih nevtronov, ki so brez električnega naboja.

Število protonov v jedru atoma določa njegove kemijske lastnosti, t. j., določa kateremu elementu atom pripada. Atom je normalno nevtralen in okrog njegovega jedra kroži enako število elektronov, kot je v jedru protonov. Toda dva ali tudi več atomov istega elementa z enakim številom protonov ima lahko različno število nevtronov. Taka atomska jedra imajo sicer enake kemijske lastnosti, razlikujejo pa se med seboj po fizikalnih lastnostih in masi. Ime-

nujemo jih izotopi (po grških besedah izo topos — na istem mestu), ker so ti izotopi v periodnem sistemu elementov na istem mestu.

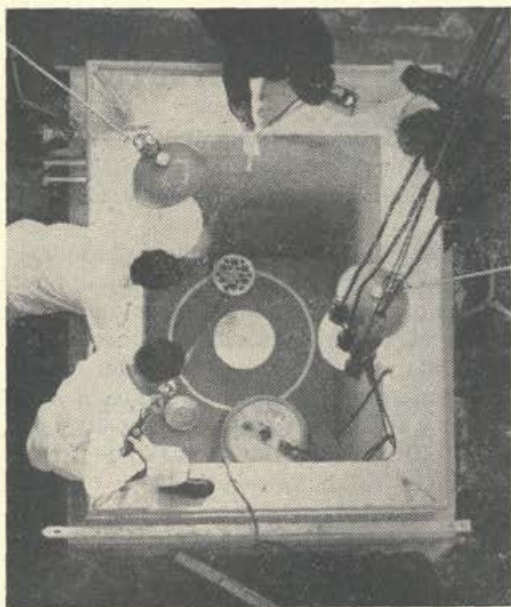
S poskusi je bilo ugotovljeno, da morajo atomska jedra, če naj bodo obstojna, imeti število protonov in nevtronov v določenem razmerju. Če se to razmerje spremeni, postane atomsko jedro nestabilno ter oddaja višek energije v obliki žarkov (α -, β - in γ -žarkov), dokler se zopet ne spremeni v stabilno obliko. Vtem ko atomsko jedro oddaja take žarke, pravimo, da je radioaktivno. Radioaktivni izotopi so torej izotopi nekega elementa, ki so neobstojni in kažejo znake radioaktivnosti.

Danes je znanih okrog 270 stabilnih (ne-radioaktivnih) izotopov elementov in okrog 900 radioaktivnih izotopov. Manjše število radioaktivnih izotopov je v naravi, vse ostale pa pridobivamo v atomskih laboratorijih z obstreljevanjem izotopov raznih elementov z elementarnimi delci kot. n. pr. s protoni, nevtroni ali drugim jedrskim sevanjem. Med tem obstreljevanjem stabilnih atomskih jeder le-ta absorbirajo elementarne delce, pri čemer sama oddajajo druge delce ali pa razpadejo v dva ali več delov. Te procese imenujemo jedrske reakcije. V njih lahko potekajo procesi razbitja ali pa spajanja atomskih jeder. Nova atomska jedra, ki pri teh reakcijah nastanejo, pa so lahko radioaktivna.

Za pridobivanje radioaktivnega sevanja imamo danes na voljo v glavnem tri različne vire:

1. radioaktivne izotope,
2. pospeševalnike elementarnih delcev,
3. jedrske reaktorje.

Praktično prihajata v poštev le prva dva, od katerih imajo radioaktivni izotopi največ prednosti in najrazličnejše možnosti uporabe: ne rabijo zunanega vira energije, lahko jih je transportirati itd. Pospeševalnike elementarnih delcev lahko v te namene uporabljajo le velika industrijska podjetja z lastnimi raziskovalnimi laboratoriji, medtem ko jedrski reaktorji prihajajo

Delo pri izvoru radioaktivnega kobalta 60. Radioaktivni izvor je nameščen v zaščitnem vodnem bazenu. (Nuklearni inštitut »Jožef Stefan« v Ljubljani)

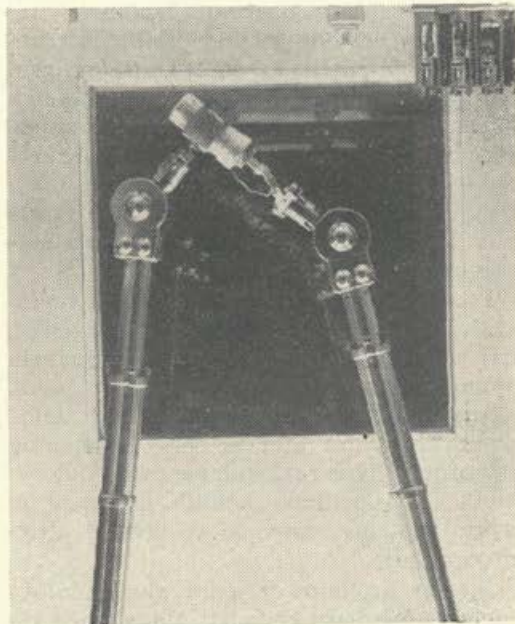
jajo v poštev predvsem kot »tovarne« radioaktivnih izotopov.

Vsi radioaktivni izotopi za praktično uporabo v industrijske in druge namene seveda niso uporabni. Poglejmo radioaktivne izotope, ki jih danes uporabljamo v industrijske namene. To so zlasti: kobalt 60, cezij 137, indij 192, kripton 85, stroncij 90, prometij 147 in tulij 170. Seveda pa s tem število v industrijske namene uporabnih izotopov še zdaleč ni izčrpano. Zaradi različnosti v naravi radioaktivnega sevanja kakor tudi njegove energije in razpadne dobe, nam radioaktivni izotopi nudijo najširši izbor in prilagoditev najrazličnejšim zahtevam sodobne industrijske proizvodnje. Poglejmo le nekaj primerov uporabe radioaktivnih izotopov.

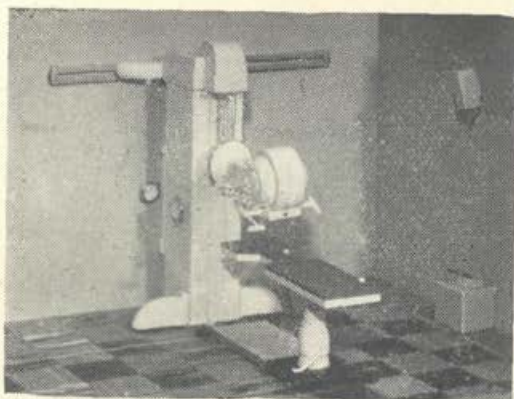
V industriji uporabljamo danes radioaktivne izotope za radiografijo — presevanje materialov v raziskovalne in kontrolne namene (preiskava strukture, kontrola odlitkov, varjenih mest in podobno), kjer nam radioaktivni izotopi uspešno nadomestujejo rentgenske žarke zlasti na terenu in sploh na mestih, ki so težko dostopna za preiskave. V kemijski industriji in meta-

lurgiji uporabljamo radioaktivne izotope za kontrole mešanja, homogenosti zlitin, za kontrolo obrabe obloge iz proti ognju odporne opeke pri plavžih itd. Za to uporabljamo tako imenovane »sledilne« radioaktivne izotope. V marsikatera dogajanja pri teh procesih smo dobili pravi vpogled šele z uporabo radioaktivnih izotopov.

Z radioaktivnimi izotopi lahko dosežemo tudi časovne ali mestne (lokalne) spremembe obsevanega materiala. Zaradi sprememb v kristalni strukturi se spremenijo fizikalne in kemijske lastnosti, s tem pa tudi mehanske lastnosti obsevanih snovi. Tako lahko damo umetnim plastičnim snovem poljubno elastičnost; avtomobilske gume, ki jih obsevamo z radioaktivnimi žarki, vzdržijo tudi do deset let, steklo, zlasti njegove specialne vrste dobijo po obsevanju z radioaktivnimi žarki nove, naravnost čudovite lastnosti, kar je omogo-

Številni procesi v laboratorijih, kjer pridobivajo in uporabljajo radioaktivne izotope, so avtomatizirani in vodeni na daljavo. Na sliki vidimo »mehanske roke«, ki manipulirajo z ampulo, v kateri je radioaktivni izotop. Spredaj je voziček ki rabi za prevoz ampule. Strokovnjak, ki upravlja z mehanskimi rokami, stoji za debelim zaščitnim zidom, tako da ne pride neposredno v dotik z radioaktivnim izotopom, oziroma z radioaktivnimi žarki. (Nuklearni inštitut »Boris Kidrič«, Vinča)

»Kobaltova bomba«, izvor radioaktivnega kobalta 60 za uporabo v medicini. Radioaktivni izvor je nameščen v posebnem vrtljivem ohišju nad ležiščem, na katerem leži bolnik, ki ga obsevajo z radioaktivnimi žarki

čilo novo uporabo stekla v najzahtevnejših pogojih.

V medicini so se radioaktivni izotopi uveljavili v raziskovalnem delu, v diagnostiki in zdravljenju notranjih bolezni, terapiji in pri zdravljenju rakavih obolenj.

V agronomiji mnogo koristijo pri raziskovanju zemljišč, prehrani rastlin in borbi proti škodljivim insektom.

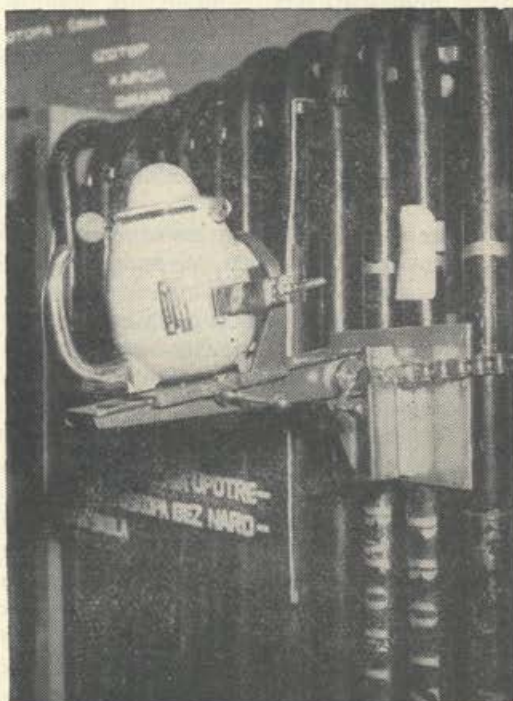
Radioaktivni izotopi se vse bolj uporabljajo tudi v prehranbeni industriji za sterilizacijo živil, obetajo pa, da se bodo za iste namene uveljavili že v bližnji prihodnosti tudi v farmacevtski industriji za sterilizacijo raznih zdravil in sanitetnega materiala.

Načinov, kako uporabljamo radioaktivne izotope, je več. Pri obsevanju materiala ali snovi n. pr. se radioaktivni žarki na preiskovanem predmetu deloma odbijejo, deloma pa jih snov vpije, zaradi česar radioaktivno sevanje pri prehodu skozi snov slabi. Oboje lahko koristno uporabimo za preiskavo in kontrolo materiala ali samega proizvodnega procesa: merjenje debelin v industriji papirja, v metalurški industriji za merjenje debelin pločevine in valjarnah, v tekstilni industriji itd.

Pri presevanju materiala z radioaktivnim sevanjem je radioaktivni izvor na eni strani, merilni detektor (geigerski števec, scintilacijski števec, film) pa na drugi strani preiskovanega materiala ali predmeta. Pri drugi, odbojni metodi pa se tako

izvor radioaktivnega sevanja kot tudi merilni detektor nahajata na isti strani preiskovanega materiala. Ta metoda uporabe radioaktivnih izotopov je zlasti primerna, če nam je dostopna samo ena stran preiskovanega predmeta, uporabna pa je tudi za merjenje debelin tanjših folij in podobno.

Poglejmo, kako lahko z radioaktivnim izotopom hitro in točno kontroliramo n. pr. debelino papirja pri njegovi proizvodnji. Nad papir postavimo izvor beta žarkov. Ti presevajo papir in se v njem tudi zaustavljajo. Čim debelejši je papir, tem manj žarkov bo prišlo skozenj. Na drugi strani papirja postavimo geigerski števec. Ta šteje žarke beta in s tem meri debelino papirja, saj vemo: če števec več šteje, pomeni, da je več žarkov prišlo skozenj, papir je torej tanjši. Za tako meritev torej potrebujemo: izvor radioaktivnega sevanja, geigersko števno cev in elektronske instrumente, ki dajejo visoko napetost za števno cev in ki registrirajo električne sunke.

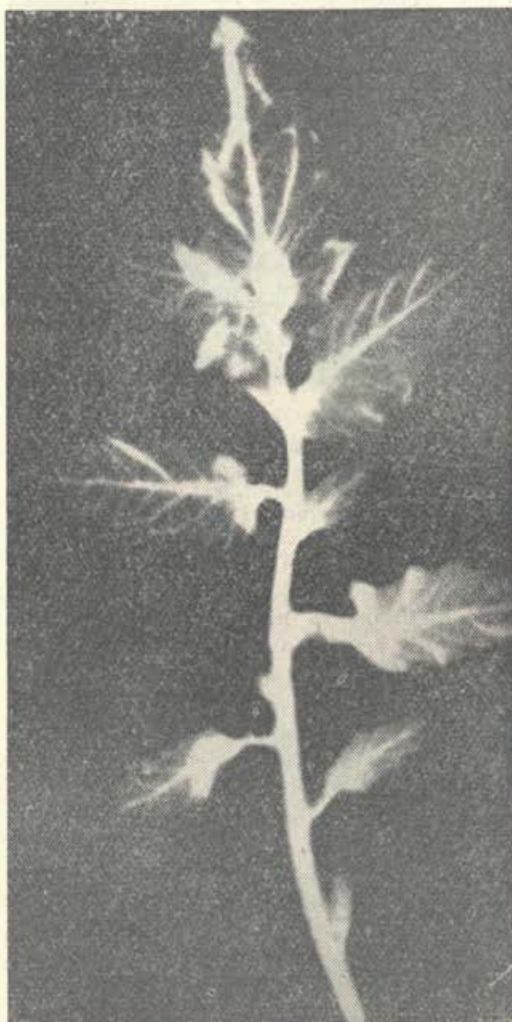

Naprava z radioaktivnim izotopom za preiskovanje kovinskih cevi pri cevovodih, parnih kotlih in podobno. (Izdelek podjetja »Energoinvest«, Sarajevo)

V industriji uporabljamo največ zaprte radioaktivne izvore β - in γ -žarkov. Kot β - izvore uporabljamo najpogosteje stroncij 90 in kripton 85, za izvor γ -žarkov pa iridij 192, kobalt 60 in cezij 137. Ti zaprti radioaktivni izvori pa imajo še to prednost, da omogočajo po potrebi lahek transport ter uporabo na terenu, oziroma na različnih mestih v industrijskih obratih.

V novejšem času pa je vse večji industrijski pomen tudi tako imenovanih izvorov radioaktivnega sevanja. Gre za posebno grajene izvore radioaktivnega sevanja, katerega jakost je nekaj deset tisočkrat močnejša od sevanja navadnih radioaktivnih izvorov. V te namene uporabljamo predvsem radioaktivna kobalt 60 in cezij 137. Zaradi močnega sevanja pa je tukaj ves postopek transporta preiskovanega oziroma obsevanega materiala kakor tudi sam postopek sevanja popolnoma avtomatiziran in voden na daljavo. Ti izvori obetajo, da bodo našli široko uporabo predvsem v avtomatiziranih procesih proizvodnje v industriji, zlasti v industriji umetnih mas, v prehranbeni industriji in podobno. Med te izvore radioaktivnega sevanja spadajo tudi tako imenovane »kobaltove bombe«, posebno grajeni močni izvori radioaktivnega sevanja na osnovi kobalta 60. Namenjeni so predvsem za uporabo v medicini.

Uporaba radioaktivnih izotopov v industriji, medicini, biologiji, agronomiji in na drugih področjih danes nenehno raste. Ta nova tehnika je danes v polnem razmahu in iz dneva v dan prinaša nove ter vse pomembnejše rezultate. Že leta 1958, ko so se radioaktivni izotopi začeli prvič uporabljati v večjem obsegu, so industrijska podjetja v ZDA z uporabo radioaktivnih izotopov prihranila več kot milijardo dolarjev, industrija v Sovjetski zvezi pa več kot 1,5 milijarde rubljev. Tudi evropske države v tem pogledu ne zaostajajo, saj so samo do polovice leta 1958 vložile za uvedbo nove radioizotopne tehnike okrog 3 milijarde dolarjev. Te investicije se jim danes že bogato obrestujejo, saj je dosežanja praksa pri uporabi radioaktivnih izotopov pokazala, da je ekonomski učinek v primerjavi z investicijami tudi do desetkrat večji. Če pa pri tem upoštevamo še,

Uporaba radioaktivnih izotopov v agronomiji. Na sliki vidimo razporeditev radioaktivnega fosfora v listih in stebelu rastline. Z radioaktivnim fosforom je bilo zaznamovano umetno gnojilo, ki ga je črpala rastlina iz zemlje. Tako lahko z radioaktivnimi izotopi preiskujemo prehrano in rast rastlin

da lahko investicije za te namene izkoristimo vsaj deset let, je ekonomski učinek še mnogo večji.

Možnosti in načini, kakor tudi perspektive, ki jih daje uporaba radioaktivnih izotopov n. pr. v industriji, so skorajda neomejene; to tem bolj, če upoštevamo dejstvo, da je ta razvoj šele v začetni stopnji. Uporaba radioaktivnih izotopov ima že danes pomembno vlogo v raznih tehnoloških procesih proizvodnje v sodobni

industriji, še posebej pa je pomembna za nadaljnje raziskovalno in razvojno delo na tem področju.

Prvi začetki sistematičnega dela v zvezi s praktično uporabo radioaktivnih izotopov v tehnoloških postopkih v naši industriji so se začeli na pobudo Zvezne komisije za nuklearno energijo že leta 1955, takoj ob njeni ustanovitvi. Cilj teh priprav je bil sistematično in plansko organiziranje širše dejavnosti, ki bi s strokovno pripravo kadrov in ustvaritvijo materialnih pogojev omogočila naši industriji in posredno tudi znanstvenoraziskovalnim ustanovam ter ostalim panogam našega gospodarstva čim hitreje in čim uspešnejše osvajanje nove radioizotopne tehnike.

Dosedanja dejavnost v preteklih letih je dala na tem področju številne pozitivne rezultate. Velike uspehe smo dosegli z uporabo radioaktivnih izotopov zlasti na področju defektoskopije, pa tudi v kontroli raznih proizvodnih procesov in materiala. Zlasti centri za defektoskopijo so v tem času opravili pomembno nalogo pri usposabljanju industrijskih kadrov, pri izvrševanju uslug številnim industrijskim podjetjem in v proizvodnji specialne opreme za uporabo radioaktivnih izotopov. Najuspešnejše so se radioaktivni izotopi uveljavili v defektoskopiji. To je metoda, s katero preiskujejo napake v kovinskih materialih: železnih odlitkih, jeklenih konstrukcijah in varjenih šivih. Tu imajo zlasti slovenska podjetja že bogato tradicijo: »Inštitut za metalne konstrukcije« v Ljubljani, »Metalna« iz Maribora in »Litostroj« v Ljubljani. Pri defektoskopiji rabijo močne radioaktivne izvore. Ti so nevarni, zato jih hranijo v svinčenih posodah z debelimi stenami. Kadar preiskujejo materiale, pustijo, da žarki gama padejo na kovino, za njo pa položijo fotografski papir. Na njem po razvijanju vidijo napake v kovini.

Danes je v naši državi že pet centrov za defektoskopijo, ki uporabljajo pri svojem delu radioaktivne izotope, in štirje centri za industrijsko uporabo radioaktivnih izotopov. Poleg njih pa uporablja radioaktivne izotope pri kontroli proizvodnje in materiala še okrog 25 industrijskih podjetij.

Lahko trdimo, da uporaba radioaktivnih izotopov v defektoskopiji pri nas ne za-

ostaja za številnimi industrijsko razvitimi državami v svetu. Dosedanji prihranki, ki smo jih na tem področju dosegli z uporabo radioaktivnih izotopov, se bodo v prihodnosti še povečali.

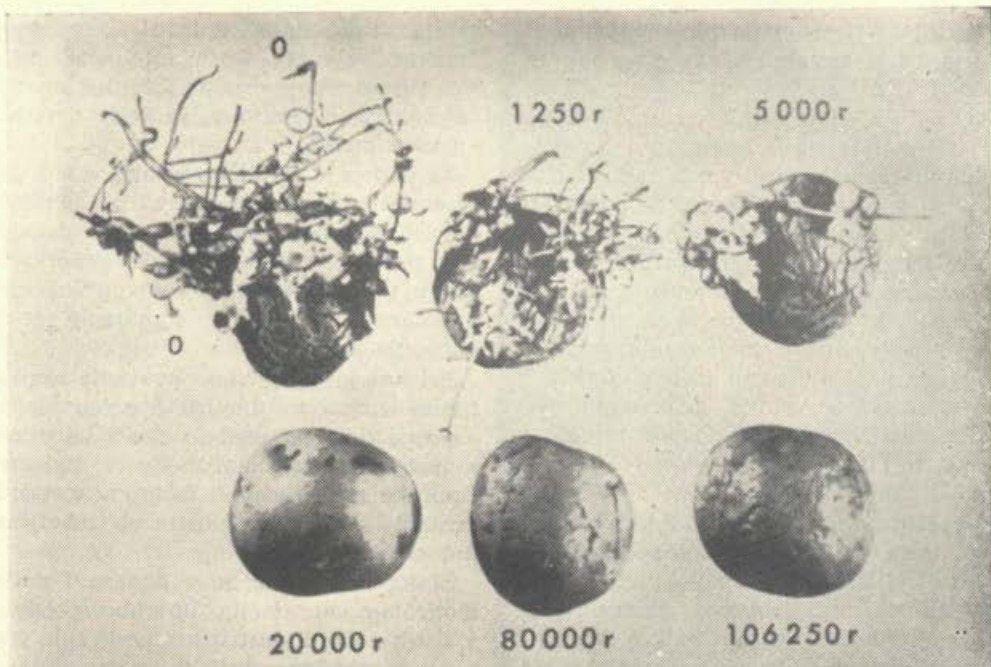
Za področje medicine je bilo v tem času ustanovljenih pet centrov, za praktično uporabo radioaktivnih izotopov v poljedelstvu pa štirje centri. Skupno število koristnikov radioaktivnih izotopov poleg naših nuklearnih inštitutov je naraslo že na okrog 60.

Pri nas je uporaba in uvajanje radioaktivnih izotopov v industriji poleg raziskovalnega dela pomembno zlasti še v zvezi s pospešeno avtomatizacijo v industriji. Uporaba radioaktivnih izotopov v naši industriji je važna zlasti za izboljšanje industrijske proizvodnje.

Izotopna tehnika bo v povezavi z avtomatizacijo upravičila uporabo predvsem v tistih naših industrijskih podjetjih, v katerih je uvedena serijska proizvodnja. To velja skoro za vsa industrijska področja, kajti izotopna tehnika ima v večini primerov namreč to prednost, da je lahko enako uporabljiva in uspešna tako v velikih, kakor tudi v manjših industrijskih podjetjih.

Zato je v našem gospodarstvu uporabi radioaktivnih izotopov v prihodnjih letih po perspektivnem planu določena pomembna vloga. Uresničitev teh načrtov pa je tesno povezana z zadostnimi količinami radioaktivnih izotopov, ki jih bomo za to potrebovali. Z nedavnim začetkom proizvodnje radioaktivnih izotopov v nuklearnem inštitutu »Boris Kidrič« v Vinči je tudi to vprašanje rešeno. Ne le, da tako v bodoče pri uporabi radioaktivnih izotopov ne bomo več odvisni od uvoza, temveč bomo lahko prihranili tudi dragocene devize. Radioaktivni izotopi na svetovnem tržišču namreč niso poceni. Tako stane n. pr. 1 curie (enota za merjenje aktivnosti radioaktivnih izotopov) radioaktivnega fosfora okrog 30.000 dolarjev.

Velikemu jedrskemu raziskovalnemu reaktorju v Vinči pa se bosta pri pridobivanju radioaktivnih izotopov v najkrajšem času pridružila še ciklotron v Zagrebu, kjer bomo lahko pridobivali tudi tiste radioaktivne izotope, ki jih sicer ni mogoče

Radioaktivne izotope lahko uporabljamo s pridom tudi pri konserviranju raznih živil. Na sliki je razvidna kaljivost krompirja po obsevanju z različnimi dozami radioaktivnih žarkov. S primernimi dozami lahko kaljivost popolnoma preprečimo

pridobivati v jedrskih reaktorjih ter novi jedrski reaktor, ki bo do leta 1962 pričel obratovati na jedrskem inštitutu »J. Stefan« v Ljubljani.

Največji razmah bo uporaba radioaktivnih izotopov že v bližnji prihodnosti doživela prav gotovo v naši industriji.

Omenimo le nekaj glavnih vidikov uporabe radioaktivnih izotopov v naši industriji v prihodnje.

1. Uporaba radioaktivnih izotopov za tako imenovane sledilne metode kontrole, pri pregledovanju obrabe cilindrov v naši avtomobilski in motorni industriji, pri določevanju specifične teže in viskoznosti pri pridobivanju kovin iz rud, za določevanje staranja katalizatorjev v industriji nafte, v defektoskopiji in radiografiji spojev varjenih konstrukcij, v proizvodnji plastičnih mas in v tekstilni industriji ter pri pasterizaciji in konserviranju živil.

Prav tako bomo radioaktivne izotope lahko uporabili v še večjem obsegu kot doslej v kemijskih in tehnoloških postopkih pri proizvodnji jekla in zlitin, koksa, nafte

in njenih derivatov, v cementni industriji, kemijski industriji in drugod.

2. Uporaba radioaktivnih izotopov kot izvorov radioaktivnega sevanja:

v industriji nafte in kontroli tehnoloških postopkov pri vrtnanju naftnih vrelic; v strojni industriji (radiografiji) pri kontroli najrazličnejših odlitkov in kovinskih konstrukcij (avtomobilska industrija, ladjedelnštvo itd.); pri kontroli končnih izdelkov v kemijski industriji za merjenje debelin, nivojev tekočin in podobno, v metalurških in kemijskih podjetjih ter v podjetjih papirne in tekstilne industrije; v barvni metalurgiji zlasti za kontrolo procesov pri flotaciji; za odstranjevanje statične elektrike v obratih papirne in tekstilne industrije; v tobačni industriji pri kontroli končnih izdelkov.

3. Uporaba močnih izvorov radioaktivnega sevanja, ki bo namenjena predvsem industrijskim raziskavam z namenom proučevanja lastnosti materialov in njihovega izboljšanja. Uporaba te vrste radioaktivnega sevanja bo usmerjena predvsem na proučevanja vpliva radioaktivnega seva-

nja na plastične mase, pri sterilizaciji prehranbenih in farmacevtskih izdelkov itd. Za to je predvidena namestitev dveh močnih izvorov radioaktivnega kobalta 60, ki ju bo mogoče uporabljati obenem tudi za raziskovanje in uporabo radioaktivnega sevanja v medicini, biologiji in kmetijstvu.

Radioaktivnim izotopom so se danes na široko odprla vrata iz raziskovalnih laboratorijev v praktično življenje kljub temu, da je treba pri njihovi praktični uporabi rešiti določene probleme. Predvsem je pri delu z radioaktivnimi izotopi potrebna velika previdnost in številni učinkoviti ukrepi za zaščito osebja, ki dela z radioaktivnimi izotopi. Radioaktivni žarki namreč škodujejo človekovemu organizmu, če le-ta pred njimi ni primerno zavarovan. Zato je za delo z radioaktivnimi izotopi potrebna posebna zaščitna tehnika in varnostne naprave, ki si jih pa ne moremo zamisliti brez številnih elektronskih naprav in instrumentov. Elektronske instrumente in naprave pa potrebujemo tudi pri meritvah in kontrolah, ki so potrebne pri praktični uporabi radioaktivnih izotopov.

Zato ima za praktično uporabo radioaktivnih izotopov v našem gospodarstvu pomembno nalogo tudi naša elektronska industrija, za razvoj in proizvodnjo elek-

tronskih instrumentov in naprav, potrebnih za delo z radioaktivnimi izotopi. Skraja smo bili glede teh instrumentov popolnoma odvisni od uvoza. Toda te priprave so specialne in temu primerno tudi zelo drage. Odkar pa razvoj jedrske tehnike v naši državi napreduje s hitrimi koraki, so elektronski oddelki naših jedrskih inštitutov poleg drugega tudi izdelali vrsto različnih instrumentov in naprav, namenjenih za praktično uporabo radioaktivnih izotopov. Svoje znanje in izkušnje so posredovali naši elektronski industriji, ki je do danes osvojila proizvodnjo skoraj že celotne elektronske instrumentacije, ki jo potrebujemo za štetje in zaznamovanje radioaktivnega sevanja pri delu z radioaktivnimi izotopi. »Inštitut za elektrozeve« v Ljubljani, »Belind« iz Beograda, »Zavodi RR« v Nišu in »Vlado Bagat« v Zadru izdelujejo usmernike, ojačevalce in števec. V Ljubljani, Nišu in Zagrebu lahko dobijo koristniki geigerske števne cevi, v ljubljanskem »Inštitutu za elektroniko« pa izdelujejo celo fotopomnoževalke.

Imamo torej vse pogoje, da uporaba radioaktivnih izotopov postane že v bližnji prihodnosti važen činitelj v modernizaciji naše industrije in gospodarstva.

S. Faust

Zaščita ptic pevk

Že naša narodna pesem dokazuje, da je v srcu slovenskega ljudstva odmerjeno razmeroma dokaj prostora za ljubezen do ptic. Različna so srečanja s krilatimi pevci v lepih pomladnih ali mrzlih zimskih dneh, na deželi ali v mestu.

Zaščita ptic pevk pa ni samo stvar srčne kulture, ampak je predvsem gospodarska zadeva. Biološki način boja zoper različne škodljivce je še vedno najpomembnejši. Koristne ptice in nekatere druge živali so naši nenehno se bojujoči zavezniki. Njihova fronta zasega obsežne površine gozdov, polj in vrtov, medtem ko razna kemična sredstva učinkujejo le enkratno in enostransko ter je njihovo delovanje omejeno le na določen prostor. Dr. Fritz

Schwerdtfeger v svoji knjigi »Die Waldkrankheiten« ugotavlja, da 7 sinic dnevno poje 101 gram škodljivih gosenic, medtem ko 7 siničk skupaj tehta le 65 gramov. Samo ena sinica požre dnevno na primer 1000 do 1500 jajčec smrekovega prelca ali gobarja, 1500 gosenic gobarja ali smrekovega prelca pa do golega obžre eno srednje veliko drevo — iglavca ali listavca. Teoretično torej ena sinica v enem dnevu reši eno drevo. Leta 1948 je gobar v Jugoslaviji napadel 950.000 ha gozdov. Od teh jih je do golega obžrl 350.000 ha, kar pomeni izgubo vsaj 5 m³ lesa na ha. Poleg tega je gobar do golega obžrl še 7.250.000 sadnih dreves, zlasti sliv in jablan. Na zasedanju Zvezne komisije za boj proti go-

barju leta 1949 v Beogradu je pokojni Boris Kidrič med drugim dejal, da je gobar 1948. leta v Jugoslaviji samo v sadovnjakih povzročil za 3 in pol milijarde din škode, torej toliko, kot je znašalo prvo naše notranje državno posojilo. Razni gozdni, poljski in sadni škodljivci se namreč pri ugodnih pogojih razmnožujejo izredno hitro, v milijone in milijarde. Dovolj njihovih naravnih uničevalcev pa zajezi njihovo razmnoževanje in poskrbi za pravilno ravnotežje.

Za gozdarstvo, sadjarstvo, kmetijstvo in vrtnarstvo so ptice silno koristne, zlasti sinice. Med sinice spadajo: velika sinica (*Parus maior*), plavček (*Parus caeruleus*), menišek (*Parus ater*), čopka (*Parus cristatus*), pezdicevka (*Parus palustris*), siva penica (*Parus communis*), dolgorepka (*Acredula caudata*), rumeni kraljiček (*Regulus regulus*), rusi kraljiček (*Regulus ignicapillus*), brglez (*Sitta caesia*), gozdni plezalec (*Carthia familiaris*) in vrtni plezalec (*Carthia brachydactyla*).

Sinice niso selivke, zato poleti in pozimi opravljajo svoje koristno delo. Pomembna je njihova velika plodnost, saj nekatere vrste sinic gnezdijo letno tudi po dvakrat ter nekateri pari vzredijo tudi do 12 mladičev. Zaradi velike okretnosti v plezanju iščejo hrano povsod; tudi na najtanjših vejicah. Izredno koristna ptica je tudi škorec. Na grozdju in češnjah napravi sicer nekaj škode, toda škodo in korist je treba položiti na tehtnico objektivne presoje. Škorec je prvenstveno žužkojeda ptica in so mu češnje in grozdje le priboljšek. En škorec uniči dnevno 15 do 23 gramov škodljivih žuželk, letno torej okoli 7 kg, kar pomeni zmago nad milijonsko armado škodljivcev. Koristne pa so zlasti še črna, zelena in siva žolna in detli. Dalje so koristne še druge številne ptice pevke. Sploh uvrščamo vse ptice pevke — razen vrabcev, vran, srak in šoj — med koristne ptice, ki jih je prepovedano preganjati. Zaščitene so po 10. členu zakona o lovu.

Število ptic pevkv na splošno pada. O tem prihajajo poročila iz več naših krajev. Drugod po svetu pa je v tem pogledu še slabše. Po poročilu avstrijskega biltena »Schutz dem Walde« z dne 10. 2. 1960 je stalež koristnih ptic pevkv v Nemčiji padel

v zadnjih 60 letih za nič manj kot 90 odstotkov. V primeri s številom koristnih ptic pevkv leta 1900 je torej v Nemčiji samo še desetina ptic. Ker število ptic pada zlasti v zahodnih državah, se tam zelo zanimajo za različne vrste živih ptic pevkv. Uvažajo jih in potem spuščajo na svoje vrtove, polja in gozdove. Samo podjetje »Ribnik-export« na Jesenicah je leta 1955 izvozilo iz Jugoslavije v razne zahodne države 19.000 ptic pevkv. Ko je javnost iz dnevnega časopisja za to zvedela, je obsodila to početje in dosegla, da je navedeno podjetje prenehalo z izvozom ptic pevkv. Član društva za varstvo prirode iz Belgije, ing. Yvon Maertens, ki se je lani mudil v naši državi, je za Belgijo lepo rekel: »Še šumijo naši gozdovi, pojo pa nič več...«

In kaj je vzrok nazadovanju števila ptic? Predvsem agrokemijska zaščitna sredstva na bazi arzena in fosfora, pomanjkanje gnezdišč za ptice duplarice, zime s hitrimi vremenskimi spremembam, pa zračne puške v rokah nevzgojenih otrok in odraslih.

Vprašanje agrokemijskih sredstev je izredno pereče in kočljivo. S fosfornimi in arzenovimi preparati v kmetijstvu sicer dosejajo uspehe, toda z njimi uničujejo tudi prirodne činitelje za vzdrževanje naravnega ravnotežja, koristne žuželke, ptice in druge živali. Ti preparati so nevarni celo človeku. V Ameriki je na primer uporaba agrokemijskih sredstev, zlasti pa arzenovih preparatov pod vedno strožjim nadzorstvom, enako v Franciji. Drži, da pri današnji stopnji kmetijstva ne moremo mimo uporabe agrokemijskih sredstev. Zlasti je nujno, da jih uporabljamo proti različnim rastlinskim boleznim. Poglavlje zase pa je, kakšne preparate naj uporabljamo. To pa je odvisno od kemične industrije. Kmetijci uporabljajo pač tisto, kar jim industrija nudi. Z dobro voljo se da rešiti marsikaj.

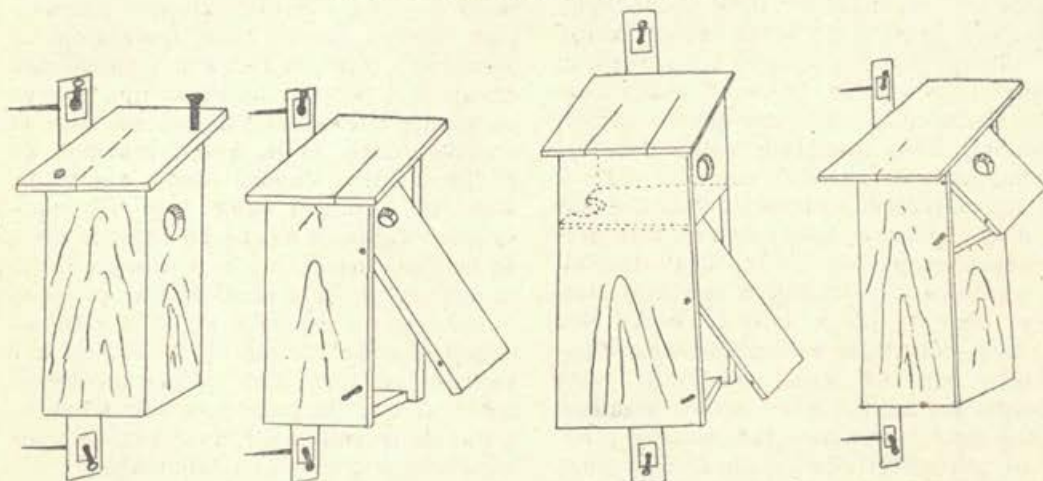
Boj proti zlorabljanju zračnih pušk za pobijanje koristnih ptic pevkv je predvsem vzgojna naloga šole, mladinskih in drugih organizacij ter doma. Sicer je pa po 34. členu zakona o lovu prepovedano pohajanje po lovišču z lovniimi pripravami vsakomur, kdor za to nima dovoljenja. Lovski čuvaj sme takemu lovno pripravo odvzeti. Pri

vsem tem pa zračna puška niti ni lovska puška in lov z njo sploh ni dovoljen. Ta puška je namenjena za sobno streljanje v tarčo, ne pa za lov na ptice. Na krajšo razdaljo strel iz zračne puške sicer ubije

drobno ptico, največkrat pa jo rani, da potem poginja v mukah.

Pomemben vzrok za upadanje števila ptic duplaric, to je ptic, ki gnezdiijo v duplih, je tudi pomanjkanje naravnih gnez-

NAŠI DOMAČI TIPI VALILNIC

Po vsakem tipu valilnic se lahko izdelava valilnica za katero koli vrsto ptic duplaric. Debelina desk 2—2,5 cm, uporabne pa so tudi odpadne deske kol n. pr. krajniki. Upoštevati pa je treba velikosti, ki so navedene v tabeli! Deske ostanejo znotraj nepooblane. Napraviti je treba nekaj vodoravnih zarez pod zletiščem, da morejo mladiči, ko postanejo godni, do zletišča (glej skico barske valilnice). Ostala navodila glede izdelave in nameščanja beri v članku!

TABELA

Vrsta valilnic	Mala valilnica	Srednja valilnica	Velika valilnica
Vrsta duplaric	Sinice vseh vrst, brglez in druge manjše dupl.	Škorci, mali in srednji detel	Veliki detel pivka, zelena in črna žolna, vodeb
Osnovna stranica (notranja ploščina!)	12 cm × 12 cm	14 cm × 14 cm	18 cm × 18 cm
Višina prostora	25 cm	34 cm	38 cm — 40 cm
Razdalja od strešice do zletišča	5 cm	6 cm	7 cm
Premer zletišča ali vhodne luknje	32—35 mm	46—50 mm	60—65 mm
Višina namestitve	2 — 5 m	4 — 7 m	4 — 15 m

dišč. Napredni gozdar in sadjar odstranjujeta stara in votla drevesa v gozdu in sadovnjaku. Vse vrste pravih sinic pa gnezdiijo in prenočujejo v duplih. Dupla nujno rabijo za prenočevanje in gnezditev tudi vse vrste žoln in detlov ter brglez. Nekatere vrste ptic pa dupla uporabljajo le za gnezditev, medtem ko sicer prenočujejo zunaj na drevesih, to so na primer škorci.

Velikega pomena je torej izdelovanje in nameščanje valilnic. Iz votlih debel izdelane valilnice so naravnim gotovo najbolj podobne. Toda primernih votlih debel je vedno manj. Zato so naši napredni sadjarji že zdavnaj začeli izdelovati valilnice kar iz desk. Sprva so bile valilnice zelo preproste, pozneje pa so jih izboljšali. Izdelali so valilnice s premakljivo sprednjo stranico, tako da jih je mogoče vsako leto v jeseni očistiti. Iz valilnic je namreč potrebno leto za letom odstraniti stara gnezda, ker na njih ptice nerade gnezdiijo. Poleg tega so valilnice tudi čimbolj prilagodili ptičjemu življenju. Kot že omenjeno, nekatere ptice, kot so sinice, žolne in detli ne rabijo dupel samo za gnezditev, ampak tudi za prenočišče. Zato so za take ptice pod vhodno luknjo ali zletišče namestili še eno deščico, v katero je ob zadnji strani vrezana še ena luknja kot vhod v spodnji del valilnice. Ta luknja ima enak premer kot prva. Gornji del valilnice naj bi bil tako prenočišče, spodnji pa vališče. Ta vmesna deščica varuje gnezdo tudi pred mačkami in drugimi roparicami, ki znajo, če treba, tudi s kremplji priti do mladičev. Proti vremenskim nevšečnostim premažemo valilnice zunaj z zeleno ali rjavo oljnato barvo. Dobro je tudi, če jih objememo z ličjem oziroma lubjem, kar jih napravi še bolj naravne. Strešica naj bi bila ravna, lahko pa je tudi nagnjena naprej ali na stran. Obita naj bi bila s strešno lepenko. Valilnica je pritrjena na primerno deščico tako, da je vhodna luknja spredaj ali ob strani. Ta deščica ima na spodnji in zgornji strani luknjico, skozi katero pribijemo žebelj v deblo. Dobro je, če je na tej luknjici še majhna kovinska zaščitna ploščica, ki ščiti žebelj, da se ne vraste v les. Žebelja pribijemo v les le do polovice, potem pa ju zakrivimo navzgor ali navzdol, tako da bo valilnica na deblu stabilna.

Prednjo premakljivo stranico zapiramo ali zatikamo z žebeljem oziroma lesenim klinom, še najboljši pa je aluminijast vijak, ker ne zarjavi in ker z njim zaprte valilnice nihče brez priprave ne more odpreti.

Važno je tudi, kdaj, kako in kje nameščamo umetna gnezda. Najprimernejši čas za to je jesen, ker ptice zlasti v zimskem času umetna gnezda rade uporabljajo za prenočišča. S tem se nanje do pomladi tudi navadijo in potem v njih gnezdiijo. Gotovo pa morajo biti valilnice nameščene vsaj do sredine marca, to je, kakor pravimo, do ptičjih ženitev. Vhodna luknja naj bo po možnosti obrnjena proti jugu ali jugovzhodu. Valilnica naj ne bo obešena tako, da bi visela nazaj, ker bi v primeru dežja in nalivov utegnila skozi optino pritekati v notranjost voda. Bolje je, da je valilnica nagnjena nekoliko naprej. Za nameščanje valilnic izberimo tudi primerno debela debela. Treba je tudi poiskati primerno kritje, da so valilnice čimbolj zakrite očem raznih roparic in drugih škodljivcev.

Pri tem je potrebno poudariti še to, naj bi valilnice predvsem nameščali v gozdovih ali na gozdnih obronkih. Gozd naj bo rezervat za razmnoževanje koristnih ptic pevk! Na 1 hektar gozda naj bi za sinice namestili v primerni razdalji vsaj dve valilnici. Seveda so valilnice potrebne zlasti v sadovnjakih. Toda v bližini hiš je treba paziti, da jih ne bodo namesto pridnih sinic zasedli vsiljivi vrabci.

V raznih deželah izdelujejo različne tipe valilnic. Kot najboljše so znane Berlepscheve valilnice, katerih izdelava pa je zelo zamotana. Zelo dobro se je obnesel bavarski tip valilnic, ki pa v bistvu ni skoraj nič boljši od naših domačih.

Zaradi izredne koristi ptic je Gozdarska fakulteta v Ljubljani v povezavi z Inštitutom za gozdno in lesno gospodarstvo Slovenije in s finančno pomočjo Uprave za gozdarstvo LRS začela 1956. leta s smotrnim varstvom ptic širom Slovenije. Slovenski gozdarji so se odločili samo za biološko obrambo gozdov pred škodljivci. Ne segajo po kemijskih sredstvih, ampak je vsem upravam za gozdarstvo in gozdnim gospodarstvom v Sloveniji naročeno, da posvečajo čim več pozornosti aktivni zaščiti ptic

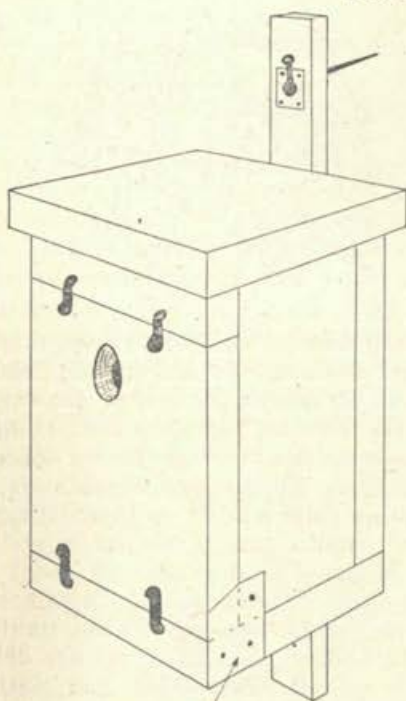
pevk. Tako je bilo v Sloveniji nameščenih že na tisoče valilnic.

V Ljubljani deluje tudi Društvo za varstvo ptic Slovenije. V okviru tega društva je bilo v Sloveniji ustanovljenih že tudi nekaj krajevnih društev, ki naj bi bila predvsem strokovni svetovalec članom, pa tudi drugim, ki imajo ptice radi. Tako je Društvo za varstvo ptic Slovenije v preteklem letu razposlalo preko Sveta za šolstvo LRS vsem šolam v Sloveniji načrte valilnic bavarskega tipa.

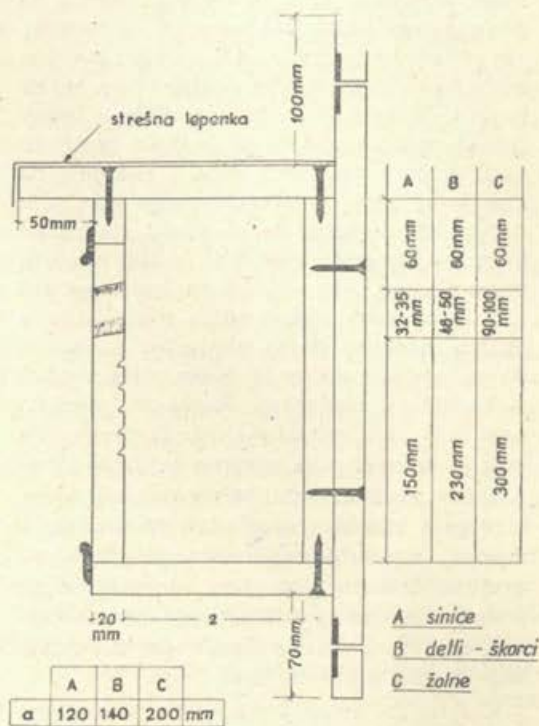
pimo goveji ali ovčji loj. Vanj vsujemo nato zrnje, ki smo ga izbrali in vso gmoto mešamo, da je zrnje v loju enakomerno razdeljeno. Razmerje med zrnjem in lojem naj bo približno 1:1. Tako pripravljeno pogачo obesimo potem v mrežasti vrečici na vejo. Lahko pa takšen kolač tudi razkosamo ter posamezne kose položimo v krmilnico ali kam drugam. Tako konzervirana hrana se nikakor ne more pokvariti.

Na kmetih imajo koristno navado, da pozimi, ko koljejo prašiče, vržejo na drevo

BAVARSKA VALILNICA

Ploščica za preprečitev premikanja prednje stene

Razen tega, da pticam manjka naravnih dupel za gnezdišča, jih zlasti mnogo pogine pozimi zaradi lakote. Treba jim je pomagati s pravilnim in zadostnim krmljenjem.

Hrana mora biti mešana iz raznih semen. Najboljša so semena, ki vsebujejo maščobe, kot so konoplja, sončnice in bučnice. Nikakor pa ne smemo pticam polagati drobtinic in kruha ter raznih kuhinjskih odpadkov. Taka hrana se hitro pokvari in je pticam nevarna, ker povzroča drisko.

Odlične so ptičje pogache. V loncu razto-

masne odpadke, na katerih se potem gostijo ptice, posebno sinice.

Na vsakem vrtu pa naj bo čez zimo tudi primerno založena ptičja krmilnica!

Ptice pevke niso v korist samo posameznemu kmetu, gozdarju in sadjarju, ampak celotni skupnosti. Ptice pevke so splošno ljudsko premoženje, ki ga često premalo cenimo. Varujmo in čuvajmo to naravno bogastvo sedaj, ko ga imamo. To je naša gospodarska in kulturna dolžnost.

France Cvenkel

Kmečko delo po mesecih

Ko stopamo v novo leto, pregledujemo uspehe in neuspehe v preteklem letu, ne smemo pozabiti pri delovnem načrtu za novo gospodarsko leto temeljito premisliti, kaj je treba storiti, da se zamujeno popravi in da bo pri našem delu storjen trden korak naprej. Izkušnje so pokazale, da brez temeljitega dela ne gre, da se je treba posvetovati, da je treba imeti stike z zadrugo, da z zastarelim načinom kmetovanja sami sebi največ škodujemo, da so stroji, dobro izbrano seme, gnojila, zaščita rastlin in predvsem skrbno izdelani delovni načrti za vse leto in za vsak mesec edina trdna osnova vsemu našemu delu, napredku in sploh dobremu gospodarjenju. Naša polja, vrtovi, sadovnjaki, vinogradi, hlevi in gozdovi nam bodo tem več dajali, čim skrbneje, čim bolj kakovostno in načrtno bo naše delo. Kmet se ne more učiti samo ob svoji njivi, iz svojih izkušenj, pogledati mora tudi k sosedu, na dobro združeno posestvo, na urejena državna posestva, zanemarjati pa seveda tudi ne sme dodatnega izobraževanja, za katero pa ima danes spet možnosti, kot jih prej nikoli ni imel.

Kmetijsko gospodarsko leto se začenja pravzaprav že jeseni, ko pospravimo pridelke in začnemo z jesensko setvijo. Januar je mesec, ko se začenja koledarsko leto, v kmečkem delu pa se koledar pravzaprav vrti drugače, saj teče delo skozi vse leto, zdaj z večjo, zdaj z manjšo napetostjo, kakor jo narekujejo čas in potrebe. Meseci december, januar in februar so meseci zimskega dela, marec, april in maj — meseci spomladanskih del, junij, julij in avgust meseci košnje in žetve, od septembra do konca novembra pa se vrste glavna jesenska dela.

JANUAR

Zimske mesece, ko delo na polju in drugod v naravi miruje, kar najbolj izkoristimo za strokovno in splošno izobrazbo. Januarja že vemo, kaj bomo sadili, zato si preskrbimo semena in gnojila za spomladansko setev. Kolikor nam dopušča vreme, vozimo na polje gnoj in ga kompostiramo, trosimo umetna gnojila in apno in premečemo kompost za travnike, če le-teh že jeseni nismo mogli pognojiti. Če je kopno in vreme suho, lahko tudi orjemo. Italijanske sorte pšenice, ki so se pri nas dobro obnesle (n. pr. San pastore, San marino, avstrijska Hellkorn itd.), pognojimo z apnenim solitrom. Kjer se je nad žitom napravila ledena skorja, jo stremo z brano. V tem mesecu čistimo, prekopavamo in poglobljamo jarke in zlasti na slabih in zamočvirjenih travnikih opravimo potrebne manjše melioracije, pregledujemo drenaže in njihove odtoke. Kolikor nam sneg ne ovira dela, odstranjujemo v sadovnjaku suhe veje, goseničja gnezda, mah in lišaj, suhe skorje in plodove in seveda tudi cela suha in nerodovitna drevesa. Sadno drevje zaščitimo pred zajcem, če tega nismo storili že v decembru. V vinogradu nadaljujemo z rigolanjem, čiščenjem in škropljenjem.

Pri temperaturi do pet stopinj pod ničlo škropimo sadno drevje z oljnimi pripravki, ki nam jih priporoča strokovnjak oziroma zadruga. Za obnovo sadovnjakov narežemo cepiče češpelj in češenj.

V kletah odbiramo nagnito sadje, pregledujemo ozimljeno zelenjavo, kontroliramo toploto in vlago in poskrbimo za primerno zračenje. Če je potrebno, pretakamo vino. Pregledamo zaloge krme in stelje, popravljamo kmetijske stroje in orodje, sadne škropilnice, prašilce, krpamo vreče, pletemo košare in opravljamo druga domača dela. Ne pozabimo, da je treba živini čistejšega zraka, zato zračimo hlev in puščajmo živino tudi na prosto, kolikor dopušča vreme. Preglejmo vsako žival, kakšno je njeno zdravstveno stanje, negujmo ji kožo in kopita oziroma parklje. Za breje svinje, ki bodo v kratkem povrgle, pripravimo suh in topel prostor ter primerno krmo. Tudi delo na vrtu nas v tem času že kliče: če je toplo vreme, prekopljimo gredice, če jih še nismo. Premislimo, kaj bomo sadili in pridelovali letos na vrtu. Poglejmo še v gozdi! Za spomladansko pogozdovanje naročimo sadike ali si priskrbimo gozdno semenje. Nabirajmo smrekove in borove storže. Zima je pravi čas za sekanje lesa zlasti v nižjih legah.

FEBRUAR

Dela, ki smo jih opravljali v januarju, se nam sama od sebe zavlečejo še v februar in marec. Skrbno pregledamo žitne posevke in od mraza poškodovane pognojimo z dušičnimi gnojili. Hudo poškodovane posevke podorjemo in pripravimo zemljo za setev jarin. Če pa je mraz rastline dvignil iz zemlje, jih z valjarjem pritisnemo nazaj. Ob suhem vremenu razvozimo gnoj in ga takoj zaorjemo na njivah, kjer tega že jeseni

nismo storili. Vnovič preglejmo jarke in jih po potrebi očistimo, da se ob južnem vremenu ali ob naglem kopnenju snega voda lahko odteka. Če je le mogoče, posejmo že zdaj oves. Konec februarja, najkasneje pa v začetku marca pripravimo semenski krompir za siljenje. Ne pozabimo na gnojenje prezimnih krmnih posevkov!

Ob ugodnem vremenu še nadalje čistimo sadno drevje, mu odstranjujemo lišaj in predvsem goseničja gnezda. Zdaj je tudi čas, da narežemo cepiče jabolk in hrušk. Tudi dela v vinogradu ne smemo zanemariti: čistimo, začnemo rez, obolelo trtje in rožje po rezi takoj sežgemo. Po rezi izvršimo tudi zimsko škropljenje vinske trte s 4-odstotnim rumesanovim oljem ali z 20-odstotno žveplenoapneno brozgo. Tako uničimo zalego raznih škodljivcev, kot so pršice, rdeči pajek, grozdni sukači, trtne uši in drugi. Na polju zatiramo miši s strupenimi cinkofosfidnimi zrcni in razkužujemo zemljo proti strunam in ogrcem, tako da v zemljo podorjemo 100 do 200 kg lindana, bentoksa ali aldrina na hektar površine. Branamo travnike. Zdaj je že čas nakupa vrtnega semena. Konec meseca ob suhem in toplejšem vremenu obrežemo lepotično grmovje, pripravljamo vrtni kompost in gnoj za toplo gredo. Če se je zemlja v vrtu že odtajala, lahko sejemo korenje, špinačo, peteršilj in celo berivko. Ob koncu meseca ali v začetku marca pripravimo tople grede za siljenje solate, mesečne redkvice, za prve setve paradižnika, paprike, cvetače. Konec februarja tudi že sejemo jara žita, korenje in črno deteljo. Seveda smo si za setev priskrbeli očiščeno, razkuženo in najboljše seme. Pregledujemo zaloge sadja in krompirja. Glejmo, da bo v skladiščih, shrambah in kletih ustrezna temperatura, ne pozabimo na redno zračenje, da se nam ne razmnože razni žitni žužki in drugi škodljivci. Poskrbimo, da bo v hlevih vse v redu in snažno. Ta mesec že odberemo nesnice, od katerih bomo jemali jajca za valjenje. Priskrbimo si dobro kokljo. Začenjajo se kotitve svinj, kobil, in kjer imajo razpored telitve, tudi pomladanska telitev krav. Doječe živali dobro krmimo, da ne bodo preveč shujšale. Če pa živali ta mesec še ne kotijo, so močno breje in zato potrebne še pozornejše oskrbe.

MAREC

Kakor hitro se zemlja nekoliko osuši, prevlečemo in prebranamo v jeseni preorano zemljo, ki smo jo namenili za spomladanske nasade in posevke. Preden branamo, potrosimo kalijeva in fosforna gnojila. Posevke, ki jih je vzdignila zmrzal, pred brananjem povaljamo. Ozimnemu žitu prignojimo z dušičnatim gnojilom in ga pobranamo. Nadaljujmo s setvijo jarih žit in začnimo s setvijo krmnih mešanic. Pri-

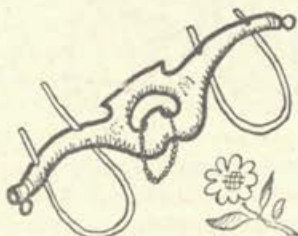
pravimo rani semenski krompir, ga prenesemo na toplejši prostor (10 do 15 stopinj Celzija), ga zložimo na police, po tleh ali v zabojčke, da požene kratke in močne klice. Tako siljeno seme hitro vzkali in dá večji pridelek. Travnike in pašnike pognojimo z ustreznimi umetnimi gnojili in tudi z gnojnico, jih očistimo kamenja, pobranamo, prazna mesta pa podsejemo z dobrimi travami. Zatiramo miši in podgane, na polju in v vrtu pa poljske miši in voluharje. Hleve razkužimo in prebelimo, zračimo kleti in shrambe. Vnovič poglejmo, ali smo skrbno očistili sadovnjake in vinograde. Sredi marca škropimo proti jabolčnemu cvetožeru z 1- do 2-odstotnim rumesanom ali kreozanom ali pa s 3-odstotnim rumesanovim oljem. Še preden nabreknejo brsti breskev, jih poškropimo proti kodravosti in luknjičavosti z 10- do 15-odstotno žvepleno apneno brozgo ali s 3-odstotno bordojsko brozgo.

Tudi na vrtu je zdaj že dosti dela, zlasti če je bilo v februarju slabo vreme in nismo mogli opraviti prve setve na prostem in v zaprtih gredah. Sadimo čebulček, česen, zgodnji grah, zadnje dni v mesecu pa v zavetnih legah tudi zelje, ohrovt, zéleno, kolerabico itd. Sadimo jagodičje in razne grmovnice, presajamo in delimo trajnice. Presadimo sobne rastline, na vrtu pa jagodne sadike.

Vzreji pomladanskega zaroda žrebet, telet, pujskov in piščancev moramo posvetiti vso skrb. Popravimo stavbe, zlasti strehe, ki so morda pozimi trpele zaradi snega. April je mesec pogozdovanja. Pohitimo s sajenjem macesna in listovcev! Od začetka aprila do konca septembra ne sekamo hrasta, domačega kostanja in poganjkov v nizkem gozdu. Zatirajmo lubadarja!

APRIL

Pšenico pobranamo, ko zemlja ni presuha, a tudi ne premokra. V jeseni preorane in pognojene njive sedaj samo rahljamo z grabači. Sadimo krompir, fižol in buče, sejemo peso, koruzo, nemško deteljo in krmske rastline. Uporabljajmo najboljše seme. Zlasti uporabljajmo le zdravo seme rajoniziranih sort krompirja. Semenskega krompirja ne režemo več kot nekoč, temveč sadimo celega, ker le celi gomolji izbranih sort hitro vzkalijo in dajejo zdrave rastline in kakovosten pridelek. Za setev koruze vzamemo ustrezno hibridno koruzo, ki se je pri nas dobro obnesla. Ne sejmo in ne sadimo pa prezgodaj, da mrz in vlaga ne bosta škodovala posevkom. Koruzo, fižol in sojo sejmo šele, ko se zemlja ogreje na deset do dvanajst stopinj Celzija; to je pa navadno pri nas šele v drugi polovici aprila ali v začetku maja. Lansko leto so bili topli aprilski dnevi skoraj nekaj nenavadnega. Oplevemo žitna polja in lan, čistimo semensko ajdo, očistimo travnike plevela in zatrimo s puljenjem zlasti jesenski podle-

sek. Žito je že močno pognalo in ga ob kolenčenju ponovno dopolnilno pognojimo z dušičnatim gnojilom, po potrebi ga pa še poškropimo s herbicidi, da uničimo plevel. Na vrtu in v sadovnjaku še obrezujemo, precepljamo in gnojimo sadnemu drevju.

Jablane in hruške še lahko škropimo z zimskimi škropivi vse do odpiranja brstov, vendar pa bodimo previdni posebno pri koščičarjih. Proti škrlupu, jablanovi plesni in moniliji na sadnem drevju škropimo z 1-odstotno raztopino bakrenega apna ali z 1-odstotno bordojsko brozgo ali 0,3-odstotnim ditanom. Če hočemo hkrati zatreti tudi razne gosenice, listne ušice, rdečega pajka in druge zajedavce, dodajmo omenjenim škropivom 1-odstotni tekoči pantakan ali 0,5-odstotno fosferno 20 ali podobna sredstva. Med cvetenjem sadnega drevja smemo škropiti zoper škodljivce samo s sredstvi, ki niso nevarna čebelam. Zdaj se začne za posevke, sadje in trto nevaren čas in je prav, da se kolikor mogoče natanko držimo navodil, ki nam jih po radiu in dnevnem tisku daje vsak dan Kmetijski inštitut Slovenije. Cela vrsta raznih zajedavcev, kot so razne gosenice, jablanov molj, listni sukači, listne ušice kaparja, rdeči pajek, voluhar, bramorji, plevel v žitih itd. ogrožajo pridelek že v začetni rasti in ga je treba skrbno zavarovati pred njimi. V vinogradu dokončamo količenje in prvo kop. Proti spomladanski slani, ki ogroža pridelek v sadovnjakih in vinogradih, se uspešno bojujemo zlasti z dimljenjem in oroševanjem. Tudi v tem boju nas podpira s svojimi pobudami in nasveti Kmetijski inštitut Slovenije. Vreme je zdaj že kar ugodno, da živino lahko puščamo na prsto, če že ne na pašo pa vsaj na tekališče. Za pašo pa najlaže pripravimo živino, če ji že prej pokladamo razne prezimne klajnice (oljna repica, rž za klajo). Pameten živinorejec bo neurejeno pašo na vaških »gmajnah« zamenjal s pašo na urejenih čredinskih pašnikih.

V zaprtih gredah presajamo paradižnike in papriko, na prostem sejemo solato, špinac, grah, rdečo peso, cvetačo, zelje. V zaprte grede ali zabožke sejemo kumare in buče. Rzasadimo jagode. Presajamo sadike solate, pora, ohrovta, zelja, cvetače, kolerabe. Osipamo zgodnji grah. Odkrijemo in obrežemo vrtnice, zadnje dni v aprilu že sadimo daliže in gladiole. Iz plevela in drugih odpadkov začnemo napravljati nov vrtni kompost.

Kaj pa doma — v hlevu, kleti? Mlado živino ocenimo in odberemo, koliko je bo

za pleme in koliko za pitanje. Prašiče moramo dati zaščitno cepiti. V aprilu je čas za pripuščanje kobil. Preden odženemo ovce na čredinske pašnike, jih ostrizemo. Zgodaj zvaljeni pomladanski piščanci so najboljši, zato pohitimo z valjenjem. Piščance dobro negujmo; koklja naj jih vodi na pašo. Preglejmo zaloge krme in če smo se ob lanski zalogi ušтели, da nam je je primanjkovalo in smo morali živino prodati, poskrbimo s pametnim načrtom za povečanje in izboljšanje krmnega pridelka, da se ne bomo več ušтели.

MAJ

Pristorimo najprej zamujeno v sajenju in setvi: krompirja, buč, fižola, prosa, lucerne, travnih semen in koruze za krmo. Ob suhem vremenu — pred vzkalitvijo krompirja in koruze — pobranamo posevke z lahno mrežnato brano. Tako uničimo plevel in zrahljamo zemljo. Po brananju okopljemo koruzo plitvo, krompir pa globlje. Ker je zgodnja košnja travnikov in deteljišč zelo pomembna za kakovost krme, začnimo s košnjo že pred začetkom cvetenja detelj in najpomembnejših trav. Deteljo posušimo na ostrveh, trave pa ne posušimo vse, ampak je vsaj nekaj tudi kisajmo. Po košnji prezimnih krmnih mešanic strnišče takoj preorjemo, zagnojimo in posejemo s krmnimi rastlinami za kisanje. Napravimo pa načrt za setev strniščnih posevkov. Prav tako že moramo imeti izdelan načrt za košnjo, žetev in mlačev. Zatirajmo plevel v žitih, koloradskega hrošča, majskega hrošča in druge škodljivce. Zlasti na majskega hrošča moramo paziti, da nas ne prehitijo, kajti konec maja se v krompirjevih nasadih že pokažejo prve ličinke koloradskega hrošča; uspešno ga uničujemo, če nasade o pravem času zaprašimo ali po-

škropimo. Zavarujemo rastline proti slani in pozebam! Če nismo mogli zaradi kasnega cvetenja škropiti v aprilu, škropimo sedaj z enakimi sredstvi kakor pri prvem škropljenju. Vendar naj velja pravilo, da sadnega drevja med cvetenjem ne škropimo, da ne zastrupimo čebel. Če pa že moramo škropiti, uporabljajmo le sredstva, ki čebelarom niso nevarna; to so ditan, kosan in tiovit, in sicer le v večernih urah, ko čebel ni na paši. Po cvetenju škropimo jablane in hruške zoper glivične bolezni z 0,3-odstotnim ditanom, kosanom ali sumporolom, oziroma z 1- do 2-odstotno žvepleno apnenobrozgo. Ker so nekatere mešanice škropiv zelo strupene, ravnajmo z njimi previdno!

Konec maja začnemo škropiti vinsko trto proti peronospori. To delo bomo najbolje opravili, če se bomo natanko ravnali po navodilih za zatiranje te bolezni, ki jih daje Kmetijski inštitut in Uprava meteorološke službe po radiu in dnevnem tisku. Zoper plesen škropimo z 1-odstotno bordojsko brozgo ali z 0,3-odstotnim ditanom ali lirotanom. Proti slani varujemo pridelek v sadovnjakih in vinogradih z umetnim dežjem, z dimljenjem (zažigamo razne snovi, ki se močno dimijo) in z oroševanjem. Maja že mandlamo in vežemo vinsko trto.

Na vrtu je v tem času poglavitno opravilo presajanje, pletev, okopavanje in zalivanje. Zaradi pogostega sušnega vremena okopavajmo plitvo, da s tem zadržimo vlago v zemlji, hkrati pa uničimo plevel. Na prostem sadimo buče in kumare, fižol in grah, presajamo paradižnik, papriko, zelje, cvetačo in zeleno, sejemo popčar, kodrasti kapus, kolerabo in endivijo. Zatiramo uši. Začnimo s presajanjem poletnih cvetlic, odcvetelih trajnic, sadimo gladiole, dalije, begonije in podobne cvetlice.

V kleti dolivamo sode, urejamo, čistimo in popravljamo izpraznjene shrambe, pripravljamo senike in kozolce za novo krmo, naročamo pa že semena in umetna gnojila za jesen. Plemenice, ki so kotile pomladi, zopet pripuščamo. Pazimo na prehod s suhega na zeleno krmljenje, da preprečimo prebavne motnje. Tudi pitna voda naj ne bo premrzla. Preden živino odženemo na pašo, jo očistimo zajedavcev, ji spodrežemo

parklje in pristrizemo repe. — V visokih legah končamo s pogozdovanjem. V tem času sekamo smreko, ker je muževna in se da lepo beliti. Uničujemo rjavega hrošča, pokončavamo lubadarja, rilčkarja in smrekovega prelca.

JUNIJ

Junij je mesec zorenja, čas okopavanja in osipavanja koruze, pese in krompirja. Zlasti pri krompirju je treba paziti, da izločimo iz semenskih nasadov vse virusno bolne rastline, kakor hitro je krompir za ped visok. Še posebno moramo paziti na to, da takoj odstranimo tiste rastline, na katerih opazimo znake zvijanja listov, kodravosti ali črtavosti. Krompirjeve nasade moramo večkrat pregledati in po potrebi večkrat odstraniti bolne rastline. Skrbno zatirajmo koloradskega hrošča in krompirjevo plesen, če hočemo ohraniti kakovost pridelka. Preden krompir okopavamo ali osipavamo, ga še dognojimo, zlasti pozne sorte, ki so namenjene za prehrano, krmo ali industrijsko predelavo. Najprimernejše gnojilo je čilski soliter ali pa nitramonkal. Proti krompirjevi plesni prvič škropimo nekako sredi junija, kakor hitro opazimo prva znamenja bolezni. Pri tem je najbolje, če upoštevamo navodila, ki jih daje po radiu in dnevnem tisku kmetijska pospeševalna služba.

Pazljivo spremljajmo zorenje oljne repice, da se seme prezgodaj ne osuje.

Pravočasno pripravimo žitna skladišča, jih očistimo in razkužimo. Tiste sorte pšenice, ki se rade osipajo, žanjemo, preden popolnoma dozore. Do popolne dozoritve počakamo samo tedaj, če žanjemo s spravljalnikom (kombajnom). Tako pospravljeno žito pa je treba umetno osušiti ali vsaj

zložiti v plitvih plasteh in večkrat premetavati. Pri žetvi in spravilu semenskih žit je treba paziti, da se seme ene sorte ne pomeša s semenom druge sorte. Žitna strnišča takoj po žetvi preorjemo in posejemo s strniščnimi rastlinami. Pitnik, krmna ogrščica ali krmni ohrovt dajejo boljše pridelek kakor strniščna repa ali ajda.

Nadaljujemo košnjo in spravilo sena. Pomnimo, da je tem boljša otava, čim prej pokosimo seno. Travo in vse krmske rastline kosimo, ko so v cvetenju; nekaj delce pustimo za seme. Po košnji pognojimo travnike z dušičnatimi gnojili ali z razredčeno gnojnico. Del sveže krme pripravimo za silažo. Ob košnji pokosimo tudi vse meje in robove ob njivah in travnikih, da se ne bo razmnožil plevel.

V sadovnjaku opravimo drugo škropljenje po cvetenju; če je bilo vreme zelo deževno, je skoro potrebno še tretje škropljenje, da bi čim bolj zatrl ameriškega kaparja, jabolčnega zavijača in druge škodljivce. Pri škropljenju vinogradov se ravnajmo po navodilih protiperonosporne službe v radiu in dnevnem tisku. Vinsko trto škropimo z 1-odstotno bordojsko brozgo ali z 0,3-odstotnim ditanom. Trsnice in mlade nasade škropimo vsak teden enkrat. Za zatiranje živalskih zajedavcev na vinski trti uporabljajmo ista sredstva kakor v maju in kot jih priporoča dnevna služba. V vinogradu končamo ta mesec cepljenje na zeleno, drugič škropimo in prvič žveplamo.

Tudi pri delu na vrtu nam ta mesec delajo največ preglavic: plevel, suša (ali pa preveč dežja, kar je bolj redko!) in razni škodljivci. Podobno delo kot na polju nas čaka tudi v vrtu: pletev, okopavanje, rahljanje, v suši pa še pridno zalivanje. Paradižniku obtrgamo zalistnike, presajamo sadike cvetlic, ohrovta, popčarja, rdeče pese, pora, solate. V drugo sadimo kumare, fižol in grah, sejemo endivijo, kolerabice in redkev za jesen. Osipamo in gnojimo kapusnice (gnojnica ali dušična gnojila). Presajamo trajnice, sejemo dvoletne cvetlice, ki bodo spomladi cvetele (mačehe, spominčice, marjetice). Uši zatiramo z lindanom in pantakanom.

V kleti dolivamo sode in pazimo, da nam zaradi toplote vino ne zavre.

Živino, zlasti vprežno, zavarujemo pred muhami in nadležnimi komarji. Konjem in tudi drugi živini privoščimo v vročih dneh večkrat vode in po možnosti tudi kopeli. Tudi na delo v gozdu v tem času ne pozabimo! Čistimo mlade nasade, da jih ne zatre trava. Trebimo nekoristno drevje in grmičevje. Ko opravljamo ta dela, najlaže nabiramo tudi zdravilna zelišča. Zdaj je čas poletne sečnje v visokih krajih. Zatirajmo gozdni mrčes!

JULIJ

Zanjemo ječmen, rž in pšenico. Najprej poskrbimo za žetev tistih sort pšenice (italijanske!), ki se rade osipajo. Vlažno žitno zrnje dobro presušimo, sicer se rado pokvari. Kakor je bilo povedano že zgoraj, glejmo, da bodo žitna strnišča takoj preorana in posejana z dobrimi krmnimi rastlinami. Poleg teh sejemo ajdo, repo in koruzo za kisanje. Za ajdo gnojimo s superfosfatom, za repo in krmske rastline pa s hlevskim gnojem. Korenje je treba opleti. Sicer pa danes že ne moremo več mimo načrta jesenske setve, ki ne bi upošteval rajonizacije in specializacije kmetijske proizvodnje na posameznih območjih. Praksa je pokazala, da se je obnesla vpejljava vaškega kolobarja, ki omogoča večjo in gospodarnejšo uporabo kmetijskih strojev in zelo olajšuje boj zoper rastlinske bolezni in škodljivce. Setev strniščnih krmnih rastlin prilagajamo načrtu in potrebam živinoreje. Vsak mesec sproti presodimo uspeh pitanja živine in prašičev!

Kopljemo rani krompir. Konec julija opravimo četrto škropljenje hrušk in jablan — tretje škropljenje smo opravili konec junija. Pri raznih sadnih sortah za škropljenje ne smemo več uporabljati svinčenega arzenata, ker je zelo strupen. V vinogradu škropimo po potrebi proti

peronospori in oidiju, večemo in tretjič okopavamo.

Na vrtu na izpraznjene grede sadimo endivijo, kapusnice in nizki fižol. Sejemo špinačo, motovilec, radič, kolerabo. Pinciramo paradižnik. Obranemu ribezu porežemo starejše poganjke. Proti rji in plesni na paradižniku, fižolu, kumarah, zeleni in vrtnicah škropimo z ditanom ali z bakrenimi pripravki. Ne pozabimo premetati komposta. Zdaj je tudi čas presajanja in delitve trajnic. Vrtnicam sproti režemo odcvelo cvetje in jih cepimo na speče oko.

Doma pregledamo vse priprave za mladečev, za shrambo žita, za sortiranje semenskega zrnja, urejamo shrambe, jih čistimo in belimo. V hlevu živino zavarujemo pred vročino in mrčesom. Očistimo silose in preračunamo pridelek krme (sena), da bomo vedeli, koliko naj zasejemo strnišč s krmilnimi rastlinami. V vročih dneh pazimo, da bo molža čista in da bo mleko dobro ohlajeno.

V gozdu trebimo plevel, sekamo suho in polomljeno drevje, redčimo pregost mlad gozd in napravljamo drva. V hribih nadaljujemo s poletno sečnjo, spravljanje lesa pa odložimo na poznejši čas. Pazimo na škodljivce (lubadarja, rilčkarja in druge) in jih uničujemo. Pazimo, da ne nastane ogenj v gozdu!

AVGUST

Spravljamo oves in ponekod še druga žita. Žitna skladišča in shrambe temeljito očistimo in po potrebi razkužimo. Semenska žita očistimo in razkužimo. Še zadnjič pregledamo krompirjeve nasade in zatiramo zadnji zarod koloradskega hrošča. Pri vsem drugem delu ne smemo na to pozabiti, ali pa se izgovarjati, češ saj krompir že zori, oziroma je že dozorjen. Orjemo

strnišča, jih gnojimo in dokončujemo setev strniščnih posevkov. O potrebnosti načrta za jesensko setev smo govorili že zgoraj. Zdaj je tudi čas setve oljne repice in inkarnatke. Kopljemo krompir, na krompirišče pa posejemo krmne rastline. Kosimo semensko deteljo in otavo. Rana košnja otave omogoča večji odkos otaviča ali izdatno jesensko pašo. Začnemo z obiranjem zgodnjega sadja. V vinogradu še škropimo in žveplamo vinsko trto, vršičkamo in prikrajšujemo zalistnike. V sadovnjaku opravimo četrto škropljenje po cvetenju jablan in hrušk, ki je posebno važno za zatiranje drugega zaroda ameriškega kaparja, jabolčnega zavijača, hruševega cvetožera in rdečega pajka ter poznega škrlupa.

Na vrtu okopavamo, plevemo, zalivamo, pripravljamo prazne gredice za novo setev. Pospravimo čebulo in česen, ju posušimo ter povežemo v vence. Za njima sejemo še endivijo, špinačo, motovilec in zimsko solato. Povežemo endivijo, da se ubeli. Malinam izrežemo stare rozge. Zastavimo nov nasad jagod, presadimo kolerabo. Okuliramo vrtnice, okrasne češnje, jabolane in glog. Razmnožujemo s potaknjenci vrtnice in razne zimzelene listavce. Odbiramo in spravljamo seme zelenjadi in cvetlic.

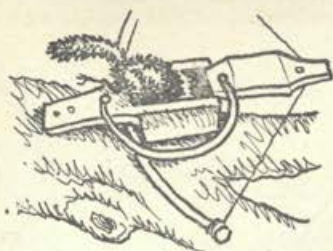
V kleti dolivamo vino in oskrbujemo posodo. Ali je pripravljena klet za krompir, ali je dovolj čista, prebeljena, opremljena z lesenim odrom in opažem?

Preglejmo še načrt jesenske setve in gnojenja, pripravimo in preglejmo potrebno orodje, da ne bo zadrege. Nadaljujemo s kontrolo molže. Zatirajmo muhe, živino puščajmo na prosto in ji pokladajmo čimveč zelene krme. Kokoši dobro krmimo, ker se skubijo. — Kjer bi radi, da bi se gozd sam zasejal, zrahljajmo zemljo, da seme (jelovo, hrastovo in drugo) laže doseže podlago. Popravimo gozdna pota, po katerih bomo odvažali les. Pazimo na lubadarja, ki zdaj drugič roji!

SEPTEMBER

Ponekod še kopljejo krompir. Semenski krompir že sedaj odberimo. Če imamo več vrst krompirja, glejmo, da ne zmešamo ene sorte z drugo. Da preprečimo kaljenje spravljenega krompirja, ga potrosimo ob

spravljanju s tuberitom, belvitanom ali abrikenom (30 do 40 dkg na 100 kg krompirja). Pospravljamo fižol, koruzo, proso, ajdo in semensko deteljo. Dela je kar preveč na vseh koncih in krajih, da nas že kar

čas lovi za setev prezimnih krmnih mešanic. Začnimo s setvijo žita, zlasti ozimnega ječmena, nato rži in pšenice. Če je le mogoče, sejmo s strojem v vrste, ker porabimo manj semena in se rastline pozneje bolje razvijajo. Za setev naj pride v poštev samo najboljša, očiščena in razkuženo seme čiste sorte. Da bo pridelek obilen, je potrebno tudi bogato gnojenje z dušikom, fosforom in kalijem. Vso količino fosfornih gnojil in tudi večino kalijevih gnojil potrosimo že pred setvijo in jih zaorjemo.

Zaključimo košnjo otave. Na travnikih se je začela jesenska paša. Skrbno pregledamo silosne jame in jih polnimo s krmnimi rastlinami. Siliramo lahko tudi otavič, za krajšo dobo pa tudi pesino listje, krompirjevicu in podobno.

Bliža se čas dozorevanja sadja, ki ga deloma že v septembru obiramo in sušimo, stiskamo sadjavec in kuhamo žganje. Ali so kleti in shrambe za sadje pripravljene, prebeljene in očiščene? Tudi na trgatev se je že zdaj treba pripravljati. V sadovnjaku konec septembra ali v začetku oktobra škropimo proti tretjemu zarodu ameriškega kaparja, da preprečimo okužbo plodov pri poznih sortah jabolk in hrušk. Napravimo načrt za jesensko in zimsko krmljenje živine. Odprodajmo odvečno mlado živino in tisto, ki slabo izkorišča krmo. Izkoristimo jesensko pašo po travnikih in deteljiščih, a bodimo previdni zaradi napenjanja. Pripravimo vse za pitanje prašičev. V tem mesecu dozori pomladanski prašiči za prodajo, prav tako spomladanska pitana teleta. V kleti pripravimo vse za trgatev:

očistimo klet, namočimo suho posodo in jo dobro operemo. Pred trgatvijo pretočimo vse vino in naročimo potrebne kvasnice za vrenje mošta.

Na vrtu opravimo zadnje setve zlasti radiča, peteršilja, korenčka, motovilca in solate. Paradižnikom potrgamo vršičke. Privezujemo doraslo endivijo. Presajamo in delimo trajnice. Sadimo čebulice tulipanov, narcis, hijacint, krocusov. Hkrati posadimo čebulice za siljenje v lonce, prav tako pelargonije, nageljne itd. Začnemo delati nov kompostni kup. Zatiramo poljske miši in voluharje.

Dobre jarčice odbiramo za pleme, odvečne peteline prodamo, triletne kokoši zakoljemo.

V gozdu dozorevata hrast in javor. Konec meseca obiramo jelove storže, katerih seme hitro odpada. Pripravljamo tla za jesensko pogozdovanje in si priskrbimo potrebno semenje in sadike. Pripravljamo drva ter začnemo z odvažanjem lesa iz gozda.

OKTOBER

Končamo s setvijo ozimin. Pospravljamo peso, korenje, repo in pozno zelje. Izbiramo semenice pese, korenja in repe. Gnojimo njive s hlevskim gnojem, pripravljamo kompost. Sejemo italijanske sorte pšenice, ki so se pri nas dobro obnesle, zahtevajo pa nekoliko kasnejšo setev kakor naše domače. Vse prazne njive globoko preorjemo in hkrati zaorjemo gnoj in fosforna gnojila. Krompir, ki smo ga namenili za krmo, skisajmo samega ali pa skupaj s korenjem, peso ali mlado deteljo. Pohitimo s pripravo zasipnic za vzimljenje repe, pese in endivije. Zasipnice sprva pokrijemo le malo, bolje šele, ko pritisne mraz. Izkoristimo še pašo na travnikih proti koncu me-

seca pa že postopoma preidimo na suho krmljenje. Hleve očistimo, prebelimo in pripravimo za zimsko bivanje živini. Če je krme premalo, nekaj živine prodamo, če je je dovolj, dokupimo živino za pleme ali za pitanje. Potreben je skrben načrt za zimsko krmljenje živine.

Obiramo zimsko sadje in trgamo grozdje. Shranjujmo le popolnoma zdrave plodove in v čiste, suhe in zračne shrambe. Sadje, ki ni za shrambo ali za prodajo, stiskamo in sušimo. Čim več sadja posušimo za prehrano pozimi in spomladi. Sadimo sadno drevje. Če so lepi, sončni dnevi, ne hitimo preveč s trgatvijo. Ob trgatvi sprti odstranimo gnilo in suho grozdje in ga sežgemo. Proti koncu meseca začnemo z rigolanjem novih nasadov, v starih vinogradih pa opravimo globoko zimsko kop. Naročamo cepljenke za novi vinograd. Strizemo ovce. Očistimo stroje in orodje, ki ga letos ne bomo več rabili, ga namažimo, popravimo in spravimo pod streho.

Tudi na vrtu imamo ta mesec še dosti dela: pospravljamo zelenjad, toda le v suhem vremenu. Sadimo zimski česen. Peteršilj in zeleno spravljamo v zabožčke za zimo. Popčarju ali brstnatemu kapusu odrežemo vrh, da se mu zdebili glavice in ga nekoliko prisujemo, da bolje prezimi. Ohrovt in zelje naj nekaj časa še ostaneta na vrtu, bosta trpežnejša. Zdrave rastlinske ostanke spravimo na kompost, bolne pa sežgemo. Očiščene gredice globoko obdelamo. Sadimo čebulice narcis in tulipanov, okrasno drevje in grmovnice. Izkopljemo gomolje dalj in kan ter čebulice gladiol, jih posušimo in shranimo. Sobne rastline pripravimo za prezimovanje.

V gozdu nabiramo želod, bukvice, kostanj in drugo zrelo semenje. Pogozdovanje s semenjem (posebno jelovim) opravimo takoj. Čistimo gozd suhega in slabega drevja, grabimo listje, steljarimo pa tako, da pride isti del gozda na vrsto le vsako četrto leto, ker bi sicer vzeli gozdu za rast potrebno naravno gnojilo.

NOVEMBER

Preoravamo in gnojimo zemljišča, spravljamo pozne vrtnine in jih vzimujemo v kletih ali zasipnicah. Vse ostanke po

vrtovih in njivah pospravimo in uničimo, oziroma sežgemo, da ne raznašamo z njimi bolezni in škodljivih zajedavcev. Zato jih ne nosimo na gnoj, kjer bi se številne bolezenske kali lahko hitro razvile. Z manjšimi količinami hitro topljivega dušičnatega gnojila dognojimo italijanske pšenice.

Na prostem ostanejo še popčar, por, peteršilj, črni koren, kodrasti ohrovt. Ker se pa bliža zima, poskrbimo za varno prezimljenje pridelkov v kletih in zasipnicah. V suhem in ne prehladnem vremenu shrambe in kleti temeljito prezračimo. Občutljivejše trajnice in grmovnice že moramo zavarovati. Če še nismo, je zdaj zadnji čas, da opravimo globoko jesensko oranje in da njive pognojimo s hlevskim gnojem, s fosfornimi ter kalijevimi gnojili. Tudi v vrtu vso zemljo globoko prekopljimo in pognojimo. Uredimo kompost. Pognojimo in obdelajmo gredice, da mraz zrahlja zemljo čez zimo. V vinogradih dokončamo trgatev, v sadovnjakih pa obiranje poznega sadja, po trgatvi opravimo zimsko kop, če je že nismo v oktobru, in rigolamo. Nakupimo trse za obnovo matičnjakov in vinogradov. Ob lepem vremenu še puščamo živino na pašo, sicer jo pa že pripravljamo na zimsko krmljenje tako, da dodajamo paši ali zeleni krmi vsak dan več suhe ali okisane krme. Če je le mogoče, pognojimo vinograd že jeseni, ker se gnoj čez zimo razkroji in ima trta spomladi redilne snovi že na razpolago. V sadovnjaku začnemo s čiščenjem, odstranjujemo z drevja vse suhe veje, mah in listje ter preredčimo pregoste krošnje. Suha drevesa posekamo, pograbimo in sežgemo od škrlupa napadeno listje. Kakor hitro odpade listje, lahko začnemo zimsko škropljenje, ki je važno za zatiranje nevarnih bolezni in škodljivcev. Jablane in hruške poškopimo s 3-odstotnim rumesanovim oljem ali z 2-

odstotnim kreosanom ali pa s 15- do 20-odstotno žvepleno-apneno brozgo. Breskve in marelice poškopimo z 2-odstotno raztopino bakrenega apna ali s 3-odstotno bordojsko brozgo ali pa s 15- do 20-odstotno žvepleno-apneno brozgo. Zdaj je tudi najprimernejši čas, da zatremo voluharja s plinom, pastmi ali z vabami.

Ob lepem vremenu še puščamo živino na pašo. Pridno pitamo prašiče. Hlev zračimo, vendar tako, da ni prepriha. Kokoši, zlasti jarche, skrbno pripravljamo za čim boljše nesnost v zimskih mesecih.

Urejamo jarke za odtok vode ob njivah in travnikih. Sadno drevje že zdaj zavarujemo pred zajci in navezimo na debela lepljive pasove proti zimskemu prelcu. Doma redno pregledujemo in zračimo vse prostore. Začno se razna zimska dela, popravilo orodja, ograj, plotov, strojev, voz itd. Če tla v gozdu ne zmrzujejo, še lahko sejemo listavce. Začenja se zimska sečnja. Odvažamo les in drva.

DECEMBER

December je mesec obračuna. Kakšni so uspehi, zakaj tudi neuspehi? Zdaj je čas načrtov za prihodnje leto, čas počitka, branja, zbranosti, čas, ko se kmet lahko temeljiteje posveti razmišljanju, sebi, domu in družini. Ob vsem tem ne sme pozabiti, da je treba italijansko pšenico ponovno dognojiti z manjšo količino lahko topljivega dušičnatega gnojila (z apnenim solitrom in nitramonkalom), prav tako je treba pognojiti prezimne krmne posevke. Ne pozabimo stopiti v zadrugo, da nam dobro očisti seme črne detelje in lucerne, da se pogovorimo o načrtu za sodelovanje v prihodnjem letu, o nakupu in prodaji pridelkov, živine,

o preskrbi s semenom in z drugimi potrebščinami, o nasvetih in pobudah itd. Dokler ni zemlja zmrznjena, lahko še orjemo, kjer tega že prej nismo opravili. Preglejmo zaloge hrane, krme in semen. Krompir in druge okopavine zavarujemo pred zmrzaljo. Travnike in pašnike pognojimo s komposti in gnojili. Zavarujemo vodovode in vodnjake pred mrazom, pokrijmo zasipnice, če jih še nismo, očistimo odvodne jarke in uredimo drenažo. V sadovnjaku nadaljujemo čiščenje sadnega drevja; jablane in hruške lahko škropimo tudi pri temperaturah do pet stopinj pod ničlo, in sicer s polovičnimi gostotami škropiv, kakor smo jih navedli za prejšnji mesec. V novembru gotovo nismo popravili vseh strojev, jih namazali in spravili na suho, popravili vsega orodja itd. Zamujeno pristorimo. Zimska škropljenja so zelo važna za zatiranje nevarnih bolezni in škodljivcev, zato jih ne zanemarjajmo. Če še ni zapadel sneg, je še zmerom čas za zatiranje voluharja. V shrambah preglejmo zaloge, sadje, zelenjavo, krompir. Zdaj je čas pretakanja sadjevca. Preglejmo kleti in vse druge prostore, če so dobro zavarovani pred mrazom. Kadar ne zmrzuje, obdelujemo grede in premečemo kompost. Proti koncu leta že lahko izkopljemo lonce s čebulicami in jih prinesemo v sobo, da zacveto. V kleti dolivamo sode, proti koncu meseca izvršimo prvo pretakanje vina, ako ni prekislo. Ne pozabimo na redno zračenje hleva in svinjaka, da bo živina imela dosti svežega zraka. Krmimo jo tako, da bo kljub pretežni suhi krmi imela tudi sočna krmila in da bodo dnevni obroki krme redni in izdatni.

Pripravljamo drva, pregledujemo gomolje in čebule cvetlic, ki so v shrambah ter zelenjavo, popravljamo okna za tople grede. Pripravimo si gospodarsko knjigo za prihodnje leto. V gozdu nadaljujemo zimsko sečnjo, napravljamo drva iz vejevja pri redčenju ter pri trebljenju najmanj za pol leta naprej. Konec leta zaključimo gospodarsko knjigo, primerjamo izdatke in dohodke, ugotovimo uspehe in neuspehe in temeljito premislimo načrt gospodarjenja in dela v novem letu.

POSTNE, BRZOJAVNE IN TELEFONSKE PRISTOJBINE

PISMA		ČEKOVNE POLOŽNICE	POSTNE NAKAZNICE	BLAGOVNI VZORCI	PAKETI		
tuzemstvo	inozemstvo	vplačila in taksa do din din	do taksa din	tuzemstvo	inozemstvo		
do g din	do g din			teža	do 200 km do 400 km nad 400 km		
20 25 50 40 250 80 500 120 1000 140 2000 200	20 50 40 80 60 110 80 140 100 170	1.000 20 5.000 30 10.000 50 30.000 70 50.000 90 100.000 120	500 20 1.000 30 3.000 50 5.000 70 10.000 100 20.000 130 30.000 160 40.000 180 50.000 200	do 100 g 15 do 500 g 40	do 50 g 20	a) POSTNINA PO TEŽI Teža Taksa din do 5 kg 200 nad 5 do 10 kg 250 nad 10 do 15 kg 300 nad 15 do 20 kg 400	
krajevni promet	Za vsakih nadaljnjih ali začetnih 20 g še 50 din.	Za vsakih nadaljnjih polnih ali začetnih 100.000 še po 30 din.	Na eno pošto nak. se lahko pošlje največ 50.000. Za brzojavno nakaznico še pristojbina za telegram	Blagovni vzorci smejo biti teži ki največ 500 g	Za vsakih nadaljnjih 50 g ali del te teže še 10 din. Najmanjša poština 50 din	Teža od 20–30 kg velja samo za pakete s filmi.	
do g din	g din	TISKOVINE					
20 20 50 50 250 50 500 70 1000 80 2000 120	20 40 40 65 60 90 80 115 100 140	tuzemstvo inozemstvo do g kraj. medkr. do g din prom. prom. din din	Za telefonske pozivnice in obvestnice se plača: v krajevnem prometu din 70 in v medkrajevnem prometu din 100 Za klicanje ali buditev naročnika ob določenem času se plača: če se kliče ali budi 1 krat na dan din 700; za posamezno klicanje ali buditev se zaračuna din 30, od od pas km ?–19 19–7 ure			b) PO VREDNOSTI, KI JE ISTA ZA DENARNA PISMA do 1.000 20 Za vsakih nadaljnjih 5.000 50 ajih polnih ali začetnih 1.000.000 din 20.000 100 vrednosti še 200 100.000 200 din. 500.000 400 1.000.000 600	
Za nav. pis. pošiljke, oddane na pošti, na kateri ima naslovnik poštni predal, ne glede na težo	5	50 8 10 250 10 15 500 15 20 1000 20 30 2000 40 60 3000 60 80	50 20 100 30 150 40 200 50 250 60	Dostavnina za pakete znaša do 5 kg teže 50 din. Dostavnina za pakete preko 5 kg teže 100 din. Ležnina za pakete se računa za 1 dan po paketu 20 din. Ležnina se zaračuna od tretjega dne dalje po dostavi obvestila; nedelje in prazniki se ne računajo v rok.			
Poizvednica po poštinih pošiljkah	40	Za vsakih začetnih 50 g še 10 din. Teža ista kot tuzemstvo.					
Dopisnice	tuzem. inoz. 15 30	Največja teža je 2 kg, če gre za eno vezano knjigo, pa največ 3 kg. Čestitke in vabila na seje, sestanke, občne zборе, prireditve se smatrajo kot tiskovine!					
Priporočnina	40 50	Nujni pogovori dvojna pristojbina. Zelo nujni pogovori petkratna pristojbina.					
Povratnice pri predaji	30 50	Nujna pozivnica dvojna pristojbina.					
Povratnice po predaji	70 80	Krajevni pogovori 20 din.					
Ekspresnina za pisemske pošiljke	40 70	* Bližnja cona.					
Ekspresnina za pakete	100 200						
Za posredovanje pri carinjenju pisemskih pošiljk	100						
Za posredovanje za carinjenje paketov	250						
Odkupnina za vse vrste pošiljk	20						
		BRZOJAVKE Navadna brzojavka beseda 10 din; najmanj 100 din. Nujna brzojavka beseda 20 din; najmanj 200 din. Brzojavke s plačanim odgovorom za odgovor še najmanj 100 din. Posredovanje brzojavk po telefonu za prvih 20 besed ali del besed, 30 din. Za vsakih nadaljnjih celih ali začetnih 10 besed še 15 din. Dostava brzojavk po posebnem slu znaša: od 1 km ali del 1 km: a) podnevi 100 din, b) ponoči 200 din.					

CENIK KNJIG

	Cena za ude		Cena za neude	
	broš.	vez.	broš.	vez.
MOHORJEVA KNJIŽNICA:				
130. Sever Šonja: Kamenček sreče	—	60	—	80
131. Dickens Ch.: Cvrček na ognjišču	20	60	28	80
132. Avsenik L.: Iz starega piskra	40	—	60	—
133. Fabjančič Avgust: V izgnanstvo	80	240	120	320
134. Kesten Hermann: Otroci Gernike	—	450	—	600
135. Kroflič Jože: Veter veje nad globjekom	120	300	200	400
136. Perko Pavel: Novéle in črtice	—	600	—	800
137. Greene Graham: Moč in sijaj	—	600	—	800
138. Jalen Janez: Ograd	—	1100	—	1460
139. Kranjc Jože: Moj otrok in jaz	—	1100	—	1460
SLOVENSKE VEČERNICE:				
106. Cajnkar dr. Stanko: Sloven iz Petovlje	40	80	60	120
109. Jalen Janez: Ovčar Marko	120	280	160	360
110. Jalen Janez: Tri zaobljube	120	280	160	360
111. Jalen Janez: Izpodkopana cesta	120	280	160	360
112. Munih Joži: Ljudje iz Stržišča	150	330	200	440
IZBRANA DELA SLOVENSКИH PISATELJEV:				
Finžgar Fr. S.: Izbrana dela, I. knjiga (pl.) (v ponatisu)	—	1200	—	1600
(polusnje)	—	1400	—	1750
Finžgar Fr. S.: Izbrana dela, II. knjiga (pl.)	—	900	—	1200
(polusnje)	—	1100	—	1460
Finžgar Fr. S.: Izbrana dela, III. knjiga (pl.)	—	900	—	1200
(polusnje)	—	1100	—	1460
Finžgar Fr. S.: Izbrana dela, IV. knjiga (pl.)	—	1000	—	1350
(polusnje)	—	1200	—	1600
Finžgar Fr. S.: Izbrana dela, V. knjiga (pl.)	—	1000	—	1350
(polusnje)	—	1200	—	1600
Finžgar Fr. S.: Izbrana dela, VI. knjiga (pl.)	—	1000	—	1350
(polusnje)	—	1200	—	1600
Meško Ksaver: Izbrani spisi, I. knjiga (v ponatisu)	—	800	—	1000
Meško Ksaver: Izbrani spisi, II. knjiga	200	—	300	—
Meško Ksaver: Izbrani spisi, III. knjiga	360	500	500	700
Meško Ksaver: Izbrani spisi, IV. knjiga	600	735	800	980
Meško Ksaver: Izbrani spisi, V. knjiga	600	735	800	980
Meško Ksaver: Poljančev Cencek in druge zgodbe za mladino	130	200	200	300
RAZNO:				
Finžgar Fr. S.: Makalonca	40	—	60	—
Gregorčič Simon: Poezije	—	735	—	980
Gregorič J.: Venček ljudskih pesmi	30	—	40	—
Janežič, Repanšek, Simonič: Za boljši pridelek	10	40	15	60
Klemenc inž. B.: Električna v hiši	200	380	280	500
Kneipp J. S.: Domači zdravnik	200	380	280	500
Kuhelj dr. inž. Anton: Tehnika v vsakdanjem življenju	120	280	160	360
Moder Janko: Iz zdravih korenin močno drevo				
I. del, 1. in 2. snopič po	10	—	15	—
Moder Janko: Mohorska bibliografija	200	300	300	400
Puntar Hedvika: Na ženi dom stojl	150	310	200	420
Trstenjak dr. Anton: Poča do človeka	20	—	25	—
Trstenjak dr. Anton: Človek v stiski	150	310	200	420
Vodnik Anton: Glas tišine (pesmi)	—	400	—	600
Zager Pavla: Naša kuharica	—	600	—	800
Koledar Mohorjeve družbe				
za leto 1952, 1953 1961	20	—	30	—
Kramolc Luka: Lesičjakove pesmi (part.)	40	—	60	—

V naši knjigarni dobite tudi knjige drugih založb

SLOVARJI:

Bradač Fran: Slovensko-latinski slovar (vez.) 640 din; Bradač Fran: Latinsko-slovenski slovar (vez.) 800 din; Jurančič Janko: Srbohrvatsko-slovenski slovar (vez.) 800 din; Pretnar dr. J. — Kotnik dr. Janko: Francosko-slovenski slovar (vez.) 1000 din; Kotnik dr. Janko: Slovensko-angleški slovar (vez.) 900 din; Kotnik dr. Janko: Slovensko-francoski slovar (vez.) 800 din; Tomšič Franc: Nemško-slovenski slovar (vez.) 1500 din.

MOHORJEVA DRUŽBA V CELJU, poštni predal 36, telefon 30-29
 Žiro račun 603-11-1-457